

Національний університет «Львівська політехніка»

Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОЦЬ ІРИНА ІГОРІВНА

УДК 658.272:005.936.41

ДИСЕРТАЦІЯ

УПРАВЛІННЯ ТОЛІНГОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

08.00.04 - Економіка та управління підприємствами

(за видами економічної діяльності)

08 - Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / І.І. Коць/

Науковий керівник Мельник Ольга Григорівна, д.е.н., професор

Львів - 2017

АНОТАЦІЯ

Коць І.І. Управління толінговими операціями на підприємствах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2017.

Дисертаційну роботу присвячено вирішенню наукового завдання щодо формування теоретичних та прикладних засад управління толінговими операціями на підприємствах. Актуальність наукового дослідження зумовлена кризовим станом значної частини вітчизняних підприємств, які володіють потужним виробничим, техніко-технологічним, кадровим потенціалом, однак не спроможні самостійно його реалізувати з огляду на дефіцит фінансових та матеріальних ресурсів. Це вимагає пошуку альтернативних способів вирішення означеної проблеми, одним з яких для багатьох вітчизняних суб'єктів господарювання стало налагодження толінгової співпраці із іноземними власниками давальницької сировини.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади управління толінговими операціями підприємств» уточнено змістове тлумачення поняття «толінгові операції» та систематизовано мотиви замовника і виконавця переробних робіт, розвинуто комплексну типологію толінгових операцій на підприємствах з урахуванням позицій обох зацікавлених сторін, розроблено концептуальні засади збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах.

Результати вивчення спеціалізованих літературних джерел і практики функціонування вітчизняних підприємств, що провадять діяльність у сфері постачання та переробки давальницької сировини внутрішніх і зовнішніх замовників, засвідчили існування поліпозиційності та аналогізації трактувань сутності понять «операції з давальницькою сировиною» та «толінгові операції». Узагальнення поглядів представників наукової, академічної, законотворчої та підприємницької сфер дає підстави ідентифікувати визначальну відмінність між

зазначеними поняттями, що полягає виключно у зовнішньоекономічному характері толінгових операцій, тоді як операції з давальницькою сировиною можуть передбачати співпрацю як між резидентами, так і нерезидентами країни. Такими чином, толінгові операції запропоновано розглядати як комплекс взаємопов'язаних робіт з переробки давальницької сировини (обробки, монтажу, демонтажу, використання, ремонту, модернізації, відновлення, тощо) іноземного замовника (толінгера), ввезеної на територію країни виконавця (переробного підприємства), з метою виготовлення для нього готової продукції, яка підлягає подальшому вивезенню у країну замовника, на договірних засадах та відповідно до норм чинного національного і міжнародного законодавства. Результати дослідження умов функціонування підприємств, які займаються толінговими операціями, дали змогу виокремити та систематизувати ключові мотиви запровадження переробних операцій як їх замовником, так і виконавцем за такими пріоритетними функціональними групами, як: виробничі, сировинно-матеріальні, майнові, фінансові, соціально-кадрові, маркетингові, логістично-територіальні та зовнішньоекономічні мотиви.

Для формування комплексного систематизованого уявлення про різні схеми, варіанти, параметри реалізації толінгових операцій як власником давальницької сировини, так і переробним підприємством розвинуто типологію толінгових операцій на засадах введення таких типологічних ознак: за місцем у діяльності підприємства – основні, домінуючі, другорядні; за рівнем впливу на розвиток діяльності підприємства - ті, що зумовлюють прогресивний розвиток діяльності підприємства, ті, що зумовлюють регресивний розвиток діяльності підприємства, ті, що не зумовлюють розвитку діяльності підприємства; за збалансованістю впливу на діяльність контрагентів - збалансовані та нерівномірні; за мотивами здійснення - виробничо-мотивуючі, матеріально-мотивуючі, фінансово-мотивуючі, майново-мотивуючі, кадрово-мотивуючі, маркетингово-мотивуючі, логістично-мотивуючі, зовнішньоекономічно-мотивуючі, комбіновано-мотивуючі.

У цілях досягнення консенсусу та паритету інтересів контрагентів толінгової співпраці розроблено концептуальні засади збалансованого управління

толінговими операціями підприємств, під яким запропоновано розуміти цілеспрямовану діяльність суб'єктів управління однієї сторони толінгової взаємодії, що передбачає імплементацію технології менеджменту, розроблення методів менеджменту, прийняття управлінських рішень у конкретних ситуаційно-часових умовах реалізації толінгових операцій на договірних засадах збалансованого врахування інтересів суб'єктів управління іншої сторони толінгової взаємодії.

У другому розділі «Аналізування стану толінгових операцій на підприємствах» проаналізовано стан і тенденції розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах, систематизовано та охарактеризовано фактори впливу на толінгові операції підприємств, виконано аналізування факторів впливу на толінгові операції підприємств та обґрунтовано його результати.

Результати комплексного аналізування тенденцій розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах засвідчили домінуюче переважання ролі виконавця переробних робіт серед національних товаровиробників, а також активний розвиток толінгової діяльності на вітчизняних теренах впродовж останніх років.

Ознайомлення із практикою реалізації толінгових операцій на підприємствах дає змогу стверджувати, що толінгова діяльність значною мірою залежить від впливу широкого спектру факторів внутрішньоорганізаційного, національного та міжнародного середовища, що визначають масштаб, особливості, характеристики та параметри її здійснення. З метою формування систематизованого уявлення про різноаспектний вплив факторів середовища функціонування на толінгові операції як їх замовника, так і виконавця доповнено факторну типологію уведенням таких типологічних ознак: за характером спонукання до здійснення толінгових операцій – мотивуючі та демотивуючі; за збалансованістю впливу на толінгову діяльність обох контрагентів – збалансовані та незбалансовані; за обов'язковістю врахування – директивні та індикативні; за змістом - стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства, фінансовий стан підприємства, стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства, стан та рівень завантаження

технологічно-майнової бази підприємства, стан соціально-кадрового забезпечення підприємства, маркетингові позиції підприємства, логістично-територіальні позиції підприємства, галузева приналежність підприємства, етап життєвого циклу підприємства, цілі та завдання підприємства, рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, стан сировинно-матеріальної бази в державі, особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі, рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій, стан відносин з контрагентами, загальноекономічний стан в державі, соціальний стан в державі, військово-політичний стан в державі, рівень міжнародної співпраці держави, географічно-територіальне розташування держави та регіону, стан інфраструктури в державі, стан та рівень розвитку галузі економіки.

Для кількісного оцінювання та прогнозування впливу найбільш визначальних факторів на толінгові операції переробних підприємств було виконано аналізування факторів впливу у толінговій сфері на прикладі переробного підприємства Львівської області ТОВ «Клінгспор». В результаті виконаного аналізування було ідентифіковано пріоритетні внутрішні фактори (стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства і стан соціально-кадрового забезпечення підприємства) та зовнішні фактори (рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій, стан відносин з контрагентами, стан інфраструктури в державі) впливу на толінгові операції переробного підприємства, що лягло в основу побудови відповідних кореляційно-регресійних моделей.

У третьому розділі «Інструментарій управління толінговими операціями переробних підприємств» удосконалено метод планування толінгових операцій переробного підприємства, трикомпонентну модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України, а також модель економічної діагностики толінгових операцій переробного підприємства.

Запропоновано двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій, що передбачає не лише

проектування стратегічних і тактичних механізмів, параметрів та умов здійснення толінгової діяльності, але й встановлення перспективних напрямів розвитку переробного підприємства у контексті налагодження подальшої автономної виробничо-господарської діяльності на підставі врахування стану та рівнів реалізації різних видів його потенціалу. В межах стратегічного планування розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій виокремлено групи ключових функціональних стратегій, а саме: виробничих, технологічно-майнових, сировинно-матеріальних, фінансових, соціально-кадрових, маркетингово-логістичних стратегій.

Удосконалено трикомпонентну модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України, що репрезентована комплексним інструментарієм організування толінгової діяльності на переробному підприємстві. Зокрема, розроблено уніфіковану модель реалізації толінгових операцій у вказаному режимі у формі постадійно-етапної послідовності, яка комплексно відображає завершений толінговий процес від ініціювання здійснення толінгових операцій їх замовником через налагодження толінгової взаємодії із переробним підприємством до завершення такої співпраці відповідно до норм та вимог чинного законодавства. Також запропоновано полісуб'єктну модель організування толінгових операцій, котра графічно відображає послідовність взаємодії та взаємозв'язків між максимально широким спектром суб'єктів толінгу. З метою забезпечення комплексного різноаспектного уявлення про множину можливих варіантів реалізації толінгових операцій розроблено варіативно-інтерпретаційну модель організування таких операцій у митному режимі переробки на митній території України.

Задля одержання цільової інформаційної бази про ефективність здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві загалом або за окремими сферами його функціонування удосконалено комплексну модель економічної діагностики толінгових операцій виконавця переробних робіт. Запропонована діагностична модель органічно поєднує два варіанти проведення діагностичних процедур – в оперативному експрес-режимі або фундаментальним чином. Вибір

характеру оцінювання відбувається з урахуванням встановлених діагностичних цілей у цій сфері, котрі нерозривно пов'язані із першопочатковими мотивами здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві. Розроблена модель економічної діагностики толінгових операцій переробних підприємств ґрунтується на уніфікованій методологічній, індикаторно-критеріальній та ідентифікаційно-інтерпретаційній базі, що забезпечуватиме одержання ефективних діагностичних результатів.

Ключові слова: толінг, толінгові операції, давальницька сировина, переробні роботи, замовник, виконавець, мотиви, фактори, збалансоване управління, концепція, планування, організування, діагностика, метод, модель.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1.1. Монографія

1. Коць, І.І., 2017. Економічна експрес-діагностика толінгових операцій з урахуванням мотивів переробних підприємств. В: Л.М. Савчук, ред. *Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств*. Дніпро: Пороги, Daniel Fis. с. 329-339.

1.2. Публікації у наукових фахових виданнях України та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

2. Коць, І.І., Мельник, О.Г. та Урікова, О.М., 2015. Сутність та мотиви здійснення толінгових операцій на підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 819, с. 148-155. (Особистий внесок автора: виокремлено та обґрунтовано переваги і недоліки толінгових операцій для їхніх замовників та виконавців).

3. Коць, І.І., 2015. Концептуальні засади визначення сутності толінгових операцій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 835, с. 44-55.

4. Коць, І.І. та Мельник, О.Г., 2016. Сутнісно-мотиваційний механізм обґрунтування толінгових операцій в умовах європейської інтеграції. *Бізнес Інформ*, 2, с. 52-57. (Бази даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory*, *Research Papers in Economics*, *РИНЦ*, *Index Copernicus*, *Directory of Open Access Journals* та інші). (Особистий внесок автора: уточнено сутність толінгових операцій та систематизовано мотиви їхнього здійснення замовником та виконавцем).

5. Коць, І.І., 2016. Двопозиційна типологія толінгових операцій на підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*, 1 (1, 47), с. 227-232. (Бази даних: *Index Copernicus*, *Research Bib*, *РИНЦ*, *Google Scholar*).

6. Коць, І.І., 2016. Концепція збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*, 8, с. 23-27. (База даних: *Index Copernicus*).

7. Коць, І.І. та Мельник, О.Г., 2016. Організаційні засади реалізації толінгових операцій на підприємствах. *Економіка та держава*, 9, с. 16-22. (База даних: *Index Copernicus*). (Особистий внесок автора: розроблено та обґрунтовано модель реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України).

8. Коць, І.І. та Кузьмін, О.Є., 2016. Теоретико-методологічні засади управління толінговими операціями на підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 851, с. 3-11. (Особистий внесок автора: сформульовано та обґрунтовано концептуальні засади збалансованого управління толінговими операціями підприємств).

9. Коць, І.І., 2017. Фундаментальна діагностика толінгових операцій на переробному підприємстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, (22/1), с. 122-125.

10. Коць, І.І. та Тодощук, А.В., 2017. Двовекторний метод планування толінгових операцій на засадах збалансованого розвитку переробного підприємства. *Бізнес Інформ*, 2, с. 203-209. (Бази даних: *Ulrichsweb Global Serials*

Directory, Research Papers in Economics, РИНЦ, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals та інші). (Особистий внесок автора: розроблено та обґрунтовано двовекторний метод планування толінгових операцій на засадах збалансованого розвитку переробного підприємства).

11. Коць, І.І. та Годощук, А.В., 2017. Характеристика стану толінгових операцій на вітчизняних підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*, 3, с. 8-12. (База даних: *Index Copernicus*). (Особистий внесок автора: досліджено стан і тенденції розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах).

2. Опубліковані праці апробаційного характеру

12. Коць, І.І., 2016. Розвиток інформаційного забезпечення управління толінговими операціями на засадах систематизації мотивів їхнього здійснення. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту, кафедра обліку та аналізу, *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств: II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 18 Березень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

13. Коць, І.І., 2016. Договірні засади реалізації толінгових операцій. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, Рада молодих вчених ІНЕМ, *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 14-15 Квітень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

14. Коць, І.І., 2016. Фінансові мотиви здійснення толінгових операцій вітчизняними підприємствами в кризових умовах. В: Одеський національний економічний університет, кредитно-економічний факультет, кафедра банківської справи, *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Одеса, Україна, 15-16 Квітень 2016. Одеса: ОНЕУ.

15. Коць, І.І. та Мельник, О.Г., 2016. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств в умовах реалізації толінгових операцій. В: Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, кафедра менеджменту організацій, Рада молодих вчених ІНЕМ та ін., *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації: VI Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 19-21 Травень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки. (Особистий внесок автора: визначено особливості інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах реалізації толінгових операцій).

16. Коць, І.І., 2016. Толінгові операції як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах європейської інтеграції. В: Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», Економічний університет у Вроцлаві та ін., *Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами України в умовах європейської інтеграції: I Міжнародна науково-практична конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 21-22 Квітень 2016. Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ.

17. Коць, І.І., 2016. Систематизація видів толінгових операцій як інформаційне підґрунтя їхньої реалізації. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва, кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності, Рада молодих вчених Національного університету «Львівська політехніка», *Проблеми економіки, фінансів та управління експортно-імпортною діяльністю: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Львів, Україна, 12 Травень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

18. Коць, І.І., 2016. Фінансові засади реалізації толінгових операцій. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», *Фінанси, банківництво, страхування: Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 22-23 Вересень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

19. Коць, І.І., 2016. Планування ланцюга поставок на вітчизняних підприємствах в умовах реалізації толінгових операцій. В: Національний університет «Львівська політехніка», кафедра маркетингу і логістики та ін., *Маркетинг та логістика в системі менеджменту до 200-річчя Національного університету «Львівська політехніка»: XI Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 3-5 Листопад 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

20. Коць, І.І., 2016. Варіативно-інтерпретаційна модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України. В: Міністерство освіти і науки України, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, кафедра економіки підприємства, *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: X Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 25 Листопад 2016. Х.: ХНАДУ.

21. Коць, І.І., 2017. Діагностика толінгових операцій за пріоритетними мотивами вітчизняних переробних підприємств. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Університет Марії Кюрі-Склодовської та ін., *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: III Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 27-28 Квітень 2017. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

22. Коць, І.І., 2017. Систематизація факторів впливу на толінгові операції підприємств. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, Рада молодих вчених ІНЕМ та ін., *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених*. Львів, Україна, 18-19 Травень 2017. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

ANNOTATION

Kots I.I. Management of tolling operations at enterprises. – Qualifying scientific work On the rights of manuscript.

Dissertation for the scientific degree of candidate of economic sciences (doctor of philosophy) in specialty 08.00.04 "Economics and management of enterprises (by the types of economic activity)". - Lviv Polytechnic National University of Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv, 2017.

The dissertation is devoted to the solution of the scientific problem concerning the formation of theoretical and applied principles of management of tolling operations at enterprises. The actuality of scientific research is caused by the crisis state of a large part of domestic enterprises, which have huge production, technical and technological, personnel potential, but are not able to implement it independently because of the lack of financial and material resources. It requires the search for alternative ways to solve this problem, one of which for many domestic business entities was the establishment of tolling cooperation with foreign owners of raw material.

In the first chapter "Theoretical and methodological principles of management of tolling operations of enterprises" the meaningful interpretation of the term "tolling operations" was clarified and the motives of customer and performer of processing works were systematized, a complex typology of tolling operations at enterprises was developed taking into account the positions of both interested parties, the conceptual principles of balanced management of tolling operations at enterprises were formulated.

The results of the study of specialized literary sources and the practice of domestic enterprises' operating in the sphere of supply and processing of domestic and foreign customer's raw material have shown the existence of polypositions and analogy to the interpretations of terms "operations with raw material" and "tolling operations". The generalization of the views of representatives of scientific, academic, legislative and business spheres gives the grounds for identifying the decisive difference between the above mentioned terms, which is solely in the foreign economic character of tolling operations, whereas the operations with raw material may involve cooperation between residents and non-residents of the country. Thus, tolling operations are proposed to be considered as a complex of interrelated works on the processing of raw material (processing, installation, dismantling, use, repair, modernization, restoration, etc.) of a foreign customer (tollinger), which is imported into the country of the performer

(processing enterprise), for the purpose of manufacturing finished products for him, which is to be further exported to the country of the customer, on a contractual basis and in accordance with the norms of the current national and international legislation. The results of the study of operation conditions of enterprises engaged in tolling operations made it possible to isolate and systematize the key motives for the introduction of processing operations by both the customer and the performer by such priority functional groups as: production, raw material, property, financial, social and personnel, marketing, logistic and territorial, foreign economic motives.

To form a complex systematized idea of different schemes, variants, parameters of the implementation of tolling operations by both the owner of raw material and the processing enterprise the typology of tolling operations was developed on the basis of introduction of such typological features as: the place in the enterprise activity - main, dominant, secondary; the level of influence on the enterprise's development - those that cause the progressive enterprise's development, those that cause the regressive enterprise's development, those that do not cause the enterprise's development; balance of influence on counterparties' activities - balanced and uneven; motives of implementation - production-motivating, material-motivating, financially-motivating, property-motivating, staff-motivating, marketing-motivating, logistical-motivating, foreign economic-motivating, combined-motivating.

In order to achieve consensus and parity of counteragents' interests in tolling cooperation, the conceptual principles of balanced management of tolling operations of enterprises have been developed, which suggests to understand it as the goal-oriented activity of management subjects of one side of tolling interaction, that involves the implementation of management technology, the development of management methods, the decision making in the specific situational and time conditions of tolling operations' implementation on a contractual basis of balanced consideration the interests of management subjects of other side of tolling interaction.

In the second chapter "Analysis of the state of tolling operations at enterprises" the state and development trends of tolling operations at domestic enterprises were analyzed, the factors of influence on tolling operations of enterprises were systematized and

characterized, the analysis of factors of influence on tolling operations of enterprises was done and its results were grounded.

The results of complex analysis of development tendencies of tolling operations at domestic enterprises have showed the dominant predominance of the role of processing operations' performer among national producers, as well as the active development of tolling activity in domestic areas in recent years.

The familiarization with the practice of tolling operations' implementation at enterprises makes it possible to assert that tolling activity depends to a large extent on the influence of a wide range of factors of the internal, national and international environment, which determine the scale, features, characteristics and parameters of its implementation. In order to form a systematic understanding of different influence aspects of environmental factors on tolling operations of both their customer and performer the factor typology was supplemented by the introduction of such typological characteristics as: the motivation character to implement tolling operations - motivating and demotinating; the balance of influence on tolling activity of both counterparties - balanced and unbalanced; the compulsory of inclusion - legislative and indicative; the content - the state and level of use of enterprise's production capacities, the financial state of enterprise, the state of raw material and material support of enterprise, the state and level of loading of the technological and property base of enterprise, the state of social and personnel support of enterprise, marketing positions of enterprise, logistic and territorial positions of enterprise, enterprise's belonging to the economy branch, stage of the life cycle of enterprise, goals and objectives of enterprise, level of development of foreign economic activity of enterprise, the state of raw material base in the country, peculiarities of legal regulation of tolling operations in the country, the level of efficiency of the customs authorities in the sphere of customs clearance and control of tolling operations, the state of relations with contractors, general economic state in the country, the social state in the country, military and political state in the country, the level of international cooperation of the country, the geographical and territorial location of the country and the region, the state of infrastructure in the country, the state and level of development of the economy branch.

For quantitative assessment and forecasting of the influence of the most important factors on tolling operations of processing enterprises, an analysis of the factors of influence in tolling sphere was performed on the example of the processing enterprise of the Lviv region LLC "Klingsor". As a result of the analysis the priority internal factors (state and level of use of production capacity of enterprise and the state of social and staff support of enterprise) and external factors (level of efficiency of the customs authorities in the sphere of customs clearance and control of tolling operations, the state of relations with contractors, the state of infrastructure in the country) of the influence on tolling operations of processing enterprise were identified. It formed the basis for formation the correlation-regression models.

In the third chapter "Management tools of tolling operations of processing enterprises" the method of planning of tolling operations of processing enterprise, three-component model of organizing of tolling operations in the customs regime of processing on the customs territory of Ukraine, as well as a model of economic diagnostics of tolling operations of processing enterprise were improved.

A two-vectorial method of planning of processing enterprise's activity in conditions of implementation of tolling operations was suggested, which includes not only the design of strategic and tactical mechanisms, parameters and conditions of the tolling activity, but also defining perspective development areas of processing enterprise in the context of establishing further autonomous production and economic activity on the basis of consideration the state and levels of realization of various types of its potential. Within the strategic planning of development of processing enterprise in the conditions of implementation of tolling operations, the groups of key functional strategies were identified, namely: production, technological and property, raw material, financial, social and personnel, marketing and logistic strategies.

The three-component model of organization of tolling operations in the customs regime of processing on the customs territory of Ukraine was improved, which is represented by the complex tools for organizing tolling activity at processing enterprise. In particular, there was developed a unified model of implementation of tolling operations in the above mentioned regime in the form of stage and phased sequence which

comprehensively reflects the complete tolling process from initiating implementation of tolling operations by the customer through the establishment of tolling cooperation with processing enterprise to the end of such cooperation in accordance with the standards and requirements of the current legislation. Also there was proposed a polysubject model of organizing tolling operations, which graphically reflects the sequence of interaction and interactions between the widest range of tolling subjects. In order to provide a comprehensive multidimensional idea about a variety of possible variants of the implementation of tolling operations, a variant-interpretative model of organizing such operations in the customs regime of processing on the customs territory of Ukraine has been developed.

In order to obtain the target information base about the effectiveness of implementing tolling operations at processing enterprise in general or in certain spheres of its functioning, a complex model of economic diagnostics of tolling operations of performer of processing works has been improved. The proposed diagnostic model organically combines two variants of implementation of diagnostic procedures - in operational express-mode or in a fundamental way. The choice of evaluation character takes place with consideration of established diagnostic objectives in this area, which are inextricably linked with the initial motives for the implementation of tolling operations at processing enterprise. The developed model of economic diagnostics of tolling operations of processing enterprises is based on a unified methodological, indicator and criterion, identification and interpretation base, which will provide effective diagnostic results.

Keywords: tolling, tolling operations, raw material, processing works, customer, performer, motives, factors, balanced management, concept, planning, organizing, diagnostics, method, model.

LIST OF PUBLICATIONS BY THE THEME OF DISSERTATION

1. Publications, in which there are published main scientific results of dissertation

1.1. Monograph

1. Kots, I.I., 2017. Economic express-diagnostics of tolling operations with consideration of motives of processing enterprises. In: L.M. Savchuk, ed. *Innovative activity and economic security of enterprises*. Dnipro: Porohy, Daniel Fic. pp. 329-339.

1.2. Publications in scientific professional editions of Ukraine and editions which are cited in international peer-reviewed databases

2. Kots, I.I., Melnyk, O.G. And Urikova, O.M., 2015. The essence and motives of implementation of tolling operations at enterprises. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Development and Development Problems*, 819, pp. 148-155. (Personal author's input: the advantages and disadvantages of tolling operations for their customers and performers are identified and substantiated).

3. Kots, I.I., 2015. Conceptual basis for determining the essence of tolling operations. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Development and Development Problems*, 835, pp. 44-55.

4. Kots, I.I. and Melnyk, O.H., 2016. Essential and motivational mechanism of justification of tolling operations in the conditions of European integration. *Business Inform*, 2, pp. 52-57. (Databases: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, RINC, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals and others). (Personal author's input: the essence of tolling operations is specified and the motives for their implementation by the customer and the performer are systematized).

5. Kots, I.I., 2016. Two-position typology of tolling operations at enterprises. *Scientific Herald of Uzhgorod University. The series "Economics"*, 1 (1, 47), pp. 227-232. (Databases: Index Copernicus, Research Bib, RINC, Google Scholar).

6. Kots, I.I., 2016. Concept of balanced management of tolling operations at enterprises. *Economy. Finances. Law*, 8, pp. 23-27. (Database: Index Copernicus).

7. Kots, I.I. and Melnyk, O.H., 2016. Organizational principles of realization of tolling operations at enterprises. *Economy And The State*, 9, pp. 16-22. (Database: Index Copernicus). (Personal author's input: the model of implementation of tolling operations

in the customs regime of processing on the customs territory of Ukraine is developed and substantiated).

8. Kots, I.I. and Kuzmin, O.E., 2016. Theoretical and methodological principles of management of tolling operations at enterprises. *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Series: Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Development and Development Problems*, 851, pp. 3-11. *(Personal author's input: the conceptual principles of balanced management of tolling operations of enterprises are formulated and substantiated).*

9. Kots, I.I., 2017. Fundamental diagnostics of tolling operations at processing enterprise. *Scientific Herald of Kherson State University. Series "Economic Sciences"*, (22/1), pp. 122-125.

10. Kots, I.I. and Todoshchuk, A.V., 2017. Two-vectorial method of planning of tolling operations on the basis of balanced development of processing enterprise. *Business Inform*, 2, pp. 203-209. *(Databases: Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, RINC, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals and others).* *(Personal author's input: the two-vectorial method of planning of tolling operations on the basis of balanced development of processing enterprise is developed and substantiated).*

11. Kots, I.I. and Todoschuk, A.V., 2017. Characterization of the state of tolling operations at domestic enterprises. *Economy. Finances. Law*, 3, pp. 8-12. *(Database: Index Copernicus).* *(Personal author's input: the state and development trends of tolling operations at domestic enterprises are researched).*

2. Publications that reflect approbations

12. Kots, I.I., 2016. Development of information support of management of tolling operations on the basis of systematization of the motives for their implementation. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv Polytechnic National University, Institute of Economics and Management, Department of Accounting and Analysis, *Accounting, analysis and audit in the system of information support of enterprises: II All-Ukrainian scientific and practical internet conference of young scientists*. Lviv, Ukraine, 18 March, 2016. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

13. Kots, I.I., 2016. Contract bases of realization of tolling operations. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv Polytechnic National University, Educational and Scientific Institute of Economics and Management, Council of Young Scientists of INEM, *Management of economic processes at macro- and microlevel: problems and perspectives for solving: II International scientific and practical internet conference of young scientists*. Lviv, Ukraine, 14-15 April, 2016. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

14. Kots, I.I., 2016. Financial motives of tolling operations of domestic enterprises in crisis conditions. In: Odessa National Economic University, Faculty of Economics and Credit, Department of Banking, *Actual issues of the functioning of the financial market in the conditions of the crisis phenomena of the world economy: International scientific and practical internet conference*. Odessa, Ukraine, 15-16 April, 2016. Odessa: ONEU.

15. Kots, I.I. and Melnyk, O.H., 2016. Innovative development of domestic enterprises in the conditions of implementation of tolling operations. In: Lviv Polytechnic National University, Educational and Scientific Institute of Economics and Management, Department of Management of Organizations, Council of Young Scientists of INEM and others, *Management of innovation process in Ukraine: economic, social and political transformations: VI International scientific and practical conference*. Lviv, Ukraine, 19-21 May 2016. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic. (*Personal author's input: features of innovation development of domestic enterprises in conditions of implementation of tolling operations are determined*).

16. Kots, I.I., 2016. Tolling operations as an instrument for improving the competitiveness of enterprises in the conditions of European integration. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukrainian State Chemical Technology University, Economics University in Wroclaw, and others, *Modern problems of economy and management of enterprises of Ukraine in conditions of European integration: I International scientific and practical conference*. Dnipropetrovsk, Ukraine, 21-22 April, April 2016. Dnipropetrovsk: SHEI "USCTU".

17. Kots, I.I., 2016. Systematization of types of tolling operations as an informational basis for their implementation. In: Ministry of Education and Science of

Ukraine, Lviv Polytechnic National University, Educational and Scientific Institute of Economics and Management, Department of Management and International Business, Department of Foreign Economic and Customs Activities, Council of Young Scientists of Lviv Polytechnic National University, *Problems of economics, finance and management of export-import activity: II International scientific-practical internet conference*. Lviv, Ukraine, 12 May, 2016. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

18. Kots, I.I., 2016. Financial principles of implementation of tolling operations. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv Polytechnic National University, *Finance, banking, insurance: International scientific and practical conference of young scientists*. Lviv, Ukraine, 22-23 September 2016. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

19. Kots, I.I., 2016. Planning of the supply chain at domestic enterprises in the conditions of implementation of tolling operations. In: Lviv Polytechnic National University, Department of Marketing and Logistics, and others, *Marketing and logistics in management system to the 200th anniversary of Lviv Polytechnic National University: XI International scientific and practical conference*. Lviv, Ukraine, 3-5 November 2016. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

20. Kots, I.I., 2016. Variative and interpretation model of organization of tolling operations in the customs regime of processing on the customs territory of Ukraine. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv National Automobile and Highway University, Department of Economics of Enterprise, *Problems and prospects of entrepreneurship development: X International scientific and practical conference*. Kharkiv, Ukraine, 25 November 25, 2016. Kh.: KhNAHU.

21. Kots, I.I., 2017. Diagnostics of tolling operations by the priority motives of domestic processing enterprises. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv Polytechnic National University, Maria Curie-Sklodowska University, and others, *Accounting and analytical support of enterprise's management system: III International scientific and practical conference*. Lviv, Ukraine, 27-28 April, 2017. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

22. Kots, I.I., 2017. Systematization of influence factors on tolling operations of enterprises. In: Ministry of Education and Science of Ukraine, Lviv Polytechnic National University, Educational and Scientific Institute of Economics and Management, Council of Young Scientists of INEM, and others, *Economic development of the state, regions and enterprises: problems and prospects: II International scientific and practical conference of young scientists*. Lviv, Ukraine, 18-19 May, 2017. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic.

ЗМІСТ

Вступ.....	23
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади управління толінговими операціями підприємств.....	31

1.1. Сутність та мотиви здійснення толінгових операцій на підприємствах.....	31
1.2. Типологія та характеристика толінгових операцій на підприємствах	48
1.3. Концептуальні засади управління толінговими операціями на підприємствах.....	58
Висновки до Розділу 1.....	71
Розділ 2. Аналізування стану толінгових операцій на підприємствах...	74
2.1. Характеристика стану та тенденцій розвитку толінгових операцій на підприємствах.....	74
2.2. Типологія та характеристика факторів впливу на толінгові операції підприємств.....	100
2.3. Аналізування факторів впливу на толінгові операції підприємств...	120
Висновки до Розділу 2.....	137
Розділ 3. Інструментарій управління толінговими операціями переробних підприємств.....	140
3.1. Двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій.....	140
3.2. Трикомпонентна модель організування толінгових операцій на підприємствах.....	159
3.3. Комплексна модель економічної діагностики толінгових операцій на підприємствах.....	177
Висновки до Розділу 3.....	206
Висновки.....	208
Список використаних джерел.....	210
Додатки.....	235

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку національної економіки України вітчизняні підприємства функціонують у нестабільних

малопрогнозованих турбулентних умовах. Не зважаючи на кризові умови, багатьом суб'єктам господарювання вдалось зберегти потужний виробничий та кадровий потенціали, котрі залишаються нереалізованими з огляду на гострий дефіцит фінансових ресурсів. Як свідчить вітчизняна практика ведення зовнішньоекономічної діяльності, для багатьох національних товаровиробників вирішення означеної вище проблеми відбулося завдяки налагодженню толінгової діяльності. Адже в межах толінгової співпраці іноземний замовник забезпечує виробничо-господарську діяльність переробного підприємства дефіцитними ресурсами на засадах постачання давальницької сировини, надання прогресивної техніки та технологій, фінансування витрат щодо виготовлення продукції. Окрім вирішення нагальних проблем діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, толінгові операції формують сприятливі виробничі, техніко-технологічні, фінансові, соціально-кадрові, маркетингово-логістичні перспективи для відновлення автономної роботи переробного підприємства. Ефективне використання переваг толінгу для переробних підприємств забезпечується за допомогою грамотного, адже кожен із контрагентів толінгової співпраці прагне максимально задовільнити власні потреби, іноді обмежуючи або нехтуючи інтересами партнера, що вимагає застосування збалансованих взаємопогоджених важелів управління у цій сфері.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних та прикладних засад здійснення операцій з давальницькою сировиною сформували такі науковці, як Н.Є. Білинська, К.К. Богомазова, Т.С. Єдинак, В.О. Іваненко, О.Р. Кіляр, Н.А. Осницька, В.О. Терновський та інші. Результати досліджень різних аспектів реалізації толінгових операцій знайшли відображення у наукових доробках В.В. Бабіченко, М.Ю. Барної, Л.В. Батченко, Б. Голднера, Ю.В. Гончарова, В.В. Гордієць, Дж. Елдера, В.Є. Житного, В.В. Козика, Д. Конодлі, Л.І. Кузічкіної, О.Є. Кузьміна, Л.Г. Ліпич, О.Г. Мельник, Б. Натана, І.В. Несторишена, Г.О. Партин, В.Б. Родченка, А. Сепеди, Б.І. Синецького, В.І. Фролова, Дж. Хіллела, М. Чоксі, Н.І. Чухрай, Н.О. Шпака та інших. У наявних працях науковці зосереджують увагу здебільшого на сутності та мотивах

здійснення толінгових операцій, а також особливостях обліково-аналітичного забезпечення цієї сфери.

Обмежений теоретико-прикладний горизонт існуючих наукових досліджень та наявні розбіжності у поглядах учених зумовлюють низку важливих наукових завдань. Зокрема, невирішеною є проблема розроблення концептуальних засад збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах. Виникає необхідність у забезпеченні різноаспектного бачення толінгових операцій на засадах розвитку їхньої типології, а також систематизації факторів впливу у цій сфері. Потребують ґрунтовного удосконалення функції планування, організування та діагностичного контролювання толінгових операцій переробних підприємств. Актуальна необхідність вирішення означених проблем зумовила вибір теми дисертаційної роботи, визначення її мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи відповідає науковому напрямку кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» «Проблеми управління зовнішньоекономічною та митною діяльністю підприємств» (номер державної реєстрації 0113U001363).

Матеріали дисертаційної роботи використані при розробленні науково-дослідної теми Національної металургійної академії України «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» (номер державної реєстрації 0107U001146, 2006-2017 рр.), в межах якої автором удосконалено методологічні засади економічної експрес-діагностики толінгових операцій на переробних підприємствах (Розділ 5 «Діагностика та моделі управління економічною безпекою підприємств», підрозділ 5.5 «Економічна експрес-діагностика толінгових операцій з урахуванням мотивів переробних підприємств») (акт впровадження № 239 від 04.04.2017 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретичних та прикладних засад управління толінговими операціями на підприємствах.

Досягнення встановленої мети ґрунтується на вирішенні у дисертаційній

роботі таких завдань:

- розробити концептуальні засади збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах;
- розвинути типологію толінгових операцій на підприємствах;
- розвинути типологію факторів впливу на толінгові операції замовника та виконавця переробних робіт;
- удосконалити метод планування толінгових операцій переробних підприємств;
- удосконалити модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України;
- удосконалити модель економічної діагностики толінгових операцій переробного підприємства.

Об'єктом дослідження є процеси управління операціями з давальницькою сировиною підприємств.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та методико-прикладні засади управління толінговими операціями підприємств.

Методи дослідження. Для досягнення встановленої мети та розв'язання визначених завдань у дисертаційній роботі використано такі методи наукових досліджень: методи аналізу та синтезу – для дослідження теоретико-методологічної бази у сфері толінгових операцій (розд. 1); метод групування – для систематизації мотивів здійснення толінгових операцій (підр. 1.1), розвитку типологій толінгових операцій (підр. 1.2), факторів впливу на толінгові операції (підр. 2.2); системний підхід – для побудови системи збалансованого управління толінговими операціями підприємств (підр. 1.3), розроблення систем індикаторів діагностики потенціалу переробного підприємства (підр. 3.1) та ефективності їхньої реалізації (підр. 3.3); методи динамічного, порівняльного, статистичного та структурного аналізу – для аналізування стану та тенденцій розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах (підр. 2.1); методи експертних оцінок та ранжування – для ідентифікування пріоритетних факторів впливу на толінгові операції переробних підприємств (підр. 2.3); економіко-математичні методи – для

аналізування впливу пріоритетних внутрішніх та зовнішніх факторів на толінгові операції переробних підприємств (підр. 2.3); процесний підхід – для розроблення методу планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій (підр. 3.1), постадійно-етапної моделі реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України (підр. 3.2), комплексної моделі економічної діагностики толінгових операцій переробного підприємства (підр. 3.3); метод структурної декомпозиції – для виокремлення складових потенціалу переробного підприємства (підр. 3.1), функціональних стратегій розвитку переробного підприємства (підр. 3.1); розрахунково-аналітичний метод та метод бінарної ідентифікації – для фундаментальної діагностики толінгових операцій переробного підприємства (підр. 3.3); метод морфологічного аналізу – для розвитку понятійно-категорійного апарату (усі розділи).

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері менеджменту, зовнішньоекономічної діяльності та операцій з давальницькою сировиною, зокрема: статистичні дані Державної служби статистики України та матеріали спеціалізованих періодичних видань про стан і тенденції розвитку підприємств, що реалізують операції з давальницькою сировиною; звітність переробних підприємств України; результати анкетування та опитування представників управлінського апарату досліджуваних підприємств України, що здійснюють толінгову діяльність; нормативно-правові акти, що регулюють операції з давальницькою сировиною; результати авторських досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше розроблено:

- концепцію збалансованого управління толінговими операціями підприємств, що ґрунтується на паритетному врахуванні інтересів замовника та виконавця переробних робіт і забезпечує його реалізацію в межах конкретної функції менеджменту на засадах імплементації технології менеджменту, розроблення методів менеджменту, ухвалення управлінських рішень з об'єктивним

урахуванням особливостей міжнародного поділу праці та умов функціонування підприємств обох контрагентів толінгової взаємодії;

удосконалено:

- метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій, що, на противагу наявним, передбачає не лише проектування стратегічних і тактичних механізмів, параметрів та умов здійснення толінгової діяльності, але й обґрунтування виробничо-господарської доцільності переробних робіт на засадах діагностування стану та рівня реалізації потенціалу переробного підприємства, побудови і зіставлення фактичного та оптимального конфігураційних профілів декомпозитивних карт потенціалу переробного підприємства, а також визначення перспективних напрямів розвитку переробного підприємства у контексті налагодження подальшої автономної виробничо-господарської діяльності на підставі врахування критичних та сприятливих станів потенціалу переробного підприємства та формування на цій основі оптимального портфелю функціональних стратегій розвитку самостійної діяльності;

- трикомпонентну модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України, що, на відміну від існуючих, репрезентована комплексним інструментарієм організування толінгової діяльності на переробному підприємстві, який логічно компонує уніфіковану з урахуванням норм чинного законодавства постадійно-етапну модель реалізації толінгових операцій від ініціювання толінгової співпраці одним із контрагентів до її завершення, полісуб'єктну модель організування толінгових операцій з відображенням взаємозв'язків між максимально широким спектром учасників толінгових відносин, а також варіативно-інтерпретаційну модель організування толінгової діяльності з урахуванням множини можливих варіантів здійснення толінгових операцій та обґрунтуванням специфіки їхньої реалізації;

- модель економічної діагностики толінгових операцій переробного підприємства, котра відрізняється від наявних логічно послідовним поєднанням технологій експрес-діагностики та фундаментальної діагностики, що у першочерговому порядку передбачає діагностування толінгових операцій

відповідно до пріоритетних мотивів переробного підприємства за низкою репрезентативних індикаторів на засадах використання діагностичної кореляційної матриці, а надалі, за необхідності комплексне оцінювання кожної сфери діяльності переробного підприємства за виокремленими системами цільових діагностичних індикаторів з метою одержання обґрунтованої інтегральної оцінки ефективності реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві;

набули подальшого розвитку:

- типологія толінгових операцій підприємств, що, на відміну від існуючих, передбачає врахування позицій замовника і виконавця переробних робіт у толінговій співпраці на засадах систематизації максимально широкого спектра наявних типологічних ознак та введення нових типологічних ознак (пріоритетні мотиви здійснення толінгових операцій, місце у діяльності підприємства, рівень комплексності сировинної бази, збалансованість впливу на діяльність контрагентів, рівень впливу на розвиток діяльності підприємства) і, таким чином, формує комплексне інформаційне підґрунтя про різноманітні схеми, параметри та особливості здійснення толінгових операцій на підприємствах обох контрагентів;

- типологія факторів впливу на толінгові операції підприємств, що істотно доповнює наявний перелік факторів внутрішньоорганізаційного, національного та міжнародного середовища функціонування, виокремлений за змістовою ознакою, на засадах охоплення максимально широкого спектра рушійних сил толінгової діяльності та обґрунтовує особливості їхнього впливу не лише на перебіг толінгових операцій, але й на вибір ролі підприємства у толінговій діяльності.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні методико-прикладного забезпечення управління толінговими операціями підприємств, що спрямоване на підвищення дієвості управлінського інструментарію у цій сфері та ефективності толінгової діяльності переробних підприємств.

Ключові результати дисертаційної роботи використовуються в межах виконання Регіональної програми з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2015-2018 роки Львівської обласної

ради (довідка № 01-вих-79 від 03.04.2017 р.), а також впроваджено у діяльності вітчизняних переробних підприємств ТзОВ «Бадер Україна» (довідка № 11-03/07 від 25.01.2017 р.), ТОВ «Клінгспор» (акт № 28/5 від 23.02.2017 р.).

Основні положення дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка» та застосовуються під час викладання дисциплін «Митна справа та міжнародні страхові послуги» (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент») і «Міжнародні економічні відносини та світова економіка» (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії») (довідка № 67-01-564 від 24.03.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Усі наукові результати, викладені в дисертації, одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті положення та ідеї, що становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Ключові положення і результати дисертаційної роботи розглянуто та схвалено на таких міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств» (м. Львів, 18 березня 2016 р.); «Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення» (м. Львів, 14-15 квітня 2016 р.); «Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки» (м. Одеса, 15-16 квітня 2016 р.); «Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації» (м. Львів, 19-21 травня 2016 р.); «Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами України в умовах європейської інтеграції» (м. Дніпропетровськ, 21-22 квітня 2016 р.); «Проблеми економіки, фінансів та управління експортно-імпортною діяльністю» (м. Львів, 12 травня 2016 р.); «Фінанси, банківництво, страхування» (м. Львів, 22-23 вересня 2016 р.); «Маркетинг та логістика в системі менеджменту до 200-річчя Національного університету «Львівська політехніка»» (м. Львів, 3-5 листопада

2016 р.); «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 25 листопада 2016 р.); «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 27-28 квітня 2017 р.); «Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи» (м. Львів, 18-19 травня 2017 р.); на III Міжнародному науково-практичному симпозиумі «Проблеми управління зовнішньоекономічною та митною діяльністю в умовах Євросоюзу» (м. Львів, 21 квітня 2017 р.); на наукових семінарах кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності (2016 р., 2017 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 22 наукові праці, серед яких 1 колективна монографія, 10 статей у наукових фахових виданнях України (з них 7 статей у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних), 11 тез доповідей на конференціях. Загальний обсяг опублікованих праць – 10,09 друк. арк., з них особисто автору належить 7,58 друк. арк.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, у тому числі основний зміст роботи викладено на 189 сторінках. Робота містить 22 таблиці, 26 рисунків, 19 додатків, список використаних джерел із 210 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ТОЛІНГОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та мотиви здійснення толінгових операцій на підприємствах

У структурі світового господарства немає двох абсолютно ідентичних країн, котрі б володіли цілком рівноцінними наборами продуктивних сил суспільства. Така композитивна диспропорційність рівнів розвитку господарських комплексів зумовлює неминучу необхідність у міжнародному поділі праці, що збалансовує

потреби й ресурси різних сфер виробництва та послуг кожної країни і забезпечує їх повноцінне функціонування. В сучасних умовах активного долучення української економіки до європейської спільноти широкий спектр форм міжнародного поділу праці викликає дедалі більше зацікавлення серед представників вітчизняного бізнесу на фоні соціально-економічної кризи в державі. Адже, незважаючи на складні історичні події, закарбовані у становленні й розвитку національної економіки (розпад СРСР, перехід від адміністративно-командної до ринкової економічної моделі, світова фінансово-економічна криза), в арсеналі народного господарства збереглись потужні підприємницькі структури у різних галузях економіки, що володіють чималим виробничим, техніко-технологічним, кадровим та іншими видами потенціалу. З огляду на несприятливий вплив сучасних економічних перепитів для таких господарюючих суб'єктів однією із доволі привабливих форм міжнародного поділу праці є толінгові операції, які, зазвичай, у повсякденній мові іменуються як операції з давальницькою сировиною. Для вітчизняних підприємств толінгові операції можуть вирішити низку їхніх фінансових, виробничих, техніко-технологічних, ресурсних, кадрових проблем, найістотніше пов'язаних із згортанням виробничих процесів і загрозою банкрутства, та водночас підняти на якісно новий рівень розвитку й успішно репрезентувати у міжнародному діловому колі. Водночас, на сучасному етапі можемо констатувати той факт, що у науковій, нормативно-правовій та підприємницькій сферах немає чіткого виокремлення такого поняття як «толінгові операції» поряд із операціями з давальницькою сировиною, серед теоретиків та практиків відсутнє єдине однозначне розуміння його сутності, для керівників й фахівців господарюючих структур не до кінця зрозумілими залишаються різноаспектні мотиви впровадження та здійснення толінгових операцій. В теперішніх умовах активної всегалузевої інтеграції національного господарства у європейський економічний простір, що характеризуються динамічним поживленням зовнішньоекономічної діяльності українських бізнес-структур, актуальним науковим завданням є концептуальне обґрунтування уніфікованої

сутності толінгових операцій як однієї з форм міжнародного поділу праці та розкриття широкого спектру мотивів їхнього здійснення для зацікавлених сторін.

Результати вивчення спеціалізованих літературних джерел за проблемою здійснення операцій з давальницькою сировиною та, зокрема, й толінгових операцій, а також практики функціонування вітчизняних бізнес-структур, що провадять діяльність у сфері постачання та переробки давальницької сировини внутрішніх і зовнішніх замовників, свідчать про те, що у науковій та практичній термінології поширені такі поняття, як «давальницька сировина», «переробка давальницької сировини», «операції з давальницькою сировиною», «толінг», «толінгові операції», тощо. Водночас, на сьогодні як серед науковців, так і представників бізнесу існує поліпозиційність щодо трактування сутності вказаних понять та доволі часто простежується аналогізація операцій з давальницькою сировиною і толінгових операцій, останнє головним чином зумовлено відсутністю задекларованих у вітчизняній нормативно-правовій базі тлумачень понять «толінг» і «толінгові операції». Для вирішення вищевказаних проблем слід проаналізувати існуючі у літературних джерелах підходи до визначення сутності операцій з давальницькою сировиною і толінгових операцій.

З метою встановлення виключних засад правомірного здійснення операцій з давальницькою сировиною та сприяння вітчизняним суб'єктам господарювання у їхній реалізації на сьогодні в Україні функціонує спеціалізоване нормативно-правове поле, котре в основному представлено положеннями Податкового та Митного Кодексів України (Верховна Рада України [ВРУ], 2010; 2012а). Вивчаючи вітчизняну нормативно-правову базу за проблемою переробки давальницької сировини, можна констатувати те, що на сучасному етапі немає жодного регулятивного документа, у якому було б прописано поняття «толінг» чи будь-які його спільнокореневі слова. Цей факт зумовлює необхідність дослідження представленого у вітчизняному законодавстві синонімічного поняття «операції з давальницькою сировиною». Донедавна в Україні діяв спеціалізований однойменний Закон України «Про операції з давальницькою сировиною» № 327/95-ВР від 15.09.1995 р. (ВРУ, 1995), котрий втратив чинність 01.06.2012 р. у

зв'язку із ухваленням нової редакції Митного Кодексу України. Слід згадати, що у цьому законодавчому акті були представлені тлумачення понять «давальницька сировина» та «операції з давальницькою сировиною». Зокрема, під давальницькою сировиною прийнято було розуміти «сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, ввезені на митну територію України іноземним замовником (чи закуплені іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезені за її межі українським замовником для використання у виробленні готової продукції». Крім того, додавалось, що право власності на таку сировину на кожному етапі її переробки, а також на вироблену на її основі готову продукцію належить лише замовнику (ВРУ, 1995). Варто зазначити, що у такому трактуванні не згадувалось про суб'єкта, котрий здійснюватиме переробку давальницької сировини, а також не акцентувалась увага на необхідності подальшого повернення готової продукції її замовнику.

Дещо модифіковане тлумачення поняття «давальницька сировина» по відношенню до вищенаведеного визначення знаходимо у статті 14 «Визначення понять» чинного Податкового Кодексу України, яка декларує, що «давальницька сировина - це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, що є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) і передаються іншому суб'єкту господарювання (виробнику) для виробництва готової продукції, з подальшим переданням чи поверненням такої продукції або її частини їх власникові чи за його дорученням іншій особі» (ВРУ, 2010). Як бачимо, таке трактування аналізованого поняття є удосконаленим та більш деталізованим на противагу визначенню, представленому у попередньому нормативно-правовому документі. З поданого тлумачення чітко видно, що давальницька сировина є комплексним поняттям та не обмежується лише сировиною, але й охоплює матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії. Крім того, визначальними ознаками давальницької сировини є її передавання від одного суб'єкта господарювання (замовника) до іншого суб'єкта господарювання (виробника) без зміни власності; подальше перероблення та виготовлення

приймаючим суб'єктом на її основі готової продукції; зворотне повернення виробником готової продукції її власникові чи іншій особі (ВРУ, 2010).

Слід зазначити, що поряд із нормативно-правовим інтерпретуванням поняття «давальницька сировина» існують й навчально-наукові та довідкові дефініції цього поняття, які систематизовані у Додатку А.

На підставі аналізування підходів різних авторів до трактування поняття «давальницька сировина» (Додаток А) можна дійти до висновку, що практично усі існуючі тлумачення розкривають ключове призначення такої сировини, пов'язане із її передаванням переробному підприємству для виготовлення готової продукції за відповідну плату з подальшим поверненням замовнику, котрий є її єдиним власником. При формулюванні визначення вказаного поняття Ф.Ф. Бутинець (ред., 2001) та Н.А. Осницька (2011) орієнтуються на його нормативно-правову дефініцію, розкриваючи при цьому склад та функціональну сутність давальницької сировини. Про зовнішньоекономічний характер давальницької сировини згадують у своїх визначеннях Ф.Ф. Бутинець (ред., 2001), А.Г. Загородній та Г.В. Вознюк (2007), Н.А. Осницька (2011).

Слід зазначити, що С.В. Мочерний (ред., 2000) ототожнює поняття «давальницька сировина» і «давальницький продукт», що не є зовсім коректно за семантичним підходом, оскільки відповідно до Тлумачного словника української мови поняття «продукт» має декілька значень, одним із яких є речовина, котра служить матеріалом для виготовлення або вироблення чого-небудь, проте, як правило, цей термін асоціюється із результатом певного процесу чи діяльності. Крім того, автор вказує на те, що давальницький продукт є вихідним сировинним продуктом, що є суперечливим твердженням, оскільки поняття «вихідний» має результуючий характер. Тому, у цьому контексті вважаємо за доцільне використання закріпленого у вітчизняно-нормативній базі словосполучення «давальницька сировина». Ще одним суперечливим підходом до трактування поняття «давальницька сировина» є позиція Г.О. Партин та О.А. Горбач (2011), котрі вказують, що давальницька сировина передається переробному підприємству

без оплати, адже така позиція немає жодного мотивуючого змісту для виконавця переробних операцій.

Надалі розглянемо трактування поняття операції, що передбачає перероблення давальницької сировини. У Податковому Кодексі України для позначення такої операції знаходимо словосполучення «операція з давальницькою сировиною», котре трактується як «операція з переробки (обробки, збагачення чи використання) давальницької сировини (незалежно від кількості замовників і виконавців, а також етапів (операцій)) з метою одержання готової продукції за відповідну плату» (ВРУ, 2010). Таким чином, як бачимо, у поданому визначенні зосереджується увага на низці робіт, які можуть виконуватись з давальницькою сировиною (зокрема, переробці, обробці, збагаченні, використанні), та одержаному результаті (готовій продукції). При цьому, у такому трактуванні не йдеться про статус (вітчизняний або іноземний) замовника та виконавця, що дає підстави для розгляду таких операцій як у національному, так і міжнародному вимірах.

Слід зазначити, що у Законі України «Про операції з давальницькою сировиною» № 327/95-ВР від 15.09.1995 р., котрий втратив чинність, операція з давальницькою сировиною розглядалась у контексті зовнішньоекономічних відносин, а її трактування містило вимогу зміни коду УКТ ЗЕД в результаті перероблення давальницької сировини (ВРУ, 1995). Що стосується відображення зовнішньоекономічного характеру операцій з давальницькою сировиною у чинному законодавстві, то його можна простежити у Митному Кодексі України крізь призму двох митних режимів – переробки на митній території та переробки за межами митної території, котрі регулюють операції з переробки давальницької сировини. Згідно із статтею 147 Глави 23 Митного Кодексу України режим переробки на митній території передбачає ввезення та переробку іноземних товарів без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності за умови подальшого реекспорту готової продукції. Своєю чергою, протилежний режим переробки за межами митної території визначає особливості регулювання операцій з переробки вітчизняної давальницької сировини на території іншої держави, що не передбачає застосування будь-яких нетарифних

інструментів у зовнішньоекономічній діяльності при обов'язковому поверненні виготовленої продукції в Україну у режимі імпорту (ВРУ, 2012а). Як видно із вищенаведеного, ключова особливість зазначених режимів із переробки давальницької сировини полягає у відсутності заходів нетарифного регулювання за умови подальшого первісного імпорту чи експорту цієї сировини.

Для встановлення сутності толінгових операцій слід також звернути увагу на структуру операцій з давальницькою сировиною, котра відображена у статті 150 Митного Кодексу України. Зокрема, операції з переробки товарів можуть включати: власне переробку товарів, у тому числі обробку, монтаж, демонтаж, використання окремих товарів, які сприяють або полегшують процес виготовлення продуктів переробки; ремонт товарів, у тому числі модернізацію, відновлення та регулювання, калібрування (ВРУ, 2012а). Як бачимо, операції з переробки давальницької сировини не обмежуються лише переробними роботами та можуть ґрунтуватись на виконанні комплексу переробних, монтажних, ремонтних робіт, тощо.

Окрім нормативно-правового трактування операцій з давальницькою сировиною, існує також й наукове інтерпретування їхньої сутності. У Додатку Б відображено підходи різних авторів до визначення цього поняття.

На підставі аналізування позицій авторів (Додаток Б) до трактування поняття «операції з давальницькою сировиною» можна помітити, що визначення науковців К.К. Богомазової (2013), Н.Є. Білинської (2011) містять у назвах слово «перероблення», що уточнює сутність таких операцій. Однак, у тлумаченні К.К. Богомазової акцентовано увагу лише на переробних діях щодо давальницької сировини та не згадується про можливість здійснення, наприклад, ремонтних робіт, що відповідно звужує функціональні можливості операцій з давальницькою сировиною. Слід зазначити, що трактування більшості авторів (Н.Є. Білинської (2011), Н.А. Осницької (2011), В.О. Іваненка (2010), О.Р. Кіляр (2008)) є доволі ґрунтовними та послідовно розкривають механізм здійснення операцій з давальницькою сировиною відповідно до нормативно-правового визначення. Слід також вказати, що лише Т.С. Єдинак (2007) розглядає операції з давальницькою

сировиною в контексті зовнішньоекономічної діяльності. Тоді як, усі інші науковці у своїх трактуваннях не згадують про їх іноземний або національний характер, що вказує на можливість здійснення таких операцій як між резидентами однієї країни, так і між нерезидентом та резидентом.

На підставі ретельного вивчення та аналізування різних трактувань понять «давальницька сировина» та «операції з давальницькою сировиною» вважаємо за доцільне використовувати їхні нормативно-правові дефініції, представлені у чинному Податковому Кодексі України, котрі доволі ґрунтовно розкривають структуру, характерні особливості та функціональне призначення таких операцій.

Що стосується безпосередньо толінгу і толінгових операцій, то, як зазначалось вище, у вітчизняній нормативно-правовій базі таких понять не закріплено. Тому для встановлення їхньої сутності слід звернутись до вітчизняної й зарубіжної навчально-наукової та довідкової літератури, котрі пропонують визначення цих понять. У Додатку В зібрано підходи різних науковців, котрі займались дослідженням різноаспектних особливостей здійснення толінгових операцій та сформулювали тлумачення поняття «толінг» чи пов'язаних із ним понять.

У проаналізованих літературних джерелах (Додаток В) практично відсутнє виокремлене поняття «толінгові операції», натомість майже уся увага досліджень авторів присвячена поняттю «толінг». Для з'ясування сутності поняття «толінгові операції» спочатку доцільно проаналізувати та встановити зміст більш загального по відношенню до нього поняття «толінг».

Перш за все, слід розглянути етимологічну сутність поняття «толінг», адже у буденній мові такий термін не є широко розповсюдженим. При трактуванні поняття «толінг» деякі автори (М.Ю. Барна (2012), І.А. Белова (2000), Ю.В. Гончаров та А.О. Дворецький (2009)) зазначають про те, що цей термін походить від англійських слів «toll» або «tolling». При цьому І.А. Белова (2000) перекладає слово «toll» як податок, а М.Ю. Барна (2012) стверджує, що толінг у перекладі дослівно означає оплату за послугу з перероблення давальницької сировини цією ж сировиною. Для достеменного визначення сутності поняття

«толінг» слід звернутись до довідкових джерел. Так, в українсько-англійському словнику слово «toll» має багато варіантів перекладів на українську мову, однак в контексті толінгових операцій найбільш адекватними є такі: мито; оплата. При цьому у електронних англійсько-українських словниках слово «toll» трактується у таких значеннях: встановлена державою плата за певне право або привілей; обсяг втрат, пошкодження, які виникнули в результаті певної дії або лиха; податок, мито, збір за певні послуги чи використання об'єктів; оплата за телефонну розмову далекої відстані; компенсація за послуги. Що стосується слова «tolling», то, як правило, у зарубіжній довідковій та науковій літературі (Голднер та Хілел, 2013; Ерлам та ін., 2012; Кругман, Обсфелд та Меліц, 2012; Гріфін та Пустей, 2010; Чоксі, 2007; Натан, 2006; Шепеда та ін., 2000; Business Dictionary; Production-Outsourcing (Tolling) Transactions in Ukraine) воно зустрічається доволі рідко, натомість, поширеними є суміжні із ним поняття «toll manufacturing», «toll processing», «toll transactions», «toll arrangement», тобто, толінгове виробництво, толінгова переробка, толінгові операції, толінгова угода відповідно.

Доволі цікавим в географічному аспекті є семантичне дослідження поняття «толінг», котре здійснила у своїй праці К.К. Богомазова (2013). Так, автор констатує, що у німецькій мові поняттю «толінг» відповідає слово «Lohnveredelung» (переробка давальницької сировини) або словосполучення «neue internationale Arbeitsteilung» (новий міжнародний розподіл праці), в англійській мові толінгові операції позначаються поняттям «International Subcontracting» (міжнародний субпідряд) або «Offshore Assembly/Production» (переробка/виробництво в іншій країні), а в іспанській мові зустрічається слово «maquila» для позначення толінгових угод. З огляду на результати дослідження К.К. Богомазової можна однозначно стверджувати про чіткий зовнішньоекономічний характер толінгових операцій.

Як правило, усі наведені у Додатку В трактування толінгу розкривають загальну схему реалізації толінгових операцій, що може бути використана у діяльності підприємств різних видів діяльності. Хоча й існують більш конкретизовані визначення цього поняття, що стосуються певної галузі

промисловості (Бабіченко, Хоменко та Шкалабан, 2009) або розкривають його сутність на державному рівні (Єдинак, 2007).

Аналізуючи позиції авторів щодо трактування поняття «толінг», котрі представлені у Додатку В, слід першочергово зазначити, що лише у працях (Козик та ін., 2013; Синецкий, 2000) спостерігається ототожнення операцій з давальницькою сировиною і толінгу, тоді як в усіх інших розглянутих джерелах помітне чітке виокремлення толінгу як самостійного процесу. Крім того, послідовно із визначенням толінгу низка науковців (Гордієць та Римарева, 2014; Кузічкіна, 2014; Мельник та Дутко, 2013; Родченко та Челишева, 2011) акцентують на його відмінності від операцій з давальницькою сировиною. У цьому контексті усі вищеперелічені науковці одностайно вказують на те, що ключовою відмінною рисою цих операцій є їхній характер, тобто, операції з давальницькою сировиною є ширшим поняттям, ніж толінг, оскільки можуть здійснюватись як між резидентами однієї країни, так і між нерезидентом і резидентом держави, тоді як толінгові операції передбачають взаємодію між вітчизняними та зарубіжними партнерами. З огляду на вивчення низки вітчизняних та зарубіжних джерел вважаємо за раціональне погодитись із викладеним вище твердженням.

Таким чином, одержані результати аналізування вищенаведених літературних джерел засвідчили поліаспектність позицій учених щодо трактування поняття «толінг». Водночас, можемо констатувати той факт, що поняття «толінгові операції» практично не досліджувалось науковцями у їхніх працях, хоча й є широко розповсюдженим у вітчизняному підприємницькому середовищі.

З метою формування чіткого структурованого бачення усіх існуючих у літературі визначень поняття «толінг» було об'єднано представлені у джерелах (Додаток В) позиції авторів у декілька тематичних груп. Так, до першої групи увійшли науковці (Партич та Горбач, 2011; Бабіченко, 2009; Єдинак, 2007; Бурков, 2001), котрі розглядають толінг як вид взаємодії або кооперування підприємств, в межах якого замовник передає власну давальницьку сировину виконавцеві для її переробки та виготовлення на цій основі для нього готової продукції за обумовлену плату. Друга група авторів (Богомазова, 2013; Белова, 2000) стверджує, що толінг

є певною операцією чи сукупністю операцій (щодо ввезення, переробки давальницької сировини, вивезення готової продукції, тощо). Третю групу науковців (Гордієць та Римарева, 2014; Кузічкіна, 2014; Мельник та Дутко, 2013; Барна, 2012; Фролов, 2010) об'єднує переконання, що толінг – це порядок або спосіб організування певного процесу (переробки давальницької сировини, виробництва готової продукції, тощо).

Аналізуючи позицію першої групи науковців, не можна однозначно заперечити твердження про те, що толінг є одним із видів взаємодії між суб'єктами господарювання. Адже під час реалізації толінгу його учасники співпрацюють один із одним, переслідуючи власні цілі. Та, водночас, такий підхід є доволі загальним і не розкриває змістового навантаження толінгу, оскільки на сьогодні існує широкий спектр видів діяльності, котрі ґрунтуються на побудові взаємовідносин між контрагентами (наприклад, франчайзинг, інжиніринг, факторинг, форфейтинг, тощо). Для аргументування цього твердження можна також звернутись до дослідження Н.А. Городиської (2012), яка на підставі огляду понять «моніторинг», «спонсорство», «реквізиція», «страхування» у довідкових джерелах довела доцільність зосередження уваги на змісті певного поняття при формулюванні його трактування.

Щодо другого підходу авторів, згідно з яким толінг є операцією чи сукупністю операцій, то така позиція теж є доволі дискусійною, адже доцільно було б розмежовувати поняття «толінг» і «толінгові операції». Для підтвердження цієї думки можна пригадати той факт, що в науковій літературі вже усталеним є виокремлення таких суміжних понять, як наприклад, «страхування» і «страхові операції», «кредитування» і «кредитні операції», «факторинг» і «факторингові операції», тощо.

Не можна цілковито погодитись і з позицією третьої групи учених, котрі трактують толінг як порядок або спосіб організування певного процесу, що відповідно не акцентує уваги на його змістовому наповненні. За таким підходом сутність толінгу зводиться до налагодження процесу переробки давальницької сировини. Більш того, у трактуванні цієї групи авторів надалі толінг втрачає свої

дієдатні властивості як процесу і трансформується у систему, адже він прирівнюється до умов й форм розрахунків, способів реалізації готової продукції, тощо. У контексті цієї позиції більш доцільним видається застосування понять «система толінгу», «механізм толінгу», тощо.

Крім того, серед усієї сукупності ідентифікованих визначень толінгу простежуються й поодинокі трактування у працях (Єфременкова та Байдак, 2015; Гончаров та Дворецький, 2009; What is Toll Processing?), відповідно до яких толінг є виробництвом продукції з давальницької сировини або послугами з перероблення такої сировини, що теж не є зовсім коректними тлумаченнями. Ключова операція, що визначає сутність толінгу, полягає у переробці давальницької сировини з метою виготовлення готової продукції. Тоді як, послуги з переробки сировини радше є проміжним результатом здійснення толінгу.

Варто також зазначити, що послідовно із визначенням толінгу низка науковців у своїх працях (Гордієць та Римарева, 2014; Кузічкіна, 2014; Родченко та Челишева, 2011) акцентують на його відмінності від операцій з давальницькою сировиною. У цьому контексті усі вищеперелічені науковці одностайно вказують на те, що ключовою відмінною рисою цих операцій є їхній масштаб, тобто, операції з давальницькою сировиною є ширшим поняттям, ніж толінг, оскільки можуть здійснюватись як між резидентами однієї країни, так і між нерезидентом і резидентом держави, тоді як толінгові операції передбачають взаємодію виключно між вітчизняними та зарубіжними партнерами. З огляду на вивчення низки тематичних наукових джерел, а також спеціалізованих положень нормативно-правової бази вважаємо за раціональне погодитись із викладеним вище твердженням.

Щодо безпосередньо сутності толінгу, то вищепредставлені результати аналізування літературних джерел засвідчили поліаспектність позицій учених щодо трактування поняття «толінг». Водночас, можемо констатувати той факт, що поняття «толінгові операції» практично не досліджувалось науковцями у їхніх працях, хоча й є широко розповсюдженим у вітчизняному підприємницькому

середовищі. Усе це зумовлює необхідність у формулюванні уніфікованих дефініцій таких ключових понять у толінговій сфері.

На підставі результатів аналізування вищезгаданих літературних джерел та враховуючи усе викладене вище, під толінгом пропонується розуміти процес виконання різноманітних робіт з переробки давальницької сировини (обробки, монтажу, демонтажу, використання, ремонту, модернізації, відновлення, тощо) іноземного замовника (толінгера), ввезеної на територію країни виконавця (переробного підприємства), з метою виготовлення для нього готової продукції, яка підлягає подальшому вивезенню у країну замовника, на договірних засадах та відповідно до норм чинного національного і міжнародного законодавства.

Для встановлення сутності толінгових операцій, насамперед, слід з'ясувати визначення поняття «операція», яке знаходимо у Тлумачному словнику української мови: «дія, спрямована на виконання якої-небудь задачі; ряд дій або окрема дія в ряді інших, що з них складається робота окремої людини або групи людей, машини, механізму і т. ін.; яка-небудь дія або ряд дій, об'єднаних спільною метою». Як бачимо із поданого визначення, операція є певною дією або сукупністю декількох дій для досягнення єдиної мети. З огляду на це, під толінговими операціями слід розуміти комплекс взаємопов'язаних робіт з переробки давальницької сировини (обробки, монтажу, демонтажу, використання, ремонту, модернізації, відновлення, тощо) іноземного замовника (толінгера), ввезеної на територію країни виконавця (переробного підприємства), з метою виготовлення для нього готової продукції, яка підлягає подальшому вивезенню у країну замовника на договірних засадах та відповідно до норм чинного національного і міжнародного законодавства.

Для більш глибокого та чітко структурованого розуміння сутності толінгових операцій на підставі синтезу різних підходів авторів до тлумачення цього поняття слід виокремити ключові визначальні особливості, що притаманні таким операціям:

- зовнішньоекономічний характер, тобто, ключові учасники толінгових операцій – власник давальницької сировини і переробне підприємство повинні бути представниками різних держав;

- правовий характер, що ґрунтується на державному регулюванні перебігу толінгових операцій і передбачає дотримання усіх норм чинного законодавства у цій сфері;
- договірний характер, що передбачає укладання угоди між контрагентами, у якій узгоджуються умови перебігу толінгових операцій, обов'язки, права та сфера відповідальності взаємодіючих сторін;
- константний характер права власності замовника на давальницьку сировину на будь-якому етапі її переробки;
- платний характер, що передбачає покриття замовником усіх витрат, котрі виникають в процесі здійснення толінгових операцій, та надання винагороди переробному підприємству за виконану роботу;
- обов'язковість повернення виготовленої на основі давальницької сировини продукції у країну замовника, якщо не було обумовлено іншого.

З'ясувавши сутність та характерні риси толінгових операцій, слід також встановити мотиви, які спонукають суб'єктів господарювання запроваджувати такий вид діяльності. Адже толінг, як і будь-який інший вид взаємодії між підприємствами, характеризується власною специфікою, що визначає сприятливі можливості, позитивні ефекти та переваги його застосування.

В існуючих наукових роботах, присвячених проблемам толінгу, поряд із дослідженням сутності толінгових операцій важливе й невід'ємне місце відводиться також й мотивам їхнього здійснення. При цьому вітчизняні науковці акцентують увагу на об'єктивних причинах запровадження й використання толінгу підприємствами різних галузей економіки у пострадянський період.

Ю.В. Гончаров та А.О. Дворецький (2009) у своїй праці досліджують особливості здійснення толінгових операцій вітчизняними підприємствами легкої промисловості, зазначаючи, що ключовою передумовою запровадження толінгу у цій галузі стало прагнення завантажити вільні виробничі потужності, забезпечити належний рівень платоспроможності та зберегти кваліфікований кадровий склад.

На підставі узагальнення літературних джерел (Богомазова, 2013; Мельник та Дутко, 2013; Партин та Горбач, 2011; Гончаров та Дворецький, 2009)

встановлено, що автори цих праць дотримуються одностайної позиції щодо виокремлення мотивів, котрі спонукають здійснювати толінгові операції. При цьому науковці логічно розмежовують такі мотиви для замовника і виконавця. Так, за переконаннями вчених, ключовими причинами звернення до толінгу власника давальницької сировини є прагнення суб'єктів господарювання індустріально розвинених країн знайти можливість зниження собівартості продукції за рахунок здійснення виробничого процесу або його частини в країнах з більш низькими витратами на заробітну плату; відсутність у країні замовника спеціалізованих технологій або вільних виробничих потужностей для виготовлення необхідної продукції, що супроводжується нестачею вільноконвертованої валюти для її закупівлі за кордоном. Натомість переробне підприємство зацікавлене у здійсненні толінгових операцій з огляду на бажання завантажити виробничі потужності, що простоюють, а також нестачу оборотних коштів для самостійного придбання сировини, недоступність кредитів, наявність заборгованості.

Крім того, вищезгадані науковці у своїх працях займалися дослідженням причин запровадження й поширення толінгових операцій на пострадянському економічному просторі, до яких віднесли: дефіцит власних сировинних ресурсів при наявності великого потенціалу переробних підприємств; бажання завантажити виробничі потужності, що простоюють; відсутність у переробних підприємств оборотних коштів, достатніх для придбання необхідної кількості сировини; недоступність кредитів, наявність заборгованостей; соціальний тиск з боку виробничого персоналу переробних підприємств, що незавантажений роботою; реальна загроза згорання або повної зупинки виробництва в деяких галузях промисловості.

На підставі огляду літературних джерел вважаємо за доцільне розмежовувати мотиви здійснення толінгових операцій для замовника та виконавця. Адже власник давальницької сировини та переробне підприємство априорі переслідують відмінні цілі та очікують відповідно одержання різних вигод для покращення тієї чи іншої сфери свого функціонування. В межах такого розмежування доцільно також виконати поділ мотивів здійснення толінгових операцій за змістовим наповненням

в розрізі сфер функціонування підприємства, що полегшуватиме процес ідентифікування відповідних підстав та причин запровадження толінгу як для замовника, так і для виконавця. Оскільки на підприємствах, як правило, існує сформована інформаційна база стосовно проблем та перспектив діяльності у різних сферах, то запропонована функціональна систематизація мотивів толінгу полегшуватиме процеси їхнього ідентифікування, обґрунтування та зіставлення із функціональними проблемами і перспективами розвитку господарюючого суб'єкта.

Таким чином, на підставі вивчення спеціальних теоретичних та практичних матеріалів можна стверджувати, що для замовника переробних робіт пріоритетними мотивами здійснення толінгових операцій є:

- виробничі мотиви (максимальне використання наявних виробничих потужностей, відсутність резервів виробничих потужностей в умовах зростання обсягу попиту, відсутність спеціалізованих виробничих технологій для освоєння виробництва нових видів продукції, відсутність дозволів на виробництво певних видів продукції);

- сировинно-матеріальні мотиви (наявність в країні розташування замовника потужної дешевої сировинної бази, профіцит матеріальних ресурсів на складах толінгера, наявність на підприємстві замовника налагодженого ресурсоекономного виробництва певних видів товарів як сировини для подальшого виготовлення готової продукції, низькі матеріальні витрати);

- майнові мотиви (максимальне завантаження наявного обладнання, високий рівень зносу обладнання, відсутність спеціалізованого обладнання для освоєння виробництва нових видів продукції, максимальне завантаження виробничих площ, відсутність спеціально облаштованих виробничих площ для виготовлення певних видів продукції, високі витрати на утримання та експлуатацію основних засобів);

- фінансові мотиви (сприятливий фінансовий стан, що демонструє позитивні параметри у рентабельності, платоспроможності, фінансовій автономії, діловій активності підприємства);

- соціально-кадрові мотиви (високі витрати на оплату праці (в тому числі, на основну і додаткову заробітну плату, соціальне страхування) на підприємстві толінгера та в країні його розташування загалом, низька частка висококваліфікованих основних та допоміжних робітників на підприємстві, дефіцит в державі замовника кваліфікованих трудових ресурсів);

- маркетингові мотиви (значна частка ринку, наявність цільової аудиторії лояльних та відданих клієнтів, наявність відомої торгової марки та впізнаваного бренду, сильних ринкових позицій та іміджу, високий рівень розвитку системи маркетингових комунікацій);

- логістично-територіальні мотиви (вигідне місцерозташування замовника відносно до виконавця, наявність розвиненої логістичної системи для збуту продукції (потужної транспортної бази, достатніх складських приміщень, якісного логістичного сервісу), наявність розвинених каналів розподілу продукції);

- зовнішньоекономічні мотиви (лояльне нормативно-правове поле для регулювання толінгових операцій у державі толінгера, високий рівень розвитку міжнародних економічних відносин у країні замовника, високий рівень інтеграції господарства країни толінгера у міжнародний економічний простір).

Своєю чергою, для виконавця толінгових операцій значна частина мотивів замовника набуватиме протилежного характеру, що формує підстави для взаємного задоволення інтересів контрагентів при здійсненні толінгу. Отже, серед ключових передумов реалізації толінгових операцій для їх виконавця можна виокремити такі:

- виробничі мотиви (низький рівень використання виробничих потужностей, високий рівень виробничого потенціалу, наявність прогресивних спеціалізованих технологій виробництва, існування загрози згорання певних видів виробництва або повної зупинки виробничого процесу);

- матеріальні мотиви (відсутність в країні розташування виконавця відповідної сировинної бази або її дефіцит, низький рівень запасів матеріальних ресурсів на підприємстві, високі матеріальні витрати);

- майнові мотиви (низький рівень завантаження обладнання, наявність спеціалізованого обладнання для виготовлення певних видів продукції, низький

рівень зносу обладнання, низький рівень завантаження виробничих та складських площ, наявність спеціально облаштованих виробничих та складських площ);

- фінансові мотиви (низький рівень платоспроможності (зокрема, недостатній обсяг оборотних коштів для забезпечення ресурсних та інших потреб виробництва), низький рівень рентабельності або наявність збитковості, наявність значних обсягів заборгованостей, існування загрози банкрутства, низький рівень інвестиційної привабливості з точки зору доступу до інвестиційних ресурсів, низький рівень кредитоспроможності з позиції доступу до кредитних ресурсів);

- соціально-кадрові мотиви (висока частка висококваліфікованих основних і допоміжних робітників на підприємстві, низький рівень зайнятості працівників, соціальна напруга в колективі працівників з огляду на загрозу звільнення, масові звільнення працівників);

- маркетингові мотиви (низька частка ринку, відсутність відомої торгової марки, впізнаваного бренду, сформованого ринкового іміджу, низький рівень розвитку системи маркетингових комунікацій);

- логістично-територіальні мотиви (низький рівень розвитку логістичної системи для збуту продукції (відсутність достатньої транспортної бази, складських приміщень, логістичного сервісу, тощо), низький рівень розвитку каналів розподілу продукції);

- зовнішньоекономічні мотиви (лояльне нормативно-правове поле для регулювання толінгових операцій у державі переробного підприємства, високий рівень розвитку міжнародних економічних відносин у країні виконавця, високий рівень інтеграції держави переробного підприємства у міжнародний економічний простір, низький рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства).

З урахуванням усього вищевикладеного можна дійти висновку, що на сучасному етапі для вітчизняних підприємств, які характеризуються вагомими проблемами у фінансовій сфері та не здатні самостійно забезпечити потреби виробничо-господарської діяльності у силу різних причин, толінгові операції є одним із найбільш привабливих та перспективних видів взаємодії з іноземними контрагентами, котрі готові надати власну сировину, покрити витрати

виробництва, забезпечити збут продукції та оплатити виконані переробні роботи. Таким чином, переробне підприємство отримує перспективні можливості щодо покращання стану різних проблемних сфер діяльності та подальшого самостійного виготовлення конкурентоспроможної продукції, що користуватиметься попитом на вітчизняному та іноземному ринках.

1.2. Типологія та характеристика толінгових операцій на підприємствах

Впевнений євроінтеграційний поступ національної економіки під егідою Європейського Союзу закономірно поглиблює роль зовнішньоекономічної діяльності для вітчизняних суб'єктів господарювання у контексті преференційного сприяння їхньому виходу та функціонуванню на іноземних ринках. На жаль, в сучасних умовах соціально-економічної кризи значна частина національних товаровиробників не готова представити гідну відповідь вимогам європейського ринку у вигляді затребуваної конкурентоспроможної продукції в силу багатьох об'єктивних та суб'єктивних причин. На сучасному етапі змушені констатувати той факт, що промислова сфера національного господарства перебуває у далеко ненайкращому стані, що підтверджується масовими кризами неплатежів, загрозами банкрутства, згортаннями виробничих процесів на багатьох підприємствах, котрим на фоні таких вкрай негативних явищ і процесів все-таки вдалось зберегти потужний виробничий, техніко-технологічний та кадровий потенціал. У такій ситуації однією із доволі привабливих форм зовнішньоекономічної співпраці для вітчизняних бізнес-структур видається толінгова взаємодія, відповідно до якої зарубіжний контрагент готовий забезпечити першочергово сировинними та фінансовими ресурсами українського партнера взамін на використання його виробничих потужностей та кадрового складу у цілях виготовлення для нього готової продукції. В сучасних умовах для національних товаровиробників толінгові операції є перспективним шансом не лише уникнення свого цілковитого занепаду, але й виходу з кризової ситуації та налагодження подальшого самостійного розвитку. Як свідчить практика функціонування суб'єктів

господарювання у толінговій сфері, а також відповідно до положень чинної нормативно-правової бази на сьогодні існують досить різноманітні варіанти та особливості здійснення толінгових операцій, що вимагає їх достеменного знання та розуміння обома контрагентами толінгової угоди задля вибору найбільш вигідної схеми у цій сфері кожною із взаємодіючих сторін. Таким чином, з метою ефективного налагодження та повноцінного використання можливостей толінгових операцій як їх замовником, так і виконавцем виникає необхідність у систематизації різних видів таких операцій та обґрунтуванні їхнього змістового наповнення з урахуванням позицій обох сторін.

Результати вивчення літературних джерел, присвячених проблемам толінгу, дають змогу стверджувати, що в існуючих наукових працях практично не спостерігається безпосереднього виокремлення конкретних видів толінгових операцій, натомість можна помітити наукові спроби учених розмежувати види толінгу, хоча й така типологія є доволі обмеженою, що проявляється у її односторонності. Так, найбільш розповсюдженою в існуючій літературі (Гордієць та Римарева, 2014; Богомазова, 2013; Партин та Горбач, 2011) є типологія толінгу, що ґрунтується на виокремленні внутрішнього та зовнішнього толінгу. При цьому, за переконаннями науковців, внутрішній толінг полягає у придбанні іноземним підприємством вітчизняної сировини, тоді як зовнішній толінг передбачає ввезення давальницької сировини з-за кордону. Своєю чергою, у зарубіжній практиці розрізняють толінгові операції з активною та пасивною переробкою сировини. Так, активна форма толінгу ґрунтується на переробці вітчизняної сировини іноземним контрагентом, тоді як пасивна форма полягає у переробленні сировини іноземного замовника вітчизняним підприємством. Хоча обидві вищенаведені типології не містять ознак розмежування, однак можна простежити їх перетинання, що проявляється у певному ототожненні внутрішнього толінгу й активної форми толінгових операцій та відповідно зовнішнього толінгу й пасивної форми толінгових операцій. Мова йде про те, що внутрішній та активний толінг здійснюються за схемою «вітчизняний замовник – іноземний виконавець», тоді як зовнішній та пасивний толінг передбачають протилежні позиції контрагентів. Крім

того, з огляду на відсутність типологічних ознак доволі незрозумілим є змістове наповнення усіх вищеперелічених видів толінгу, адже виокремлення внутрішнього й зовнішнього толінгу розкриває позиції його учасників при ввезенні та вивезенні давальницької сировини, тоді як розмежування активної й пасивної форм толінгу акцентує увагу на позиціях контрагентів при переробці сировини. На нашу думку, доволі нераціонально виокремлювати такі види толінгу як внутрішній та зовнішній, адже, як правило, таке розмежування асоціюється із національним кордоном і наштовхує на думку, що внутрішній толінг передбачає здійснення толінгових операцій між резидентами країни, тоді як зовнішній толінг ґрунтується на співпраці із іноземним контрагентом. Що стосується активної й пасивної форм толінгу, то у такій типології теж не дуже вдало обрані означення толінгу, адже без вказаної ознаки розмежування важко одразу зрозуміти сутність відповідного виду толінгових операцій.

Також у праці (Партин та Горбач, 2011, с.247) виокремлено такі види толінгових операцій залежно від асортиментних груп давальницької сировини, як: перероблення на давальницьких умовах підакцизних видів мінеральної сировини та виготовлення підакцизної продукції; перероблення на давальницьких умовах продукції легкої промисловості, зокрема, виробів швейного виробництва; перероблення на давальницьких умовах мінеральної, хімічної, фармацевтичної сировини; перероблення на давальницьких умовах сільськогосподарської сировини й виробництво харчової продукції. Варто зазначити, що така типологія не є абсолютно завершеною та обґрунтованою, адже вичерпно не враховує усі сфери національного господарства, у яких можуть здійснюватись толінгові операції. Крім того, незрозумілим є виокремлення підакцизних видів лише мінеральної сировини поряд із непідакцизними видами різних видів сировини, що логічно повинно було лягти в основу іншої типологічної ознаки.

В процесі дослідження будь-якого об'єкта грамотно побудована типологія його різновидів, котра охоплює максимально можливий спектр істотних та незалежних ознак розмежування, є важливим науково-прикладним інструментом, що формує різноаспектне уявлення про можливі характеристики та параметри

досліджуваного об'єкта, особливості його функціонування, дає можливість ухвалювати обґрунтовані рішення щодо цього об'єкта, а також закладає вагоме підґрунтя для проведення подальших досліджень у відповідній сфері. При вивченні толінгових операцій їхня систематизація набуває особливого значення, оскільки такі операції характеризуються різними особливостями та передбачають різні варіанти їхнього здійснення, що вимагає достеменного знання, розуміння та врахування усіх можливих аспектів реалізації толінгових операцій. Таким чином, комплексна типологія толінгових операцій, що ґрунтуватиметься на виокремленні максимально широкого спектру різновидів таких операцій за низкою незалежних й істотних ознак, формуватиме цілісну інформаційну базу про різноманітні характеристики, параметри та особливості здійснення толінгових операцій. Варто зауважити, що оскільки толінгові операції ґрунтуються на співпраці двох ключових контрагентів – замовника та виконавця, то при розробленні їхньої типології необхідно врахувати позиції та особливості реалізації толінгових операцій обома взаємодіючими сторонами. На підставі вивчення низки літературних й нормативно-правових джерел [1; 4; 18; 34; 100; 106; 151; 173], а також практики функціонування бізнес-структур у сфері толінгу сформовано двопозиційну типологію толінгових операцій на підприємствах (рис. 1.1), що ґрунтується на врахуванні позицій як замовника, так і виконавця.

Як відомо, толінгові операції ґрунтуються на виконанні переробним підприємством низки робіт з давальницькою сировиною замовника, що узагальнено можна поділити на переробні та ремонтні роботи. Таке розмежування регламентовано чинним Податковим кодексом України [154] і вказує на той факт, що толінгові операції не обмежуються лише переробкою давальницької сировини, але й можуть передбачати здійснення ремонтних робіт щодо наданих товарів. Відповідно до цього за видами робіт переробного підприємства доцільно виокремлювати: переробні операції (передбачають виконання переробним підприємством низки переробних робіт, зокрема з переробки, обробки, монтажу, демонтажу, використання давальницької сировини); ремонтні операції (зосереджені на здійсненні переробним підприємством низки ремонтних робіт,

зокрема, з ремонту, модернізації, відновлення та регулювання, калібрування давальницької сировини); та комплексні операції (ґрунтуються на виконанні переробним підприємством як переробних, так і ремонтних робіт).

Невід'ємними учасниками будь-якої толінгової діяльності є її замовник та виконавець, а також фінансові установи, що здійснюють їх розрахунково-касове обслуговування, та уповноважені органи, що контролюють реалізацію толінгових операцій в правовому аспекті. Окрім ключових суб'єктів, у толінгову взаємодію можуть бути залучені й інші учасники, що опосередковано забезпечують здійснення толінгових операцій: постачальники, посередники, збутовики, перевізники, дистриб'ютори, інші переробні підприємства, тощо.

Рис. 1.1. Двопозиційна типологія толінгових операцій на підприємствах замовника та виконавця

Примітки: сформовано автором на підставі (Гордієць та Римарева, 2014; Богомазова, 2013; Кузьмін, Босак та Дарміць, 2009; Кузьмін та Мельник, 2003);

* - ознаки, запропоновані автором

Отже, за складом учасників доцільно виокремлювати толінгові операції, що ґрунтуються на взаємодії ключових (обов'язкових) суб'єктів (замовника, виконавця, фінансових установ, уповноважених органів), та толінгові операції, що поряд із ключовими взаємодіючими суб'єктами передбачають залучення додаткових учасників (посередників, постачальників, збутовиків, перевізників, дистриб'юторів, інших переробних підприємств, тощо).

Поряд із попередньою ознакою розмежування толінгових операцій логічно впливає й інша ознака, що стосується рівня самостійності переробного підприємства при виконанні ним переробних робіт. В межах такої ознаки, якщо толінгові операції передбачають автономне здійснення переробних робіт лише силами переробного підприємства-виконавця, то вони іменуватимуться як автономні операції, а якщо ж толінгові операції ґрунтуються на виконанні переробних робіт силами переробного підприємства та інших підприємств, залучених у переробний процес, то тоді мова йтиме про залежні толінгові операції.

Оскільки толінгові операції передбачають взаємодію вітчизняного та іноземного контрагентів, то і замовник, і виконавець можуть займати дві різні територіально-державні позиції відносно свого контрагента – резидента і нерезидента. Відтак, за територіально-державними позиціями (місцем знаходження) замовника та виконавця варто виділяти толінгові операції, що ґрунтуються на схемі «замовник-резидент – виконавець-нерезидент», та толінгові операції, що ґрунтуються на схемі «замовник-нерезидент – виконавець-резидент».

За класичною схемою толінгові операції передбачають переробку сировини, котра у повному обсязі належить іноземному власнику і передається переробному підприємству для виготовлення на її основі готової продукції. При цьому, відповідно до положень чинного Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) у процесі здійснення толінгових операцій для переробки давальницької сировини можуть також використовуватись українські товари, які (окрім палива та енергії) за умови їх повного споживання під час реекспорту готової продукції повинні бути заявлені у митний режим експорту. Своєю чергою, Податковий кодекс України (ВРУ, 2010) регламентує, що необхідною умовою зарахування операцій до операцій з

давальницькою сировиною є те, що сировина замовника на конкретному етапі її переробки повинна становити не менше, ніж 20 відсотків загальної вартості готової продукції. Отже, відповідно до вищевикладеного раціонально поділяти толінгові операції за сировинною базою на операції, що ґрунтуються виключно на сировині замовника, та операції, що ґрунтуються частково на сировині замовника та частково на сировині виконавця.

Відповідно до визначення давальницької сировини, поданого у чинному Податковому кодексі України (ВРУ, 2010), така сировина є комплексним поняттям і може включати сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, які необхідні для виготовлення на їх основі готової продукції. При цьому склад сировинної бази визначається особливостями виробничого процесу. Таким чином, за рівнем комплексності (складом) сировинної бази, що використовується у цілях толінгових операцій, варто виокремлювати моносировинні операції (ґрунтуються лише на одному виді давальницької сировини, що є достатнім для виконання певного виду робіт в межах толінгових операцій) та полісировинні операції (для виконання толінгових робіт потребують комплексної сировинної бази, що може включати різні види сировини, матеріалів, напівфабрикатів, комплектуючих виробів, енергоносіїв).

Типова схема перебігу толінгових операцій передбачає повернення виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини продукції її власнику, який надалі самостійно її реалізовує у країні свого розташування або інших країнах. Водночас, відповідно до Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) одержані продукти переробки можуть також бути реалізовані на митній території України за умови їх митного оформлення відповідно до митного режиму імпорту. Отже, у вищевикладеному контексті доцільно розмежовувати за ознакою територіального принципу реалізації готової продукції толінгові операції, що передбачають реалізацію готової продукції у країні замовника; толінгові операції, що ґрунтуються на реалізації готової продукції у країні виконавця; толінгові операції, що передбачають реалізацію продукції частково у країні замовника та частково у країні виконавця.

При здійсненні замовником розрахунків із переробним підприємством за виконані останнім переробні роботи та покриття усіх понесених виконавцем витрат, пов'язаних із переробкою давальницької сировини, можуть застосовуватись такі форми оплати: оплата готівкою, сировиною, готовою продукцією або комбінована оплата. З огляду на таку різноманітність можливих варіантів розрахунків між замовником та виконавцем логічно виокремлювати за однойменною ознакою: толінгові операції, що ґрунтуються на готівковій формі розрахунків; толінгові операції, що передбачають сировинну форму розрахунків; толінгові операції, що ґрунтуються на товарній формі розрахунків; толінгові операції, що передбачають комбіновану форму розрахунків.

З огляду на стан та особливості функціонування контрагентів (як замовника, так і виконавця) толінгові операції можуть займати місце основної або другорядної діяльності. Слід зазначити, що на практиці, як правило, толінгові операції поглинають основну діяльність тих переробних підприємств, котрі характеризуються істотними виробничими та фінансовими проблемами, а сировинні й фінансові ресурси іноземного контрагента відновлюють їхнє стабільне функціонування. Таким чином, за місцем у діяльності підприємства слід виокремлювати основні толінгові операції (у випадку ототожнення толінгових операцій та основної діяльності підприємства); домінуючі толінгові операції (займають переважаючу частку в основній діяльності підприємства); та другорядні толінгові операції (посідають другорядне місце в основній діяльності підприємства).

Що стосується часового аспекту здійснення толінгових операцій, то він головним чином визначається специфічними особливостями переробних робіт зокрема та процесу виготовлення готової продукції загалом. З огляду на законодавчу регламентацію часової тривалості реалізації толінгових операцій (відповідно до Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) максимальний термін переробки товарів, котрі поміщені у митному режимі переробки, як правило, становить 365 днів) та особливості виробничих процесів у різних галузях економіки, за терміном здійснення доцільно виокремлювати: короткотермінові

толінгові операції (тривалістю до 1 місяця); середньотермінові толінгові операції (тривалістю 3-6 місяців); довготермінові толінгові операції (тривалістю 6-12 місяців).

Поряд із часовим аспектом здійснення толінгових операцій важливу роль відіграє й періодичність їхньої реалізації, що зумовлює відповідний поділ таких операцій на постійні (здійснюються на постійній основі і, як правило, є основною діяльністю підприємства або займають вагому частку в ній); регулярні (реалізуються через визначені проміжки часу (декаду, місяць, квартал, півріччя, рік, тощо)); та разові операції (здійснюються не на постійній основі, а, як правило, за разовими рішеннями керівництва у певних умовах функціонування для вирішення тих чи інших завдань і проблем підприємства).

На підставі вивчення спеціалізованих теоретичних матеріалів у толінговій сфері та практики функціонування толінгових підприємств (як толінгерів, так і переробних підприємств) можна стверджувати те, що толінгові операції не завжди позитивно впливають на діяльність і подальший розвиток підприємства, зазвичай, виконавця переробних робіт. Таким чином, за рівнем впливу на розвиток діяльності підприємства раціонально відокремлювати толінгові операції, що зумовлюють прогресивний розвиток діяльності підприємства; толінгові операції, що спричинюють регресивний розвиток діяльності підприємства; толінгові операції, що не зумовлюють розвитку діяльності підприємства.

Варто також зазначити, що толінгові операції можуть чинити неоднаковий вплив на діяльність замовника та виконавця, що потребує врахування такого аспекту при прийнятті рішення про запровадження та продовження здійснення толінгових операцій. Отже, варто усвідомлювати поділ толінгових операцій за збалансованістю впливу на діяльність контрагентів на збалансовані операції (чинять приблизно однаковий збалансований вплив на діяльність замовника та виконавця) та нерівномірні операції (характеризуються істотною нерівномірністю впливу на діяльність замовника та виконавця).

Передумовами здійснення толінгових операцій як власником давальницької сировини, так і переробним підприємством є їхні мотиви, що відображають

об'єктивні причини запровадження такої діяльності і стосуються, як правило, стану, сильних і слабких сторін, загроз і можливостей різних сфер функціонування підприємств. За результатами вивчення та узагальнення можливих причин здійснення толінгових операцій за пріоритетними мотивами у цій сфері доцільно виділяти: виробничо-мотивуючі, матеріально-мотивуючі, фінансово-мотивуючі, майново-мотивуючі, кадрово-мотивуючі, маркетингово-мотивуючі, логістично-мотивуючі, зовнішньоекономічно-мотивуючі, комбіновано-мотивуючі операції.

Розроблена типологія формує не лише вагомий науковий інтерес, котрий проявляється в різноаспектному інформаційному обґрунтуванні реалізації толінгових операцій, що може послужити ваговою базою для проведення подальших досліджень у цій сфері, але й характеризується значною прикладною цінністю, оскільки може бути використана як інформаційне підґрунтя власниками, керівниками, менеджерами та фахівцями бізнес-структур різних видів діяльності при виборі та подальшій реалізації того чи іншого виду толінгових операцій. Загалом така типологія значною мірою розширює інформаційну обізнаність у толінговій сфері на теоретичному і прикладному рівні та дає змогу обґрунтовано здійснювати толінгові операції з урахуванням різних аспектів толінгової діяльності.

1.3. Концептуальні засади управління толінговими операціями на підприємствах

Толінгові операції як вид зовнішньоекономічної співпраці ґрунтуються на взаємовідносинах між двома ключовими учасниками – замовником толінгу (власником давальницької сировини) та його виконавцем (переробним підприємством). Таким чином, апріорі виникає зацікавленість кожної із сторін толінгової взаємодії у максимально можливому задоволенні своїх інтересів, інколи навіть обмежуючи або нехтуючи інтересами контрагента. Вітчизняна практика реалізації толінгових операцій свідчить про те, що у переважній більшості випадків національні товаровиробники виконують роль переробного підприємства у

толінговій взаємодії. При цьому вивчення теоретико-прикладних матеріалів за проблемою реалізації толінгових операцій на вітчизняних теренах вказує на існування негативних наслідків у діяльності українських переробних підприємств в окремих випадках, зумовлених взаємодією із зарубіжним толінгером. Такі результати толінгової співпраці для вітчизняних суб'єктів господарювання, насамперед, спричинюються нерівноцінним врахуванням інтересів іноземного замовника та українського виконавця переробних робіт під час їхньої взаємодії. Як правило, на таку незбалансованість національні товаровиробники змушені погоджуватись з огляду на власний скрутний фінансовий стан, не володіючи при цьому обґрунтованим механізмом управління толінговими операціями. Варто зауважити, що одним із невід'ємних канонів європейської інтеграції є забезпечення прозорості, об'єктивності та справедливості у веденні різноманітних видів зовнішньоекономічної співпраці. Таким чином, з огляду на усе вищевикладене, виникає необхідність у розробленні концепції збалансованого управління толінговими операціями, котра на паритетних засадах враховуватиме інтереси обох контрагентів толінгових відносин.

В умовах динамічного розвитку та поширення практики реалізації толінгових операцій як на вітчизняних теренах, так і в міжнародному просторі проблематика управління таким видом операцій у діяльності суб'єктів господарювання викликає дедалі більше зацікавлення серед наукової спільноти. При цьому слід зазначити, що, як правило, у літературних джерелах автори лише фрагментарно досліджують процес управління толінговими операціями, розкриваючи його окремі елементи. В основному увага науковців зосереджується на особливостях підготовки та укладання толінгового договору, організування толінгової взаємодії, вибіркового контролювання перебігу толінгових операцій, тощо. Отже, на сьогодні невирішеним завданням залишається розроблення та концептуальне обґрунтування завершеного процесу управління толінговими операціями на підприємствах, що охоплюватиме усі необхідні структурні елементи та забезпечуватиме їх результативну взаємодію.

Зважаючи на вищевикладені проблеми в управлінській практиці толінгу, пропонуємо концептуально розглядати управління толінговими операціями за збалансованим підходом, котрий обґрунтовуватиме об'єктивне та паритетне врахування інтересів двох сторін толінгових операцій в процесі укладання та виконання толінгового контракту. Використання концепції збалансованого управління толінговими операціями дасть змогу уникнути протиріч, суперечностей та конфліктів інтересів ключових учасників толінгових операцій, забезпечуватиме стабільну та взаємовигідну толінгову співпрацю, цілеспрямоване вирішення існуючих проблем у діяльності суб'єктів толінгу та їх прогресивний розвиток, мінімізуватиме загрози виникнення негативних наслідків для обох сторін толінгової взаємодії, тощо. При цьому слід зауважити, що реалізуючи управління толінговими операціями за збалансованим підходом, на практиці досить складно змодельовати ідеальний варіант абсолютно рівноцінного врахування інтересів обидвох сторін толінгової співпраці. Це можна обґрунтувати, насамперед, різними рівнями розвитку та стану суб'єктів господарювання, що мають намір реалізувати толінгові операції. Однак, ідея збалансованості в управлінні толінговими операціями зосереджує увагу суб'єктів управління толінговими операціями на забезпеченні максимально можливого паритету інтересів замовника та виконавця толінгу з метою уникнення їхніх істотних розбіжностей та запобігання негативних наслідків для однієї із сторін толінгової взаємодії на фоні домінування стрімко прогресивного розвитку діяльності іншого учасника толінгу.

Відповідно до класичного канону менеджменту, який обґрунтовує поділ функцій менеджменту на загальні та конкретні, можемо стверджувати, що управління толінговими операціями є конкретною функцією менеджменту. Для формулювання визначення сутності управління толінговими операціями скористаємось трактуванням категорії «управління» у праці О.Є. Кузьміна та О.Г. Мельник (2007), відповідно до якого управління розглядається як цілеспрямована дія на об'єкт з метою змінити його стан або поведінку у зв'язку зі зміною обставин.

Результати вивчення літературних джерел (Батченко та Князева, 2017а; 2017b; Батченко та Мойсеєнко, 2015; Розумчук, 2015; Батченко, Мойсеєнко та Константинова, 2013; Курок, 2009; Кириченко та Ваганов, 2008; Бусел ред., 2005; Кузьмін та Мельник, 2003; Бутинець ред., 2001; Гріфін та Яцура, 2001) та практики реалізації толінгових операцій дають змогу стверджувати, що збалансоване управління толінговими операціями – це цілеспрямована діяльність суб'єктів управління однієї сторони толінгової взаємодії, що передбачає імплементацію технології менеджменту, розроблення методів менеджменту, прийняття управлінських рішень у конкретних ситуаційно-часових умовах реалізації толінгових операцій на засадах збалансованого врахування інтересів суб'єктів управління іншої сторони толінгової взаємодії.

На рис. 1.2 схематично зображено концептуальну модель збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах. Як видно з рис. 1.2, концептуальна модель збалансованого управління толінговими операціями відображає цілісну систему взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, кожен з яких характеризується власним функціональним призначенням та розкриває ідею збалансування інтересів двох ключових учасників толінгової взаємодії. Очевидно, що система управління толінговими операціями не є закритим механізмом, адже такий вид операцій передбачає взаємодію щонайменше двох учасників, один з яких є представником іншої держави. Таким чином, в процесі реалізації толінгових операцій та безпосередньо управління ними з'являється необхідність в ідентифікуванні та врахуванні впливу факторів внутрішньоорганізаційного, національного та міжнародного середовища. У межах внутрішнього середовища необхідним є дослідження ключових факторів всередині підприємства (замовника або виконавця толінгових операцій), які можуть чинити вплив на процес управління толінговими операціями.

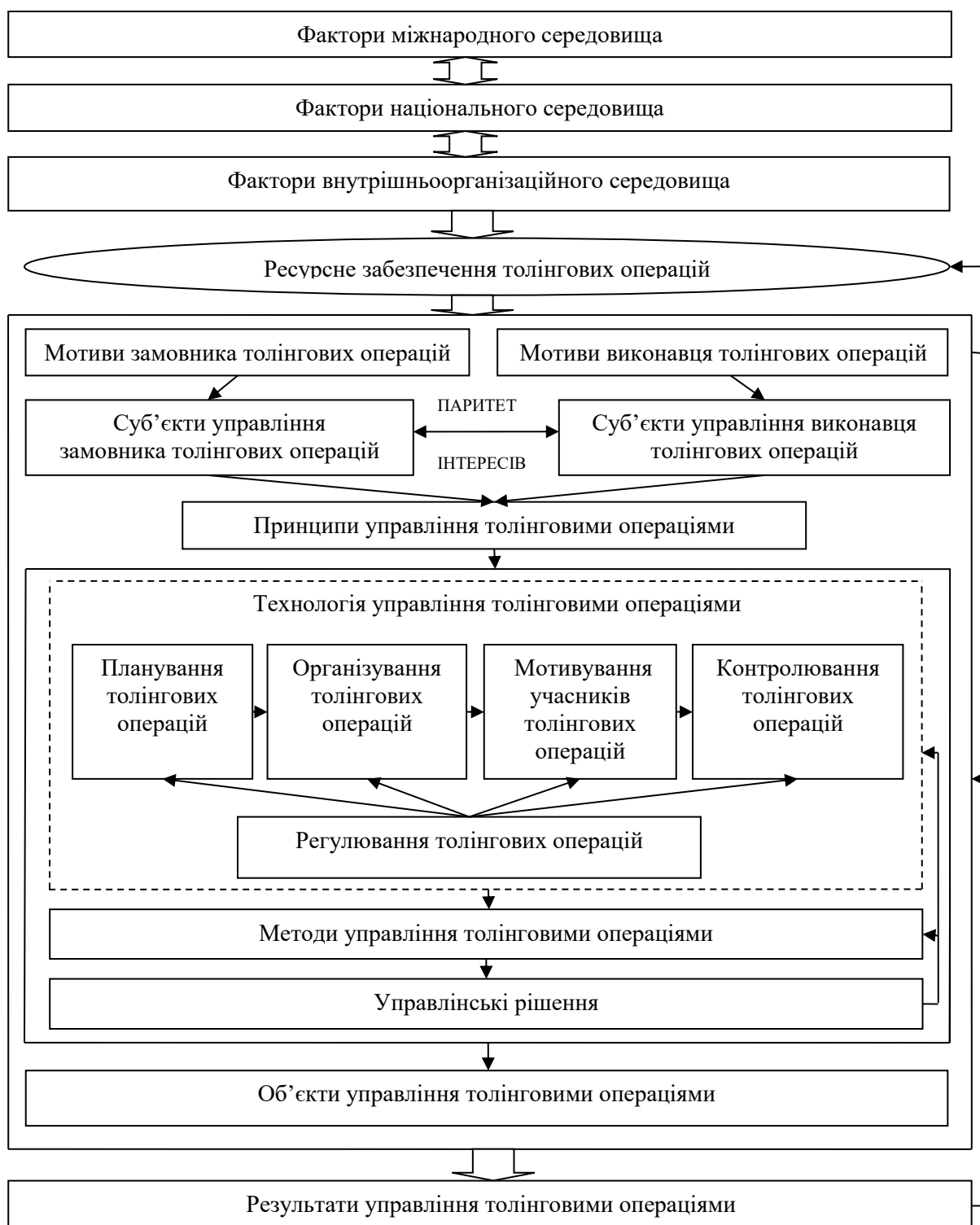

Рис. 1.2. Концептуальна модель збалансованого управління толінговими операціями

Примітка: розроблено автором на підставі (Кириченко ред., 2008; Кузьмін та Мельник, 2003; 2007; Грфіна та Яцура, 2001)

У внутрішньому середовищі мова йде про такі внутрішні рушійні сили, як мотиви, цілі та завдання управління, рівень ресурсного забезпечення та потенціалу

підприємства, тип толінгових операцій, працівники, котрі залучатимуться до толінгової діяльності, тощо. Виокремлення факторів національного та міжнародного середовища зумовлене зовнішньоекономічним характером толінгових операцій та відповідно необхідністю врахування їхніх факторів впливу. У контексті зовнішнього середовища необхідним є дослідження таких факторів, як вітчизняне та міжнародне нормативно-правове поле, що регулює толінгові операції, контрагенти (взаємодіюча сторона, фінансово-кредитні установи, митні органи, постачальники, посередники, збутовники, інші партнери, тощо), рівень ресурсного забезпечення в країнах учасників толінгової взаємодії, їхній економічний стан, рівень міжнародних економічних відносин між державами замовника та виконавця переробних робіт, стан інфраструктурного забезпечення, рівень науково-технічного прогресу, тощо.

Невід’ємним елементом збалансованого управління толінговими операціями є принципи його реалізації. Відповідно до визначення Тлумачного словника української мови поняття «принцип» трактується як «основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і т. ін.; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці». Таким чином, можемо стверджувати, що принципи управління толінговими операціями підприємств – це первинні базові положення щодо ключових характеристик та особливостей формування і здійснення процесу управління толінговими операціями, неухильне дотримання яких двома сторонами толінгової взаємодії забезпечуватиме ефективний перебіг управлінського процесу за збалансованим підходом.

Результати вивчення теорії та практики управління толінговими операціями дають змогу виокремити ключові принципи у цій сфері (Додаток Г).

Для повноцінного забезпечення потреб управління толінговими операціями та досягнення ефективних результатів у цій сфері необхідною на вході є достатня та якісна ресурсна база, котра надалі використовуватиметься суб’єктами управління у визначених цілях. Варто зауважити, що оскільки толінгові операції є

різновидом зовнішньоекономічної співпраці суб'єктів господарювання, то виникають специфічні вимоги до ресурсного забезпечення такого виду управління. Поряд із класичною структурою ресурсного забезпечення будь-якого управлінського процесу, що складається із інформаційних, кадрових, фінансових, програмно-технічних, матеріальних ресурсів, підвищуються вимоги до рівня кваліфікації та володіння іноземними мовами суб'єктів управління, їхнього досвіду управління зовнішньоекономічною діяльністю та ведення переговорів із зарубіжними партнерами; зростає рівень фінансових витрат на здійснення управління толінговими операціями в умовах налагодження співпраці та взаємодії із іноземними контрагентами; з'являється необхідність у застосуванні спеціалізованих програмно-технічних засобів для оброблення інформації та комунікування із зарубіжними партнерами, тощо.

Суб'єктами управління толінгових операцій на підприємстві залежно від його розмірів, особливостей організаційної структури управління, масштабів виробничо-господарської діяльності та зокрема зовнішньоекономічної діяльності можуть виступати власники, керівники різних рівнів управління, менеджери різних структурних підрозділів, зокрема підрозділів зовнішньоекономічного спрямування (зовнішньоекономічної діяльності, експорту, імпорту, міжнародних зв'язків, тощо), постачання, збуту, обліку сировини та готової продукції, виробничих, фінансово-економічних, маркетингово-логістичних підрозділів, тощо. Така тематична різноспрямованість можливих профілів суб'єктів управління зумовлена багатоетапністю реалізації толінгових операцій, що, як правило, комплексно відображають повний ланцюг створення нової вартості або його окремі елементи.

Як зазначалось вище, при формуванні та реалізації процесу управління толінговими операціями представники керівної ланки орієнтуються на мотиви здійснення таких операцій з огляду на стан та потреби діяльності їхніх підприємств. Спектр можливих мотивів запровадження толінгових операцій як їх замовника, так і виконавця систематизовано та обґрунтовано у підрозділі 1.1.

Оскільки толінгер та переробне підприємство домовляються про те, які операції реалізуватиме замовник, виконавець, інші залучені організації, то

об'єктами управління толінговими операціями може бути одна, декілька або уся сукупність толінгових операцій залежно від позиції суб'єкта управління, яку він займає у толінговій взаємодії.

Для забезпечення результативного перебігу процесу управління толінговими операціями суб'єкт управління повинен дотримуватись завершеної послідовності менеджменту, що класично ґрунтується на реалізації технології менеджменту через виконання функцій менеджменту, розроблення методів менеджменту, прийняття управлінських рішень, здійснення керівництва.

Реалізація технології управління толінговими операціями як конкретної функції менеджменту ґрунтується на виконанні функцій планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання, котрі набувають конкретного змістового наповнення відповідно до специфіки такого виду управління.

Планування толінгових операцій займає місце початкової функції управління, оскільки спрямоване на комплексне проектування організаційних, виробничих, маркетингових, логістичних, соціально-кадрових, фінансово-економічних та інших засад перспективної реалізації толінгових операцій на підприємстві. Щодо часового аспекту, то функція планування толінгових операцій може реалізовуватись у стратегічному і тактичному вимірах. При цьому слід зауважити, що стратегічне планування толінгових операцій здійснюватиметься лише у випадку наявної домовленості із контрагентом про довготривалу співпрацю. Адже згідно із чинною вимогою Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) максимальний термін переробки товарів, котрі поміщені у митному режимі переробки, як правило, складає 365 днів. Таким чином, якщо до намірів керівної ланки управління входить реалізація толінгових операцій у довготривалій перспективі та досягнута відповідна домовленість із контрагентом, тоді суб'єктами управління здійснюється стратегічне планування толінгових операцій. Послідовність стратегічного планування толінгових операцій та характеристика його етапів ретельно відображені у підрозділі 3.1.

За втілення сформованої стратегії толінгових операцій у практичній діяльності підприємства відповідає тактичне планування, орієнтоване на термін до 1 року. Тактичне планування толінгових операцій є невід'ємним елементом управління таким видом операцій, адже спрямоване на комплексне різноаспектне проектування механізму реалізації толінгових операцій з урахуванням майбутніх ситуаційно-часових параметрів. Як зазначалось вище, оскільки толінгові операції ґрунтуються, як правило, на ланцюгу створення нової вартості, то тактичне планування толінгових операцій повинно бути націлене на передбачення усіх необхідних аспектів реалізації таких операцій - організаційних, виробничих, маркетингових, логістичних, соціально-кадрових, фінансово-економічних параметрів, тощо. Кінцевим результатом тактичного планування толінгових операцій має стати комплексний план, у якому відобразатиметься майбутній проект здійснення толінгових операцій. При цьому у такому тактичному проекті суб'єкти управління кожної із сторін толінгової угоди відобразатимуть особливості та умови реалізації тих толінгових операцій, які вони здійснюватимуть відповідно до своєї позиції у толінговій взаємодії. Важливим моментом тактичного планування толінгових операцій є укладання договору толінгової співпраці між суб'єктами управління двох ключових контрагентів. Варто зауважити, що в процесі підготовки такого контракту повинен бути закладений принцип збалансованості, відповідно до якого об'єктивно та зрівноважено враховуватимуться інтереси, обов'язки та права обох сторін. Послідовність тактичного планування толінгових операцій та характеристика його етапів ретельно відображені у підрозділі 3.1.

Наступна функція організування толінгових операцій полягає у розробленні та обґрунтуванні організаційного забезпечення їх реалізації. До основних завдань цієї функції слід віднести:

- визначення кола працівників всередині підприємства та за необхідності із зовнішніх організацій, котрі будуть залучені до реалізації толінгових операцій. Оскільки толінгові операції ґрунтуються, як правило, на повному ланцюгу створення нової вартості, то до здійснення толінгових операцій можуть бути залучені різноманітні категорії персоналу підприємства (робітники, фахівці,

менеджери, керівники, тощо). Крім того, залежно від умов толінгового договору до реалізації толінгових операцій можуть також залучатись і представники зовнішніх організацій: інших переробних підприємств, посередників, постачальників, збутовиків, перевізників тощо;

- встановлення та уточнення переліку функціональних обов'язків, посадових повноважень, сфери відповідальності працівників, залучених до реалізації толінгових операцій. Варто зазначити, що в процесі здійснення толінгових операцій чинні обов'язки, повноваження та відповідальність окремих працівників можуть залишатись незмінними, уточнюватись або кардинально змінюватись відповідно до цілей та завдань толінгових операцій. Крім того, в умовах залучення представників зовнішніх організацій виникає необхідність у погодженні та визначенні сфери їхніх функцій, повноважень та відповідальності у процесі реалізації толінгових операцій;

- визначення схем взаємодії, взаємозв'язків та комунікування між працівниками, залученими до реалізації толінгових операцій, в тому числі і з представниками підприємства-контрагента та зовнішніх організацій.

Мотивування працівників, задіяних до реалізації толінгових операцій, ґрунтується на визначенні форм та систем оплати їхньої праці. Мова йде про встановлення розмірів основної та додаткової заробітної плати працівників, котрі реалізовуватимуть толінгові операції. Як зазначалось вище, до реалізації толінгових операцій можуть бути залучені різноманітні категорії персоналу підприємства, а тому в межах такого мотивування застосовуватимуться різні форми оплати праці для відповідних категорій працівників. Затверджені чинні розміри основної заробітної плати працівників підприємства, котрі реалізовуватимуть толінгові операції, можуть залишатись незмінними або підлягати обґрунтованій зміні в умовах розширення їхніх функціональних обов'язків, збільшення навантаження на персонал, тощо. Що стосується додаткової заробітної плати, то доцільним є перегляд та коригування їхньої величини для різних працівників у зв'язку із зміною підстав для її нарахування. Наприклад, рекомендованим є нарахування надбавки менеджеру зовнішньоекономічної

діяльності, котрий здійснює управління толінговими операціями, за знання та спілкування іноземною мовою із зарубіжним контрагентом, тощо. При цьому слід заважити, що рівень заробітної плати персоналу, залученого до реалізації толінгових операцій, може відрізнятись від рівня заробітної плати працівників основної діяльності переробного підприємства, оскільки толінгер може запропонувати вищий рівень оплати праці персоналу в умовах реалізації толінгових операцій. Хоча, як свідчить практика толінгової діяльності вітчизняних переробних підприємств, рівень середньої заробітної плати виробничого персоналу, який задіяний до переробки давальницької сировини, не перевищує або відповідає аналогічному середньогалузевому показнику у державі виконавця переробних робіт, тоді як величина заробітної плати адміністративних працівників здебільшого є вищою, ніж її середнє значення у галузі. Варто також зазначити, що оплата послуг та робіт зовнішніх організацій, задіяних до реалізації толінгових операцій, здійснюється на договірних засадах за вартістю, прописаною у відповідному договорі.

З огляду на специфіку реалізації толінгових операцій функція їхнього контролювання набуває поліаспектного характеру, оскільки передбачає комплексну перевірку усіх параметрів здійснення толінгових операцій (виробничих, техніко-технологічних, фінансово-економічних, соціально-кадрових, маркетингових, логістичних, управлінських, документальних, митних параметрів тощо). При цьому пріоритетними виступають усі три види контролю (попередній, поточний та завершальний), в межах кожного з яких оцінюється відповідно надходження ресурсної бази для здійснення толінгових операцій, її використання в процесі їхньої реалізації та трансформація у кінцеві результати виконання таких операцій. Варто зазначити, що функція контролювання за перебігом толінгових операцій потребує особливої уваги суб'єктів управління, адже у процесі її здійснення повинна забезпечуватись перевірка виконання умов толінгового договору. Крім того, важливими об'єктами функції контролювання виступають давальницька сировина та готові продукти її переробки, що мають чітко відповідати встановленим вимогам якості, кількості та інших параметрам. Варто

зазначити, що як процес виконання переробних робіт, так і його невід'ємні складові (давальницька сировина, готова продукція, залишки сировини, відходи виробництва, тощо) та параметри (тривалість переробки, документальне забезпечення, тощо) є об'єктами зовнішнього контролю представників митних органів, що актуалізує необхідність проведення ретельного та жорсткого внутрішнього контролювання толінгових операцій на підприємстві з метою забезпечення відповідності усім необхідним нормативно-правовим вимогам та стандартам у цій сфері.

Ідентифіковані в процесі контролювання толінгових операцій відхилення, невідповідності, порушення чи збої реалізації таких операцій повинні бути усунені за допомогою функції регулювання, яка може стосуватись будь-якого із попередніх етапів технології управління толінговими операціями. Слід зауважити, що важливим напрямом регулювання толінгових операцій є внесення за необхідності обґрунтованих коректив у положення толінгового контракту в умовах виявлення істотних невідповідностей на засадах їх взаємоузгодження із контрагентом.

Результати виконання функцій управління толінговими операціями надалі задокументовуються або усно декларуються у відповідних методах менеджменту, за допомогою яких суб'єкти управління одержують можливість здійснювати вплив на своїх підлеглих. Залежно від видової структури толінгових операцій в процесі їхнього управління можуть формуватись такі методи менеджменту:

- економічні методи (стратегічні і тактичні плани реалізації толінгових операцій, толінгові контракти, бюджети толінгових операцій, кошториси витрат на здійснення толінгових операцій, плани-графіки надходжень та видатків в межах толінгових операцій, тарифні ставки, відрядні розцінки, посадові оклади, премії, надбавки, доплати, тощо);

- технологічні методи (проекти і технології реалізації толінгових операцій, технологічні схеми виготовлення продукції на основі давальницької сировини, а також широкий спектр технологічної, конструкторської та програмної документації);

- соціально-психологічні методи (моральні стимули, методи формування соціально-психологічного клімату в колективі працівників, задіяних до реалізації толінгових операцій, тощо);
- адміністративні (накази, вказівки, розпорядження, інструкції, протоколи, положення, тощо).

Слід зазначити, що лише за допомогою розроблених методів менеджменту суб'єкти управління толінговими операціями не мають змоги здійснювати вплив на своїх підлеглих. Таким чином, виникає необхідність у їхній подальшій трансформації та формалізації в управлінські рішення, котрі демонструють завершеність управлінського процесу та його результативність. При цьому важливим моментом для суб'єктів управління толінговими операціями виступає ухвалення оптимальних управлінських рішень про вмотивоване запровадження толінгових операцій у діяльності їхніх підприємств та обґрунтований вибір контрагентів толінгової взаємодії на засадах оцінювання та вибору найкращих альтернатив, затвердження толінгового контракту, що надалі визначатиме ефективність реалізації толінгових операцій.

Завершальною об'єднувальною функцією управління толінговими операціями, що проходить крізь усі інші етапи управлінського процесу, є керівництво. Для забезпечення дієвого впливу на своїх підлеглих та досягнення ефективних результатів реалізації толінгових операцій суб'єкти управління повинні обґрунтовано обирати, застосовувати і поєднувати класичні та інноваційні форми влади і стилі керівництва.

Слід зазначити, що результати управління толінговими операціями відрізнятимуться залежно від позиції суб'єкта управління у толінговій взаємодії. Так, для суб'єктів управління замовника толінгових операцій результати можуть відображатись у збільшенні обсягів реалізації продукції, розширенні частки ринку, нарощенні прибутків, тощо. Своєю чергою, ключові результати управління толінговими операціями для їх виконавця полягатимуть у виготовленні необхідного обсягу та якості готової продукції на основі давальницької сировини,

завантаженні вільних виробничих потужностей, покращенні фінансового стану, збереженні кадрового потенціалу, розвитку різних сфер функціонування, тощо.

Запропонована концепція управління толінговими операціями на підприємствах розкриває ідею збалансованого врахування інтересів двох ключових контрагентів толінгової взаємодії (замовника та виконавця толінгових операцій) під час побудови та реалізації управлінського механізму. Проведення управління кожною із сторін толінгової співпраці у вказаному контексті дасть змогу налагодити гармонійні та взаємовигідні відносини, уникати суперечностей і конфліктів інтересів, досягати встановлених цілей, мінімізувати негативні наслідки, тощо. Концепція збалансованого управління толінговими операціями розглядає управлінський механізм як систему взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, зокрема, факторів, ресурсів, мотивів, суб'єктів та об'єктів управління, принципів, функцій, методів, результатів управління, управлінських рішень. В основі такої системи управління толінговими операціями закладено класичну послідовність менеджменту, при цьому кожен з її елементів характеризується конкретним змістовим наповненням у контексті забезпечення паритетності інтересів обидвох сторін толінгових відносин.

Висновки до Розділу 1

1. Ознайомлення із теоретично-прикладними матеріалами за проблемою дає підстави стверджувати, що у науковій та практичній термінології поширені такі поняття, як «давальницька сировина», «переробка давальницької сировини», «операції з давальницькою сировиною», «толінг», «толінгові операції», що зумовлено активним розвитком цієї сфери на вітчизняних теренах. Водночас, як серед науковців, так і практиків бізнесу простежується поліпозиційність та аналогізація трактування сутності понять «операції з давальницькою сировиною» та «толінгові операції», що головним чином зумовлено відсутністю задекларованих у вітчизняній нормативно-правовій базі тлумачень толінгу і толінгових операцій. На підставі узагальнення поглядів представників наукової, академічної,

законотворчої та підприємницької сфер на сутність операцій з давальницькою сировиною та толінгових операцій уточнено сутність толінгових операцій, під якими запропоновано розуміти комплекс взаємопов'язаних робіт з переробки давальницької сировини (обробки, монтажу, демонтажу, використання, ремонту, модернізації, відновлення, тощо) іноземного замовника (толінгера), ввезеної на територію країни виконавця (переробного підприємства), з метою виготовлення для нього готової продукції, яка підлягає подальшому вивезенню у країну замовника, на договірних засадах та відповідно до норм чинного національного і міжнародного законодавства.

2. У цілях ідентифікування відмінностей толінгових операцій від операцій з давальницькою сировиною та обґрунтування їхньої характерної специфіки виокремлено ключові визначальні особливості, що притаманні таким операціям: зовнішньоекономічний характер, правовий характер, договірний характер, константний характер права власності замовника на давальницьку сировину на будь-якому етапі її переробки, платний характер, обов'язковість повернення виготовленої на основі давальницької сировини продукції у країну замовника, якщо не було обумовлено іншого.

3. Ґрунтуючись на результатах вивчення спеціалізованої літератури та практики запровадження толінгової діяльності на підприємствах, систематизовано ключові мотиви здійснення толінгових операцій як для замовника, так і для виконавця переробних робіт за функціональним принципом на виробничі, сировинно-матеріальні, майнові, фінансові, соціально-кадрові, маркетингові, логістично-територіальні та зовнішньоекономічні мотиви, що відрізняються змістовим наповненням залежно від наявних проблем діяльності та цілей розвитку підприємства.

4. Ознайомлення із науковим доробком вчених, що розкриває різноаспектні особливості здійснення толінгових операцій на підприємствах, а також різними практичними схемами, механізмами та параметрами реалізації таких операцій дало змогу розвинути типологію різновидів толінгових операцій за такими типологічними ознаками: місцем у діяльності підприємства; рівнем впливу на

розвиток діяльності підприємства; збалансованістю впливу на діяльність контрагентів; мотивами здійснення. Запропонована типологія толінгових операцій підприємств характеризується двопозиційністю, тобто, враховує ролі і замовника, і виконавця переробних робіт, що дає змогу обом взаємодіючим контрагентам обирати найбільш оптимальні схеми здійснення толінгової діяльності на засадах розгорнутого типологічно-інформаційного підґрунтя.

5. В умовах існування загрози конфлікту інтересів замовника та виконавця переробних робіт в межах толінгової взаємодії, що спричинюється апріорною нерівноправністю їхніх ролей, розроблено концептуальні засади збалансованого управління толінговими операціями. Запропонована концептуальна модель збалансованого управління толінговими операціями ґрунтується на взаємодії та взаємозв'язках між базовими елементами цього виду управління, що полягають у такому: враховуючи вплив факторів міжнародного, національного та внутрішньоорганізаційного середовища і керуючись мотивами здійснення толінгових операцій суб'єкти управління одного із партнерів толінгових відносин взаємодіють із суб'єктами управління контрагента з метою досягнення паритету інтересів обох сторін, а далі на підставі принципів управління толінговими операціями суб'єкти управління кожного учасника толінгової співпраці реалізують управління толінговими операціями на своєму підприємстві за класичною послідовністю менеджменту задля одержання позитивних кінцевих результатів.

Результати досліджень викладено у працях (Кузьмін та Коць, 2016; Мельник та Коць, 2016с; Коць, 2015; 2016b; 2016d; 2016f; 2016g; 2016i; 2016j, Мельник, Коць та Урікова, 2015).

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗУВАННЯ СТАНУ ТОЛІНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Характеристика стану та тенденцій розвитку толінгових операцій на підприємствах

Впродовж закладення ринкового фундаменту національної економіки її господарський арсенал зазнавав руйнівного впливу складних фінансово-економічних, соціальних, військово-політичних перепитій національного та міжнародного масштабу, що значною мірою дестабілізувало стан вітчизняних бізнес-структур та призвело до затяжних криз і масових банкрутств у їхній діяльності. Сучасний етап розвитку національної економіки теж демонструє несприятливі тенденції динаміки ключових макроекономічних індикаторів, що вельми ускладнює господарську діяльність вітчизняних підприємств, значна частина яких і без того характеризується наявністю вагомих проблем у різних сферах функціонування. Проте, незважаючи на складні події, що залишили руйнівні відбитки у розвитку національної економіки, значній частині суб'єктів господарювання вдалось зберегти вагомий потенціал у виробничій, науково-технічній, соціально-кадровій сферах, що підтверджується наявністю значних виробничих потужностей, прогресивної техніко-технологічної бази, висококваліфікованого персоналу (в тому числі, й наукових працівників) на багатьох підприємствах. Однак, ключовою проблемою на шляху реалізації цього потенціалу та забезпечення стабільного високоефективного виробництва є дефіцит фінансових ресурсів у значної частини вітчизняних суб'єктів господарювання, що призводить до затяжних простоїв виробничих потужностей, занепаду та зупинки виробничої діяльності, масових звільнень працівників, виникнення збитковості, прогресу неплатоспроможності, втрати фінансової незалежності та, як наслідок, зумовлює банкрутство.

В умовах сучасних євроінтеграційних перетворень, що на сьогодні посідають місце домінуючої тенденції у розвитку національної економіки, дедалі більша кількість представників вітчизняного бізнесу зацікавлюється у запровадженні або подальшій активізації їхньої зовнішньоекономічної діяльності. Як свідчить сучасна практика функціонування вітчизняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності,

вагому частку українського експорту до країн Євросоюзу визначають толінгові операції, які реалізують вітчизняні підприємства на засадах переробки давальницької сировини іноземних контрагентів та подальшого експорту виготовленої на її основі готової продукції. Такі тенденції не є випадковими, а об'єктивно зумовленими існуванням вагомих проблем у господарській діяльності значної частини національних товаровиробників, вирішення яких уможлиблюється на засадах толінгової взаємодії, за якої іноземний суб'єкт виступає замовником толінгових операцій, а вітчизняний суб'єкт виконує роль переробного підприємства. Зокрема, іноземний замовник надає вітчизняному переробному підприємству давальницьку сировину з метою виготовлення для нього готової продукції за певну плату, котра, як правило, повинна бути повернена у країну замовника та надалі реалізовується його силами. Для багатьох вітчизняних суб'єктів господарювання запровадження толінгових операцій є об'єктивною необхідністю, до яких вони вимушені вдаватись, аби не припинити свого функціонування на ринку. Та, водночас, толінгові операції можуть послужити для національних товаровиробників вагомим важелем розвитку їхньої господарської діяльності та надалі відновлення ефективної автономної роботи. Адже, окрім забезпечення виробничої діяльності переробного підприємства сировинно-матеріальними ресурсами та цілковитого фінансування її потреб, іноземний замовник також оплачує вітчизняному контрагенту виконані ним роботи, може надавати прогресивні виробничі технології та техніку, покращувати соціальний захист працівників та побутові умови їхньої праці, розвивати логістичну інфраструктуру, тощо.

Усе вищевикладене підтверджує факт домінування ролі переробного підприємства серед вітчизняних суб'єктів господарювання в межах толінгової взаємодії, що відображається стрімким зростанням обсягів імпорту давальницької сировини та експорту виготовленої на її основі готової продукції. Натомість, роль замовника толінгових операцій виконує лише незначна частина вітчизняних підприємств, що підтверджується мізерними частками експорту вітчизняної

давальницької сировини у загальному обсязі експорту та відповідно імпорту готової продукції у загальному обсязі імпорту.

Ефективне управління толінговими операціями підприємства повинно ґрунтуватись на якісній інформаційній базі, що є результатом реалізації грамотних діагностичних процедур. В основі діагностики толінгових операцій, як і будь-якої діагностики, закладено систему індикаторів як кількісних вимірників стану та параметрів толінгових операцій підприємства, котрі дають змогу ідентифікувати, дослідити, оцінити та проаналізувати ретроспективні, сучасні та перспективні тенденції розвитку толінгової діяльності. Це відповідно формує обґрунтоване інформаційне підґрунтя для прийняття стратегічних і тактичних рішень у толінговій сфері, а також розвитку самостійної виробничо-господарської діяльності підприємства.

Таким чином, доцільно, насамперед, дослідити загальні показники, котрі репрезентують тенденції розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах, що дасть змогу сформуванню узагальнене бачення їхнього стану у ретроспективі та на сучасному етапі. У Додатку Д (табл. Д.1) наведено динаміку обсягів експорту та імпорту давальницької сировини підприємствами України.

За даними Додатку Д (табл. Д.1) чітко видно кількісне переважання імпорту давальницької сировини над відповідним експортом. Це вкотре підтверджує домінування ролі переробного підприємства серед національних товаровиробників у толінговій взаємодії. При цьому, незважаючи на низькі кількісні показники експорту давальницької сировини, котрі характеризуються переважно нестабільною динамікою впродовж аналізованого періоду 2010-2015 рр., вітчизняні суб'єкти господарювання приймають участь у толінгових операціях в ролі їхнього замовника. Зокрема, зниження обсягів експорту давальницької сировини у гривневому вимірі порівняно із попереднім роком спостерігається у 2013 р. та 2015 р. Про пасивну участь операцій з давальницькою сировиною у контексті розвитку експортної діяльності свідчать їхні мізерні частки у загальному обсязі експорту, котрі залишались на незмінному рівні 0,2 % впродовж 2011-2015 рр. Стосовно імпорту давальницької сировини, то, враховуючи офіційний курс

гривні щодо долара США (табл. Д.1), можна стверджувати про масштабний розвиток цієї сфери за рахунок зростання кількісних обсягів імпорту впродовж 2010-2011 рр. та 2012-2015 рр. Найбільший приріст обсягів імпорту давальницької сировини можна спостерігати у 2015 р. на фоні 2014 р., що свідчить про активізацію толінгових операцій у вітчизняному підприємстві. Підтвердженням вищезазначеного є зростання частки імпорту давальницької сировини у загальному обсязі імпорту впродовж 2012-2015 рр.

У Додатку Д (табл. Д.2) відображено динаміку обсягів експорту та імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини іноземних замовників та вітчизняних підприємств відповідно. У контексті простеження кількісної динаміки результатів толінгових операцій, тобто експорту-імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, слід зазначити про однозначне переважання експортних операцій над імпортними операціями у цій сфері. Цей факт служить ще одним аргументом домінування ролі переробного підприємства серед вітчизняних суб'єктів господарювання в толінговій взаємодії. Як і у випадку зростаючої динаміки обсягів імпорту давальницької сировини впродовж 2010-2011 рр. та 2012-2015 рр., аналогічну ситуацію можемо спостерігати і у динаміці обсягів експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у гривневому вимірі, що є закономірним явищем у толінгових операціях. Тоді як зниження обсягів імпорту виготовленої з давальницької сировини продукції у гривневому вимірі простежувалось у 2013 р. та 2015 р. відповідно до аналогічної тенденції динаміки обсягів експорту давальницької сировини. Варто зауважити, що динаміка питомої ваги експорту готової продукції у загальному обсязі експорту впродовж 2010-2015 рр. характеризувалась нестабільними тенденціями - у 2012 р. та 2014 р. спостерігалось зниження зазначеного показника порівняно із відповідними попередніми роками.

Географічну структуру толінгової взаємодії вітчизняних підприємств за ключовими країнами-партнерами зображено за допомогою рис. 2.1-2.4. Зокрема, рис. 2.1 репрезентує географічну структуру експорту давальницької сировини вітчизняними підприємствами за ключовими країнами-партнерами у 2015 р. За

даними рис. 2.1 можна стверджувати, що лєвова частка поставок давальницької сировини вїтчизняними замовниками толїнгових операцїй у 2015 р. здїйснювалася у Швейцарїю (78,5 % у загальному обсязї експорту давальницької сировини). Тодї як, 12,4 % поставок давальницької сировини вїд загального обсягу її експорту припадають на Нїмеччину та 4,5 % - на Велику Британїю.

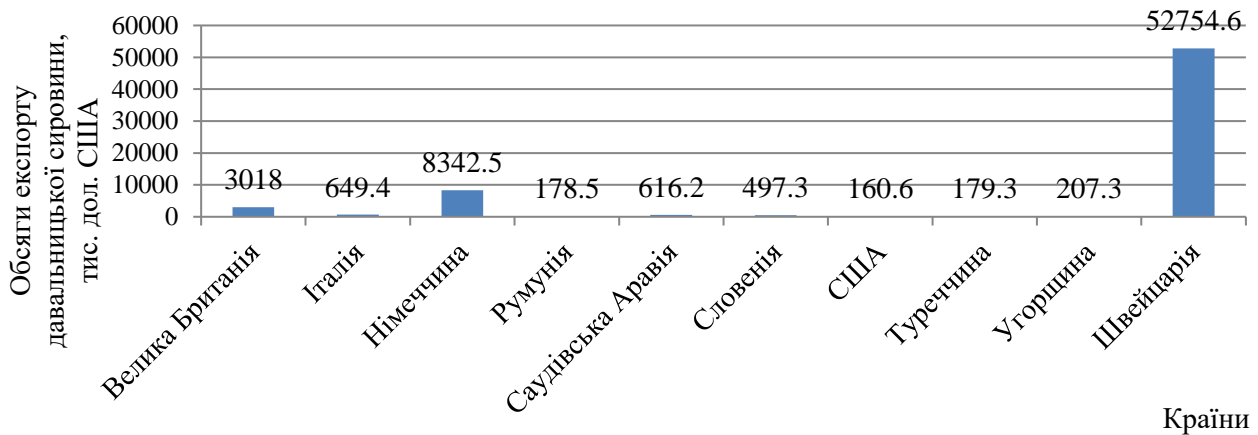

Рис. 2.1. Географїчна структура експорту давальницької сировини за ключовими країнами-партнерами у 2015 р.

Примїтка: побудовано автором на основї офїційної інформацїї Державної служби статистики України

На рис. 2.2 вїдображено географїчну структуру імпорту давальницької сировини вїтчизняними пїдприємствами за основним країнами-партнерами у 2015 р. Ключовими партнерами вїтчизняних переробних пїдприємств у толїнговїй взаємодїї у 2015 р. виступили нїмецькї замовники (16,26 % імпорту давальницької сировини вїд його загального обсягу), польськї замовники (12,86 % імпорту давальницької сировини вїд його загального обсягу) та угорськї замовники (12 % імпорту давальницької сировини вїд його загального обсягу). Частки імпорту давальницької сировини вїтчизняними переробними пїдприємствами з інших країн у 2015 р. становили менше 10 %.

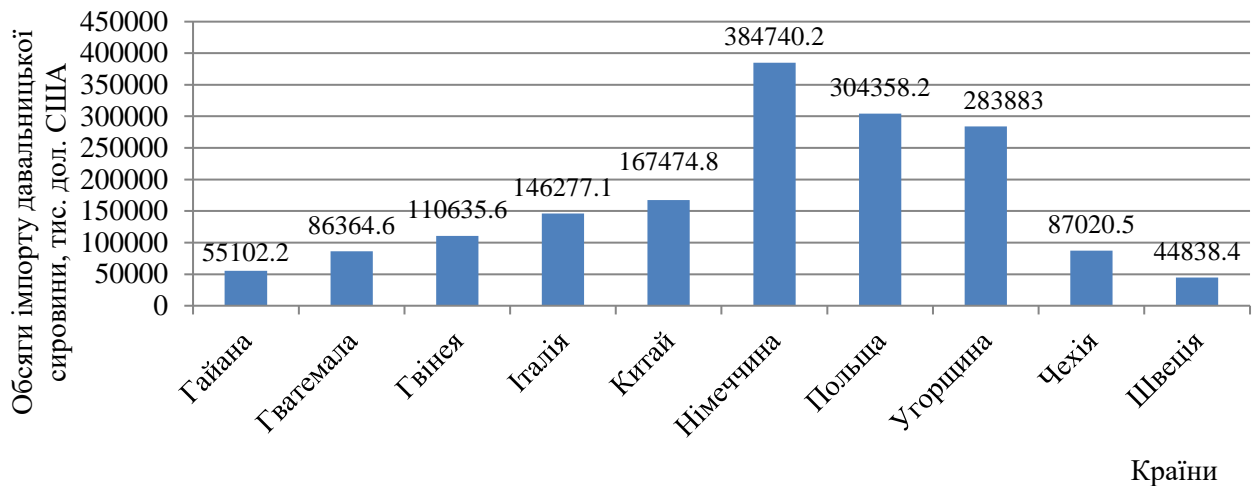

Рис. 2. Географічна структура імпорту давальницької сировини за ключовими країнами-партнерами у 2015 р.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України

На рис. 2.3 продемонстровано географічну структуру експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, вітчизняними підприємствами за ключовими країнами-партнерами у 2015 р. Дані рис. 2.3 підтверджують, що ключовими замовниками толінгових операцій для вітчизняних переробних підприємств є німецькі контрагенти як у контексті імпорту давальницької сировини, так і експорту виготовленої на її основі готової продукції. Так, у 2015 р. частка експорту готової продукції з давальницької сировини у Німеччину становила 15,34 %. Водночас, слід зауважити, що найбільша частка експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у 2015 р. належала Угорщині (15,58 %). При цьому, якщо за імпортом давальницької сировини у 2015 р. Польща посідала третє місце, то у контексті експорту готової продукції з давальницької сировини на Польщу припадає лише 1,39 % експорту. Натомість, серед ключових партнерів вітчизняних переробних підприємств по експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у досліджуваному році є також Нідерланди (4,93 %), Чехія (4,77 %), Італія (4,64 %), Румунія (3,01 %), Словаччина (2,82 %).

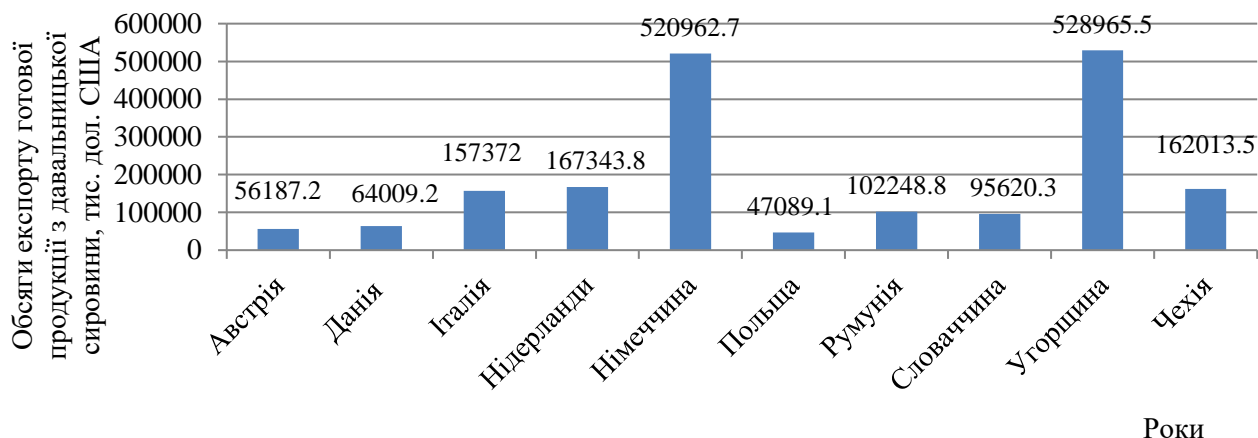

Рис. 2.3. Географічна структура експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, за ключовими країнами-партнерами у 2015 р.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України

На рис. 2.4 зображено географічну структуру імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, вітчизняними підприємствами за основними країнами-партнерами у 2015 р. Ключовими партнерами по імпорту готової продукції вітчизняних замовників толінгових операцій у досліджуваному році були Швеція (52,1 %), Німеччина (19,25 %), Швейцарія (15,21 %) та Велика Британія (11,15 %). Частки усіх решти країн-контрагентів у 2015 р. становили менше 10 %.

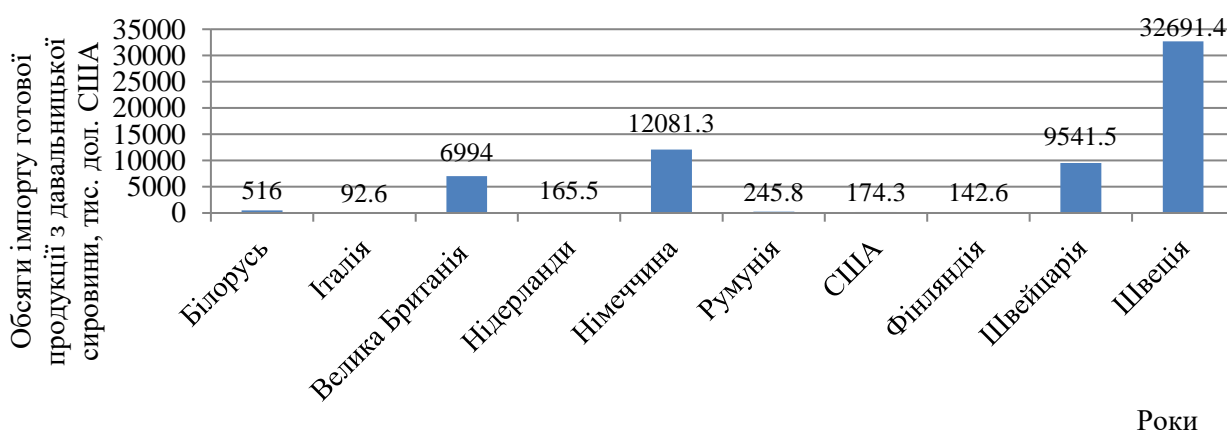

Рис. 2.4. Географічна структура імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, за ключовими країнами-партнерами у 2015 р.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України

Щодо товарної структури толінгової взаємодії вітчизняних підприємств, то вона відображена у Додатках Е, Ж. Так, у Додатку Е наведено товарну структуру експорту-імпорту давальницької сировини вітчизняними підприємствами у 2015 р. За офіційними статистичними даними можна стверджувати про те, що товарна структура експорту давальницької сировини вітчизняними замовниками толінгу не є розгалуженою та представлена в основному дорогоцінним та напівдорогоцінним камінням (95,4 % у загальному обсязі експорту давальницької сировини). На недорогоцінні метали та вироби з них припадає 3,4 % від загального обсягу експорту давальницької сировини, тоді як частки експорту інших товарів становлять менше 1 % (машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання – 0,6 %; взуття, головні убори, парасольки – 0,4 %; прилади та апарати оптичні, фотографічні – 0,2 %; усі інші товари – менше 0,01 %).

Товарна структура імпорту давальницької сировини вітчизняними переробними підприємствами є більш урізноманітненою на фоні аналогічної структури експорту у 2015 р. Так, лєвова частка імпорту давальницької сировини у її загальному обсязі імпорту припадає на машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (38,4 %). Також вагомї частки імпорту давальницької сировини вітчизняними переробними підприємствами належать текстильним матеріалам та текстильним виробам (16,5 %), полімерним матеріалам, пластмасам та виробам з них (12,5 %), мінеральним продуктам (11,8 %). Частки імпорту усіх інших товарів у загальному обсязі імпорту становлять менше 10 %.

У Додатку Ж наведено товарну структуру експорту-імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, вітчизняними підприємствами у 2015 р. Стосовно експорту готової продукції з давальницької сировини, то у 2015 р. найбільш вагомї частки експорту припадали на машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання (41,4 %), текстильні матеріали та текстильні вироби (14,3 %) та продукцію хімічної і пов'язаної із нею галузей промисловості (12,5 %). Тоді як, у товарній структурі імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, вітчизняними замовниками толінгу

ключові частки належали машинам, обладнанню і механізмам, електротехнічному обладнанню (52,9 %) та дорогоцінному або напівдорогоцінному камінню (45,4 %).

Результати дослідження базових показників експорту та імпорту давальницької сировини та виготовленої на її основі готової продукції формують узагальнене бачення стану толінгових операцій щодо їх динаміки, товарної, географічної структури, тощо у вітчизняному підприємницькому середовищі. Для одержання більш конкретних висновків про тенденції розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах необхідно дослідити ключові показники толінгу не лише на макрорівні, але й на мезо- та мікрорівні, тобто, проаналізувати стан толінгу в межах певного регіону на прикладі конкретних учасників толінгових операцій. Це дасть змогу більш ретельно дослідити тенденції розвитку толінгу в межах певного регіону та визначальні фактори впливу у цій сфері, а також проаналізувати причинно-наслідкові зв'язки у розвитку толінгових операцій конкретних суб'єктів господарювання. Варто зазначити, що до переліку досліджуваних суб'єктів господарювання увійшли вітчизняні переробні підприємства, котрі найбільш активно займалися толінговими операціями впродовж періоду 2012-2016 рр. у Львівській області, котра серед інших областей займає вагомe місце у толінговій співпраці України (частка імпорту давальницької сировини у Львівській області у 2015 р. становила близько 17 % від загального імпорту давальницької сировини держави) та вирізняється швидкими темпами розвитку толінгових операцій.

Слід зауважити, що толінгові операції регулюються положеннями спеціалізованої нормативно-правової бази, відповідно до якої операції з переробки вітчизняними підприємствами давальницької сировини іноземних замовників реалізуються у митному режимі переробки на митній території України та перебувають під контролем представників регіонального уповноваженого органу. Натомість вивезення вітчизняної давальницької сировини за кордон та її переробка іноземним підприємством відбувається у митному режимі переробки за межами митної території України. Зазначені режими чітко регламентують особливості експорту та імпорту давальницької сировини та виготовленої на її основі продукції

і таким чином зобов'язують учасників толінгових операцій неухильно слідувати прописаним нормам, контроль за дотриманням яких покладений на уповноважені органи України.

За офіційними даними Головного управління статистики у Львівській області у 2016 р. толінгом займалось 151 підприємство, що реалізовувало переробку ввезеної на митну територію давальницької сировини іноземних замовників. У табл. 2.1 представлено динаміку абсолютних та відносних відхилень обсягів імпорту давальницької сировини у вартісному та натуральному вимірах для переробки підприємствами Львівської області у 2013-2016 рр.

Таблиця 2.1

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів імпорту давальницької сировини у Львівській області за 2013-2016 рр.

Показники	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення				
Обсяги імпорту давальницької сировини, млн. грн.	436,1	1768,8	3871,0	2878,8
Обсяги імпорту давальницької сировини, тонн	2 158,49	3 478,99	2 686,35	5 153,50
Відносні відхилення, %				
Обсяги імпорту давальницької сировини у вартісному виразі	16,64	57,86	80,22	33,10
Обсяги імпорту давальницької сировини у натуральному виразі	7,84	11,72	8,10	14,38

Примітка: розраховано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

З табл. 2.1 чітко видно, що впродовж 2012-2016 рр. у Львівській області спостерігалось зростання обсягів імпорту давальницької сировини, що свідчить про нарощення обсягів толінгових операцій на підприємствах Львівської області. При цьому слід зауважити, що найбільш активне зростання простежувалось у 2015 р. порівняно із 2014 р. (80,22 %), що було продовженням поступово наростаючих тенденцій імпорту давальницької сировини в області від 2012 р. Натомість, у 2016 р. хоча й відбулось зростання обсягів імпорту давальницької сировини на 33,1 %, однак такий темп є майже у 2,5 рази нижчим, ніж темп зростання 2015 р. порівняно із 2014 р. Водночас, варто наголосити, що дещо інша ситуація спостерігається у

тенденціях зростання обсягів імпорту давальницької сировини у натуральному вираженні, адже, як видно у табл. 2.1, темп зростання обсягів імпорту у 2015 р. порівняно із 2014 р. (8,1 %) є нижчим, ніж темпи зростання у 2014 р. порівняно із 2013 р. (11,72 %) та у 2016 р. порівняно із 2015 р. (14,38 %). Вищенаведена ситуація може бути зумовлена, насамперед, різким зростанням темпів інфляції у відповідних роках, що спричинило істотне переважання темпів зростання обсягів імпорту у вартісному вираженні над натуральним вираженням. Таким чином, маємо підстави для формулювання висновку про зростаючі тенденції розширення кількісних масштабів толінгових операцій на підприємствах Львівської області у 2016 р.

Щодо товарної структури толінгових операцій, то усю давальницьку сировину, котра ввозилась на територію України для переробки підприємствами Львівської області, за домінуючим принципом можна представити на засадах виокремлення таких трьох ключових груп товарів, як:

- сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття;
- сировина для виготовлення автомобільних кабелів;
- сировина для виготовлення інших товарів.

У табл. 2.2 відображено тенденції кількісного розвитку толінгових операцій у вартісному та натуральному вираженнях за ключовими групами товарів, котрі ввозились у формі давальницької сировини для переробки на підприємствах Львівської області. Найбільшу частку в імпорті давальницької сировини у вартісному вираженні вітчизняними переробними підприємствами Львівської області у всіх досліджуваних роках займає сировина для виготовлення автомобільних кабелів (у 2016 р. частка імпорту сировини для виготовлення автомобільних кабелів становила близько 41 % від загального обсягу імпорту давальницької сировини у вартісному вираженні). При цьому слід вказати на те, що темпи зростання обсягів імпорту давальницької сировини за усіма досліджуваними товарними групами у 2016 р. порівняно із 2015 р. істотно знизились порівняно із аналогічними темпами зростання у 2015 р. до 2014 р.

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів імпорту давальницької сировини (у вартісному виразі) за товарною структурою у Львівській області впродовж 2013-2016 рр.

Групи давальницької сировини	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення, млн. грн.				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	-34,15	449,88	899,26	449,15
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	357,12	890,52	1 895,45	1 068,70
Сировина для виготовлення інших товарів	113,15	428,47	1076,26	1360,91
Відносні відхилення, %				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	-4,24	58,38	73,68	21,19
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	28,40	55,16	75,67	24,29
Сировина для виготовлення інших товарів	20,25	63,77	97,81	62,52

Примітка: розраховано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

Подібну ситуацію можемо спостерігати і у тенденціях зростання обсягів імпорту давальницької сировини у натуральному вираженні у Львівській області за 2013-2016 рр. (табл. 2.3). Так, у 2016 р. порівняно із 2015 р. простежується зниження темпів зростання обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення одягу, білизни, взуття та автомобільних кабелів до попередніх років відповідно, тоді як темпи зростання обсягів імпорту у 2016 р. порівняно із 2015 р. значною мірою перевищують аналогічні темпи зростання 2015 р. до 2014 р. Слід зауважити, що найбільш вагоме зниження темпів зростання у 2016 р. до 2015 р. відбулось по обсягах імпорту давальницької сировини для виготовлення одягу, білизни та взуття. Графічна візуалізація часток обсягів імпорту давальницької сировини за трьома ключовими вищевикремленими товарними групами у вартісному та натуральному вираженнях представлена на рис. 2.5 та рис. 2.6 відповідно.

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів імпорту давальницької сировини (у натуральному виразі) за товарною структурою у Львівській області впродовж 2013-2016 рр.

Групи давальницької сировини	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення, тонн				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	-302,67	1 094,72	1 256,77	644,54
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	2 806,78	114,20	1 145,06	1 134,87
Сировина для виготовлення інших товарів	-345,61	2 270,07	284,52	3 374,09
Відносні відхилення, %				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	-3,88	14,58	14,61	6,54
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	23,92	0,79	7,81	7,18
Сировина для виготовлення інших товарів	-4,33	29,73	2,87	33,11

Примітка: розраховано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

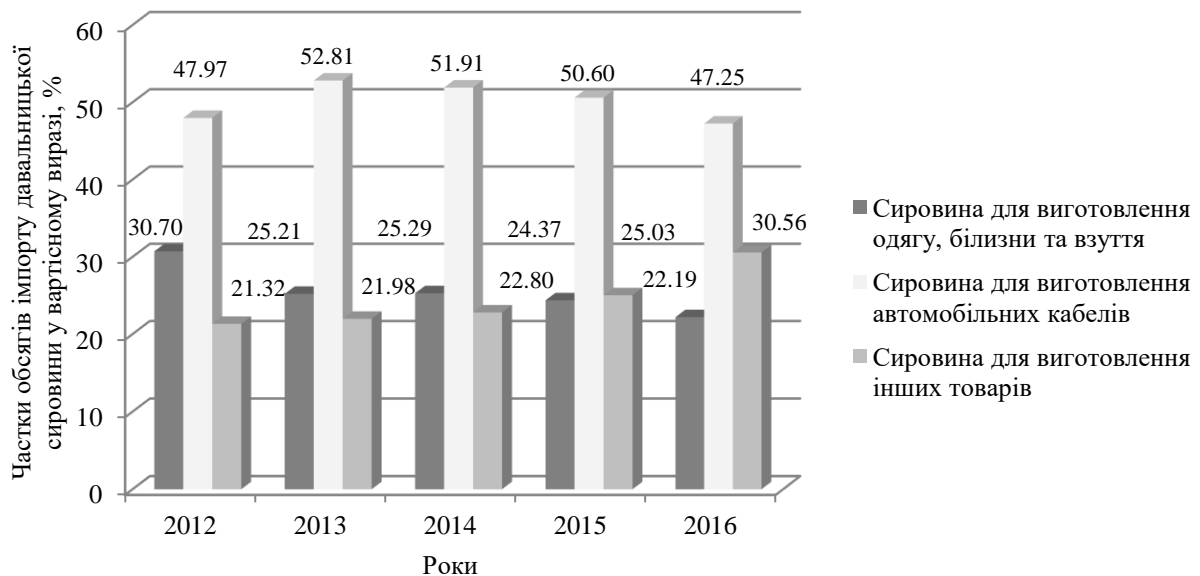

Рис. 2.5. Товарна структура обсягів імпорту давальницької сировини (у вартісному вимірі) у Львівській області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

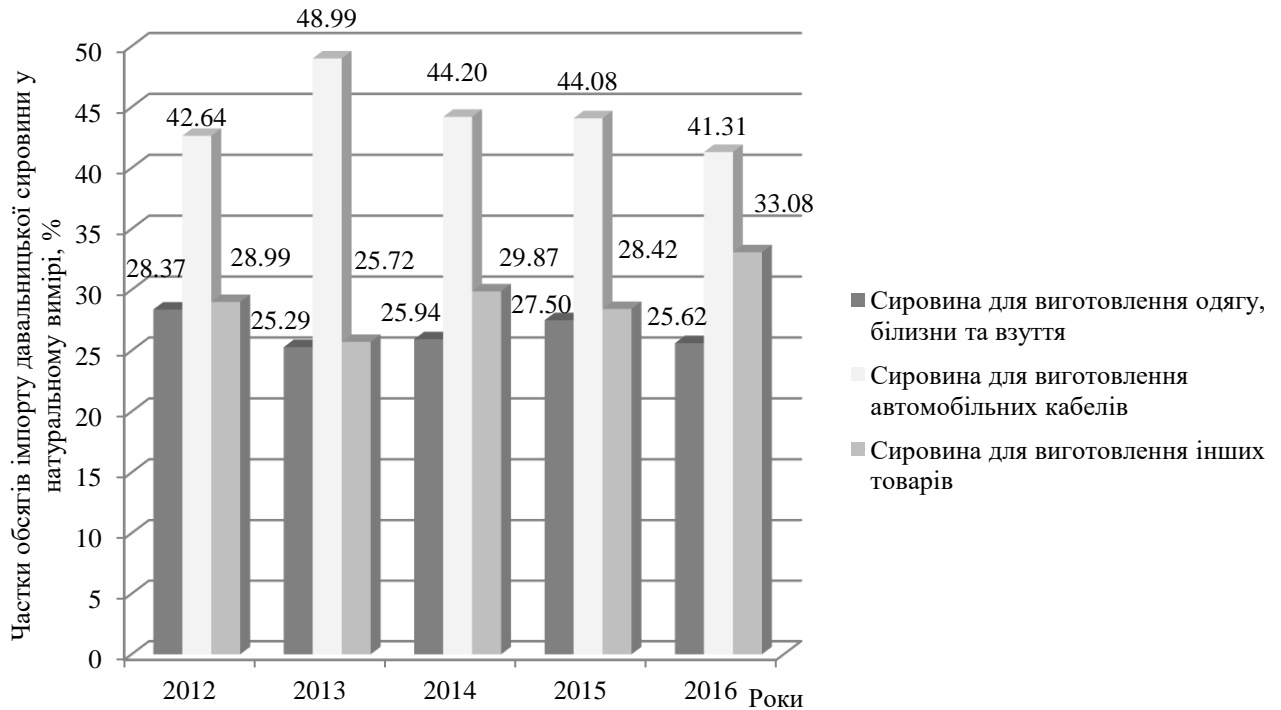

Рис. 2.6. Товарна структура обсягів імпорту давальницької сировини (у натуральному вимірі) у Львівській області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

Левові частки обсягів імпорту давальницької сировини як у вартісному, так і натуральному вираженні займає сировина для виготовлення автомобільних кабелів (близько 40-50 % за 2012-2016 рр.). Слід зауважити про падіння часток обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення одягу, білизни та взуття як у вартісному, так і натуральному вираженні у 2016 р. та одночасне зростання часток обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення інших товарів.

Важливим напрямом дослідження стану толінгових операцій на переробних підприємствах є аналізування географічної структури їхньої співпраці із іноземними замовниками. На рис. 2.7 відображена географічна структура імпорту давальницької сировини у Львівській області за найбільш вагомими країнами-партнерами впродовж 2012-2016 рр.

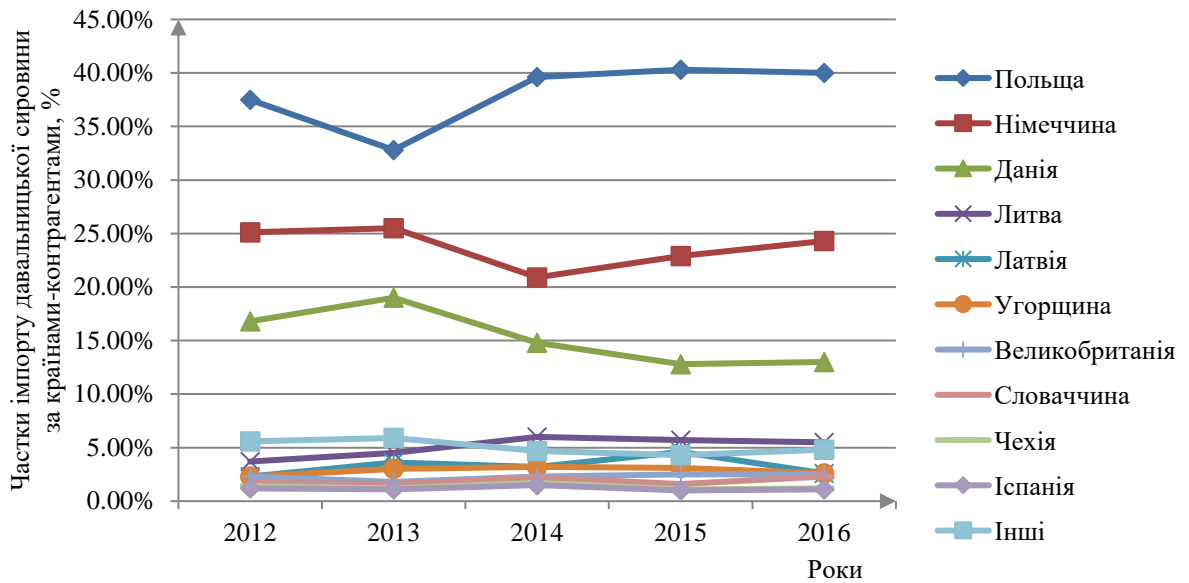

Рис. 2.7. Географічна структура імпорту давальницької сировини у Львівській області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

Рис. 2.7 чітко вказує на домінування трьох ключових країн (Польщі, Німеччини та Данії), з яких відбуваються найбільші поставки давальницької сировини для переробки на підприємствах Львівської області (частки імпорту з вказаних країн перевищують 10 % та досягають 40 % впродовж аналізованого періоду 2012-2016 рр.). При цьому серед інших країн-партнерів у толінговій співпраці Львівської області слід виокремити Литву, Латвію, Угорщину, Великобританію, Словаччину, Чехію та Іспанію. Варто зауважити, що якщо тенденції розвитку толінгової взаємодії підприємств Львівської області по кількісних обсягах імпорту давальницької сировини із переважною більшістю країн-контрагентів демонструють зростання, то по ключову партнеру Данії відбулось зниження обсягів імпорту від 2014 р. до 2016 р.

З метою простеження зміни географічної структури імпорту давальницької сировини Львівської області за п'ятирічний термін (2012-2016 рр.) наочно наведено процентні структури часток партнерів у 2012 р. (рис. 2.8) та у 2016 р. (рис. 2.9), що засвідчують незначні нарощення толінгової співпраці у контексті імпорту давальницької сировини переробних підприємств Львівської області із Чехією,

Польщею, Румунією, Словаччиною, Угорщиною та звуження взаємодії із Данією, Німеччиною, Латвією, Литвою, Великобританією, Іспанією.

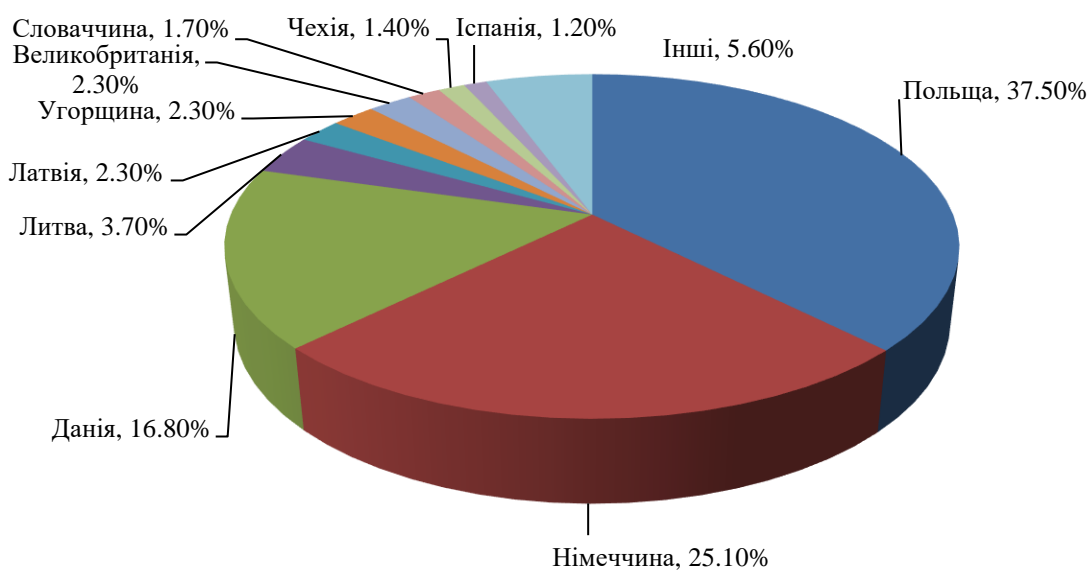

Рис. 2.8. Географічна структура імпорту давальницької сировини у Львівській області у 2012 р.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

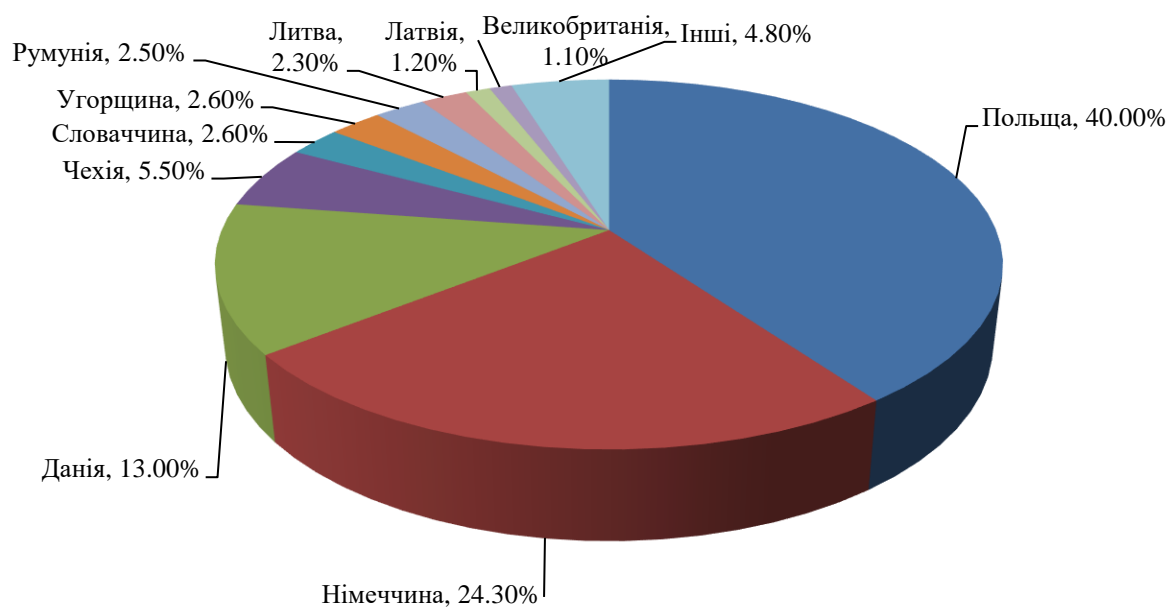

Рис. 2.9. Географічна структура імпорту давальницької сировини у Львівській області у 2016 р.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

Поряд із дослідженням тенденцій імпорту давальницької сировини переробними підприємствами Львівської області доцільно також проаналізувати стан експорту виготовленої на основі ввезеної сировини готової продукції за 2012-2016 рр. Варто зауважити, що закономірним відповідно до специфіки толінгових операцій явищем є аналогічність тенденцій розвитку експорту готової продукції з давальницької сировини до тенденцій розвитку імпорту давальницької сировини в межах толінгових операцій. У табл. 2.4 спостерігаємо зростання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини як у вартісному, так і у натуральному вираженні впродовж 2012-2016 рр., однак темпи зростання обсягів експорту у вартісному виразі за 2016-2015 рр. є меншими, ніж аналогічні темпи зростання за 2015-2014 рр. Протилежну ситуацію спостерігаємо із темпами зростання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини у натуральному вираженні, що відповідає аналогічним тенденціям розвитку імпорту давальницької сировини, котрі описані вище.

Таблиця 2.4

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини у Львівській області за 2013-2016 рр.

Показники	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення				
Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини, млн. грн.	509,00	2 625,90	4 733,20	2 964,30
Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини, тонн	292,10	5 087,40	1 160,80	4 876,20
Відносні відхилення, %				
Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини у вартісному виразі	15,24	67,23	72,47	26,31
Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини у натуральному виразі	1,07	18,40	3,55	14,38

Примітка: розраховано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

На рис. 2.10 та рис. 2.11 наведено порівняння обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини у вартісному та натуральному вираженні відповідно у Львівській області за 2012-2016 рр.

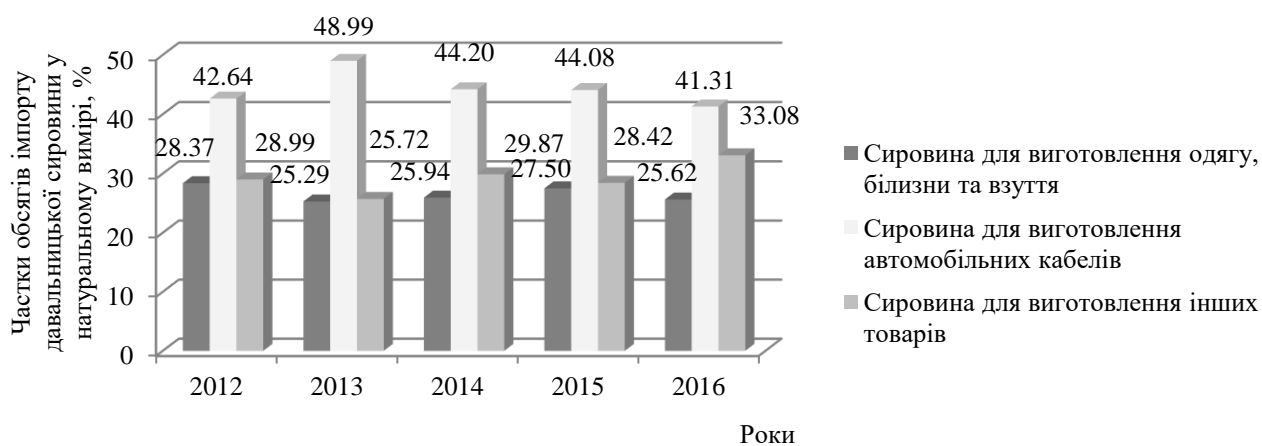

Рис. 2.10. Порівняння обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини (у вартісному ви́разі) у Львівській області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

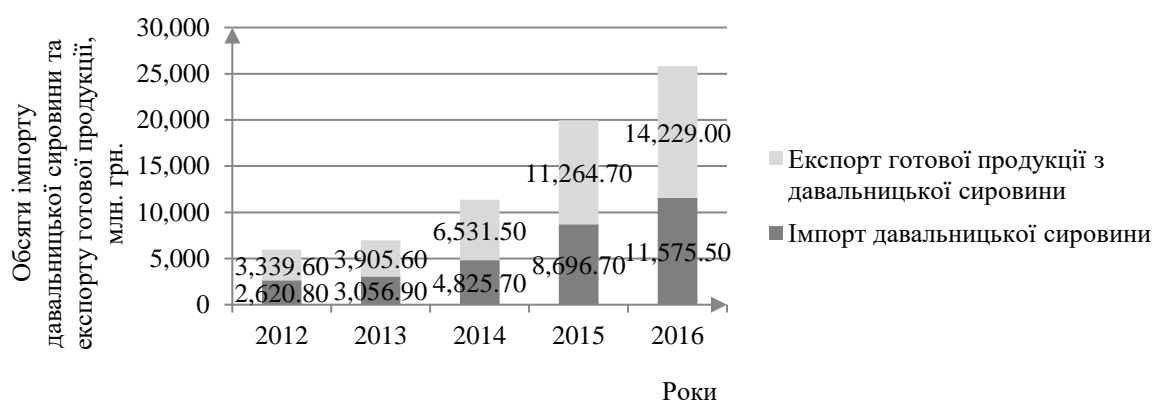

Рис. 2.11. Порівняння обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини (у натуральному ви́разі) у Львівській області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

На рис. 2.10 та рис. 2.11 можемо спостерігати приблизну тотожність обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини у натуральному ви́раженні впродовж аналізованого періоду та незначне перевищення обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини над обсягами імпорту цієї сировини у вартісному ви́раженні, що є логічним з огляду на зростання вартості товарів у процесі їх переробки.

У табл. 2.5 та табл. 2.6 відображено тенденції розвитку експорту готової продукції з давальницької сировини за трьома ключовими вищевіокремленими товарними групами у вартісному та натуральному вираженні відповідно. Зокрема, спостерігається зростання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини у вартісному вираженні за усіма товарними групами та зниження обсягів експорту у 2013 р. порівняно із 2012 р. та 2015 р. порівняно із 2014 р. у натуральному вираженні за групою сировини для виготовлення інших товарів. Істотне падіння темпів зростання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини як у вартісному (у 3 рази), так і натуральному вираженні (у 10 разів) у 2016 р. порівняно із 2015 р. спостерігаємо за групою сировини для виготовлення автомобільних кабелів. При цьому дещо нижчі падіння простежуються щодо темпів зростання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини у вартісному та натуральному вираженні (у 2 рази) у 2016 р. до із 2015 р. за групою сировини для виготовлення одягу, білизни, взуття.

Таблиця 2.5

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини (у вартісному виразі) за товарною структурою у Львівській області впродовж 2013-2016 рр.

Групи давальницької сировини	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення, тонн				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	54,26	697,13	1 157,05	642,51
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	431,50	1 400,27	2 481,94	1 062,54
Сировина для виготовлення інших товарів	80,24	528,50	1 094,25	1 259,25
Відносні відхилення, %				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	5,34	65,18	65,49	21,98
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	25,87	66,70	70,92	17,76
Сировина для виготовлення інших товарів	12,22	71,73	86,48	53,37

Примітка: розраховано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

Таблиця 2.6

Динаміка абсолютних та відносних відхилень обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини (у натуральному виразі) за товарною структурою у Львівській області впродовж 2013-2016 рр.

Групи давальницької сировини	Аналізовані періоди, роки			
	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015
Абсолютні відхилення, тонн				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	39,05	944,20	974,86	356,98
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	1 583,29	725,45	1 669,01	166,94
Сировина для виготовлення інших товарів	-1 330,28	3 417,73	-1 483,09	4 352,33
Відносні відхилення, %				
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	0,75	18,09	15,82	5,00
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	13,87	5,58	12,16	1,08
Сировина для виготовлення інших товарів	-12,35	36,20	-11,53	38,26

Примітка: розраховано автором на основі офіційної інформації Головного управління статистики у Львівській області

Дослідивши загальні показники стану толінгу у Львівській області, надалі доцільно проаналізувати тенденції розвитку толінгових операцій на конкретних підприємствах Львівської області, котрі активно займалися переробкою давальницької сировини впродовж 2012-2016 рр. За принципом товарного структурування імпорту давальницької сировини в межах толінгових операцій, що описаний вище, систематизуємо усі переробні підприємства Львівської області за трьома групами:

- підприємства, котрі займаються виготовленням одягу, білизни та взуття;
- підприємства, котрі займаються виготовленням автомобільних кабелів;
- підприємства, котрі займаються виготовленням інших товарів.

Варто зазначити, що до переліку досліджуваних підприємств увійшли найбільш активні переробні підприємства Львівської області, котрі забезпечували найвищі частки імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини у відповідних загальних обсягах імпорту та експорту області.

У Додатках З, К наведено ключові показники імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини відповідно провідними переробними підприємствами Львівської області у 2016 р.

Так, найбільшою часткою обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення одягу, білини та взуття у вартісному вираженні у 2016 р. володіло ДП «Датський текстиль» (12 %), випереджуючи ТзОВ «Йоха-Україна» на 0,9 %. При цьому у натуральному вираженні обсяги імпорту давальницької сировини ДП «Датський текстиль» значною мірою перевищували аналогічні обсяги імпорту ТзОВ «Йоха-Україна» (майже у 9 разів). Вагомі частки імпорту давальницької сировини у вартісному вираженні (5-10 %) для виготовлення одягу, білизни та взуття у 2016 р. у Львівській області також забезпечували ПрАТ «ВАТ Калина» (8 %), ПрАТ «Стрийська швейна фабрика «Стрітекс» (7,8 %), ДП «Львівтекс» датської компанії «Грін Коттон» (6,5 %).

Щодо імпорту давальницької сировини для виготовлення автомобільних кабелів, то лідером за обсягами є ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ», котре забезпечує майже 50 % усього імпорту давальницької сировини за цією товарною групою. Варто зауважити, що за вартісним параметром обсягів імпорту давальницької сировини рейтинг ключових переробних підприємств Львівської області виглядає наступним чином: ТОВ «Електроконтакт Україна» (19,5 %), ТОВ «ОДВ-Електрик» (10,2 %), ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна Львів» (7,2 %), ТОВ «ЦВГ Україна» (7,1 %). При цьому рейтинг зазначених підприємств за обсягами імпорту давальницької сировини у натуральному вираженні набуває іншої порядковості: ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ», ТОВ «Електроконтакт Україна», ТОВ «ЦВГ Україна», ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна Львів», ТОВ «ОДВ-Електрик». Подібна ситуація, що відображає відмінності у рейтингах підприємств за обсягами імпорту давальницької сировини у вартісному та натуральному вираженні, притаманна і для переробних підприємств, котрі спеціалізуються на виготовленні одягу, білизни та взуття та інших товарів.

Стосовно переробних підприємств, котрі займаються виготовленням інших товарів, то беззаперечним лідером у цій товарній групі за обсягами імпорту давальницької сировини як у вартісному, так і натуральному вираженні є ТзОВ «Бадер Україна» (69,3 % у загальному обсязі імпорту давальницької сировини у вартісному вираженні у товарній групі). За вартісним параметром обсягів імпорту давальницької сировини рейтинг провідних підприємств, що займаються виготовленням інших товарів, сформувався у 2016 р. наступним чином: ТзОВ «Бадер Україна» (69,3 %, спеціалізується на виготовленні шкіряних сидінь для легкових автомобілів марок Audi та BMW), ТзОВ «Райтекс» (7,8 %, займається виготовленням готових текстильних виробів, крім одягу, та меблів для сидіння), ТОВ «Об'єднана мода України» (3 %, спеціалізується на виготовленні готових текстильних виробів, крім одягу), ТОВ «Клінгсор» (1,9 %, спеціалізується на виготовленні абразивних виробів), ДП «Амбієнте Ферніче Україна» (1,8 %, займається виготовленням м'яких меблів).

Щодо експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, то тенденції їхнього розвитку на підприємствах Львівської області є подібними до тенденцій розвитку імпорту давальницької сировини. Так, ключовим експортером давальницької сировини серед переробних підприємств, що спеціалізуються на виготовленні одягу, білизни та взуття, у 2016 р. є ДП «Датський текстиль» (15,1 % у загальному обсязі експорту готової продукції за товарною групою). Більше 5 % обсягів експорту готової продукції (одягу, білизни та взуття) у вартісному вираженні забезпечують ТзОВ «Йоха-Україна» (8,3 %), ПрАТ «ВАТ Калина» (7,8 %), ПрАТ «Стрийська швейна фабрика «Стрітекс» (7,5 %), ДП «Львівтекс» датської компанії «Грін Коттон» (7,1 %).

Стосовно експорту автомобільних кабелів, виготовлених на основі використання давальницької сировини, то більше 50 % його обсягу у вартісному вираженні у 2016 р. забезпечило ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ» (54 %). Надалі у рейтингу експортерів автомобільних кабелів за обсягами експорту у вартісному вираженні розмістилися ТОВ «Електроконтакт Україна» (18,7 %), ТОВ

«ОДВ-Електрик» (10,3 %), ТОВ «ЦВГ Україна» (7,1 %),
«Фуджікура Аутомотів Україна Львів» (4,8 %).

ТОВ

Левову частку експорту за вартісним параметром у групі переробних підприємств інших товарів у 2016 р. займає ТзОВ «Бадер Україна» (53,7 %), після якого слідують ТзОВ «Райтекс» (8 %), ТОВ «Об'єднана мода України» (5,9 %), ДП «Амбієнте Ферніче Україна» (5,8 %), ТОВ «Клінгсор» (3,7 %).

Для простеження тенденцій розвитку толінгових операцій на переробних підприємствах Львівської області доцільно проаналізувати динаміку їхніх обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини за останній репрезентативний проміжок часу (2012-2016 рр.). На рис. 2.12 та 2.13 наведено динаміки обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини відповідно провідних переробних підприємств Львівської області, що займаються виготовленням одягу, білизни та взуття, стабільно займаючи лідируючі позиції впродовж 2012-2016 рр.

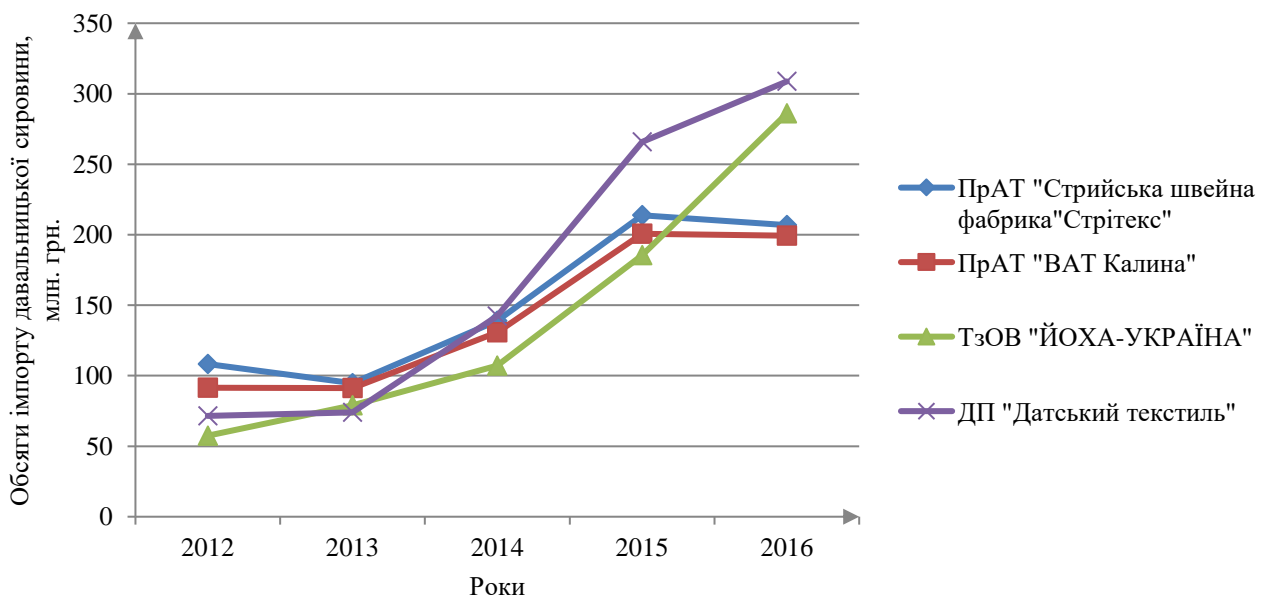

Рис. 2.12. Динаміка обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення одягу, білизни та взуття провідними переробними підприємствами Львівської області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

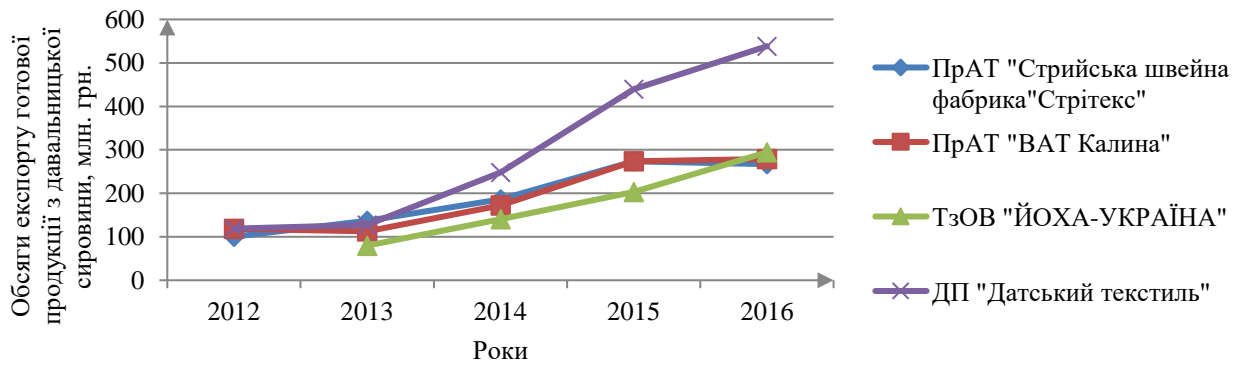

Рис. 2.13. Динаміка обсягів експорту готової продукції (одягу, білизни, взуття) з давальницької сировини провідними переробними підприємствами Львівської області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

З рис. 2.12 та 2.13 видно, що лідером за обсягами толінгових операцій серед переробних підприємств Львівської області, що займаються виготовленням одягу, білизни та взуття, є ДП «Датський текстиль», починаючи з 2014 р. Так, за останні звітні роки (2012-2016 рр.) обсяги імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини ДП «Датський текстиль» зросли приблизно у 4,5 рази. Варто зазначити і про доволі динамічний кількісний розвиток толінгових операцій на ТзОВ «Йоха-Україна» у досліджуваному періоді. Впродовж 2012-2016 рр. обсяги імпорту давальницької сировини на підприємстві зросли близько у 5 разів.

На рис. 2.14 та рис. 2.15 відображено динаміки обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини провідних переробних підприємств Львівської області, що спеціалізуються на виготовленні автомобільних кабелів та незмінно посідали лідируючі позиції впродовж 2012-2016 рр. Беззаперечним лідером за обсягами імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини у всіх роках досліджуваного періоду є ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ». Зокрема, обсяги імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини підприємства у 2016 р. порівняно із 2012 р. зросли близько в 3 рази. Стрімке зростання обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з

давальницької сировини впродовж 2012-2016 рр. простежується і на ТОВ «ОДВ-Електрик» (близько у 6,5 разів).

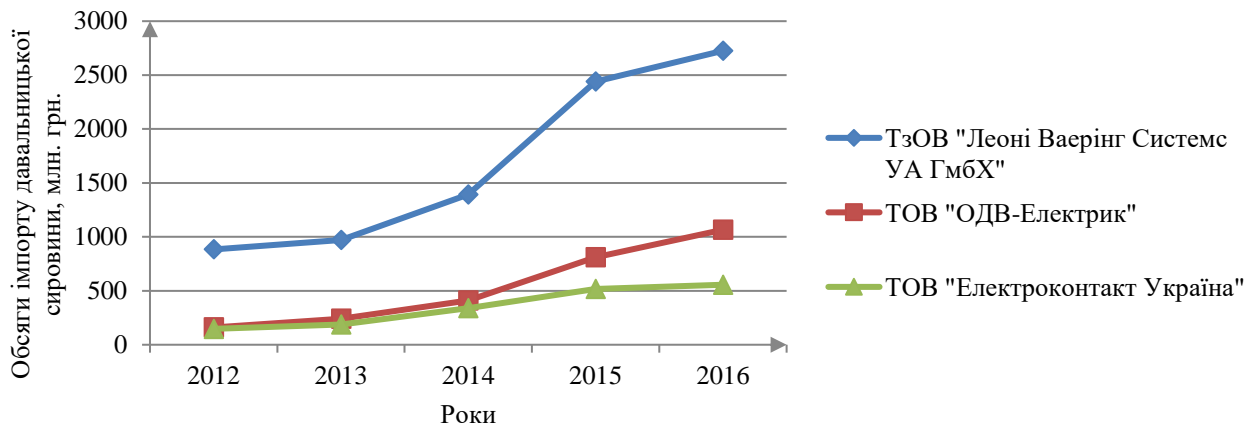

Рис. 2.14. Динаміка обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення автомобільних кабелів провідними переробними підприємствами Львівської області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

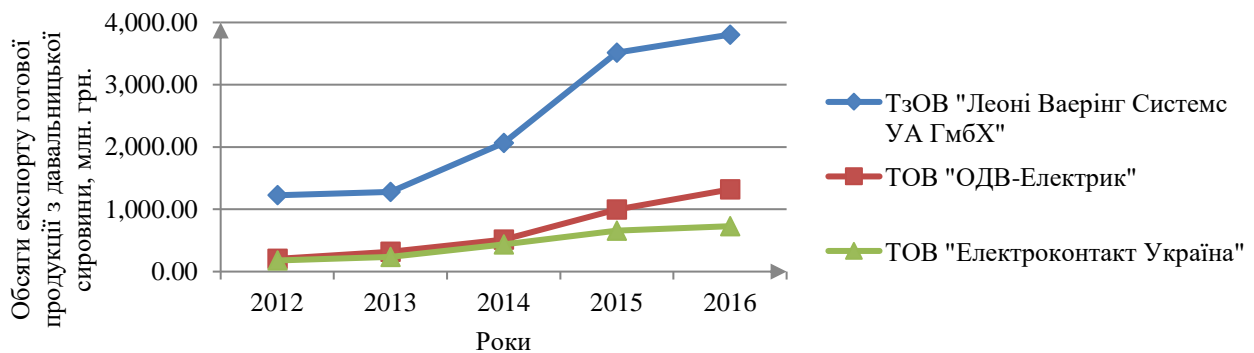

Рис. 2.15. Динаміка обсягів експорту готової продукції (автомобільних кабелів) з давальницької сировини провідними переробними підприємствами Львівської області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

На рис. 2.16 та рис. 2.17 продемонстровано динаміку обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини провідних переробних підприємств Львівської області, що спеціалізуються на виготовленні інших товарів, впродовж 2012-2016 рр.

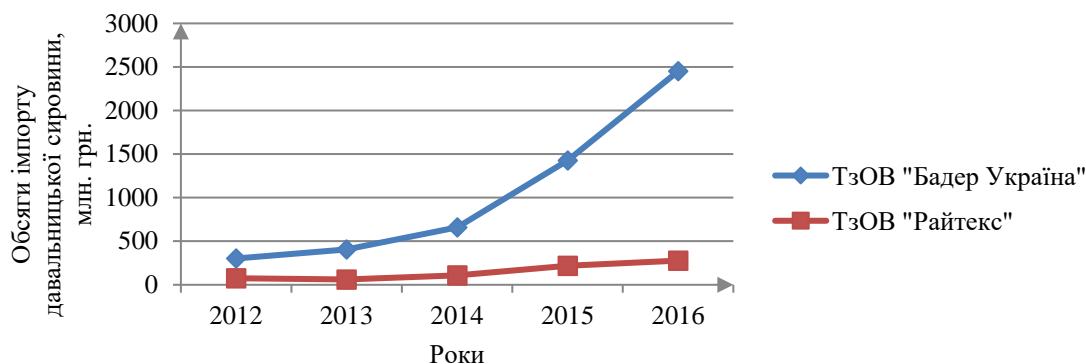

Рис. 2.16. Динаміка обсягів імпорту давальницької сировини для виготовлення інших товарів провідними переробними підприємствами Львівської області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

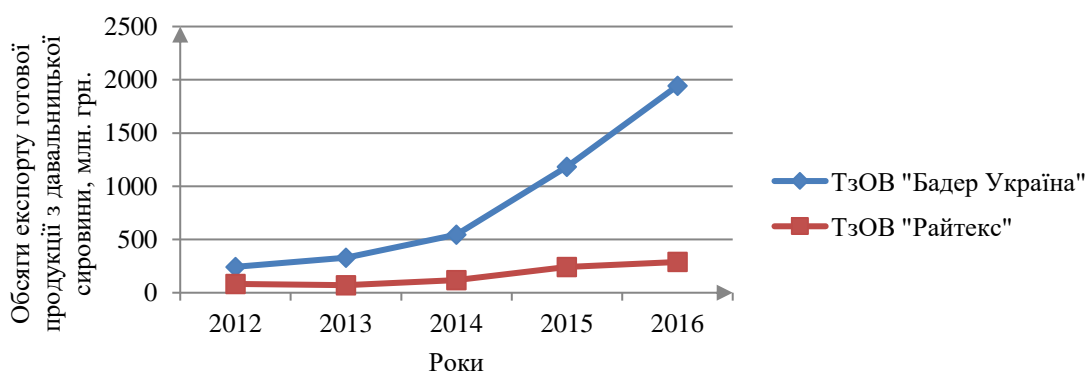

Рис. 2.17. Динаміка обсягів експорту готової продукції (інших товарів) з давальницької сировини провідними переробними підприємствами Львівської області за 2012-2016 рр.

Примітка: побудовано автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

У групі переробних підприємств Львівської області, що займаються виготовленням інших товарів, за обсягами імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини однозначним стабільним лідером є ТзОВ «Бадер Україна». Особливо стрімке зростання обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини підприємства спостерігалось впродовж 2014-2016 рр. Загалом обсяги імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини ТзОВ «Бадер Україна» за 2012-2016 рр. зросли приблизно у 8 разів.

2.2. Типологія та характеристика факторів впливу на толінгові операції підприємств

У сучасних динамічних умовах функціонування виробничо-господарська діяльність підприємницьких структур перманентно зазнає впливу численних зовнішніх факторів, що іманентно зумовлюють зміни у внутрішньоорганізаційному середовищі. Для забезпечення стабільної ефективної діяльності суб'єкти господарювання повинні ретельно відстежувати будь-які зміни умов функціонування на засадах комплексного дослідження пріоритетних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища та розроблення реагуючих заходів на їхній вплив. Толінгові операції значною мірою залежать від стану та змін як внутрішнього, так і зовнішнього середовища функціонування. Адже саме наявність проблем першочергово у виробничій та фінансовій сферах, пов'язаних із простоюванням виробничих потужностей та відсутністю достатніх обсягів фондів обігу, підштовхує керівництво до запровадження толінгу на їхніх підприємствах, що надалі визначає масштаб, характер та особливості толінгової діяльності. Стан зовнішніх умов функціонування всередині країни, що відображає, наприклад, дефіцит необхідної ресурсної бази, теж актуалізує толінгові операції для національних товаровиробників. Окрім факторів національного середовища, вагомий вплив на толінгову діяльність чинять також фактори міжнародного середовища, адже ключовими учасниками такої співпраці є представники різних держав, що відповідно вимагає також врахування умов середовища функціонування в країні контрагента. Отже, ефективність перебігу толінгових операцій пріоритетним чином визначається впливом комплексу факторів внутрішньоорганізаційного, національного та міжнародного середовища функціонування, що актуалізує необхідність їхнього перманентного дослідження. У цілях полегшення реалізації відповідних дослідницьких процедур доцільно ідентифікувати переліки визначальних факторів впливу, розробити їхню комплексну типологію за низкою істотних і незалежних ознак та охарактеризувати ключові особливості впливу кожного виокремленого фактора на толінгові операції

підприємства. Це значною мірою спрощуватиме процеси пошуку, відбору, ідентифікації пріоритетних факторів у внутрішньому, національному та міжнародному середовищах функціонування, а також визначення векторів та особливостей їхнього впливу на перебіг толінгових операцій.

В існуючій літературі, присвяченій особливостям реалізації операцій з давальницькою сировиною та толінгових операцій зокрема, практично немає наукових напрацювань, котрі б стосувались факторів впливу у толінговій сфері. Здебільшого увага авторів присвячена розкриттю мотивів або причин здійснення толінгових операцій як їх замовниками, так і виконавцями (Богомазова, 2013; Мельник та Дутко, 2013; Партин та Горбач, 2011; Гончаров та Дворецький, 2009). Оскільки толінгові операції є різновидом зовнішньоекономічної співпраці підприємства та ґрунтуються на реалізації експортно-імпортних операцій, то доцільно розглянути також фактори впливу на експортно-імпортну діяльність.

Так, О.Г. Мельник та М.Я. Нагірна (2013а) розмежовують фактори впливу на експортну та імпортну діяльність підприємства на зовнішні та внутрішні фактори. До ключових факторів зовнішнього середовища, що впливають на експортну діяльність, автори зараховують споживачів продукції, постачальників, конкурентів, законодавчі та політико-інституційні фактори у країні розташування підприємства та у країнах контрагентів, особливості міжнародних відносин із країнами-контрагентами, тоді як серед внутрішніх факторів впливу на експортну діяльність виокремлюють цілі експортної діяльності, ресурси, необхідні для здійснення експортної діяльності, працівників, задіяних у експортній діяльності, та технологію експортної діяльності підприємства. Своєю чергою, на імпортну діяльність підприємства чинять вплив такі зовнішні фактори, як споживачі продукції, постачальники, законодавчі та політико-інституційні фактори у країні розташування підприємства та у країнах контрагентів, особливості міжнародних відносин із країнами-контрагентами, та такі внутрішні фактори, як цілі імпортної діяльності, а також працівники, задіяні у імпортній діяльності підприємства. При цьому О.Г. Мельник та М.Я. Нагірна (2013а) пропонують розмежовувати фактори впливу на експортно-імпортну діяльність підприємства ще за низкою істотних та

незалежник ознак: ступенем спонукання до експортної (імпортної) діяльності (заохочувальні та гальмівні фактори); ступенем контрольованості (контрольовані, неконтрольовані та частково контрольовані фактори); часовим лагом дії (фактори тимчасової дії та фактори постійної дії); сферою впливу (фінансово-економічні, маркетингові, управлінські, фактори, пов'язані з виробничим процесом, логістичні фактори, тощо); рівнем конструктивності (конструктивні, деструктивні та нейтральні фактори); рівнем важливості (основні та другорядні фактори); механізмом дії (фактори прямої дії та фактори опосередкованої дії); рівнем комплексності об'єкта впливу (фактори одиничного впливу та фактори комплексного впливу). Така типологія є доволі комплексною, оскільки дає змогу сформуванню глибоке уявлення про різні аспекти та формати впливу факторів на експортну та імпортну діяльність підприємства.

В.П. Андришин (2014) також розробив комплексну типологію факторів ефективності експортної діяльності підприємства. Зокрема, автор запропонував усю сукупність факторів у експортній сфері розмежовувати за наступними ознаками: з позиції відношення до середовища функціонування (внутрішні та зовнішні фактори); ступенем взаємозалежності (незалежні, частково залежні та взаємопов'язані фактори); можливістю прогнозування (прогнозовані та непрогнозовані фактори); можливістю контролю (контрольовані, частково контрольовані та неконтрольовані фактори); способом оцінювання та вимірювання (фактори, що можна виміряти, фактори, що неможливо виміряти, та фактори, що вимірюються експертним методом); часом дії (довгострокові, середньострокові та короткострокові фактори); тривалістю дії (постійнодіючі, періодичні та спорадичні фактори); характером впливу на ефективність експортної діяльності (функціональні та дисфункціональні фактори).

Л.Г. Ліпич та А.О. Фатенок-Ткачук (2008; 2010) поділяють усі фактори впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності підприємства лише на внутрішні та зовнішні фактори. Зокрема, до внутрішніх факторів автори зараховують інституційні, ресурсні, виробничі, технологічні, психолого-соціальні та інформаційні фактори. Серед факторів зовнішнього середовища додатково

виокремлено фактори мікросередовища (політичні, законодавчо-правові, економічні фактори, неформальні обмеження, фактори часу та простору, освітні та соціальні фактори) та макросередовища (політичні, економічні, природно-кліматичні, адміністративні, законодавчо-правові, психологічно-соціальні, технологічні, історичні фактори, а також фактори стандартизації та взаємозамінності).

І.В. Бабій (2016) теж класично виокремлює внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. До групи факторів внутрішнього середовища автор відносить економічні, організаційні та соціально-психологічні фактори. Тоді як, зовнішні фактори науковець поділяє ще на фактори впливу зі сторони державних механізмів (економічні, політичні, соціальні, інституціонально-правові та адміністративні фактори) та фактори впливу зі сторони ринкових механізмів (економічні та організаційні). Слід зауважити, що автору доцільно було конкретизувати назви факторів, адже у різних групах зустрічаються, наприклад, економічні фактори, що відповідно може призвести до плутанини.

Незважаючи на існування значної кількості наукових праць, що розкривають типології факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність (зокрема, експортно-імпортні операції) підприємства, потребує подальшого дослідження та розвитку система факторів у толінговій сфері, котра відобразить конкретні характерні особливості впливу факторів саме на толінгові операції з урахуванням їхньої специфіки.

У Тлумачному словнику української мови фактор трактується як умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища; чинник. На підставі поєднання семантики поняття «фактор» та специфіки толінгових операцій можна дійти до твердження, що фактори впливу на толінгові операції – це ситуативно-часові рушійні сили, що визначають характер, масштаб, особливості, параметри та доцільність впровадження і реалізації толінгових операцій їхніми суб'єктами.

На підставі вивчення низки літературних джерел та практики функціонування підприємств, що реалізують операції з давальницькою

сировиною, розроблено комплексну типологію факторів впливу на толінгові операції (рис. 2.18) за такими ознаками:

1. За середовищем формування:

- фактори, що впливають на толінгові операції із внутрішньоорганізаційного середовища;

- фактори, що впливають на толінгові операції із зовнішнього національного середовища;

- фактори, що впливають на толінгові операції із зовнішнього середовища країни контрагента.

2. За змістом: стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства, фінансовий стан підприємства, стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства, стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства, стан соціально-кадрового забезпечення підприємства, маркетингові позиції підприємства, логістично-територіальні позиції підприємства, галузева приналежність підприємства, етап життєвого циклу підприємства, цілі та завдання підприємства, рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства, стан сировинно-матеріальної бази в державі, особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі, рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій, стан відносин з контрагентами, загальноекономічний стан в державі, соціальний стан в державі, військово-політичний стан в державі, рівень міжнародної співпраці держави, географічно-територіальне розташування держави та регіону, стан інфраструктури в державі, стан та рівень розвитку галузі економіки.

3. За характером спонукання до толінгової співпраці:

- мотивуючі фактори, котрі відображають конкретні мотиви здійснення толінгових операцій, тим самим спонукаючи підприємство до їхнього запровадження та подальшого здійснення;

Рис. 2.18. Комплексна типологія факторів впливу на толінгові операції підприємств

Примітка: сформовано автором на підставі (Бабій, 2016; Андришин, 2014; Мельник та Нагірна, 2013а; Бондаренко, 2012; Решетняк, 2012; Фатенок-Ткачук, 2010; Бутенко, Д., Бутенко, Л. та Журавлева, 2009; Смирнова, 2006; Кузьмін та Мельник, 2003);

** - ознаки, запропоновані автором*

- демотивуючі фактори, котрі вказують на недоцільність впровадження толінгових операцій за певним аспектом та продовження їхнього здійснення, тим самим спонукаючи підприємство до реалізації самостійної діяльності або пошуку інших форм взаємодії.

4. За суб'єктом впливу:

- фактори, що впливають на толінгові операції лише замовника;
- фактори, що впливають на толінгові операції лише виконавця;
- фактори, що впливають на толінгові операції як замовника, так і виконавця.

5. За напрямом впливу:

- фактори, що позитивно впливають на толінгові операції і таким чином полегшують їхнє здійснення;
- фактори, що негативно впливають на толінгові операції і таким чином гальмують їхнє здійснення.

6. За збалансованістю впливу:

- фактори, що впливають за одним напрямом на толінгові операції замовника та виконавця;
- фактори, що впливають за різними напрямками на толінгові операції замовника та виконавця.

7. За вагомістю впливу:

- фактори, що чинять істотний вплив на процес реалізації толінгових операцій;
- фактори, що чинять незначний вплив на процес реалізації толінгових операцій.

8. За рівнем керованості:

- керовані фактори, вплив яких може бути змінений суб'єктом толінгових операцій за допомогою реалізації цілеспрямованих заходів;
- некеровані фактори, вплив яких неможливо змінити, а суб'єкт толінгових операцій повинен адаптовуватись до їхньої дії.

9. За тривалістю впливу:

- фактори довготривалого впливу, дія яких продовжується тривалий проміжок часу;

- фактори короткотривалого впливу, дія яких триває впродовж незначного проміжку часу.

10. За характером впливу:

- фактори прямого впливу, що очевидно та безпосередньо впливають на толінгові операції;

- фактори непрямого впливу, що чинять опосередкований вплив на толінгові операції через посередні ланки.

11. За обов'язковістю врахування:

- директивні фактори, які відображають зміни у нормативно-правовому регулюванні толінгу та є обов'язковими до врахування під час реалізації толінгових операцій;

- індикативні фактори, які свідчать про певні перетворення у середовищі реалізації толінгових операцій, однак враховуються суб'єктом толінгових операцій на власний розсуд.

Нижче доцільно більш ретельно охарактеризувати особливості впливу кожного ідентифікованого змістового фактора на толінгові операції підприємств. При цьому слід зауважити, що такий вплив варто розглядати як на діяльність замовника толінгових операцій, так і на діяльність їхнього виконавця. Крім того, толінгові операції є специфічним видом зовнішньоекономічної співпраці, започаткування якої потребує ґрунтового врахування значної кількості різноманітних факторів, дія яких може або мотивувати, або, навпаки, демотивувати підприємства до запровадження та подальшого здійснення толінгових операцій. Таким чином, доцільно також розглянути особливості впливу факторів середовища функціонування на доцільність започаткування та ведення толінгової діяльності на підприємстві.

1. Стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства. Вплив фактора комплексно відображається станом та рівнем використання виробничих можливостей підприємства з позиції кількісних обсягів виробництва,

розгалуженості товарного асортименту та номенклатури, якісних характеристик та споживчих параметрів продукції, часових параметрів виробничого процесу, тощо. Наявність вільних виробничих потужностей стимулює підприємство до виконання переробних робіт у контексті їхнього завантаження за рахунок ресурсів толінгера, при цьому кількісний масштаб незавантажених виробничих потужностей визначає можливі обсяги переробки підприємством давальницької сировини іноземного замовника. Своєю чергою, існуючий та потенційно можливий асортимент і номенклатура продукції підприємства визначають товарну структуру толінгових операцій. Чим більшою мірою диверсифікований товарний асортимент і номенклатура переробного підприємства, тим більшу зацікавленість воно становитиме для власника давальницької сировини у контексті задоволення його наявних потреб та потенційного розширення толінгової співпраці. Високий рівень бездефектності та ритмічності виробництва переробного підприємства теж сприятливо впливають на виконання переробних робіт, забезпечуючи їхню якість і тим самим ефективну довготривалу співпрацю із контрагентом. Наявність спеціальних дозволів на виробництво певних видів продукції у переробного підприємства підвищує його привабливість в очах іноземного власника давальницької сировини з огляду на непотрібність їхнього самостійного одержання. Натомість, максимальне завантаження виробничих потужностей підприємства в умовах існування прагнень розширити масштаби діяльності мотивують підприємство до здійснення толінгових операцій у ролі їхнього замовника на засадах використання виробничих потужностей іноземного переробного підприємства.

2. Фінансовий стан підприємства. Вплив фактора репрезентується рівнем ліквідності підприємства, наявністю достатнього обсягу фондів обігу, обсягами накопичених боргів та протермінованої кредиторської заборгованості, рівнем прибутковості, фінансової незалежності, ділової активності, доступом до кредитних та інвестиційних ресурсів, тощо. Незадовільний фінансовий стан підприємства, що характеризується, насамперед, недостатністю високоліквідних оборотних активів для фінансування потреб виробничо-господарської діяльності,

наявністю значних обсягів боргів та протермінованої кредиторської заборгованості, а також низьким рівнем прибутковості або існуванням збитковості, порушенням структури капіталу, наявністю загрози банкрутства мотивує підприємство до започаткування та виконання переробних робіт у контексті покращання наявного фінансового стану за рахунок фінансових ресурсів толінгера. Натомість, істотне покращення ключових фінансових показників діяльності переробного підприємства за період провадження толінгової діяльності може сигналізувати про реальні можливості для налагодження самостійної виробничо-господарської діяльності та поступове припинення толінгової співпраці. Варто також зазначити, що дефіцит грошових коштів у переробного підприємства, як правило, зумовлює використання грошової або комбінованої форми розрахунків між партнерами. Своєю чергою, позитивний фінансовий стан, що характеризується високим рівнем прибутковості та наявністю значного обсягу оборотних активів, стимулює підприємство до запровадження толінгової співпраці на засадах вкладення вільних фінансових ресурсів у переробні операції, котрі реалізовуватимуться зарубіжним переробним підприємством.

3. Стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства. Характеризується забезпеченістю виробництва сировинно-матеріальними ресурсами, їх дороговартістю та якістю, рівнем доступу підприємства до ресурсної бази, рівнем взаємозв'язків підприємства з постачальниками та їхньою диверсифікованістю, тощо. Дефіцит запасів сировини і матеріалів на підприємстві для забезпечення виробничих потреб, високий рівень матеріаломісткості виробництва, відсутність налагоджених стабільних взаємозв'язків підприємства із постачальниками, низька якість наявних сировинно-матеріальних ресурсів на підприємстві, залежність підприємства від одного чи декількох постачальників, відсутність власних можливостей для виготовлення необхідних матеріалів мотивують підприємство до виконання переробних операцій із використанням давальницької сировини іноземного замовника толінгу. Поява фінансових можливостей для самостійного внутрішнього придбання чи імпорту сировинно-матеріальних ресурсів в умовах толінгової взаємодії, налагодження ефективної

співпраці із надійними постачальниками може свідчити про доцільність переходу на автономну виробничо-господарську діяльність. Якщо на переробному підприємстві налагоджене виробництво окремих видів матеріалів, необхідних для виготовлення готової продукції для толінгера, або переробне підприємство має змогу закупити частину необхідних матеріалів у внутрішніх постачальників за нижчою ціною, то можливим є варіант їхнього використання для виконання переробних робіт на засадах укладання відповідної домовленості між контрагентами толінгової взаємодії. Крім того, якщо переробне підприємство може паралельно здійснювати самостійну виробничу діяльність поряд із толінговими операціями, однак існуючий виробничий процес характеризується високою матеріаломісткістю, то можливим є варіант використання сировинної або комбінованої форми розрахунків, що передбачає оплату толінгером виконаних переробних робіт частиною давальницької сировини.

Натомість, наявність у підприємства виробничих потужностей для виготовлення якісних матеріальних ресурсів за низькою собівартістю, а також можливостей для придбання якісної та відносно недорогої сировини і матеріалів підштовхують підприємство до реалізації толінгових операцій у контексті надання такої сировини іноземному переробному підприємству для виготовлення на її основі готової продукції. При цьому якість давальницької сировини толінгера пріоритетним чином визначатиме ефективність її переробки та бездефектність виготовленої на її основі продукції. Крім того, ефективне використання високоякісної давальницької сировини у процесі переробки зменшуватиме утворення залишків та відходів виробництва, що відповідно полегшуватиме процес митного оформлення толінгових операцій.

4. Стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства. Дія цього фактора представлена станом (рівнем інноваційності та зносу), забезпеченістю підприємства та рівнем завантаження виробничого устаткування та обладнання, виробничих та складських приміщень, транспортних засобів, виробничих технологій, тощо. Низький рівень використання наявного обладнання та устаткування, виробничих та складських приміщень, транспортної бази

підприємства, які характеризуються невисоким зносом, може вказувати на вигідність здійснення переробних робіт у контексті підвищення рівня завантаження основних засобів підприємства. При цьому, наявність прогресивного обладнання та устаткування, інноваційних виробничих технологій, котрі не використовуються або не повною мірою використовуються на підприємстві, підвищує привабливість переробного підприємства в очах замовника толінгових операцій. Водночас, якщо переробне підприємство не володіє спеціалізованими виробничими технологіями та прогресивним обладнанням для переробки давальницької сировини, то толінгер може надати виконавцю власну техніко-технологічну базу, наприклад, у формі кредитування. Своєю чергою, істотне зношення основних засобів в процесі виконання переробних робіт може сигналізувати про необхідність перегляду умов співпраці із іноземним партнером. Саме виробничі технології, які використовуватимуться для переробки давальницької сировини, визначатимуть технологічні схеми її переробки. Максимальне завантаження основних засобів для забезпечення виробничих потреб підприємства та наявність прагнень розширити масштаби функціонування мотивують підприємство до запровадження толінгової співпраці у ролі замовника переробних робіт на засадах використання основних засобів зарубіжного партнера.

5. Стан соціально-кадрового забезпечення підприємства. Вплив фактора характеризується чисельністю, віково-професійною структурою, рівнем кваліфікації та досвіду персоналу підприємства, його продуктивністю праці, плинністю кадрів, рівнем зайнятості працівників, а також рівнем заробітної плати та соціально-побутових умов праці на підприємстві, тощо. У випадку забезпеченості підприємства достатньою кількістю та належним професійним складом працівників для максимального завантаження виробничих потужностей, які характеризуються низьким рівнем зайнятості, можливим є запровадження толінгової співпраці на засадах виконання переробних робіт у контексті підвищення рівня зайнятості персоналу та зниження плинності кадрів. При цьому рівень кваліфікації та досвіду робітників підприємства у професійній сфері, їхня продуктивність праці визначають ефективність виконання переробних робіт на

підприємстві. Незадоволення працівників підприємства існуючими мотиваційними механізмами та рівнем соціально-побутових умов праці спонукає підприємство до запровадження та реалізації переробних операцій, адже, як правило, толінгер може запропонувати вищий рівень оплати праці та покращення соціального захисту персоналу, побутових умов роботи, тощо. Натомість, високий рівень витрат на заробітну плату, максимальна зайнятість персоналу підприємства може спонукати підприємство до налагодження толінгової співпраці у контексті використання дешевшої робочої сили іноземного переробного підприємства.

6. Маркетингові позиції підприємства. Дія фактора відображається ринковою нішою підприємства, силою його іміджу та бренду, популярністю та впізнаваністю торгової марки, лояльністю та відданістю клієнтів, ефективністю маркетингового інструментарію, тощо. Низька частка ринку підприємства, відсутність сформованого іміджу та бренду, впізнаваної торгової марки, відданої клієнтської бази, низький рівень розвитку маркетингових комунікацій спонукають підприємство до виконання переробних робіт у контексті забезпечення збуту продукції за рахунок використання маркетингових можливостей та переваг толінгера. При цьому зміцнення ринкових позицій переробного підприємства за період провадження толінгової діяльності може сигналізувати про доцільність переходу на незалежну виробничо-господарську діяльність. Якщо переробне підприємство володіє цільовою аудиторією відданих клієнтів, однак не може самостійно забезпечити попит на продукцію, то можливим є використання товарної або комбінованої форми розрахунків між партнерами, при якій толінгер оплачуватиме переробні роботи підприємства частиною виготовленої на основі давальницької сировини продукції. Якщо підприємство характеризується сильними та утвердженими позиціями на ринку і при цьому прагне наростити ринкову частку в умовах повного використання власних виробничих потужностей, то доцільним є запровадження толінгової співпраці, при якій переробне підприємство реалізовуватиме виробничу стадію ланцюга створення вартості, а толінгер – постачальницьку та збутову стадії за рахунок використання власних сильних маркетингових параметрів.

7. Логістично-територіальні позиції підприємства. Дія фактора репрезентується вигідністю місця розташування підприємства, його наближеністю до контрагента та інших партнерів, а також різноманітних шляхів транспортних сполучень, рівнем розвитку каналів розподілу продукції, якістю логістичного сервісу, тощо. Низький рівень розвитку каналів розподілу продукції та якості логістичного сервісу на підприємстві свідчить про доцільність виконання переробних робіт у контексті використання логістичних можливостей толінгера для збуту виготовленої на основі його давальницької сировини готової продукції. Вигідне місцерозташування переробного підприємства підвищує його привабливість в очах толінгера для започаткування толінгової співпраці та сприятливо впливає на процеси постачання давальницької сировини та збуту готової продукції в межах толінгових операцій у контексті забезпечення їх надійності та вчасності, скорочення логістичних витрат, тощо. Своєю чергою, якщо підприємство характеризується високими логістичними можливостями та водночас прагне розширити обсяги діяльності в умовах максимального завантаження власних виробничих потужностей, то доцільним є запровадження толінгової співпраці, при якій, як зазначалось вище, переробне підприємство реалізовуватиме виробничу стадію ланцюга створення вартості, а толінгер – постачальницьку та збутову стадії за рахунок використання власних логістичних можливостей.

8. Галузева приналежність підприємства. Вплив фактора відображає рівень зацікавленості власників давальницької сировини та переробних підприємств у толінговій співпраці з огляду на рівень розвитку толінгу в галузі, а також визначає особливості реалізації толінгових операцій відповідно до традицій і практики ведення толінгової співпраці в галузі. Приналежність підприємств до галузей, що характеризуються активним розвитком толінгових операцій, мотивує підприємства до запровадження толінгової співпраці, адже тенденція динамічного поширення толінгу у конкретній галузі обумовлена, насамперед, наявним станом, проблемами та перспективами розвитку підприємств цієї галузі. Своєю чергою, толінгові операції дають змогу вирішити існуючі вагомі проблеми, що притаманні діяльності

значної частини переробних підприємств галузі, та водночас втілити перспективи розвитку власників давальницької сировини. При цьому приналежність підприємства до конкретної галузі економіки визначає певні особливості та параметри реалізації толінгових операцій відповідно до існуючої практики ведення толінгової співпраці в галузі, наприклад, середній рівень заробітної плати робітникам, котрі виконуватимуть переробні роботи, тощо.

9. Етап життєвого циклу підприємства. Дія фактора відображає доцільність та особливості реалізації толінгових операцій на певному етапі життєвого циклу підприємства. Роль переробного підприємства доцільно виконувати на етапах стагнації та занепаду усієї виробничо-господарської діяльності або її певних видів, що характеризуються наявністю вагомих проблем у різних сферах, які можуть бути вирішені в умовах толінгової співпраці. Тоді як роль замовника толінгових операцій раціонально імплементувати на етапах зростання та піку діяльності підприємства, що пов'язано із прагненнями розширення масштабів функціонування та нагромадження капіталу, які не можуть бути реалізовані власними зусиллями.

10. Цілі та завдання підприємства. Дія фактора розкриває рівень спорідненості призначення толінгових операцій із загальноорганізаційними цілями та завданнями підприємства, спрямованими на вирішення наявних проблем функціонування або забезпечення розвитку його діяльності за різними аспектами. Якщо підприємство має намір розширити масштаби діяльності та нагромадити капітал, однак не володіє достатніми для цього виробничими потужностями, доцільним є замовлення переробних робіт у іноземного підприємства. У випадку існування прагнень завантажити вільні виробничі потужності підприємства, забезпечити зайнятість персоналу, покращити фінансовий стан, уникнути банкрутства тощо доцільно запровадити толінгові операції у ролі переробного підприємства. При цьому цілі та завдання у толінговій сфері як замовника, так і виконавця переробних робіт визначають конкретні особливості, умови та параметри толінгової співпраці. Наприклад, якщо ціллю переробного підприємства в межах толінгових операцій є підвищення рівня абсолютної ліквідності, то

застосовуватиметься грошова або комбінована форма розрахунків між партнерами, тощо.

11. Рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вплив фактора демонструє наявність знань та досвіду підприємства у технологіях ведення зовнішньоекономічної діяльності (зокрема, толінгових, експортних, імпорتنих операцій), поміщення товарів у різні митні режими, пошуку та вибору іноземних партнерів, укладання зовнішньоекономічних контрактів, співпраці з митними органами, тощо. Наявність позитивного досвіду підприємств щодо реалізації зовнішньоекономічних операцій сприятливо впливає та полегшує процеси започаткування і здійснення толінгових операцій.

12. Стан сировинно-матеріальної бази в державі. Дія цього фактора відображає наявність достатнього обсягу сировинно-матеріальних ресурсів в державі для забезпечення потреб національної економіки та її галузей, тим самим демонструючи рівень доступу суб'єктів господарювання до певних видів ресурсів та їхню дороговартість. Наявність багатої сировинно-матеріальної бази в державі зумовлює вільний доступ внутрішніх суб'єктів господарювання до конкретних видів ресурсів за відносно недорогою вартістю, що відповідно актуалізує роль замовника толінгових операцій для місцевих підприємств, котрі прагнуть розширювати масштаби діяльності в умовах відсутності власних вільних виробничих потужностей. При цьому для підприємств, які функціонують в країнах, що характеризуються дефіцитом певних видів сировинно-матеріальних ресурсів, доцільним є використання давальницької сировини іноземних партнерів для її переробки та виготовлення на цій основі готової продукції в межах толінгової взаємодії.

13. Особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі. Вплив фактора характеризує рівень стабільності та сприятливості національної нормативно-правової бази, що регулює толінгові операції, відображаючи рівень складності процедур поміщення та перебування товарів у митних режимах переробки, імпорту, експорту, особливості оподаткування толінгових операцій, тощо. Наявність лояльної законодавчої бази в державах

толінгера та переробного підприємства, що стимулює толінгову діяльність на засадах введення доступних та простих у застосуванні нормативно-правових процедур реалізації толінгових операцій, умовного звільнення від оподаткування, тощо, значною мірою полегшує ведення толінгової співпраці та активізує контрагентів до започаткування та розвитку толінгових операцій.

14. Рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій. Дія фактора розкриває рівень прозорості, відкритості, бюрократичності, часової тривалості процедур митного оформлення та контролювання толінгових операцій, складності одержання дозволу митного органу на переробку давальницької сировини, стан технічного оснащення митниці, рівень кваліфікації та професіоналізму представників митних органів, тощо. Високий рівень якості та ефективності роботи митних органів щодо митного оформлення і контролю толінгових операцій в державах толінгера та переробного підприємства значною мірою полегшує процес реалізації толінгових операцій обома контрагентами, тим самим стимулюючи розвиток толінгової співпраці між партнерами.

15. Стан відносин з контрагентами. Вплив фактора відображає особливості взаємовідносин підприємства з усіма партнерами в межах толінгової співпраці, а, насамперед, із ключовим контрагентом (толінгером або переробним підприємством). На ефективність перебігу толінгових операцій переробного підприємства безпосередньо впливає якість та обсяги давальницької сировини іноземного замовника, надійність поставок, своєчасність розрахунків за виконані переробні роботи, тощо. Тоді як, для толінгера важливими є якість, обсяги та вчасність виготовлення переробним підприємством готової продукції, якість та надійність поставок, тощо. Якщо у толінговій взаємодії, окрім двох ключових контрагентів, беруть участь й інші партнери (перевізники, постачальники, дистриб'ютори, інші переробні підприємства, фінансово-кредитні установи, тощо), тоді важливим є оцінювання рівня ефективності взаємовідносин з ними на засадах врахування специфіки їхньої роботи.

16. Загальноекономічний стан в державі. Дія фактора репрезентує загальний стан економіки в державі, етап її розвитку, наявність кризових явищ, рівень інфляції та волатильності національної валюти, тощо, тим самим визначаючи рівень розвитку та проблеми функціонування бізнес-арсеналу в країні. Кризовий стан економіки в державі, як правило, зумовлює високий рівень інфляції (насамперед, зростання цін на сировину та матеріали) та нестабільності національної валюти, що дестабілізує діяльність національних товаровиробників, призводячи до появи істотних проблем, передусім, у виробничій, фінансовій та кадровій сферах функціонування. Мова йде, зокрема, про виникнення збитковості та неплатоспроможності на підприємствах, зупинки виробничих процесів, масові звільнення працівників, тощо. За таких обставин доцільним є запровадження толінгових операцій, котрі уможливають вирішення проблем діяльності на засадах використання сировинно-матеріальних та фінансових ресурсів замовника переробних робіт для відновлення виробничої діяльності, збереження кадрового складу, покращення фінансового стану, тощо. При цьому високий рівень розвитку економіки в державі стимулює її внутрішніх суб'єктів господарювання до реалізації толінгових операцій у ролі їхнього замовника з метою нарощення прибутковості за рахунок використання виробничих потужностей іноземного переробного підприємства.

17. Соціальний стан в державі. Вплив фактора демонструє середній рівень доходів громадян в державі, рівень мінімальної заробітної плати, соціального захисту громадян, безробіття, тощо. Низький рівень доходів громадян та мінімальної заробітної плати, а також соціального захисту в державі потенційного переробного підприємства порівняно із аналогічними показниками в країні толінгера формують привабливість такої держави у контексті вибору потенційного партнера з метою використання дешевшої робочої сили, ніж у своїй країні. При цьому високий рівень безробіття в державі стимулює внутрішніх суб'єктів господарювання до реалізації толінгових операцій у ролі переробних підприємств з метою підвищення зайнятості громадян та зниження еміграції робочої сили.

18. Військово-політичний стан в державі. Дія фактора відображає рівень політичної та військової стабільності в державі, наявність та рівень розвитку військово-політичних конфліктів, адекватність військово-політичної політики, тощо. Високий рівень військової та політичної нестабільності в державі, наявність агресивних військово-політичних конфліктів, неадекватність політики держави у їх вирішенні значною мірою погіршує імідж країни в очах зарубіжних партнерів та відповідно знижує привабливість підприємств цієї держави у контексті започаткування та продовження толінгової співпраці, а також несприятливо впливає на процес реалізації толінгових операцій з огляду на існування істотних ризиків, наприклад, втрати робочої сили.

19. Рівень міжнародної співпраці держави. Вплив фактора репрезентує загальний рівень розвитку міжнародної співпраці держави, рівень її інтеграції у міжнародні організації, рівень розвитку міжнародних зв'язків держави підприємства із країною контрагента, тощо. Високий рівень розвитку міжнародної співпраці держав толінгера та переробного підприємства, а також глибокий рівень їхньої інтегрованості у співпрацю із міжнародними організаціями та об'єднаннями забезпечує гармонізованість їхніх нормативно-правових процедур у толінговій сфері, що значною мірою полегшує толінгову взаємодію між партнерами на засадах використання уніфікованих правил ведення такої співпраці.

20. Географічно-територіальне розташування держави та регіону. Дія фактора демонструє географічну вигідність місця розташування держави та регіону підприємства, їхню наближеність до країни та регіону партнера, кінцевих споживачів, митних органів, інших контрагентів, сприятливість кліматичних умов, тощо. Вигідне місцезонашування держави переробного підприємства формує його привабливість в очах толінгера для налагодження толінгової співпраці, а також полегшує процеси постачання давальницької сировини, транспортування та збуту готової продукції кінцевим споживачам, тощо.

21. Стан інфраструктури в державі. Вплив фактора відображає рівень розвитку логістичної, транспортної, фінансової, митної інфраструктури в державі. Наявність розвиненого інфраструктурного забезпечення в державі переробного

підприємства формує його привабливість в очах толінгера для започаткування толінгової взаємодії. Високий рівень розвитку логістичної та транспортної інфраструктури в країні переробного підприємства сприяє реалізації процесам постачання давальницької сировини, транспортування та збуту готової продукції кінцевим споживачам, митної інфраструктури – спрощує реалізацію процедур митного оформлення та контролю толінгових операцій, фінансової інфраструктури – покращує здійснення фінансово-розрахункових операцій між партнерами толінгової взаємодії, тощо.

22. Стан та рівень розвитку галузі економіки. Дія фактора характеризує загальноекономічний рівень розвитку галузі національного господарства, рівень збитковості підприємств в галузі, етап її життєвого циклу, рівень конкуренції, науково-технічного прогресу, зайнятості працівників, зносу основних засобів в галузі, сировинно-матеріального забезпечення галузі, тощо. Низький рівень загальноекономічного розвитку певної галузі національного господарства, високий рівень конкуренції в галузі, низький рівень зайнятості, дефіцит сировинно-матеріального забезпечення стимулюють підприємства цієї галузі до започаткування толінгової співпраці у ролі переробних підприємств, що дасть змогу вирішити породжені рівнем галузевого розвитку проблеми їхнього функціонування. Натомість, низький рівень зносу основних засобів у галузі, високий рівень науково-технічного прогресу формують привабливість підприємств цієї галузі в очах іноземних толінгерів у контексті використання їхньої прогресивної майнової бази, виробничих технологій, тощо. Покращення показників розвитку галузі може сигналізувати про можливість відновлення автономної виробничо-господарської діяльності її підприємств та поступової відмови від толінгової співпраці.

Розроблена типологія факторів впливу на толінгові операції формує комплексну інформаційну базу, що охоплює широке різноманіття усіх можливих визначальних факторів впливу у толінговій сфері. Така типологія значно мірою спрощує процеси пошуку зацікавленими учасниками толінгових операцій факторів впливу на засадах сформованого переліку змістових факторів, ідентифікування,

відбору найбільш пріоритетних факторів та оцінювання їхньої дії за різними аспектами за допомогою підготовленої характеристики особливостей впливу кожного змістового фактора та виокремлених типів факторів за різними ознаками. Крім того, запропонована типологія факторів впливу на толінгові операції забезпечує обґрунтоване розгорнуте інформаційне підґрунтя для розроблення та прийняття рішень щодо доцільності започаткування та продовження толінгової співпраці, визначення характеру, масштабів та параметрів реалізації толінгових операцій, а також використання можливостей сприятливих впливів чи усунення негативних впливів певних факторів.

2.3. Аналізування факторів впливу на толінгові операції підприємств

Одержані результати аналізування тенденцій розвитку толінгових операцій у підрозділі 2.1 засвідчили динамічне зростання обсягів переробки давальницької сировини вітчизняними підприємствами. При цьому у підрозділі 2.2 було доведено, що на толінгові операції чинить вплив широкий спектр внутрішніх та зовнішніх факторів, котрі визначають обсяги та параметри, доцільність та ефективність їхнього здійснення. Окрім теоретичної характеристики впливу факторів на перебіг операцій з давальницькою сировиною (підрозділ 2.2), доцільно також обґрунтувати їхній кількісний вплив на конкретні показники виконання толінгових операцій, тобто визначити кількісні причинно-наслідкові взаємозв'язки між факторами впливу та результируючими індикаторами.

Вирішення означеного вище завдання уможлиблюється на засадах факторного моделювання та аналізу. Варто зазначити, що на сьогодні у науковому просторі сформована потужна база різноманітних методів факторного моделювання та аналізу, які широко та результативно застосовуються не лише в економічній науці, але й в інших наукових сферах. Означені методи спрямовані на побудову факторної моделі, котра відображатиме взаємозв'язок між результативною ознакою (показником) та сукупністю факторних ознак (показників). Укрупнено увесь спектр методів факторного моделювання та аналізу

можна поділити на детерміновані та стохастичні методи, котрі відрізняються видами взаємозв'язків між досліджуваними показниками.

Як зазначається у праці (Серединська, Федорович та Загородна, 2010), детерміноване та стохастичне факторне моделювання характеризуються певними обмеженнями у використанні, які слід враховувати при побудові факторних моделей. Ключовими недоліками детермінованої факторної моделі є врахування ізольованого впливу кожного фактора на результативний показник прямим рахунком, що ігнорує існування взаємозв'язків між самими факторами, не враховує можливість їхнього одночасного впливу на результативний показник, та складні нелінійні взаємозв'язки між результативною та факторними ознаками. До основних методів детермінованого факторного моделювання належать методи подовження, розширення, скорочення, формального розкладання факторної моделі. Використання будь-якого означеного методу дає змогу побудувати факторну модель, що відображатиме індивідуальні кількісні впливи факторів на результативний показник.

Подолання ключових недоліків детермінованих факторних моделей уможлиблюється на засадах стохастичного моделювання, що широко використовується в економічній науці для дослідження кількісних впливів різноманітних випадкових факторів на результативний показник шляхом здійснення достатньої кількості спостережень змін досліджуваних показників для забезпечення надійності ідентифікування зв'язків між ними. Основними методами стохастичного факторного моделювання є кореляційно-регресійний аналіз, компонентний аналіз, дисперсійний аналіз, кластерний аналіз, канонічний аналіз. При цьому найбільш поширеним стохастичним методом побудови факторної моделі взаємозв'язків між результативною та факторними ознаками є кореляційно-регресійний аналіз, доцільність використання якого обґрунтовується у низці праць (Дідик, 2016; Олексів та Лісович, 2014; Благун та ін., 2011; Олексів, 2011; Фещур ред., 2010; Фещур та ін., 2010; Тимошук та ін., 2007).

Так, А.М. Дідик (2016) використовує кореляційно-регресійний аналіз для дослідження впливів соціально-економічних важелів на забезпечення

полівекторного розвитку підприємств. Науковець наголошує на таких ключових перевагах методу кореляційно-регресійного аналізу, як одержання можливостей визначення рівнів значимості впливів факторів на результуючий показник, ідентифікування причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними показниками, поєднання різноманітних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, прогнозування економічних процесів та явищ, а також оптимізування управлінських рішень. Варто зазначити, що результуючим показником при визначенні впливів соціально-економічних важелів на розвиток підприємства в межах кореляційно-регресійного аналізу автором було обрано чистий дохід від реалізації продукції підприємства. Водночас, систему факторних ознак було сформовано із сукупності різноманітних індикаторів, котрі репрезентативно та комплексно відображають вплив факторів із різних сфер функціонування на забезпечення полівекторного розвитку підприємства.

І.Б. Олексів та Ю.Т. Лісович (2014) обґрунтовують регресійний аналіз як найбільш ефективний інструмент для оцінювання впливів різноманітних організаційних змін на ключові показники діяльності підприємства .

Про доцільність формування симультаивних моделей, що ґрунтуються на побудові декількох регресійних рівнянь, зазначають у своїх працях І.Б. Олексів (2011), М.Р. Тимощук та ін. (2007). При цьому така доцільність визначається необхідністю одночасного поєднання та факторного аналізування різних результуючих показників в одній сфері дослідження. Зокрема, І.Б. Олексів (2011) розробив симультаивну модель врахування інтересів різних груп економіко-управлінського впливу на підприємстві. Тоді як, М.Р. Тимощук та ін. (2007) застосовує регресійний аналіз для оцінювання факторів впливу на потенціал соціально-економічного розвитку підприємства.

О.Г. Мельник та М.Я. Нагірна (2013а), М.Я. Нагірна (2015b) вдаються до кореляційно-регресійного аналізу при визначенні впливів факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на експортно-імпорتنу діяльність підприємств. Зокрема, кореляційно-регресійний аналіз ліг в основу побудови авторами методу етіологічної діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємств. Науковці

обґрунтовують доцільність використання кореляційно-регресійного аналізу як ефективного економіко-математичного інструменту у контексті можливості прогнозування тенденцій зміни впливів досліджуваних факторів на результуючий показник. Оскільки толінгові операції ґрунтуються на експорті та імпорті давальницької сировини та готової продукції, то доцільно більш ретельно дослідити виокремлені авторами результуючі показники та факторні показники, що лягли в основу побудови відповідних факторних моделей.

У працях (М.Я. Нагірна (2015b); О.Г. Мельник та М.Я. Нагірна (2013a)) авторами для побудови кореляційно-регресійної моделі відображення впливів факторів на експортну та імпорتنу діяльність підприємств у якості результуючих показників було обрано рівні ефективності експорту та імпорту відповідно. При цьому для визначення індикаторів відображення факторів, що чинять найбільш вагомий вплив на результуючі показники експортної та імпорتنної діяльності машинобудівних підприємств, науковцями було здійснено спеціалізоване опитування експертів. За результатами проведеного опитування було ідентифіковано індикатори відображення найістотнішого впливу зовнішніх факторів на рівень ефективності експорту підприємств машинобудування (рівень якості сировини, рівень девальвації гривні, частка ринку), індикатори відображення найістотнішого впливу внутрішніх факторів на рівень ефективності експорту машинобудівних підприємств (рівень якості готової продукції, коефіцієнт використання виробничих потужностей, частка витрат на експортний маркетинг), індикатори відображення найістотнішого впливу зовнішніх факторів на рівень ефективності імпорту підприємств машинобудування (рівень якості імпорту, частка митних платежів в ціні імпортованого товару, рівень девальвації гривні) та індикатори відображення найістотнішого впливу внутрішніх факторів на рівень ефективності імпорту підприємств машинобудування (рівень компетентності працівників, рівень досягнення імпортних цілей, коефіцієнт якості управлінських рішень).

З огляду на усе вищевикладене вважаємо доцільним використання методу кореляційно-регресійного аналізу для кількісного оцінювання та обґрунтування

впливу факторів на толінгові операції підприємств. Як відомо, регресійна модель може бути однофакторного або багатфакторного типу, тобто, передбачати врахування впливу одного або декількох факторів на результуючий показник відповідно. У підрозділі 2.2 було обґрунтовано, що на толінгові операції чинить вплив широкий спектр факторів як внутрішнього середовища, так і зовнішнього середовища країн виконавця та замовника переробних робіт. Таким чином, доцільно формувати багатфакторну регресійну модель для одержання більш достовірних результатів, що ґрунтуватиметься на врахуванні впливу істотних факторів з різних сфер функціонування.

Класична багатфакторна регресійна модель має вигляд (Фещур ред., 2010):

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_nx_n + b, \quad (2.1)$$

де y – залежна вихідна змінна (результуючий показник);

x_1, x_2, \dots, x_n - незалежні вхідні змінні (факторні ознаки);

$a_0, a_1, a_2, \dots, a_n$ - параметри моделі;

b - вільний член моделі.

Як видно з рівняння (2.1), для побудови ефективної багатфакторної регресійної моделі важливо грамотно обрати результуючий показник, що характеризуватиме результат виконання толінгових операцій, та факторні показники, що найбільш репрезентативно відображатимуть впливи істотних факторів середовища функціонування на обраний результуючий показник. Для адекватного вибору результуючого показника, тобто ключового критерію ефективності реалізації толінгових операцій, необхідно звернути увагу на специфіку виконання таких операцій переробним підприємством. Адже толінгові операції ґрунтуються на ланцюгу створення нової вартості, стадії якого розподілені між виконавцем та замовником переробних робіт. Так, за класичним варіантом здійснення толінгових операцій стадії постачання та збуту закріплені за власником давальницької сировини, тоді як виробнича стадія реалізовується переробним підприємством. Слід зауважити, що, як правило, усі витрати, пов'язані із виготовленням готової продукції, які несе переробне підприємство, покриває замовник у вигляді винагороди, що включає також прибуток виконавця. При цьому

розмір прибутку, який замовник толінгових операцій пропонує переробному підприємству, визначається здебільшого самим толінгером на підставі самостійного аналізування низки внутрішніх умов реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві та факторів зовнішнього середовища. Таким чином, дослідження фінансового аспекту ефективності реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві є складним завданням, що залежить від дії малопрогнозованих факторів, котрі в основному визначаються власником давальницької сировини. Натомість, на підставі вивчення спеціалізованої літератури та практики функціонування вітчизняних переробних підприємств рекомендовано обрати у якості результуючого показника багатфакторної регресійної моделі обсяг експорту готової продукції, виготовленої на основі давальницької сировини. Вказаний показник відображає кінцевий результат толінгових операцій для переробного підприємства, який визначає виробничо-господарську ефективність їхнього здійснення. Адже саме обсяг експорту готової продукції, насамперед, репрезентує якість та ефективність толінгових операцій у виробничому, матеріальному, логістичному та митному аспектах, що власне й визначають специфіку толінгових операцій переробного підприємства. Слід зазначити, що доцільно аналізувати обсяги експорту готової продукції у натуральних одиницях виміру, що нівелюватиме вплив рівня волатильності національної валюти.

Для визначення найбільш істотних факторів та відповідно індикаторів, що відображають їхній вплив на обсяг експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини, необхідно провести спеціалізоване дослідження, що передбачатиме збір та аналізування первинної інформації. Традиційно для імплементації такого дослідження потрібно обрати метод та знаряддя дослідження, принцип формування вибірки та спосіб зв'язку з аудиторією. Найбільш поширеним методом збирання первинної інформації є опитування, що ґрунтується на визначенні позицій, підходів, поглядів експертів на певне явище чи процес на основі їхніх відповідей на підготовлені запитання. При

цьому ефективним знаряддям для застосування означеного методу на практиці є анкета (Крикавський та ін., 2004).

Формування вибірки респондентів ґрунтуватиметься за принципом територіальної концентрованості. Проаналізувавши стан та тенденції розвитку толінгових операцій в Україні (підрозділ 2.1), було встановлено, що доволі динамічно толінгова діяльність розвивається на підприємствах Львівської області впродовж останніх років (частка імпорту давальницької сировини у Львівській області у 2015 р. становила близько 17 % від загального імпорту давальницької сировини держави). При цьому, оскільки метою дослідження є ідентифікування визначальних факторів та відповідних індикаторів, що репрезентують їхній вплив саме на зміну обсягів виготовленої переробними підприємствами продукції з давальницької сировини, то експертами в опитуванні доцільно обрати керівників та фахівців підприємств, котрі вирізняються найбільшими обсягами вивезення продукції з давальницької сировини за кордон.

Стосовно обсягу вибірки респондентів, то його мінімально допустиме значення (σ_{min}) можна розраховувати за формулою (Селезньова, 2013):

$$\sigma_{min} = \frac{3}{2} \times \left(\frac{1}{\varepsilon} + 1 \right) + 1, \quad (2.2)$$

де ε – допустима похибка.

Якщо прийняти, що допустима похибка становитиме 5 % ($\varepsilon = 0,05$), тобто надійність розрахунку відповідно дорівнюватиме 95 %, то мінімально допустимий обсяг вибірки респондентів складатиме:

$$\sigma_{min} = \frac{3}{2} \times \left(\frac{1}{0,05} + 1 \right) + 1 \approx 33 \text{ (ос.)}.$$

З урахуванням усього вищевикладеного для формування вибірки респондентів було обрано 15 найбільш активних переробних підприємств Львівської області, які займались толінговими операціями впродовж п'яти останніх років. На підставі результатів виконаного спеціалізованого дослідження у підрозділі 2.1 було ідентифіковано 15 переробних підприємств Львівської області, котрі вирізнялись найбільшими обсягами експорту готової продукції з

давальницької сировини у 2016 р. (див. Додаток З). При цьому усі переробні підприємства було поділено за товарним принципом на:

- підприємства, котрі займаються виготовленням одягу, білизни та взуття (ДП «Датський текстиль», ТЗОВ «Йоха-Україна», ПрАТ «ВАТ Калина», ПрАТ «Стрийська швейна фабрика «Стрітекс», ДП «Львівтекс» датської компанії «Грін Коттон»);

- підприємства, котрі займаються виготовленням автомобільних кабелів (ТЗОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ», ТОВ «Електроконтакт Україна», ТОВ «ОДВ-Електрик», ТОВ «ЦВГ Україна», ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна Львів»);

- підприємства, котрі займаються виготовленням інших товарів (ТЗОВ «Бадер Україна», ТЗОВ «Райтекс», ТОВ «Об'єднана мода України», ДП «Амбієнте Ферніче Україна», ТОВ «Клінгсор»).

При цьому на кожному підприємстві доцільно опитати трьох керівників та фахівців, які працювали на цьому підприємстві впродовж п'яти останніх років та добре обізнані у сфері толінгової діяльності свого підприємства. Таким чином, обсяг вибірки респондентів склав 45 осіб, що перевищує його мінімально допустиме значення (33 особи).

Щодо способу зв'язку з аудиторією, то оскільки у вибірку увійшли експерти підприємств Львівської області, доцільно обрати телефонне або особисте опитування, які є найбільш оперативними та універсальними методами одержання інформації. У випадку, якщо у експерта не виявиться достатньо вільного часу для особистого контакту або телефонного опитування, слід надіслати йому анкету на електронну пошту, попередньо повідомивши його про це та одержавши згоду.

Форма анкети для опитування респондентів відображена у Додатку Л. Розроблена анкета спрямована на визначення ключових внутрішніх та зовнішніх факторів найістотнішого впливу на обсяг експорту виготовленої переробними підприємствами готової продукції з давальницької сировини в межах толінгових операцій, а також індикаторів, що відображають їхній вплив. Одержані та впорядковані результати проведеного опитування наведені у Додатку М.

За результатами виконаного анкетного опитування цільової групи експертів було встановлено, що найбільш істотний вплив на обсяг експорту виготовленої переробним підприємством продукції з давальницької сировини (Q_{texp}) чинять такі внутрішні фактори, як стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства та стан соціально-кадрового забезпечення підприємства, а також такі зовнішні фактори, як рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій, стан відносин з контрагентами, стан інфраструктури в державі.

Для побудови кореляційно-регресійної моделі необхідно вплив ідентифікованих вище факторів відобразити у вигляді найбільш репрезентативних економічних індикаторів. На підставі результатів анкетного опитування було визначено репрезентативні індикатори, що характеризують вплив найбільш істотних факторів на обсяг експорту готової продукції, виготовленої на основі давальницької сировини. При цьому окремо розмежовано індикатори, котрі відображають вплив внутрішніх факторів на результуючий показник, та індикатори, які репрезентують дію зовнішніх факторів.

Таким чином, за результатами експертного опитування до ключових економічних індикаторів, що репрезентують вплив найбільш істотних внутрішніх факторів впливу на обсяги експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством з давальницької сировини, віднесено:

1) Коефіцієнт використання виробничих потужностей переробного підприємства (K_v). Цей показник відображає рівень використання усіх виробничих можливостей підприємства для виготовлення максимально можливого обсягу продукції відповідного рівня якості, асортименту та номенклатури у відповідний термін. Коефіцієнт розраховується за наступною формулою:

$$K_v = \frac{Q_f}{C_f}, \quad (2.3)$$

де Q_f - фактичний обсяг виготовленої продукції за звітний період, гр. од.; C_f - фактична виробнича потужність за звітний період, гр. од.

2) Коефіцієнт якості виробництва (K_q). Цей показник характеризує якість виробничого процесу у контексті бездефектності, ритмічності та безвідходності виробництва готової продукції переробним підприємством на основі давальницької сировини. Означений коефіцієнт доцільно розраховувати за запропонованою О.Г. Мельник (2010) методикою із урахуванням рівня безвідходності виробництва, що є актуальним для переробних робіт та впливає на обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини. Таким чином, формула для обчислення зазначеного коефіцієнта набуде вигляду:

$$K_q = \sqrt[3]{K_d \times K_r \times K_b}, \quad (2.4)$$

де K_d - коефіцієнт бездефектності виробництва; K_r - коефіцієнт ритмічності виробництва; K_b - коефіцієнт безвідходності виробництва.

Коефіцієнт бездефектності виробництва розраховується за формулою (Мельник, 2010):

$$K_d = 1 - Q_d, \quad (2.5)$$

де Q_d - частка бракованої продукції у обсязі готової продукції, виготовленої на основі давальницької сировини.

Коефіцієнт ритмічності виробництва обчислюється за формулою (Мельник, 2010):

$$K_r = \frac{\sum_{i=1}^t Q_{li}^{min}}{100\%}, \quad (2.6)$$

де $i=l...t$ – кількість періодів у році, за якими відбувається порівняння планових та фактичних обсягів виготовленої продукції з давальницької сировини; Q_{li}^{min} - мінімальна частка виготовленої продукції з давальницької сировини порівняно з річним еквівалентом між плановою та фактичною виробничою програмою переробних операцій, %.

Коефіцієнт безвідходності виробництва слід розраховувати за формулою:

$$K_b = 1 - Q_b, \quad (2.7)$$

де Q_b - частка відходів, що утворились у процесі виробництва, в обсязі готової продукції, виготовленої на основі давальницької сировини.

3. Рівень компетентності робітників, які виконують переробні роботи (K_{sq}). Цей показник репрезентує експертну оцінку та порівняння реального рівня кваліфікації, знань, умінь, досвіду робітників при виконанні переробних робіт із встановленим експертами очікуваним рівнем компетентності. Показник рекомендовано розраховувати за формулою (Нагірна, 2015b; Мельник, 2010):

$$K_{sq} = \frac{K_{sq}^f}{K_{sq}^e}, \quad (2.8)$$

де K_{sq}^f – фактичний рівень компетентності робітників, які виконують переробні роботи, визначений експертами за 100-бальною шкалою; K_{sq}^e – бажаний рівень компетентності робітників, які виконують переробні роботи, визначений експертами за 100-бальною шкалою.

Щодо економічних індикаторів, які найбільш репрезентативно відображають вплив зовнішніх факторів на обсяги експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини, то до таких показників віднесено:

1) Коефіцієнт якості виконання договірних зобов'язань толінгером (K_{tq}). Цей показник інтегрально характеризує рівень надійності поставок давальницької сировини (K_{dr}) та якості давальницької сировини (K_{rmq}). Коефіцієнт доцільно розраховувати на засадах інтегрування зазначених показників із використанням середньої геометричної за формулою:

$$K_{tq} = \sqrt{K_{dr} \times K_{rmq}}, \quad (2.9)$$

Рівень надійності поставок (K_{tr}) доцільно розраховувати за формулою (Мельник, Петришин та Жежуха, 2016; Мельник, 2010):

$$K_{dr} = \frac{K_{tdr}}{K_{adr}}, \quad (2.10)$$

де K_{tdr} – кількість вчасно виконаних толінгером поставок давальницької сировини; K_{adr} – загальна кількість виконаних толінгером поставок давальницької сировини.

Рівень якості давальницької сировини (K_{rmq}). Показник відображає експертну оцінку та порівняння реального рівня якості давальницької сировини

іноземного власника для виконання переробних рівнем із встановленим еталонним рівнем. Індикатор рекомендовано розраховувати за формулою (Нагріна, 2015b):

$$K_{rmq} = \frac{K_{rmq}^f}{K_{rmq}^e}, \quad (2.11)$$

де K_{rmq}^f – фактичний рівень якості давальницької сировини, визначений експертами за 100-бальною шкалою; K_{rmq}^e – рівень якості зразка давальницької сировини, визначений експертами за 100-бальною шкалою.

2) Коефіцієнт якості логістичної інфраструктури регіону переробного підприємства (K_{lq}). Показник демонструє експертну оцінку якості транспортної інфраструктури у регіоні функціонування переробного підприємства, рівня транспортного забезпечення та диверсифікації, якості, надійності та дефіциту логістичного сервісу, тощо, встановлену експертами за 100%-ною шкалою. Коефіцієнт рекомендовано розраховувати за формулою:

$$K_{lq} = \frac{I_{lq}}{100\%}, \quad (2.12)$$

де I_{lq} – рівень якості логістичної інфраструктури регіону переробного підприємства, встановлений експертами за 100%-ною шкалою.

3) Коефіцієнт якості митного забезпечення толінгової сфери у регіоні переробного підприємства (K_{cg}). Показник демонструє експертну оцінку рівня якості митної інфраструктури, якості нормативно-правової бази у толінговій сфері, кваліфікації фахівців митних органів, прозорості, бюрократичності та часової тривалості процедур митного оформлення та контролювання толінгових операцій, тощо, встановлену експертами за 100%-ною шкалою. Коефіцієнт доцільно обчислювати за формулою:

$$K_{cg} = \frac{I_{cg}}{100\%}, \quad (2.13)$$

де I_{cg} – рівень якості митного забезпечення толінгової сфери, встановлений експертами за 100%-ною шкалою.

З метою чіткого відокремлення та відображення впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на обсяги експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством з давальницької сировини, доцільно побудувати дві відповідні

регресійні моделі. Таким чином, на підставі визначених вище результуючого показника та внутрішніх факторних показників можна побудувати регресійну модель, котра відобразатиме вплив найбільш істотних внутрішніх факторів на обсяг експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини, у вигляді рівняння:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + b, \quad (2.14)$$

де y – залежна вихідна змінна (результуючий показник - обсяг експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини, натур. од.);

x_1 , x_2 , x_3 - незалежні вхідні змінні (коефіцієнт використання виробничих потужностей, коефіцієнт якості виробництва, рівень компетентності робітників, які виконують переробні роботи);

a_0 , a_1 , a_2 , a_3 - параметри моделі відповідно;

b - вільний член моделі.

Надалі, врахувавши вищевизначені результуючий показник та зовнішні факторні показники, будуюмо регресійну модель, котра відобразатиме вплив найбільш істотних зовнішніх факторів на обсяг експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини, у вигляді рівняння:

$$y = c_0 + c_1z_1 + c_2z_2 + c_3z_3 + d, \quad (2.15)$$

де y – залежна вихідна змінна (результуючий показник - обсяг експорту готової продукції, виготовленої на основі давальницької сировини, натур. од.);

z_1 , z_2 , z_3 - незалежні вхідні змінні (коефіцієнт якості виконання договірних зобов'язань толінгером, коефіцієнт якості логістичної інфраструктури регіону переробного підприємства, коефіцієнт якості митного забезпечення толінгової сфери у регіоні переробного підприємства);

c_0 , c_1 , c_2 , c_3 - параметри моделі відповідно;

d - вільний член моделі.

Окрім теоретичного обґрунтування вищенаведених методичних положень з аналізу впливу факторів на толінгові операції переробних підприємств,

доцільно також виконати їх прикладне впровадження у діяльності конкретного підприємства. Для реалізації означеного завдання обрано Товариство з обмеженою відповідальністю «Клінгспор», яке розташоване у м. Великі Мости Сокальського району, Львівської області. Підприємство було засновано у 2009 р. німецьким акціонерним товариством «Клінгспор АГ». ТОВ «Клінгспор» спеціалізується на виробництві широко спектру абразивних матеріалів, а толінговими операціями почало займатись з 2011 р. Історія ведення толінгової діяльності у ТОВ «Клінгспор» відображається динамічним розвитком обсягів переробних операцій, що характеризується нарощенням обсягів імпорту давальницької сировини та експорту виготовленої на її основі готової продукції. Отже, важливим завданням є з'ясування, яким чином було досягнуто зростання обсягів толінгових операцій на основі побудови відповідних регресійних моделей для ТОВ «Клінгспор».

Насамперед, для розроблення регресійних залежностей між обсягами експорту готової продукції, виготовленої на основі давальницької сировини ТОВ «Клінгспор», та визначеними факторними показниками слід здійснити збір необхідної інформації та сформувати інформаційний масив даних про показники діяльності досліджуваного підприємства у динаміці. На підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» та експертної інформації було визначено та розраховано значення ідентифікованих вище факторних показників, що чинять вплив на обсяги експорту готової продукції, виготовленої підприємством на основі давальницької сировини. Оскільки результуючий та факторні показники мають різні одиниці виміру, то їхні значення у кожному досліджуваному періоді було нормовано за відповідним середнім значенням. Результати нормування усі необхідних вхідних даних для побудови регресійної залежності між результуючим показником та внутрішніми факторними показниками ТОВ «Клінгспор» відображено у Додатку Н. Також було виконано дослідження внутрішніх факторних показників на предмет існування між ними мультиколінеарності (щільного зв'язку), результати якого наведені у вигляді кореляційної матриці (табл. 2.7). Результати дослідження внутрішніх факторних змінних щодо наявності між ними мультиколінеарності (табл. 2.7) засвідчили відсутність цього явища, адже

коефіцієнти кореляції між усіма показниками не перевищують рівня 0,6, що вказує на відсутність щільного зв'язку між ними.

Таблиця 2.7

Кореляційна матриця внутрішніх факторних змінних регресійної моделі
ТОВ «Клінгспор»

Факторні змінні	x ₁	x ₂	x ₃
x ₁	1	0,248	0,589
x ₂	0,248	1	0,154
x ₃	0,589	0,154	1

Примітка: розраховано автором на підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel

Надалі за допомогою використання програмного забезпечення Microsoft Office Excel знаходимо параметри регресійної моделі, що дають змогу побудувати рівняння регресії щодо залежності внутрішніх факторів впливу та результуючого показника - обсягу експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством з давальницької сировини:

$$y = -0,85 + 0,98 x_1 + 0,58 x_2 + 0,31 x_3.$$

Для обґрунтування адекватності одержаної регресійної моделі необхідно також розрахувати ключові показники щільності між незалежною та залежними змінними (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Результати дослідження щільності зв'язку між внутрішніми факторними показниками та результуючим показником ТОВ «Клінгспор»

Показники регресійної статистики	Значення
Множинний R	0,86
R-квадрат	0,75
Нормативний R-квадрат	0,69
Стандартна похибка	0,1
Спостереження	20

Примітка: розраховано автором на підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel

За одержаними результатами у табл. 2.8 можемо стверджувати про наявність доволі щільного зв'язку між внутрішніми факторними показниками та результуючим показником у побудованій регресійній моделі для ТОВ «Клінгспор», адже як значення множинного R коефіцієнту кореляції (0,86), так і значення R-квадрат коефіцієнту кореляції (0,75) наближаються до 1. Крім того, про значущість побудованої регресійної моделі свідчить обчислений критерій Фішера, розрахункове значення якого (14,65) перевищує відповідне критичне значення (3,24) при заданому рівні значущості ($\alpha=0,05$).

Надалі аналогічно за вищенаведеним принципом побудови сформуємо регресійну модель залежності результуючого показника ТОВ «Клінгспор» (обсягів експорту готової продукції, виготовленої підприємством на основі давальницької сировини) та ключових факторних показників. Насамперед, було здійснено збір даних про стан зовнішнього середовища та експертної інформації для визначення конкретних значень встановлених вище зовнішніх факторних показників впливу на досліджуваний результуючий показник. Результати нормування усі необхідних вхідних даних для побудови регресійної залежності між результуючим показником та зовнішніми факторними показниками ТОВ «Клінгспор» наведено у Додатку П.

Надалі доцільно здійснити дослідження зовнішніх факторних показників щодо наявності між ними мультиколінеарності (щільного зв'язку), результати якого відображені у вигляді кореляційної матриці (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Кореляційна матриця зовнішніх факторних змінних регресійної моделі
ТОВ «Клінгспор»

Факторні змінні	z_1	z_2	z_3
z_1	1	0,225	0,158
z_2	0,225	1	-0,118
z_3	0,158	-0,118	1

Примітка: розраховано автором на підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel

Результати дослідження зовнішніх факторних змінних щодо наявності між ними мультиколінеарності (табл. 2.9) вказують на відсутність цього явища, адже коефіцієнти кореляції між усіма показниками не перевищують рівня 0,23, що засвідчує відсутність щільного зв'язку між ними.

Надалі із використанням програмного забезпечення Microsoft Office Excel знаходимо параметри регресійної моделі, що дають змогу побудувати рівняння регресії щодо залежності зовнішніх факторів впливу та результуючого показника:

$$y = -2,17 + 1,28 z_1 + 0,61 z_2 + 1,16 z_3.$$

Для обґрунтування адекватності побудованої регресійної моделі доцільно також розрахувати ключові показники щільності між незалежною та залежними змінними (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Результати дослідження щільності зв'язку між зовнішніми факторними показниками та результуючим показником ТОВ «Клінгспор»

Показники регресійної статистики	Значення
Множинний R	0,97
R-квадрат	0,94
Нормативний R-квадрат	0,92
Стандартна похибка	0,05
Спостереження	20

Примітка: розраховано автором на підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel

На підставі даних табл. 2.10 можемо зробити висновок про існування достатньо щільного зв'язку між зовнішніми факторними показниками та результуючим показником у побудованій регресійній моделі для ТОВ «Клінгспор», адже і значення множинного R коефіцієнта кореляції (0,97), і значення коефіцієнта R-квадрат (0,94) є дуже близькими до 1. Про значущість побудованої регресійної моделі також свідчить обчислений критерій Фішера, розрахункове значення якого (73,96) перевищує відповідне критичне значення (3,24) при заданому рівні значущості ($\alpha=0,05$).

Таким чином, в результаті виконаного вище регресійного моделювання було побудовано статистично адекватні регресійні моделі, що відображають кількісні

залежності між досліджуваним залежним результуючим показником (обсягом експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини) та незалежними внутрішніми і зовнішніми факторними ознаками. Для обох моделей множинні коефіцієнти кореляції наближаються до одиниці, що засвідчує існування щільного зв'язку між результуючим та факторними показниками. При цьому встановлена відсутність мультиколінеарності (щільного зв'язку) між незалежними змінними двох моделей також підтверджує їхню надійність. Крім того, про адекватність побудованих моделей свідчить перевищення розрахункового значення критерію Фішера над його критичним значенням в обох випадках.

Отже, результати кореляційно-регресійного аналізування дають змогу зробити висновок про те, що обсяг експорту готової продукції, виготовленої переробним підприємством на основі давальницької сировини, залежить від таких внутрішніх факторних показників (коефіцієнт використання виробничих потужностей, коефіцієнт якості виробництва, рівень компетентності робітників, які виконують переробні роботи) та зовнішніх факторних показників (коефіцієнт якості виконання договірних зобов'язань толінгером, коефіцієнт якості логістичної інфраструктури регіону переробного підприємства, коефіцієнт якості митного забезпечення толінгової сфери у регіоні переробного підприємства).

Висновки до Розділу 2

1. На підставі аналізування зведених показників толінгу по Україні, Львівській області та конкретних показників провідних переробних підприємств Львівської області можна зробити певні висновки:

- у толінговій співпраці вітчизняні підприємства, як правило, виконують роль переробного підприємства, здійснюючи низку робіт з переробки давальницької сировини іноземних замовників, що підтверджується офіційними статистичними

даними щодо вагомого переважання обсягів імпорту давальницької сировини над її експортом та відповідно переважання обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини над її імпортом;

- впродовж 2013-2015 рр. спостерігається істотне зростання обсягів переробних робіт на вітчизняних підприємствах, що підтверджується офіційними статистичними даними щодо нарощення темпів зростання обсягів імпорту давальницької сировини та експорту готової продукції з давальницької сировини на вітчизняних теренах;

- ключовими країнами-партнерами вітчизняних переробних підприємств у толінговій співпраці у 2015 р. були Німеччина, Польща, Угорщина, Китай, Італія та Гвінея, а підприємства Львівської області в основному співпрацювали із польськими, німецькими, датськими, чеськими, угорськими та словацькими замовниками;

- толінгові операції на вітчизняних теренах у 2015 р. пріоритетним чином були представлені машинобудівною, легкою (текстильною), хімічною галузями промисловості, а також кольоровою металургією, тоді як у Львівській області домінує машинобудівна та легка промисловість;

- активний розвиток толінгових операцій на переробних підприємствах Львівської області свідчить про вигідність реалізації таких операцій у контексті вирішення існуючих проблем діяльності, покращення різних параметрів функціонування, формування бази для подальшого самостійного розвитку бізнес-структур.

2. Результати вивчення наукових праць за проблемою здійснення толінгових операцій, а також практичного дослідження умов функціонування підприємств, які провадять толінгову діяльність, надали можливість розвинути типологію факторів впливу на толінгові операції шляхом введення таких типологічних ознак: за характером спонукання до здійснення толінгових операцій – мотивуючі та демотивуючі; за збалансованістю впливу на толінгову діяльність обох контрагентів – збалансовані та незбалансовані; за обов'язковістю врахування – директивні та індикативні.

3. На підставі вивчення спеціалізованих теоретико-прикладних матеріалів систематизовано та ґрунтовно доповнено перелік факторів впливу на толінгові операції підприємств за змістовою ознакою. Це значною мірою спрощуватиме процеси пошуку та врахування визначальних факторів впливу на толінгові операції підприємств на засадах запропонованого максимально широкого спектру можливих факторів впливу у толінговій сфері.

4. Прикладний аспект аналізування факторів впливу на толінгові операції переробних підприємств втілюється у результатах анкетного опитування цільової групи експертів та кореляційно-регресійного моделювання. Так, на підставі анкетування визначеної групи експертів було встановлено, що найбільш істотний вплив на обсяг експорту виготовленої переробним підприємством продукції з давальницької чинять такі внутрішні фактори, як стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства та стан соціально-кадрового забезпечення підприємства, а також такі зовнішні фактори, як рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій, стан відносин з контрагентами, стан інфраструктури в державі. Надалі було побудовано статистично адекватні кореляційно-регресійні залежності індикаторів інтерпретації найбільш вагомих внутрішніх факторів впливу та зовнішніх факторів впливу на результуючий показник виконання толінгових операцій – обсяг експорту готової продукції на прикладі ТОВ «Клінгспор».

Результати досліджень викладено у працях (Коць 2016f; 2016h; 2017c; 2017d; Мельник та Коць, 2016a; Тодощук та Коць, 2017b).

РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ТОЛІНГОВИМИ ОПЕРАЦІЯМИ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій

На шляху становлення ринкового типу національної економіки функціонування вітчизняних підприємств відбувалось та продовжує відбуватись під впливом складних фінансових, економічних, соціальних, політичних, військових перепитій як національного, так і міжнародного масштабу. Незважаючи на це, на сьогодні у вітчизняному бізнес-арсеналі збереглося чимало підприємницьких структур, котрі володіють потужним потенціалом у різних сферах функціонування. На жаль, значна частина таких суб'єктів господарювання неспроможна самостійно повною мірою реалізувати наявні можливості з огляду, насамперед, на гострий дефіцит фінансових ресурсів у сучасних кризових умовах діяльності. За таких обставин власники та керівники підприємницьких структур повинні зосередити увагу на пошуку альтернативних важелів використання існуючого потенціалу як передумови налагодження стабільної роботи та забезпечення прогресивного розвитку господарюючого суб'єкта. У цьому контексті слід зазначити про те, що на сучасному етапі таким рушієм для багатьох національних товаровиробників стала толінгова співпраця із зарубіжними власниками давальницької сировини, котрі постачають сировинно-матеріальні ресурси для виконавця переробних робіт та покривають, як правило, усі витрати на виготовлення і реалізацію готової продукції, забезпечуючи при цьому прибуток переробного підприємства у формі винагороди за виконані переробні роботи. У відповідь на дії толінгера вітчизняне підприємство зобов'язане реалізувати комплекс переробних операцій із виготовлення готової продукції для іноземного партнера. Такий вид співпраці є доволі вигідним для тих вітчизняних підприємств, чії виробничі потужності тривалий час простоюють та існує загроза занепаду виробничо-господарської діяльності, а кредитні та інвестиційні ресурси для відновлення стабільного функціонування є недоступними з огляду на певні об'єктивні та суб'єктивні причини. При цьому толінгова взаємодія дає змогу переробним підприємствам не лише вирішити низку наявних виробничих, техніко-технологічних, фінансових, соціально-кадрових, маркетингових, логістичних проблем, але й нарощувати ресурсну базу для прогресивного розвитку власної діяльності, що є вкрай важливим завданням для вітчизняних підприємств в умовах

реалізації толінгових операцій для подальшого налагодження самостійної виробничо-господарської діяльності.

З метою забезпечення сприятливих перспектив для прогресивного розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій виникає необхідність у здійсненні грамотного планування цього виду операцій, що повинно передбачати як стратегічний вимір у контексті вибору оптимальної стратегії розвитку, так і тактичний вимір – задля ефективного втілення стратегії у практичній діяльності підприємства. При цьому процес планування толінгових операцій пріоритетним чином залежить від стану та рівня використання потенціалу переробного підприємства у різних сферах. Адже саме наявність неповною мірою реалізованого виробничого, техніко-технологічного, кадрового потенціалу обґрунтовує можливість та доцільність виконання толінгових операцій на переробному підприємстві, тоді як критичні рівні фінансового, сировинно-матеріального, маркетингового, логістичного потенціалу, котрі компенсуються ресурсами толінгера, визначають пріоритетні вектори для подальшого розвитку діяльності виконавця переробних робіт. З огляду на усе вищевикладене виникає необхідність у розробленні комплексного методу планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій, використання якого дало б змогу не лише ефективно спроектувати механізми здійснення толінгових операцій, але й визначити та обґрунтувати перспективні напрями розвитку діяльності переробного підприємства.

Тематика планування є доволі поширеною серед представників наукової спільноти та зустрічається практично у всіх сферах наукових досліджень. В управлінській науці планування є початковою функцією менеджменту, що формує базу для виконання інших функцій, визначаючи перспективи функціонування досліджуваного об'єкта. Найбільш комплексне та узагальнювальне трактування поняття «планування» запропонували О.Є. Кузьмін та О.Г. Мельник (2003; 2007), розуміючи під плануванням вид управлінської діяльності, який визначає перспективу та майбутній стан організації.

Щодо планування толінгових операцій, то на сьогодні немає практично жодних наукових напрацювань, котрі б розкривали теоретичні чи методичні засади у цій сфері. Оскільки толінгові операції є різновидом зовнішньоекономічної співпраці та можуть поєднувати декілька видів зовнішньоекономічних операцій (здебільшого експортні та імпорتنі операції), то доцільно також розглянути особливості планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

О.О. Пшик-Ковальська (2012), О.О. Пшик-Ковальська та Н.Я. Петришин (2010) пропонують реалізовувати планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства за такими етапами: визначення цілей та завдань зовнішньоекономічної діяльності, вибір та обґрунтування виду зовнішньоекономічної діяльності, інформаційне забезпечення, оцінювання та аналізування чинників впливу на зовнішньоекономічну діяльність, прогнозування умов функціонування та результатів реалізації обраного виду зовнішньоекономічної діяльності, вибір та обґрунтування методів планування зовнішньоекономічної діяльності, формування моделі планування зовнішньоекономічної діяльності. Варто також зазначити, що більшість науковців, котрі займаються дослідженням проблем планування зовнішньоекономічної діяльності, наголошують на необхідності здійснення як стратегічного, так і тактичного планування у цій сфері.

Як зазначається у праці (Тимошук та ін., 2007), рушієм розвитку суб'єкта господарювання виступає його потенціал як сукупність певних властивостей, що дозволяють досягати встановлених цілей та виконувати поставлені завдання. При цьому відповідно до критерію В. Парето (Самуляк та Лебідь, 2011) можна стверджувати, що загальний розвиток підприємства відбувається на основі розвитку кожної сфери його функціонування, що вимагає збалансованості у станах та рівнях реалізації усіх пріоритетних складових потенціалу господарюючого суб'єкта. Слід зауважити, що у контексті планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій мова не йде про досягнення найвищого стану та максимального рівня використання кожної складової

потенціалу підприємства, а про забезпечення такої структурної збалансованості потенціалу, при якій уможливиться автономна робота переробного підприємства.

Стосовно трактування поняття «потенціал», то на сьогодні у наявній літературній базі можна знайти доволі широке розмаїття підходів до його трактування загалом та окремих видів зокрема. Так, у Тлумачному словнику української мови одне із визначень трактує потенціал як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил, що можуть бути використані в якій-небудь галузі, ділянці, сфері; запас чого-небудь; резерв; приховані здатності, сили для якої-небудь діяльності, що можуть виявитися за певних умов.

О.Є. Кузьмін та О.Г. Мельник (2011) тлумачать потенціал підприємства як сукупність наявних та потенційних ресурсів і можливостей, що можуть бути мобілізовані для досягнення стратегічних та тактичних організаційних цілей, зазначаючи при цьому про відсутність ґрунтовних напрацювань у сфері діагностики потенціалу як необхідної умови ухвалення перспективних управлінських рішень.

Слід пригадати, що толінгові операції є специфічним видом операцій, які для успішної реалізації потребують спеціальної комбінації окремих складових потенціалу переробного підприємства, що характеризуються визначеним станом та рівнем використання. Мова йде про те, що доцільність впровадження толінгових операцій на переробному підприємстві та ефективність їхньої подальшої реалізації визначається наявністю певних видів потенціалу у хорошому стані, котрі використовуються не повною мірою, натомість відмінний стан інших видів потенціалу не є обов'язковим для успішного виконання переробних робіт. При цьому наявність усіх видів потенціалу у належному стані на підприємстві ставить під сумнів доцільність запровадження толінгових операцій, тоді як низький рівень окремих складових потенціалу підприємства, котрі не є критично необхідними для реалізації толінгових операцій, сигналізує про необхідність покращення їхнього стану в умовах реалізації толінгових операцій у контексті забезпечення прогресивного збалансованого розвитку переробного підприємства та відновлення самостійної виробничо-господарської діяльності. Таким чином, планування толінгових операцій повинно ґрунтуватись, насамперед, на врахуванні стану та

рівня реалізації різних складових потенціалу переробного підприємства, що надалі визначатиме два пріоритетні взаємопов'язані вектори виконання планової функції:

- обґрунтування доцільності здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві та проектування стратегічно-тактичних механізмів, параметрів і умов їхньої реалізації;

- визначення та обґрунтування напрямів збалансованого розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій для формування перспектив відновлення самостійної виробничо-господарської діяльності.

На підставі результатів аналізування низки літературних джерел та вивчення практики реалізації толінгових операцій на вітчизняних переробних підприємствах розроблено двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій (рис. 3.1). Запропонований метод органічно поєднує планові операції за обома вищенаведеними векторами з урахуванням стратегічного і тактичного вимірів. Слід наголосити, що стратегічне планування толінгових операцій реалізовується на переробному підприємстві лише за наявності укладених довгострокових договорів про толінгову співпрацю із іноземним партнером, у протилежному випадку – доцільно імплементувати лише тактичне планування толінгових операцій з огляду на законодавчу регламентованість терміну переробки давальницької сировини, що не повинен перевищувати, як правило, 365 днів.

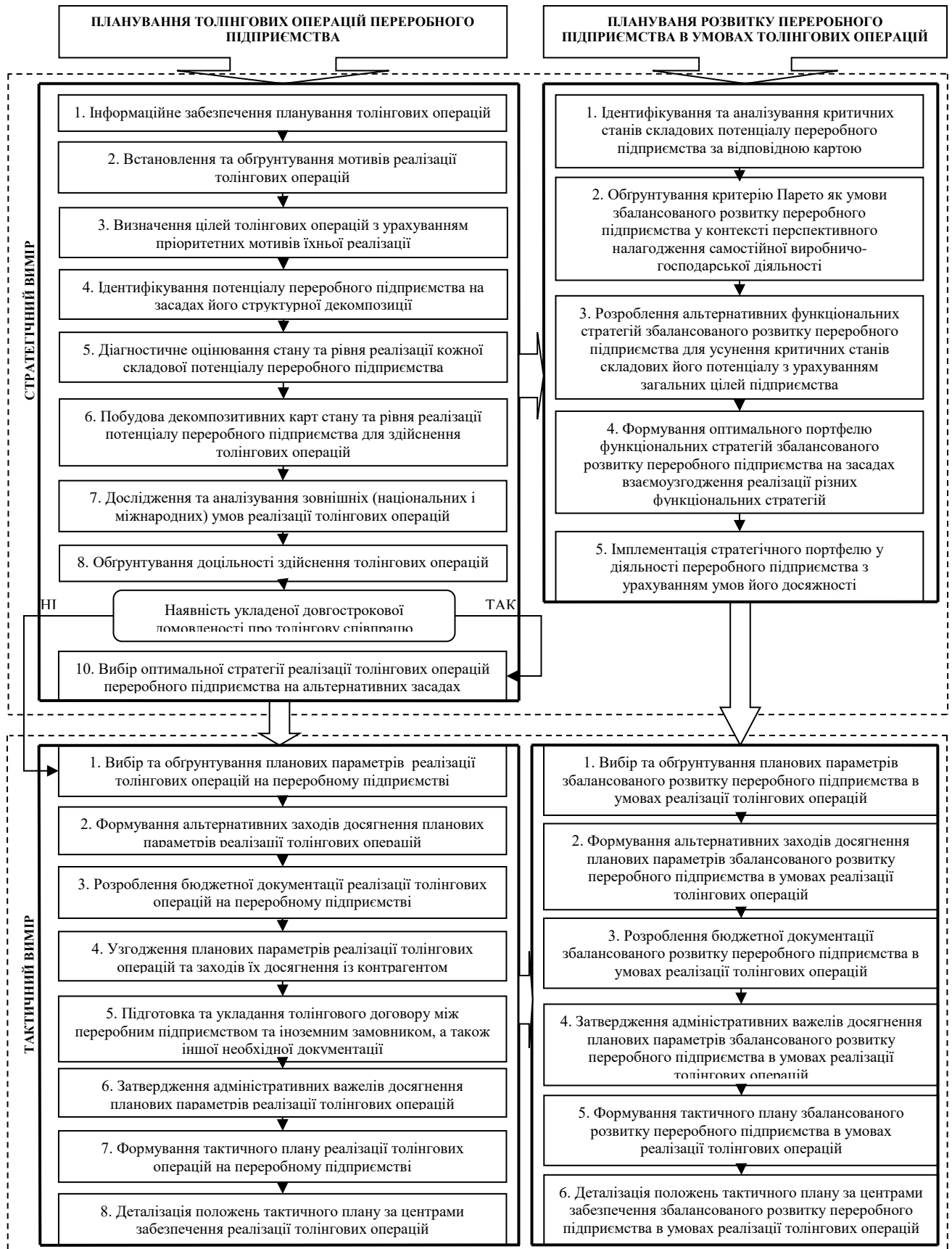

Рис. 3.1. Двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій

Примітка: розроблено автором на підставі (Кузьмін, Петришин та Дорошкевич, 2011; Ковтун та Швець, 2010; Костирко, 2008; Равнева, 2006; Кузьмін та Мельник, 2003; Швайка, 2003; Афанасєв, Рогожин та Рудика, 2002; Орлов, 2002; Шериньова та Оборська, 1999)

На першому етапі планування толінгових операцій необхідно підготувати комплексну інформаційну базу про стан внутрішнього та зовнішнього середовища переробного підприємства, котра дасть змогу ідентифікувати та обґрунтувати ключові проблеми функціонування підприємства та шляхи їхнього вирішення за допомогою реалізації толінгових операцій. Як правило, інформація про проблемні та позитивні аспекти функціонування вже існує на підприємстві за умов реалізації загального чи різноманітних конкретних видів планування. Важливим завданням на цьому етапі є збір інформації про внутрішні та зовнішні умови здійснення толінгових операцій у контексті вирішення існуючих проблем переробного підприємства та використання його сильних сторін.

За результатами реалізації першого етапу визначаються пріоритетні мотиви здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві та обґрунтовується рівень їхньої достатності для започаткування толінгової співпраці. Ретельна характеристика та типологія ключових мотивів запровадження толінгових операцій на переробному підприємстві розглянуті у підрозділі 1.1.

На підставі ідентифікованих пріоритетних мотивів встановлюються конкретні цілі реалізації толінгових операцій, що окреслюють очікувані бажані результати від толінгової співпраці для переробного підприємства. Слід зазначити, що зміст, характер та масштаб цілей реалізації толінгових операцій визначається, насамперед, мотивами їхнього здійснення, а також загальними цілями розвитку підприємства.

Надалі виникає необхідність у розробленні та обґрунтуванні методичного інструментарію для реалізації планування толінгових операцій. Мова йде про вибір та поєднання методів ідентифікації, діагностичного оцінювання та інтерпретації стану і рівнів реалізації складових потенціалу переробного підприємства задля обґрунтування доцільності здійснення толінгових операцій та розроблення стратегій їхнього розвитку за необхідності. Ідентифікування складових потенціалу переробного підприємства доцільно здійснювати з використанням методу структурної декомпозиції за функціональним принципом, котрий дасть змогу виокремити види потенціалу відповідно до ключових сфер функціонування

підприємства, що в сукупності формуватимуть загальний потенціал переробного підприємства. Стосовно діагностики стану та рівнів реалізації потенціалу виконавця переробних робіт, то найбільш адекватними інструментами у цій сфері є системний метод, котрий забезпечуватиме формування системи репрезентативних індикаторів для діагностики потенціалу переробного підприємства, метод нечіткої логіки – для обґрунтування діагностичної шкали рівнів реалізації потенціалу, а також метод бінарної ідентифікації – для інтегрального оцінювання станів складових потенціалу переробного підприємства.

Таким чином, на п'ятому етапі планування толінгових операцій відбувається ідентифікування складових потенціалу переробного підприємства. Для оцінювання стану та рівня реалізації кожної складової потенціалу переробного підприємства необхідною є репрезентативна індикаторна база. На підставі аналізування низки літературних джерел та вивчення практики функціонування вітчизняних переробних підприємств виокремлено та охарактеризовано ключові види потенціалу переробного підприємства за функціональним принципом, а також обрано найрепрезентативніші індикатори для діагностики їхнього стану та рівня реалізації (табл. 3.1). При цьому слід зазначити, що для ідентифікування стану кожної складової потенціалу переробного підприємства запропоновано розраховувати низку індикаторів, що дасть змогу комплексно розглянути та оцінити стан відповідної складової. Тоді як, для визначення рівнів реалізації кожної складової потенціалу переробного підприємства обрано один індикатор, в сутності якого закладено комплексне бачення рівня реалізації відповідної складової. Діагностичне оцінювання потенціалу переробного підприємства ґрунтується на розрахунку фактичних значень визначених індикаторів в межах кожної його складової, а також порівнянні обчислених значень показників із відповідними критеріями оптимальності.

Структурна декомпозиція потенціалу переробного підприємства та індикаторне забезпечення діагностики його складових

№ з/п	Складові потенціалу переробного підприємства	Характеристика складових потенціалу переробного підприємства	Індикатори-ідентифікатори стану складових потенціалу переробного підприємства	Індикатори-ідентифікатори рівня реалізації складових потенціалу переробного підприємства
1	2	3	4	5
1.	Виробничий потенціал	Демонструє наявність у переробного підприємства належних виробничих умов для виготовлення якісної продукції відповідного обсягу, асортименту та номенклатури у встановлені терміни. Характеризує виробничі потужності переробного підприємства, рівень інноваційності, диверсифікації, ритмічності та бездефектності виробництва	Коефіцієнт диверсифікації продукції, коефіцієнт бездефектності виробництва, коефіцієнт ритмічності виробництва, коефіцієнт інноваційності продукції	Рівень використання виробничих потужностей
2.	Технологічно-майновий потенціал	Розкриває наявність у переробного підприємства засобів праці, їхній стан та рівень придатності для забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності. Характеризує забезпеченість переробного підприємства виробничими та складськими приміщеннями, обладнанням, устаткуванням, виробничим інвентарем, інструментами, приладдям, технологіями виробництва	Коефіцієнт майнової незалежності підприємства, фондоозброєність, коефіцієнт зносу основних засобів виробничого призначення, коефіцієнт автоматизації виробничого обладнання, коефіцієнт інноваційності виробничих технологій	Фондовіддача
3.	Сировинно-матеріальний потенціал	Характеризує забезпеченість виробничої діяльності переробного підприємства сировинно-матеріальними ресурсами, рівень їхньої дороговартості та ефективності використання	Коефіцієнт дефіциту матеріальних запасів, матеріаломісткість виробництва, коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	Матеріаловіддача
4.	Фінансовий потенціал	Відображає наявність у переробного підприємства фінансових ресурсів або можливостей для їх нарощення чи зовнішнього залучення з метою забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності. Демонструє здатність підприємства: - покривати поточні зобов'язання за рахунок наявних найбільш ліквідних активів; - самофінансувати потреби виробничо-господарської діяльності; - відтворювати вкладений капітал; - одержати кредитні ресурси для покриття поточних зобов'язань; - залучити інвестиційні ресурси для забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності, коефіцієнт Бівера, коефіцієнт рентабельності реалізації, коефіцієнт погашення кредитних зобов'язань, кількість потенційних інвесторів, котрі готові вкласти ресурси у розвиток підприємства	Капіталовіддача

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4	5
5.	Соціально-кадровий потенціал	Демонструє наявність у переробного підприємства кваліфікованих працівників, які володіють належним рівнем знань, умінь та досвіду для виконання професійних обов'язків, можливостями підвищувати рівень кваліфікації. Характеризує рівень матеріального, побутового та соціального захисту працівників для формування сприятливих умов праці.	Коефіцієнт плинності персоналу, рівень компетентності працівників, коефіцієнт співвідношення середньої заробітної плати по підприємству та у галузі, рівень задоволення працівників соціальним пакетом, рівень задоволення працівників побутовими умовами праці	Коефіцієнт продуктивності праці
6.	Маркетингово-логістичний потенціал	Розкриває здатність переробного підприємства реалізувати продукцію за допомогою наявних маркетингових інструментів та об'єктів логістичної інфраструктури. Відображає наявність у переробного підприємства ефективних маркетингово-комунікаційних засобів, інструментів позиціонування на ринку, розвиненої системи партнерських відносин, достатньої логістичної інфраструктури.	Коефіцієнт диверсифікації споживачів, коефіцієнт диверсифікації постачальників, частка витрат на маркетингові комунікації у собівартості продукції, рівень ринкової впізнаваності підприємства, рівень якості функціонування логістичної системи підприємства	Частка ринку

Примітка: розроблено автором на підставі (Мельник та Адамів, 2016; Дикань, 2013; Парфентьєва, 2013; Дубков, Дадалко, Фоменок, 2011; Мельник, 2009; 2010; Стеценко, 2008; Кузьмін, Тимошук та Фещур, 2005; Микитенко та Ігнат'єва, 2005; Ляпин, 2004; Покропивний ред., 2001; Синецький, 2000)

Слід зауважити, що методології формування ідентифікаційних баз діагностики стану та рівня реалізації складових потенціалу переробного підприємства відрізнятимуться з огляду на те, що оцінювання стану кожної складової потенціалу відбувається на основі розрахунку низки різноформатних індикаторів, тоді як діагностика рівня реалізації кожної складової потенціалу проводиться за допомогою оцінювання одного показника. Водночас, у цілях забезпечення уніфікованого бачення потенціалу переробного підприємства за досліджуваними параметрами доцільно розробити співставну. Для цього пропонуємо використовувати нечітко-множинний підхід (Мельник, 2010), який дасть змогу поєднати кількісні та якісні оцінки стану та рівня використання складових потенціалу підприємства. Зокрема, для інтерпретації результатів діагностики потенціалу підприємства рекомендовано виокремлювати три нечіткі градаційні множини станів та рівнів реалізації потенціалу:

- високий стан потенціалу (A_1) та високий рівень реалізації потенціалу (B_1);
- середній стан потенціалу (A_2) та середній рівень реалізації потенціалу (B_2);
- низький стан потенціалу (A_3) та низький рівень реалізації потенціалу (B_3).

Оскільки діагностика рівнів реалізації кожної складової потенціалу переробного підприємства ґрунтується на розрахунку одного індикатора, то за вищенаведеною аналогією було виокремлено адекватні множини відповідності значень індикаторів критеріям до вищевіокремлених множин рівнів реалізації складових потенціалу переробного підприємства, що дасть змогу одразу ідентифікувати відповідний рівень реалізації певної складової потенціалу. Зокрема, такими нечіткими множинами є:

- індикатор цілковито відповідає критеріальному значенню (I_1);
- індикатор відповідає критеріальному значенню на нижній межі (I_2);
- індикатор не відповідає критеріальному значенню (I_3).

На основі аналізування низки літературних джерел у діагностично-аналітичній сфері (Мельник та Адамів, 2016; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Мельник та ін., 2009; Гетьман, 2007; Загорна, 2007; Бердникова, 2001), а також вивчення практики функціонування вітчизняних успішних бізнес-структур, котрі самостійно провадять виробничо-господарську діяльність, та переробних підприємств було обґрунтовано діапазони (множини) критеріальних значень індикаторів для діагностики рівнів реалізації складових потенціалу переробного підприємства (Додаток Р). Таким чином, на засадах використання вищезапропонованого діагностичного інструментарію відбувається розрахунок значень індикаторів за кожною складовою потенціалу переробного підприємства та їхня ідентифікація за відповідними множинами. Оскільки для визначення рівнів реалізації складових потенціалу переробного підприємства рекомендовано розраховувати один індикатор в межах кожної складової, то за результатами його обчислення та ідентифікації множини автоматично відбувається встановлення рівня використання певної складової потенціалу підприємства.

Ідентифікація стану конкретної складової потенціалу переробного підприємства ґрунтується на інтегральному підході, що передбачає врахування

діагностованих значень усіх репрезентативних індикаторів в межах відповідного виду потенціалу. Оскільки запропоновані індикатори для оцінювання стану певної складової потенціалу переробного підприємства характеризуються різноформатними критеріальними значеннями, то виникає необхідність у застосуванні методу бінарної ідентифікації для адекватного інтегрування результатів порівнянь значень різних показників з відповідними їм критеріями, що полягає у такому: значення «1» присвоюється у випадку, якщо значення індикатора відповідає критерію, а значення «0» - у випадку, якщо значення індикатора не відповідає критерію (Мельник та Адамів, 2016; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010). Таким чином, інтегральний стан певної складової потенціалу переробного підприємства рекомендовано розраховувати за формулою:

$$P_i = \frac{\sum_{j=1}^n K_{ij}}{n}, \quad (3.1)$$

де P_i - інтегральний стан i -тої складової (виробничої, технологічно-майнової, сировинно-матеріальної, фінансової, соціально-кадрової, маркетингово-логістичної) потенціалу переробного підприємства; K_{ij} – показник відповідності розрахованого значення j -того індикатора i -тої складової потенціалу переробного підприємства встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих індикаторів.

На основі результатів вивчення теоретичних та практичних матеріалів (Мельник та Адамів, 2016; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010) було обґрунтовано критеріальні значення індикаторів для діагностики станів складових потенціалу переробного підприємства (Додаток С).

Для лінгвістичного інтерпретування одержаних значень інтегральних оцінок станів складових потенціалу переробного підприємства запропоновано використовувати модифіковано-укрупнену шкалу Харрінгтона. Класична шкала Харрінгтона передбачає п'ять рівнів оцінок досліджуваного об'єкта в діапазоні від 0 до 1. Зокрема, в межах шкали Харрінгтона виокремлено такі лінгвістичні оцінки: «дуже висока», «висока», «середня», «низька», «дуже низька» (Мельник, 2010). Як зазначалось вище, з метою забезпечення співставності лінгвістичних шкал

оцінювання станів та рівнів реалізації складових потенціалу переробного підприємства доцільно модифікувати існуючу шкалу Харрінгтона на основі інтегрування синонімічних оцінок (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Модифікована шкала Харрінгтона для діагностики станів складових потенціалу переробного підприємства

Укрупнені кількісні діапазони шкали Харрінгтона, P_i	Якісні оцінки діапазонів шкали Харрінгтона	Лінгвістичні оцінки для діагностики станів складових потенціалу переробного підприємства
(0,63-1]	Дуже висока	Високий стан
	Висока	
(0,37-0,63]	Середня	Середній стан
[0-0,37]	Низька	Низький стан
	Дуже низька	

Примітка: модифіковано автором на підставі (Мельник, 2010)

З метою формування загального структурованого бачення реального стану та рівня використання потенціалу переробного підприємства за усіма пріоритетними складовими запропоновано використовувати графічний метод побудови декомпозитивних карт стану та рівня реалізації потенціалу підприємства. Для обґрунтування доцільності та можливості реалізації толінгових операцій розроблено оптимальні конфігураційні профілі карт стану та рівня реалізації складових потенціалу переробного підприємства (табл. 3.3 і табл. 3.4 відповідно).

Таблиця 3.3

Рекомендований оптимальний конфігураційний профіль карти стану потенціалу переробного підприємства для реалізації толінгових операцій

Складові потенціалу	Шкала станів складових потенціалу		
	Низький	Середній	Високий
Виробничий потенціал			
Технологічно-майновий потенціал			
Сировинно-матеріальний потенціал			
Фінансовий потенціал			
Соціально-кадровий потенціал			
Маркетингово-логістичний потенціал			

Примітки: розроблено автором на підставі (Кузьмін, Петришин та Дорошкевич, 2011; Кузьмін та Дорошкевич, 2008; 2009; Дорошкевич, 2007);

 - рекомендований оптимальний стан складової потенціалу переробного підприємства для реалізації толінгових операцій.

Таблиця 3.4

Рекомендований оптимальний конфігураційний профіль карти рівня
використання потенціалу переробного підприємства для реалізації толінгових
операцій

Складові потенціалу	Шкала рівнів використання складових потенціалу		
	Низький	Середній	Високий
Виробничий потенціал			
Технологічно-майновий потенціал			
Сировинно-матеріальний потенціал			
Фінансовий потенціал			
Соціально-кадровий потенціал			
Маркетингово-логістичний потенціал			

Примітки: розроблено автором на підставі (Кузьмін, Петришин та Дорошкевич, 2011; Кузьмін та Дорошкевич, 2008; 2009; Дорошкевич, 2007);

- рекомендований оптимальний рівень використання складової потенціалу переробного підприємства для реалізації толінгових операцій.

Таким чином, на підставі побудови фактичних профілів карт стану і рівня реалізації потенціалу переробного підприємства та їхнього порівняння із оптимальними конфігураційними профілями (табл. 3.3 і табл. 3.4 відповідно), а також врахувавши низку факторів зовнішнього (національного та міжнародного) середовища обґрунтовується можливість та доцільність реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві. Слід зазначити, що розроблені оптимальні профілі карт потенціалу переробного підприємства відображають «ідеальні» конфігурації станів та рівнів реалізації складових потенціалу для виконання толінгових операцій, а тому є орієнтирами при прийнятті рішення щодо запровадження толінгових операцій. При цьому реальні профілі відповідних карт потенціалу переробного підприємства можуть незначною мірою відрізнитись від аналогічних оптимальних профілів з ретельним обґрунтуванням доцільності та можливостей реалізації толінгових операцій.

Як зазначалось вище, вибір стратегії розвитку толінгових операцій на переробному підприємстві відбувається в умовах існування укладеної довгострокової домовленості із іноземним замовником про толінгову співпрацю, адже відповідно до вимог чинного законодавства термін переробки давальницької сировини на митній території України не повинен перевищувати, як правило, 365 днів, тобто 1 рік, тоді як стратегічне планування розраховане на довгострокову

перспективу більше одного року. При цьому толінговий договір може продовжуватись та переукладатись за умови існування довготермінових домовленостей між партнерами толінгової співпраці.

Якщо у переробного підприємства немає укладених довгострокових домовленостей із толінгером щодо виконання переробних робіт, тоді відбувається перехід до реалізації етапів тактичного планування толінгових операцій. З огляду на часову нормативно-правову регламентованість толінгової діяльності у запропонованому методі (рис. 3.1) було логічно поєднано стратегічний і тактичний вимір планування переробних робіт для можливості реалізації обох видів планування або ґрунтовного здійснення лише тактичного планування.

Стосовно тактики реалізації толінгових операцій, то її планування здійснюється за класичною послідовністю тактичного планування з урахуванням специфіки реалізації толінгових операцій. Слід зазначити про те, що ключова інформаційна база для планування толінгових операцій була сформована на попередніх етапах, котра повинна відображати, насамперед, сильні та слабкі сторони переробного підприємства у контексті здійснення переробних робіт. При цьому, якщо фахівцям підприємства необхідна ще додаткова інформація для реалізації тактичного планування, то здійснюється більш ретельний пошук та відбір необхідних даних.

Надалі відбувається формування обґрунтованої системи репрезентативних індикаторів (виробничо-технологічних, соціально-кадрових, фінансових, маркетингових, логістичних, митних, тощо), котрі сприятимуть досягненню цілей здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві відповідно до ідентифікованих мотивів у цій сфері та реалізації обраної стратегії за необхідності. Комплексна система індикаторів, що інтерпретують різні аспекти реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві, розкрита та ретельно обґрунтована у підрозділі 3.3. Для досягнення запланованих значень показників необхідним є розроблення конкретних альтернативних заходів щодо виконання толінгових операцій на переробному підприємстві. Слід зауважити, що ключовим документом, котрий повинен обов'язково бути складений в межах толінгової

взаємодії та відображати ключові етапи процесу переробки давальницької сировини і різноманітні кількісні виробничі показники, є технологічна схема переробки.

Надалі з метою забезпечення ефективного виконання переробних робіт необхідним є складання бюджету доходів та витрат за толінговими операціями, що дасть змогу мінімізувати втрати та максимізувати вигоди від реалізації толінгових операцій. Після розроблення проектів планової документації на переробному підприємстві відбувається їхнє узгодження із замовником толінгових операцій на засадах збалансованого погодження інтересів, обов'язків та прав кожної із сторін толінгової угоди. Результатом досягнення погодженості умов реалізації толінгових операцій між контрагентами (замовником та виконавцем переробних робіт) є укладання толінгового договору між переробним підприємством та толінгером, а також іншої необхідної документації. Ретельна характеристика особливостей укладання толінгового контракту відображена у підрозділі 3.2. Пізніше керівництвом переробного підприємства затверджуються адміністративні важелі (політика, правила, процедури) досягнення планових параметрів реалізації толінгових операцій, складається тактичний план виконання переробних робіт, а також відбувається деталізація положень тактичного плану за центрами забезпечення реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві. Слід зазначити, що тактичний план здійснення толінгових операцій, як правило, формується на період виконання переробних робіт, але не більше одного календарного року. У такому плані повинна міститись інформація про систему запланованих індикаторів, яких переробне підприємство прагне досягнути в результаті реалізації толінгових операцій, бюджет виконання переробних робіт, перелік конкретних заходів для досягнення планових параметрів в межах толінгової діяльності, тощо. Крім того, слід чітко виокремити на переробному підприємстві конкретні центри забезпечення ефективного втілення окремих положень плану, які охоплюватимуть групи працівників, відповідальних за одержання запланованих результатів (Кузьмін та ін., 2013b).

Як було обґрунтовано вище, поряд із плануванням толінгових операцій, для переробного підприємства важливим завданням є одночасне планування перспектив власного розвитку для формування сприятливих умов поступового відновлення та налагодження самостійної виробничо-господарської діяльності. При цьому, як правило, переробне підприємство, приймаючи рішення про здійснення толінгових операцій, характеризується незбалансованістю рівнів стану складових потенціалу, що не дає йому змоги самостійно провадити виробничо-господарську діяльність. Таким чином, виникає необхідність у ідентифікуванні критичних станів окремих складових потенціалу підприємства та розробленні оптимальних функціональних стратегій розвитку відповідних сфер діяльності переробного підприємства для забезпечення збалансованості стану потенціалу як передумови налагодження самостійної виробничо-господарської діяльності. Зокрема, мова йде про стратегічне планування розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій на засадах досягнення збалансованості стану його потенціалу. Для ідентифікування критичних станів складових потенціалу переробного підприємства доцільно скористатись розробленою вище картою із фактичним профілем стану потенціалу підприємства. Надалі слід здійснити ретельне аналізування станів усіх складових потенціалу, якими володіє підприємство, а також зовнішніх умов функціонування з метою встановлення можливостей для розвитку підприємства.

Для обґрунтування твердження про те, що збалансований розвиток потенціалу переробного підприємства сприятиме налагодженню самостійної виробничо-господарської діяльності більшою мірою, аніж розвиток окремих складових потенціалу, слід звернутись до критерію Парето. Відповідно до цього критерію загальний стан потенціалу переробного підприємства є вектором станів усіх складових потенціалу підприємства. Йдеться про те, що загальний стан потенціалу переробного підприємства покращуватиметься при позитивній зміні станів окремих складових потенціалу за умови, що стани інших складових потенціалу не погіршуються. Математично критерій Парето можна відобразити за формулою (Самуляк та Лебідь, 2011):

$$P = (P_1, P_2, \dots, P_i), \quad (3.2)$$

де P – стан загального потенціалу; P_i – стан i -того виду потенціалу; $1 \leq i \leq n$ (n – загальна кількість видів потенціалу).

Надалі на підставі сформованої інформаційної бази про стан внутрішнього та зовнішнього середовища переробного підприємства відбувається розроблення альтернативних функціональних стратегій його збалансованого розвитку для покращення критичних станів складових потенціалу підприємства та формування перспектив налагодження самостійної виробничо-господарської діяльності. При цьому вибір тієї чи іншої стратегії розвитку повинен неодмінно відбуватись з урахуванням встановлених загальних цілей та стратегій підприємства. Таким чином, керівництво переробного підприємства ідентифікує найбільш критичні стани складових свого потенціалу і за функціональним принципом розробляє альтернативні стратегії розвитку відповідних видів потенціалу як передумови розвитку аналогічних сфер функціонування.

На підставі вивчення низки спеціалізованих літературних джерел (Ансофф, 1999; Кузьмін та ін., 2013а; Ковтун, 2008; Кузьмін, Петришин та Дорошкевич, 2011; Ліпич та Фатенок-Ткачук, 2010) та практики функціонування вітчизняних переробних підприємств, а також з урахуванням виокремлених складових потенціалу переробного підприємства запропоновано такі групи функціональних стратегій розвитку складових потенціалу: виробнича, технологічно-майнова, сировинно-матеріальна, фінансова, соціально-кадрова, маркетингово-логістична групи стратегій. У Додатку Т систематизовано та охарактеризовано ключові стратегії розвитку переробного підприємства за виокремленими функціональними групами. За результатами вибору альтернативних функціональних стратегій розвитку переробного підприємства слід сформувати їхній оптимальний портфель, що включатиме найбільш адекватний внутрішнім та зовнішнім умовам функціонування набір стратегій. При цьому такий портфель може включати стратегії з різних сфер діяльності переробного підприємства, однак різні функціональні стратегії повинні бути взаємоузгоджені у контексті можливості їхньої одночасної реалізації та усунення взаємної суперечливості.

Слід наголосити, що обрані функціональні стратегії розвитку переробного підприємства повинні органічно корелювати із загальними цілями та стратегією підприємства. Вибір тієї чи іншої функціональної стратегії ґрунтується на аналізованні низки селективних критеріїв: очікувана ефективність стратегії, рівень ризикованості реалізації стратегії, часовий критерій, внутрішні можливості підприємства щодо імплементації стратегії, зовнішні умови впливу на втілення стратегії у діяльності підприємства, тощо.

Після формування оптимального набору функціональних стратегій розвитку переробного підприємства відбувається органічна імплементація стратегічного портфелю у діяльності переробного підприємства на засадах реалізації підготовлених тактичних інструментів. Таким чином, стратегічне планування розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій органічно перетікає у тактичне планування, яке покликане забезпечити втілення кожної стратегії у діяльності підприємства. Слід зазначити, що як і тактичне планування толінгових операцій, яке розглядалось вище, так і тактика розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгу ґрунтується на класичній послідовності тактичного планування, однак кожен її етап відображає характерне змістове наповнення відповідно до специфіки толінгових операцій.

Так, тактичне планування розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій ґрунтується на підготовці необхідного інформаційного забезпечення, якщо наявна інформаційна база, яка була підготовлена в межах стратегічного і тактичного планування толінгових операцій, є недостатньою. Надалі відбувається вибір та обґрунтування планових параметрів розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій на засадах врахування розроблених функціональних стратегій. Мова йде про формування системи цільових показників у різних функціональних сферах переробного підприємства відповідно до сформованих стратегій, яких керівництво прагне досягнути за результатами імплементації стратегій у діяльності підприємства. Дієвим інструментарієм досягнення встановлених планових параметрів розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових

операцій є система конкретних альтернативних заходів, котра формується на наступному етапі тактичного планування. За забезпечення економічної ефективності реалізації розроблених заходів у практичній діяльності переробного підприємства відповідає бюджетне планування, в межах якого формується необхідна бюджетна документація (плани-графіки виплат та надходжень грошових коштів, кошториси витрат, бюджети доходів та витрат, руху грошових коштів тощо). Надалі здійснюється вибір та затвердження адміністративних важелів досягнення планових параметрів, тобто, політики, правил, процедур розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій. Уся одержана на попередніх етапах пріоритетна інформація систематизується та зводиться у єдиний документ - тактичний план розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій, котрий повинен обов'язково містити перелік планових показників та адекватних їм заходів, що забезпечуватимуть їх досягнення в межах реалізації обраних функціональних стратегій розвитку підприємства. Наприкінці необхідно деталізувати положення тактичного плану та довести їх до відома конкретних центрів забезпечення розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій, котрі будуть відповідальними за досягнення відповідних показників та реалізацію заходів (Кузьмін та Мельник, 2003; 2007).

3.2. Трикомпонентна модель організування толінгових операцій на підприємствах

Результати аналізування теоретичних матеріалів за проблемою організування толінгових операцій на підприємствах, а також ознайомлення із практикою функціонування вітчизняних та зарубіжних суб'єктів толінгової діяльності надали змогу сформулювати такі висновки:

- на сьогодні в існуючій літературі практично немає актуальних матеріалів, котрі б ретельно та обґрунтовано розкривали уніфіковані особливості організування толінгових операцій для їх замовника та виконавця з урахуванням

чинних нормативно-правових вимог у цій сфері та могли б бути використані у прикладних цілях суб'єктами толінгової взаємодії;

- відповідно до одержаних у підрозділі 2.1 результатів аналізування стану толінгових операцій було встановлено, що у переважній більшості випадків вітчизняні підприємства виконують роль виконавця (переробного підприємства) переробних робіт в межах толінгової взаємодії, що обґрунтовується низьким рівнем розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання, існуванням істотних проблем за різними напрямками їх функціонування, насамперед, у фінансовій сфері, тощо;

- як правило, процес організування толінгових операцій на вітчизняних підприємствах не є уніфікованим, регламентованим та задекларованим у відповідних внутрішніх документах, реалізовується непослідовно та хаотично, без дотримання логіки та послідовності його здійснення;

- в окремих випадках фахівці вітчизняних суб'єктів толінгових операцій ретельно та перманентно не відслідковують усіх актуальних змін у нормативно-правовій базі, що регулює особливості здійснення толінгових операцій, недостеменно та не до кінця обізнані у всіх можливих аспектах та варіантах їх реалізації.

Варто зазначити, що відсутність уніфікованої моделі організування толінгових операцій для їх замовника та виконавця може призводити до виникнення суперечностей та непорозумінь між контрагентами, порушення балансу їхніх інтересів, логіки послідовності реалізації толінгових операцій, неврахування чи недотримання певних нормативно-правових вимог у цій сфері, тощо. Своєю чергою, внутрішня нерегламентованість процесу здійснення толінгових операцій на підприємстві може спричинити виникнення певних проблем при їх реалізації, пов'язаних із недотриманням логіки послідовності здійснення таких операцій, нормативно-правових вимог у цій сфері, тощо і, як наслідок, зумовлюватиме падіння авторитету в очах зарубіжних контрагентів та зниження ефективності реалізації толінгових операцій. Недостатня обізнаність фахівців суб'єктів толінгових операцій щодо широкого спектру можливих аспектів реалізації таких операцій не дає змоги повною мірою використовувати усі

можливості та переваги толінгової діяльності, що відповідно знижує її ефективність.

Таким чином, як свідчать результати вивчення теорії та практики реалізації толінгових операцій, на сучасному етапі існує нагальна необхідність у розробленні уніфікованого комплексного інструментарію організування толінгових операцій для їх замовника та виконавця з урахуванням чинних нормативно-правових вимог у цій сфері. Варто зазначити, що домінування ролі вітчизняних господарюючих суб'єктів як переробних підприємств у толінговій взаємодії зумовлює актуальність формування інструментарію організування толінгових операцій саме у митному режимі переробки на митній території України.

З метою формування уніфікованого бачення перебігу толінгової взаємодії обома її контрагентами першочергово виникає необхідність у розробленні комплексної поетапної послідовності реалізації толінгових операцій, що відобразатиме завершений толінговий процес від ініціювання здійснення толінгових операцій їх замовником через налагодження толінгової взаємодії із переробним підприємством до завершення такої співпраці. Це забезпечуватиме уніфіковане підґрунтя та єдине розуміння різних аспектів реалізації толінгових операцій обома партнерами.

З огляду на можливу багатоваріантність реалізації толінгових операцій та їх багатоетапність виникає необхідність у формуванні постадійно-етапної моделі реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України (рис. 3.2). Запропонована модель відображає поетапну послідовність реалізації толінгових операцій, котра логічно структурована за їх стадіями, та комплексно репрезентує завершений толінговий процес із врахуванням базових дій ключових суб'єктів толінгової взаємодії.

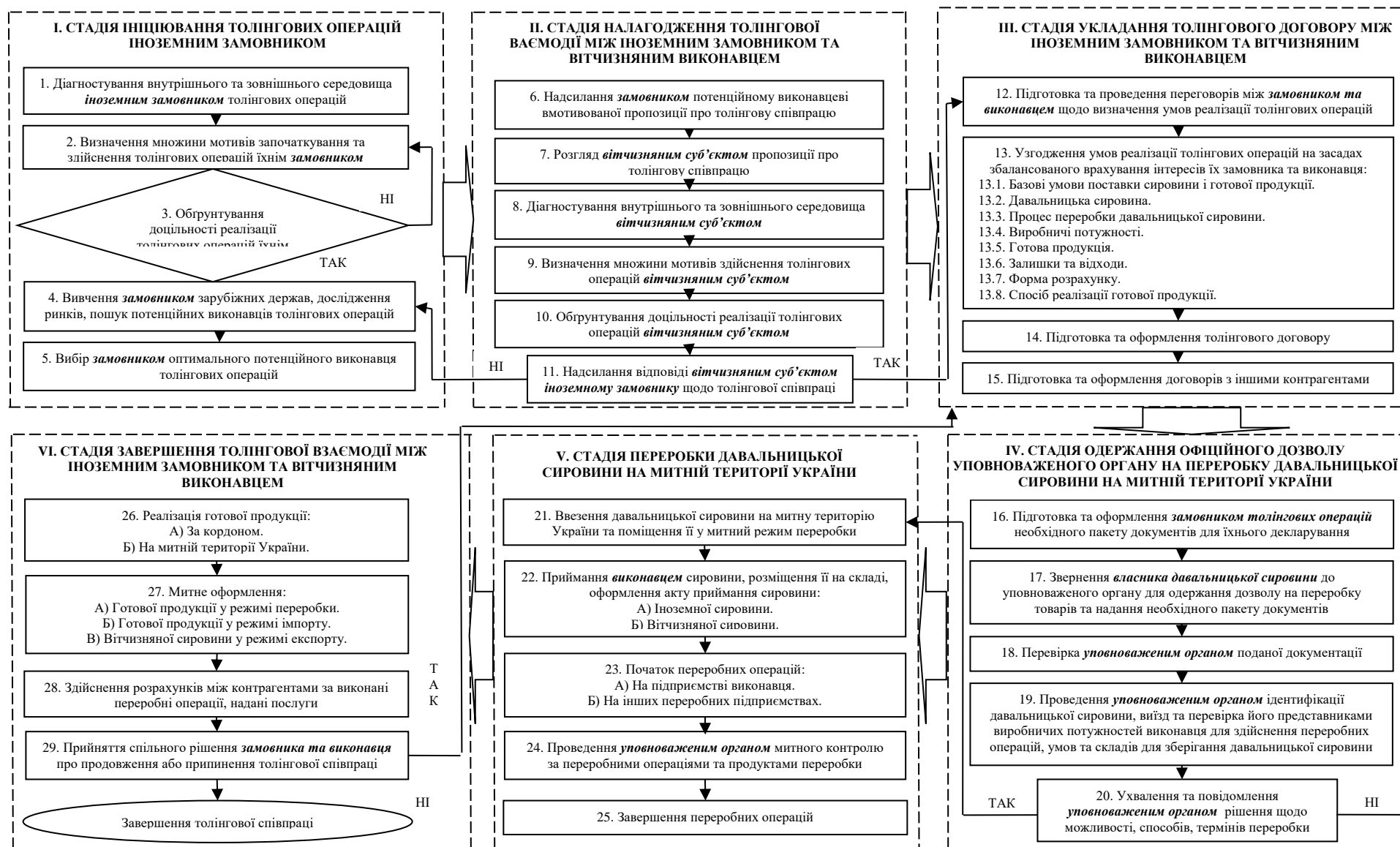
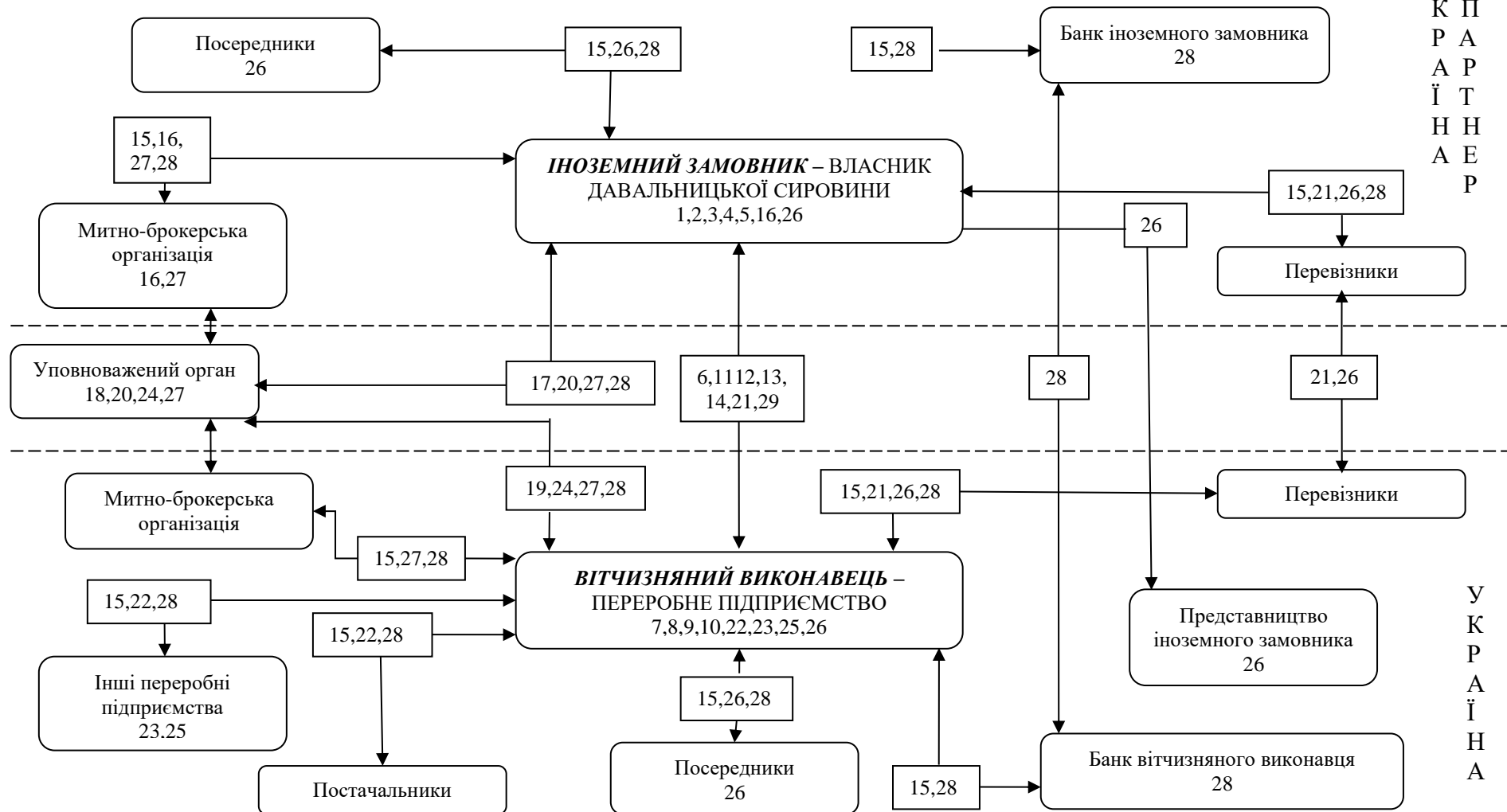

Рис. 3.2. Постадійно-етапна модель реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на території України
 Розроблено автором на підставі (Несторишен та Бережнюк, 2017; Несторишен, Бережнюк та Нагорічна, 2017; Мельник, Мукан та Яцишин, 2016; Бережнюк та ін., 2015; Бережнюк та Несторишен, 2014; Павленко та Краснікова, 2014; Гринь, 2013; Кузьмін, Тодошук та Мельник, 2013; 2016; Мельник, Мукан та Кабан, 2013; ВРУ, 1991; 1994; 2003а; 2003б; 2010; 2012а)

Варто зазначити, що окрім ключових суб'єктів толінгових операцій (власник давальницької сировини, переробне підприємство, митні органи), до їх здійснення можуть бути залучені й інші суб'єкти (фінансово-кредитні установи, посередники, перевізники, інші переробні підприємства, постачальники, митно-брокерські організації), котрі забезпечують толінговий процес. При цьому перелік таких суб'єктів визначається кожною із сторін з огляду на власні можливості, потенціал, ресурсну базу, тощо, та узгоджується в процесі проведення переговорів і укладання толінгового контракту. Зважаючи на те, що толінгові операції – це регульовані законодавством операції, виникає необхідність у чіткому визначенні переліку додатково залучених суб'єктів до толінгової взаємодії з метою врахування їхньої участі під час митного оформлення толінгових операцій. Таким чином, у доповнення до запропонованої постадійно-етапної моделі (рис. 3.2) розроблено полісуб'єктну модель реалізації толінгових операцій (рис. 3.3), котра графічно відображає послідовність взаємодії між різними суб'єктами відповідно до етапів, наведених на рис. 3.2.

Надалі доцільно ретельно розглянути кожен етап запропонованої моделі реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України.

Перша стадія моделі реалізації толінгових операцій полягає у ініціюванні проведення таких операцій. Як правило, ініціатором у толінговій взаємодії у режимі переробки на митній території України виступає іноземний замовник, котрий володіє сировиною та готовий її надати переробному підприємству з метою виготовлення для нього на платних засадах готової продукції. Перш ніж ухвалити рішення про здійснення толінгових операцій, іноземному замовнику слід обґрунтувати доцільність їхнього запровадження з огляду на стан внутрішньоорганізаційного та зовнішнього середовища функціонування, а також одержані результати порівняння із альтернативними способами вирішення наявних проблем діяльності. Таким чином, на першому етапі проводиться комплексне діагностування внутрішнього та зовнішнього

Умовні позначення: - - - - - митний кордон України; - суб'єкти толінгової взаємодії; - етапи моделі реалізації толінгових операцій;
1,2,3 ... 29 – порядкові номери етапів відповідно до моделі реалізації толінгових операцій; \rightarrow - напрям взаємодії між суб'єктами толінгових операцій

Рис. 3.3. Полісуб'єктна модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на території України

Примітка: розроблено автором на підставі (Несторишен та Бережнюк, 2017; Бережнюк та ін., 2015; Бережнюк та Несторишен, 2014; Павленко та Краснікова, 2014; Кузьмін, Тодоциук та Мельник, 2013; 2016; Тюріна та Карвацка, 2013; Козак та Логвінова, 2012; Мельник та Хмаренко, 2012; Галецук, 2012; Шкурупій, Гончаренко та Артеменко, 2012; Кульчицька, 2011; Єрмаченко та ін., 2010; Зінь та Дука, 2009; Козик та ін., 2004; ВРУ, 1991; 1994; 2003а; 2003б; 2010; 2012а)

середовища замовника толінгових операцій з метою ідентифікування можливостей, загроз умов функціонування, сильних та слабких позицій підприємства. Мова йде про ретельне вивчення і дослідження факторів внутрішнього середовища (цілей, завдань підприємства, його працівників, ресурсного забезпечення, фінансового і майнового стану, рівня завантаження виробничих потужностей, рівня логістичної, маркетингової, зовнішньоекономічної діяльності) та зовнішнього середовища (рівня матеріально-сировинної бази в країні, соціально-економічного стану, інфраструктури, міжнародних економічних відносин, науково-технічного прогресу, тощо). За результатами діагностування внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства формується об'єктивна інформаційна картина про сильні та слабкі позиції підприємства, а також можливості й загрози умов функціонування для прийняття рішення про запровадження толінгової діяльності у ролі замовника переробних робіт.

Одержані на попередньому етапі результати діагностики служать основою для визначення та обґрунтування конкретних мотивів, що спонукають започаткування та здійснення толінгових операцій власником давальницької сировини. Зокрема, спектр можливих мотивів здійснення толінгових операцій налічує такі групи мотивів, як: виробничі, сировинно-матеріальні, фінансові, майнові, соціально-кадрові, маркетингові, логістичні, зовнішньоекономічні мотиви. Ретельне пояснення конкретних мотивів за кожною із виокремлених вище груп відображено у підрозділі 1.1.

Після встановлення мотивів реалізації толінгових операцій власником давальницької сировини з'являється потреба в обґрунтуванні доцільності здійснення таких операцій на фоні можливого провадження інших альтернативних видів діяльності. Мова йде про проведення якісного та кількісного порівняння особливостей реалізації толінгових операцій із веденням аналогічної самостійної діяльності на внутрішньому та зовнішньому ринках, тобто самостійним здійсненням закупівлі сировини, виготовленням на її основі продукції та реалізації на внутрішньому або зовнішньому ринках. На цьому етапі

доцільно здійснити розрахунок і порівняння витратної та дохідної частин толінгових операцій та аналогічної незалежної діяльності, за результатами чого прийняти обґрунтоване рішення про доцільність започаткування та подальшого здійснення толінгових операцій у ролі їхнього замовника. Якщо на вказаному етапі було встановлено нераціональність реалізації толінгових операцій, то виникає необхідність у поверненні на попередній етап з метою перевірки обґрунтованості ідентифікованих мотивів чи їх спростування. Якщо ж в процесі повторної реалізації етапу було виявлено недостатню вагу мотивів для започаткування толінгових операцій, тоді виникає необхідність у зверненні до інших альтернативних способів вирішення проблем функціонування підприємства.

Одержані позитивні результати реалізації етапу обґрунтування доцільності здійснення толінгових операцій дають змогу перейти до наступного кроку, пов'язаного із вивченням зарубіжних держав з метою пошуку потенційного контрагента – виконавця переробних робіт. На цьому етапі проводиться комплексне дослідження інших країн, насамперед, у розрізі їх соціально-економічного, географічно-територіального, військово-політичного, міжнародного економічного стану, діагностування ресурсних і товарних ринків, аналізування рівня розвитку толінгової діяльності на загальнодержавному, регіональному та галузевому рівнях, пошук потенційних контрагентів для налагодження толінгової співпраці. Як правило, іноземних власників давальницької сировини найбільше цікавить рівень економічного розвитку в державі, що визначає рівень розвитку місцевих товаровиробників, а також рівень середньої заробітної плати в державі, рівень забезпечення певним видом сировинно-матеріальних ресурсів, місцезрештування країни та рівень розвитку інфраструктури, лояльність нормативно-правової бази, що регулює зовнішньоекономічну діяльність, рівень військово-політичної стабільності в державі, рівень міжнародних економічних відносин країни з іншими державами, тощо. Паралельно із дослідженням певних зарубіжних держав слід здійснювати й вивчення та пошук потенційних контрагентів, котрі були б зацікавлені у

толінговій взаємодії та спроможні виконати переробні операції. Результатом реалізації цього етапу повинна стати структурована інформаційна база потенційних контрагентів для толінгової взаємодії.

Надалі зі сформованого на попередньому етапі переліку потенційних контрагентів для толінгової співпраці слід обрати оптимального партнера – виконавця толінгових операцій (переробне підприємство). Для цього необхідно здійснити критеріальне порівняння альтернативних контрагентів та безпосередньо особливостей й умов співпраці з ними. Для замовника толінгових операцій при виборі партнера критерії залежатимуть від його мотивів та в основному стосуватимуться стану та рівня використання наявних виробничих потужностей, кадрового забезпечення, достатніх для виконання переробних робіт, а також складського забезпечення, місцярозташування, потенціалу переробного підприємства, тощо.

Таким чином, реалізація першої стадії моделі здійснення толінгових операцій завершується вибором конкретного оптимального партнера – переробного підприємства для налагодження толінгової співпраці.

Друга стадія запропонованої моделі ґрунтується на налагодженні толінгової взаємодії між іноземним замовником та вітчизняним виконавцем переробних операцій. Зокрема, ця стадія розпочинається із надсилання замовником потенційному партнеру вмотивованої пропозиції про толінгову співпрацю. Така пропозиція може містити задекларовані мотиви здійснення толінгових операцій їх замовником та водночас обґрунтовувати переваги реалізації таких операцій для переробного підприємства з метою заохочення до встановлення взаємовідносин.

Задля прийняття обґрунтованого рішення національним товаровиробником щодо можливості започаткування толінгової діяльності необхідно ретельно та виважено розглянути надіслану пропозицію про співпрацю від іноземного партнера. Таким чином, вітчизняному підприємству слід, аналогічно як й іноземному замовнику, обґрунтувати доцільність та вигідність здійснення толінгових операцій на засадах діагностування

внутрішньоорганізаційного та зовнішнього середовища, ідентифікування різноаспектних мотивів реалізації толінгових операцій, обґрунтування доцільності їх здійснення. За результатами виконання вказаних етапів вітчизняним суб'єктом господарювання приймається рішення про згоду або відмову від толінгової співпраці із іноземним замовником. У випадку негативного рішення власник давальницької сировини повертається на першу стадію, а саме на етап пошуку потенційних контрагентів.

Позитивний результат відповіді національного товаровиробника на пропозицію толінгера дає змогу перейти до наступної третьої стадії реалізації толінгових операцій, пов'язаної вже безпосередньо із укладанням толінгового договору між іноземним замовником та вітчизняним переробним підприємством. Місцем проведення переговорів доцільно обирати місцерозташування переробного підприємства з метою вивчення його діяльності, виробничих потужностей, ресурсного забезпечення, тощо. При цьому оптимальним є варіант двостороннього проведення переговорів на територіях обох контрагентів з метою ознайомлення кожної із сторін із особливостями функціонування партнера та раціонального визначення майбутніх умов співпраці на засадах врахування фактичного стану та інтересів кожного із суб'єктів. У процесі ведення переговорів контрагентам доцільно ретельно та виважено обміркувати усі можливі умови, варіанти, обставини та особливості реалізації толінгових операцій, права, обов'язки та відповідальність кожної сторони толінгової взаємодії з метою досягнення оптимального консенсусу інтересів.

З метою встановлення комплексного різноаспектного уявлення про множину можливих варіантів реалізації толінгових операцій розроблено варіативно-інтерпретаційну модель організування таких операцій у митному режимі переробки на митній території України (рис. 3.4). Запропонована модель охоплює різні варіанти проведення толінгових операцій за їх ключовими параметрами та паралельно обґрунтовує ключові особливості реалізації відповідних варіантів.

Варіанти організування толінгових операцій

Інтерпретація особливостей реалізації відповідних варіантів

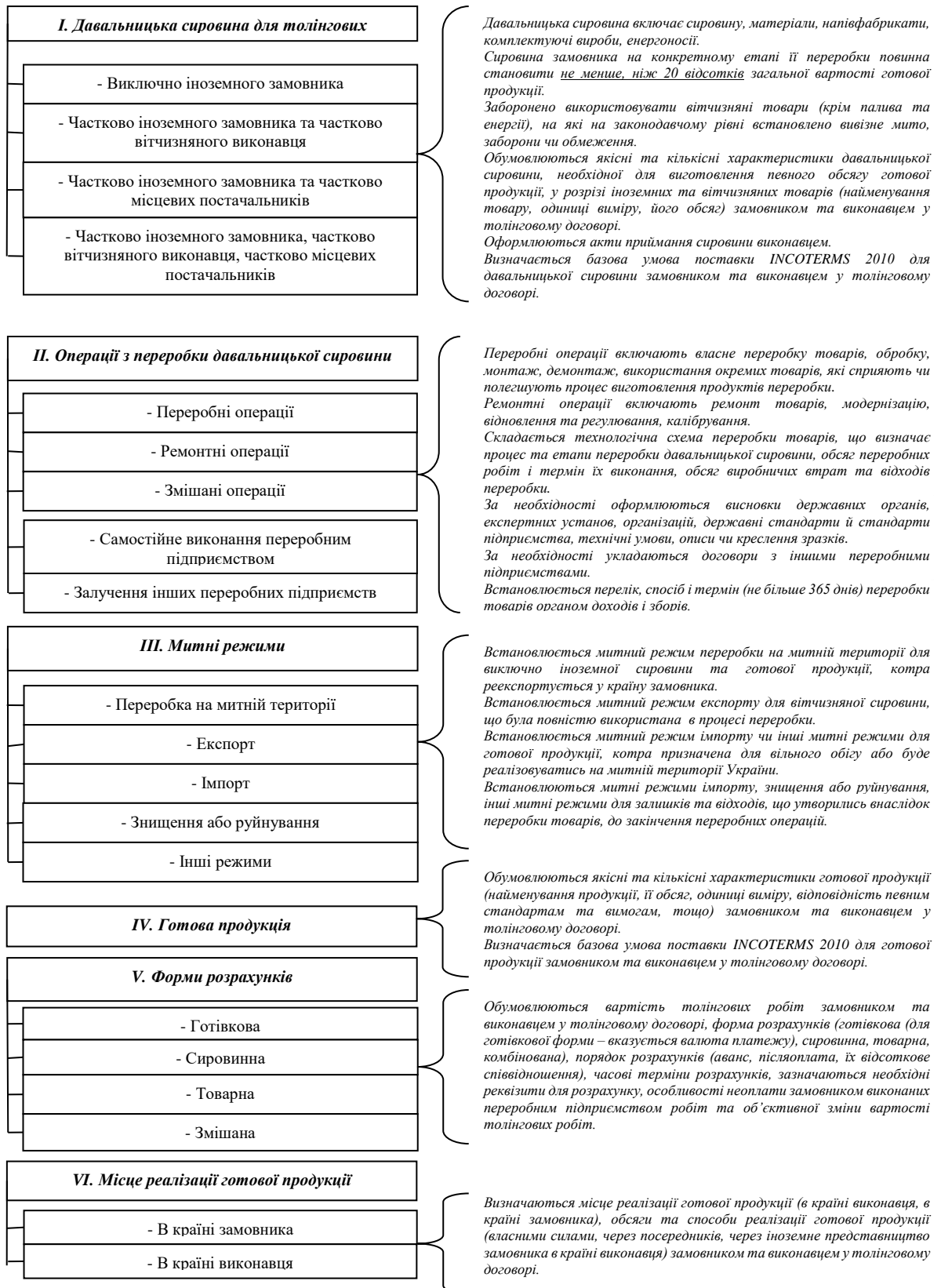

Рис. 3.4. Варіативно-інтерпретаційна модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на території України

Примітка: розроблено автором на підставі (Несторишен та Туржанський, 2016; Мельник та Нагірна, 2013b; ВРУ, 2010; 2012a)

Варто зазначити, що варіативно-інтерпретаційна модель є допоміжним прикладним інструментом для контрагентів толінгової взаємодії при укладанні толінгового контракту, адже дає змогу обрати оптимальний варіант здійснення толінгових операцій із множини можливих варіантів на підставі порівняння особливостей їх реалізації. Оскільки порядок здійснення толінгових операцій регулюється на законодавчому рівні, то важливим є чітке й однозначне визначення та відображення у толінговому контракті усіх умов, варіантів, особливостей, обставин їхньої реалізації. Це дасть змогу забезпечити правомірність реалізації толінгових операцій та налагодження ефективної співпраці з державними органами влади, зокрема уповноваженим органом.

Ключовим елементом толінгових операцій є давальницька сировина, яка відповідно до тлумачення Податкового кодексу України (ВРУ, 2010) може включати сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії. При цьому слід мати на увазі, що власником давальницької сировини повинен бути іноземний замовник толінгових операцій, який передає її вітчизняному переробному підприємству на певний час для виготовлення на її основі готової продукції. Крім того, потребує врахування вимога віднесення операцій до операцій з давальницькою сировиною, відображена у Податковому кодексі України (ВРУ, 2010), що регламентує частку сировини замовника у розмірі не менше, ніж 20 відсотків сумарної вартості виготовленої на її основі продукції. Адже згідно із положеннями Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) у процесі переробки товарів може використовуватись виключно сировина іноземного замовника, або можливі варіанти комбінування частково сировини іноземного замовника, частково вітчизняного виконавця, частково місцевих постачальників. Варто також прийняти до уваги той момент, що заборонено застосовувати вітчизняні товари (окрім палива та енергії), на які на законодавчому рівні встановлено вивізні мито, певні заборони чи обмеження Кабінету Міністрів України (ВРУ, 2012b).

Стосовно давальницької сировини, то у толінговому контракті необхідно також чітко прописати усі її визначені якісні та кількісні характеристики у розрізі

іноземних та вітчизняних товарів, необхідних для виготовлення певного обсягу готової продукції. Зокрема, мова йде про обов'язкове зазначення найменування товару, одиниць виміру, його обсягів, тощо. Також сторонам толінгової взаємодії доцільно визначити, чи достатнім є складське забезпечення переробного підприємства для належного зберігання давальницької сировини, продумати особливості її зберігання та за необхідності спільними зусиллями вирішити існуючі проблеми у цій сфері.

Надалі слід ретельно продумати та спланувати процес переробки давальницької сировини. Варто зазначити, що відповідно до положень Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) операції з переробки давальницької сировини можуть включати власне переробні операції (зокрема, обробку, монтаж, демонтаж, використання окремих товарів, тощо), або ремонтні операції (зокрема, модернізацію, відновлення та регулювання, калібрування), або і переробні, і ремонтні операції у комплексі. На цьому етапі також складається технологічна схема переробки сировини, яка подається у пакеті документів для одержання дозволу на здійснення толінгових операцій на митній території України. Така схема повинна в обов'язковому порядку містити відомості про процес та етапи переробки давальницької сировини, обсяги переробних робіт і термін їх виконання, обсяги виробничих втрат та відходів переробки. Слід зазначити, що відповідно до вимог Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) термін переробки давальницької сировини на митній території України встановлюється уповноваженим органом під час видачі дозволу на переробку, але сумарно він не повинен перевищувати, як правило, 365 днів. Крім того, залежно від специфіки сировини та переробних операцій слід з'ясувати необхідність одержання та підготувати усі додаткові документи, потрібні для ведення толінгової діяльності: висновки державних органів, експертних установ, організацій, державні стандарти й стандарти підприємства, технічні умови, описи чи креслення зразків. Зазначені документи також за необхідності пред'являються уповноваженому органу для одержання дозволу на здійснення переробних робіт.

Слід також враховувати можливість самостійного здійснення переробки давальницької сировини переробним підприємством або залучення інших переробних підприємств до реалізації окремих переробних операцій або виконання усього переробного циклу. Якщо до переробки давальницької сировини залучаються інші суб'єкти господарювання, то необхідним є одержання додаткового дозволу уповноваженого органу.

В процесі обговорення умов реалізації толінгових операцій необхідно також з'ясувати стан та достатність виробничих потужностей переробного підприємства для здійснення переробних операцій. Мова йде про те, чи достатньо у виконавця толінгових операцій власних виробничих потужностей, чи необхідним є надання толінгером певних виробничих потужностей або оренда в інших суб'єктів.

Наступним важливим елементом толінгових операцій є продукція, котра повинна бути виготовлена на основі давальницької сировини за визначеною технологічною схемою переробки. У толінговому контракті обов'язковим є чітке та однозначне визначення усіх необхідних якісних та кількісних характеристик готової продукції, зокрема, найменування продукції, її обсягу, одиниць виміру, відповідності певним стандартам та вимогам, обсягів допустимого браку, тощо. Як і у випадку із сировиною, контрагентам слід також встановити, чи достатнім є складське забезпечення переробного підприємства для зберігання готової продукції та за необхідності вирішити існуючі проблеми.

Варто пам'ятати, що в процесі переробки давальницької сировини, як і під час будь-якої виробничої діяльності, можливим є виникнення залишків сировини та відходів виробництва. При цьому важливим моментом є встановлення їхньої господарської цінності з подальшою метою поміщення таких залишків та відходів у відповідний митний режим (імпорту, знищення або руйнування, тощо).

Під час обговорення особливостей ведення толінгової співпраці важливо об'єктивно та обґрунтовано визначити вартість виконуваних переробним підприємством робіт з урахуванням усіх необхідних аспектів його виробничої

діяльності. Також слід обговорити та встановити найбільш оптимальну для обох контрагентів форму розрахунку: готівкову (при готівковій формі розрахунку обов'язковим є зазначення у толінговому договорі валюти розрахунку), сировинну, товарну, змішану форму. Варто зазначити, що в умовах оплати переробних робіт їх виконавцю сировиною, готовою продукцією чи комбінованим способом необхідним є поміщення сировини та готової продукції у режим імпорту чи інші митні режими. Крім того, фінансовий аспект толінгового договору передбачає визначення порядку розрахунку (аванс, післяплата, їх відсоткове співвідношення), часових термінів та необхідних реквізитів для проведення розрахункових операцій, особливостей неоплати замовником виконаних переробним підприємством робіт та об'єктивної зміни вартості толінгових робіт.

Надалі доцільно визначити місце реалізації готової продукції, тобто, в яких обсягах та де саме – за кордоном чи на митній території України буде реалізовуватись виготовлена продукція. Крім того, слід встановити способи збуту продукції – власними силами замовника чи виконавця, за допомогою посередників або через іноземне представництво толінгера на митній території України.

Невід'ємним елементом толінгової співпраці є визначення базових умов поставки INCOTERMS 2010 для сировини та готової продукції, що визначатимуть обов'язки і відповідальність замовника та виконавця стосовно пакування, завантаження, транспортування, страхування, розвантаження товарів.

За результатами обговорення та узгодження умов реалізації толінгових операцій здійснюється підготовка та укладання толінгового договору терміном, як правило, не більше, ніж на один рік (у випадку наявності намірів двох контрагентів щодо довготривалої співпраці договір може переукладатись та продовжуватись). При цьому слід пам'ятати, що процес укладання такого контракту повинен ґрунтуватись на вимогах Цивільного кодексу України (ВРУ, 2003б) (Розділ II «Загальні положення про договір», Глава 52 «Поняття та умови

договору», Глава 53 «Укладення, зміна і розірвання договору», Розділ III «Окремі види зобов'язань», Глава 54 «Купівля-продаж», Глава 61 «Підряд»), Господарського кодексу України (ВРУ, 2003а) (статті 265-271), Податкового Кодексу України (ВРУ, 2010) (статті 14-26), Митного кодексу України (ВРУ, 2012а) (Глава 23 «Переробка на митній території», Глава 24 «Переробка за межами митної території»).

Як зазначалось вище, з метою додаткового забезпечення потреб толінгових операцій у толінгову взаємодію, окрім її ключових невід'ємних учасників (замовника, виконавця, уповноваженого органу) можуть залучатись й інші суб'єкти, котрі відображені у полісуб'єктній моделі на рис. 3.3. При цьому такі суб'єкти можуть залучатись як толінгером, так і переробним підприємством у власних цілях. Таким чином, з'являється потреба у визначенні особливостей співпраці між партнерами на основі укладання відповідних договорів.

Після укладання толінгового договору виникає необхідність в одержанні власником давальницької сировини дозволу на проведення переробних робіт, що втілюється у четвертій стадії моделі реалізації толінгових операцій. Зокрема, власник давальницької сировини або уповноважена ним особа зобов'язана звернутись до уповноваженого органу з проханням дозволити здійснювати переробку давальницької сировини на митній території України. Разом із заявою толінгер чи уповноважена ним особа повинен представити уповноваженому органу пакет необхідних документів для поміщення товарів у митний режим переробки на митній території України, про які йшлося вище. Зокрема, мова йде про зовнішньоекономічний (толінговий) договір, технологічну схему переробки давальницької сировини, інші необхідні документи. Своєю чергою, уповноважений орган зобов'язаний здійснити ретельну перевірку усіх даних та відомостей, зазначених у поданій документації, для визначення їх достовірності та об'єктивності. Крім того, фахівці уповноваженого органу проводять ідентифікацію давальницької сировини на предмет її відповідності зазначеним у документах відповідним даним. Також представники уповноваженого органу уповноважені здійснювати виїзд та перевірку виробничих потужностей

національного товаровиробника для здійснення переробних операцій, умов та складів для зберігання давальницької сировини та готової продукції, тощо.

За одержаними результатами проведеної комплексної перевірки впродовж п'ятиденного терміну з дня реєстрації заяви уповноваженим органом надається дозвіл на проведення переробних робіт або обґрунтована відмова із поясненням відповідних підстав. Слід зазначити, що у Митному кодексі України (ВРУ, 2012а) наведено перелік можливих причин надання відмови у проведенні толінгових операцій на митній території України. Варто також зауважити, що у виданому дозволі на переробку давальницької сировини зазначається конкретний перелік дозволених операцій з переробки, способи їх здійснення, термін переробки товарів на митній території України, який може продовжуватись на основі надання уповноваженому органу обґрунтованих підстав, але здебільшого не більше, ніж 365 днів.

Наступна стадія моделі реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки пов'язана безпосередньо із виконанням переробних робіт на митній території України. Вказана стадія супроводжується реалізацією низки послідовних етапів: ввезення давальницької сировини на митну територію України та поміщення її на складі переробного підприємства або інших переробних підприємств у митному режимі переробки на митній території України; за необхідності доставка сировини на склади переробного підприємства або інших переробних підприємств від місцевих постачальників; приймання переробним підприємством чи його партнерами сировини та оформлення актів її прийому. Впродовж реалізації стадії переробки давальницької сировини на митній території України фахівці уповноваженого органу можуть проводити митний контроль давальницької сировини, котра поміщена у митний режим переробки, та виготовленої продукції. При цьому обов'язковою є перевірка відповідності заявлених у зовнішньоекономічному договорі чи інших документах обсягів виготовлення готової продукції фактичним обсягам одержаних продуктів переробки. Після завершення реалізації усіх переробних

операцій готова продукція підлягає поміщенню на складах виконавця толінгових робіт.

Завершальна стадія толінгової співпраці між іноземним замовником та вітчизняним виконавцем толінгових операцій пов'язана із реалізацією готової продукції відповідно до її призначення, митним оформленням сировини та продуктів переробки, здійсненням розрахункових операцій. Як зазначалось вище, одержані продукти переробки відповідно до домовленості між толінгером та переробним підприємством можуть реекспортуватись іноземному замовнику у його державу, а він надалі самостійно ними розпоряджається та здійснює їхній перерозподіл. Можливим є також варіант збуту готової продукції толінгером на митній території України через його іноземне представництво. Крім того, переробне підприємство відповідно до домовленості із толінгером може залишити частину готової продукції в якості оплати переробних робіт або придбати її для подальшої реалізації. При цьому виникає необхідність у адекватному та правомірному митному оформленні сировини та готової продукції відповідно до різних варіантів реалізації толінгових операцій. Зокрема, у цьому контексті можливим є застосування митних режимів переробки на митній території України, експорту, імпорту, знищення або руйнування, інших режимів. Нагадаємо, що у випадку використання виключно сировини іноземного замовника, котра була спожита у повному обсязі, та для виготовленої на її основі готової продукції, яка реекспортується у країну замовника, встановлюється митний режим переробки на митній території України. Своєю чергою, для вітчизняної сировини, що була повністю використана в процесі переробки на митній території України, під час реекспорту продуктів переробки у країну толінгера, застосовується митний режим експорту. Митний режим імпорту чи інші митні режими вводяться в умовах збуту готової продукції, котра призначена для вільного обігу або буде реалізовуватись на митній території України. Тоді як, митні режими імпорту, знищення або руйнування, інші митні режими встановлюються для залишків та відходів, що утворились внаслідок переробки товарів, до закінчення переробних операцій. Варто зазначити, що оподаткування

в межах толінгових операцій здійснюється відповідно до застосовуваних митних режимів згідно із чинними вимогами законодавства. При цьому слід пам'ятати, що митний режим переробки на митній території України передбачає умовне повне звільнення від оподаткування митними платежами та застосування інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Надалі реалізовується етап здійснення розрахунків між ключовими контрагентами (замовником і виконавцем) толінгової взаємодії та за необхідності з іншими суб'єктами, залученими у толінговий процес, відповідно до форми, порядку, термінів та інших особливостей оплати, зазначених в укладених договорах.

Після проведення усіх розрахунків в межах толінгової співпраці іноземним толінгером та вітчизняним переробним підприємством приймається рішення про продовження або припинення взаємодії. Якщо контрагенти домовились про спільне ведення й надалі толінгової співпраці, то необхідно повернутись на етап укладання толінгового контракту з метою узгодження умов і особливостей реалізації толінгових операцій та переукладання, уточнення або продовження толінгового договору й реалізації усіх наступних стадій алгоритму здійснення толінгових операцій у режимі переробки на митній території України.

3.3. Комплексна модель економічної діагностики толінгових операцій на підприємствах

На сучасному етапі розвитку зовнішньоекономічної діяльності у вітчизняному бізнес-середовищі простежується тенденція активного поширення толінгових операцій серед національних товаровиробників. У переважній більшості випадків в межах толінгової взаємодії вітчизняні суб'єкти господарювання виконують роль переробних підприємств, тобто, займаються виготовленням продукції для іноземних замовників із використанням давальницької сировини останніх. Такі тенденції не є випадковими, а об'єктивно зумовленими існуванням вагомих проблем у діяльності значної частини

представників вітчизняного бізнесу за різними сферами їхнього функціонування. При цьому спектр наявних проблем є доволі широким та відображає в основному низький рівень платоспроможності, рентабельності, фінансової незалежності, що зумовлює відсутність достатніх коштів для забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності, високу собівартість продукції, зatoryжні простоювання виробничих потужностей, масові звільнення працівників, незадоволення персоналу умовами праці та рівнем заробітної плати, відсутність налагоджених систем постачання та збуту продукції, мізерні ніші та низький рівень іміджу на внутрішньому та зовнішньому ринках, низький рівень конкурентоспроможності продукції та її відповідності міжнародним стандартам, тощо. Слід наголосити, що толінгові операції можуть вирішити окремі вищезазначені проблеми або їх комплекс за умови ефективного реалізації толінгу та врахування інтересів переробних підприємств в межах толінгової взаємодії. Натомість, можливим є також варіант негативного впливу толінгових операцій на діяльність виконавця переробних робіт в умовах незбалансованої політики іноземного толінгера, яка спрямована на виключне задоволення власних потреб та часткове чи абсолютне нівелювання інтересів контрагента. Таким чином, з огляду на усе вищевикладене виникає необхідність у розробленні ґрунтовної моделі різноаспектного економічного оцінювання ефективності реалізації толінгових операцій для переробного підприємства, що дасть змогу визначити вплив таких операцій на різні сфери його функціонування та встановити доцільність їх подальшого здійснення.

Незважаючи на активне поширення толінгових операцій у зовнішньоекономічній діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, теоретико-методологічні та методико-прикладні засади їхнього здійснення лише фрагментарно відображені у наявній літературній базі. Щодо оцінювання толінгових операцій як на підприємстві замовника, так і виконавця переробних робіт, можна констатувати те, що ця сфера є малодослідженою у вітчизняному та зарубіжному науковому середовищі.

Слід наголосити, що увага науковців, котрі займаються дослідженням проблем реалізації операцій з давальницькою сировиною, в тому числі й толінгових операцій, в основному зосереджена на обліково-аналітичних та зокрема бухгалтерських аспектах цієї сфери (Смушак, 2013; Осницька, 2012; Терновський, 2012; 2013; 2014; Іваненко, 2010а; 2010b; Козіцька, 2009; 2010; 2013; Кіляр, 2008). При цьому діагностичні процедури щодо визначення ефективності реалізації толінгових операцій на підприємствах залишились поза увагою вітчизняних та зарубіжних авторів. У досліджуваному контексті можна виокремити лише працю В.С. Семенюка (2004), яка вузькоспеціаліовано присвячена діагностуванню впливу операцій з давальницькою сировиною на потребу суб'єкта господарювання в оборотних коштах. Зокрема, науковцем доведено, що при зростанні частки давальницької сировини у загальному обсязі оборотних коштів бізнес-структури та частки операцій з давальницькою сировиною у виробничій діяльності зменшуватиметься потреба в оборотних коштах переробного підприємства. Варто зазначити про те, що операції з давальницькою сировиною, в тому числі й толінгові операції, можуть істотним чином покращити платоспроможність виконавця переробних робіт, що зумовлює важливість оцінювання цієї сфери. Поряд з цим, толінгові операції можуть чинити значно ширший вплив на різні сфери функціонування переробного підприємства, що вимагає різноаспектного оцінювання ефективності їхнього здійснення за істотними параметрами.

З огляду на одержані результати вивчення літературних джерел за проблемою, а також сучасні тенденції розвитку толінгових операцій у вітчизняному підприємницькому середовищі виникає необхідність у розробленні комплексної моделі економічної діагностики толінгових операцій на переробних підприємствах, котра спрямовуватиметься на усі пріоритетні сфери функціонування виконавця переробних робіт. Для побудови такої моделі необхідно з'ясувати специфіку толінгових операцій, що визначатиме характерні особливості діагностування цієї сфери.

За класичною схемою реалізації толінгових операцій переробне підприємство фактично не здійснює жодних видатків, пов'язаних із виготовленням продукції на основі давальницької сировини іноземного замовника та її збутом. Йдеться про те, що усі витрати, які виникають в межах ведення толінгових операцій, покриває, як правило, толінгер, якщо було досягнуто відповідної домовленості із виконавцем переробних робіт. За інших обставин за переробним підприємством можуть залишатись окремі види витрат, пов'язані, наприклад, із зберіганням, пакуванням, навантаженням готової продукції, тощо. Окрім того, толінгер надає винагороду переробному підприємству за виконані ним роботи, що формує його прибуток.

У процесі ведення толінгової діяльності переробному підприємству необхідно ретельно розрахувати собівартість толінгових операцій, тобто, усі витрати, пов'язані із їх реалізацією, з метою забезпечення абсолютного покриття таких витрат толінгером, встановлення обґрунтованого рівня дохідності та досягнення прибутковості у цій сфері. До структури витрат на виконання толінгових операцій класично за калькуляційним принципом можуть бути включені витрати на вітчизняну сировину та матеріали (якщо така сировина і матеріали використовуються в межах толінгових операцій), витрати на паливо та енергію на технологічні цілі, витрати на основну та додаткову заробітну плату основних робітників, задіяних до виконання переробних робіт, та пов'язаний з ними єдиний соціальний внесок, витрати, пов'язані з утриманням та експлуатацією обладнання (в тому числі, амортизаційні відрахування), загальновиробничі витрати, що виникають в межах виконання переробних робіт (в тому числі, витрати на соціальний захист працівників, задіяних до виконання переробних робіт), адміністративні витрати (в тому числі, витрати на оплату послуг сторонніх організацій, якщо такі послуги використовуються для виконання толінгових робіт, витрати на сплату окремих податків, мова йде, наприклад, про ті податки, які виникають в межах толінгових операцій в умовах використання вітчизняної сировини та матеріалів, реалізації готової продукції на митній території України, тощо), витрати на збут (Кузьмін та ін., 2012). При

цьому слід зазначити, що включення тих чи інших вищезазначених статей витрат у вартість переробних робіт відбувається на підставі взаємної домовленості між сторонами толінгової угоди (толінгером та переробним підприємством). Якщо партнерами було досягнуто згоди щодо оплати толінгером усіх витрат, пов'язаних із виконанням переробних операцій, то у такому випадку, як зазначалось вище, переробне підприємство фактично не здійснює жодних видатків.

Будь-яка діяльність підприємства, в тому числі й толінгова діяльність, повинна підлягати перманентному діагностуванню задля визначення ефективності її здійснення та оцінювання впливу на різні сфери функціонування господарюючого суб'єкта. Специфіка реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві, що в основному передбачає виготовлення готової продукції для іноземного партнера із використанням його давальницької сировини, обумовлює характерні особливості в економічній діагностиці ефективності таких операцій на фоні оцінювання самостійної виробничо-господарської діяльності. Мова йде про те, що за певних обставин, які склались на підприємстві, йому більш вигідно та доцільно здійснювати переробку давальницької сировини, аніж аналогічну незалежну діяльність. Крім того, існують ситуації, коли підприємство нездатне за допомогою наявних ресурсів забезпечити стабільну виробничо-господарську діяльність, відновити призупинені види діяльності, зберегти кадровий склад, тощо. Натомість, толінгові операції дають змогу вирішити одну чи декілька проблем функціонування підприємства і надалі забезпечити комплекс належних фінансових, виробничих, техніко-технологічних, соціально-кадрових, маркетингово-логістичних або інших умов для налагодження ефективної самостійної діяльності. З огляду на усе вищевикладене переробному підприємству важливо володіти грамотним інструментарієм економічної діагностики толінгових операцій, що адекватно враховуватиме означену специфіку толінгової діяльності. Йдеться про адекватний підбір, насамперед, репрезентативних індикаторів та відповідних їм критеріїв, формування

обґрунтованої ідентифікаційно-інтерпретаційної бази, що дасть змогу сформуванню обґрунтованої цільової інформаційної бази про результативність перебігу толінгових операцій та їх вплив на досліджувані сфери функціонування і загальний стан підприємства, на підставі якої керівництво зможе ухвалювати оптимальні управлінські рішення щодо доцільності ведення такої діяльності, перегляду та зміни умов її провадження, тощо. При цьому слід зауважити, що оскільки толінгові операції ґрунтуються на реалізації повного ланцюга створення нової вартості, то систему індикаторів слід формувати комплексно із включенням усіх пріоритетних сфер функціонування переробного підприємства.

На підставі вивчення літературних джерел розроблено комплексну модель економічної діагностики толінгових операцій (рис. 3.5), яка акцентує увагу на мотивах, переслідуваних переробним підприємством при запровадженні та здійсненні толінгової діяльності, а також передбачає врахування рівня комплексності діагностичних цілей.

Нижче розглянемо більш ретельно запропоновану модель економічної діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві.

Передусім, варто зазначити про те, що відображена на рис. 3.5 модель пропонує два варіанти проведення діагностичних процедур – в оперативному експрес-режимі або фундаментальним чином. При цьому вибір характеру оцінювання відбувається з урахуванням встановлених діагностичних цілей у цій сфері, котрі нерозривно пов'язані із першопочатковими мотивами здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві. Слід зауважити, що за одержаними результатами проведення експрес-діагностики може бути ухвалено рішення про необхідність реалізації діагностичних процедур фундаментального характеру, котрі забезпечуватимуть отримання комплексної, більш достовірної та обґрунтованої інформаційної бази щодо ефективності здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві.

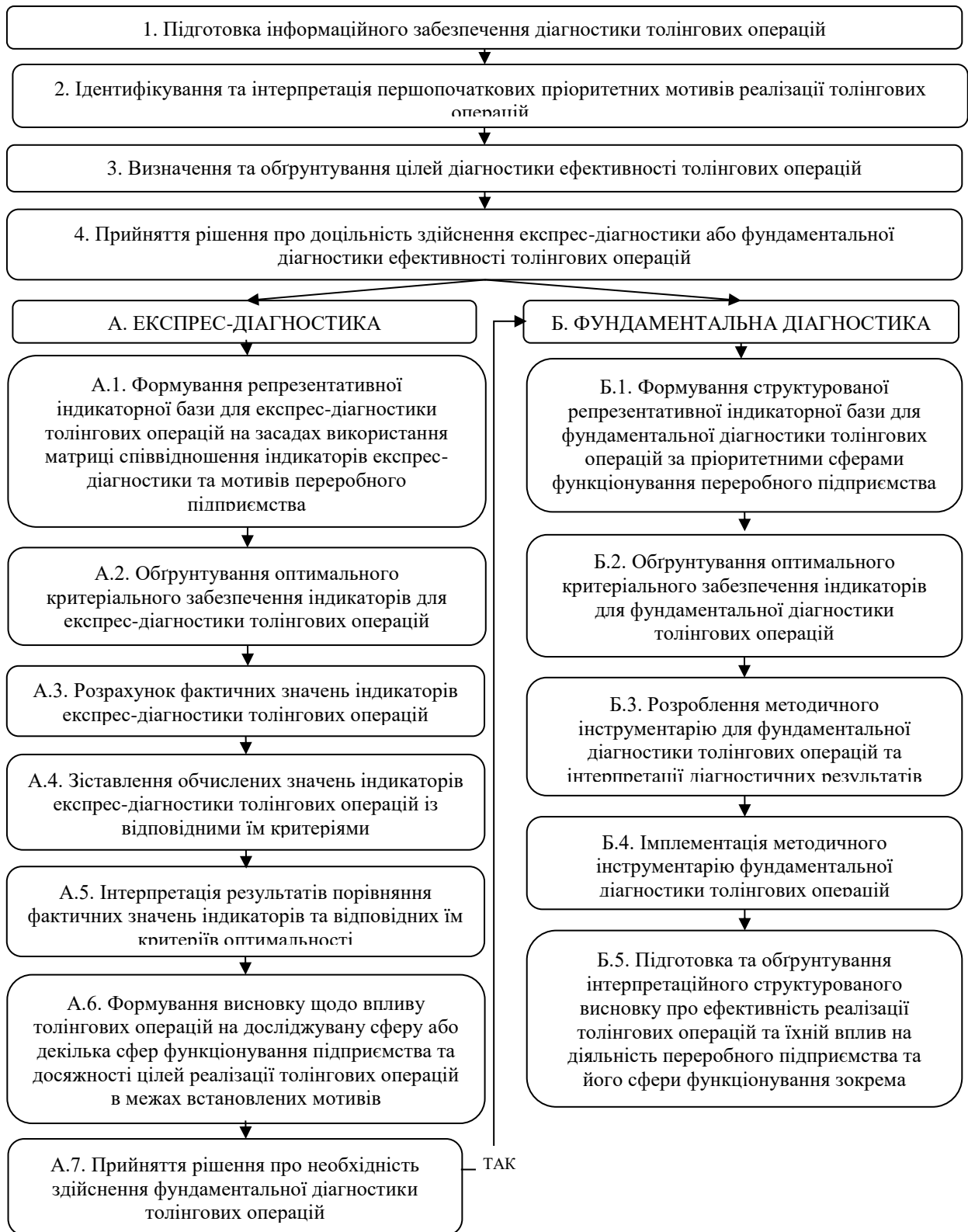

Рис. 3.5. Комплексна модель економічної діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві

Примітка: удосконалено автором на підставі (Нагірна, 2015а; Вакульчик та Книшен, 2014; Гринишин, 2014; Кузьмін та ін., 2014; Мельник та Нагірна, 2014; Філіпенко та Анісімова, 2014; Кривов'язюк, 2013; Брояка, 2012; Вакульчик та Дубицький, 2012; Філіпішин, 2012; Бондарева, 2011; Дерев'янок та Лукаш, 2011; Куліков, Попов та Котов, 2011; Маслак та Жежуха, 2011; Волкова та Гірчук, 2010; Мельник, 2010; Погорелов, 2010; Бестужева, 2009; Кіндрацька, Білик та Загородній, 2007; Коваленко, Гаврилов та Кармазин, 2007; Дем'яненко, 2005; Вічевич та Максимець, 2004; Ісаєва, 2001; Покропивний ред., 2000; Продіус та Новиков, 1992)

Перший етап запропонованої на рис. 3.5 моделі полягає у підготовці інформаційного забезпечення діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві, що ґрунтується на пошуку та доборі різноманітних інформаційних джерел, які відобразатимуть репрезентативну інформацію про перебіг толінгових операцій на підприємстві, стан його внутрішнього та зовнішнього середовища, тощо. Оскільки толінгові операції передбачають взаємодію різних учасників (замовника та виконавця переробних робіт, представників уповноважених органів, банківських установ, постачальників, посередників, перевізників, дистриб'юторів, інших підприємств тощо), то такому виду співпраці притаманне розгалужене інформаційно-документальне забезпечення. Варто зазначити, що окремі документи є обов'язковими для оформлення в межах будь-якої толінгової взаємодії незалежно від складу її учасників (толінгова угода, технологічна схема переробки давальницької сировини, акти приймання-передавання давальницької сировини та готової продукції, тощо) (Федяєва, 2010).

Як зазначалось вище, у толінгову взаємодію можуть бути задіяні поряд із ключовими учасниками (замовником та виконавцем переробних робіт) також й інші суб'єкти, які забезпечують перебіг толінгових операцій. В межах співпраці переробного підприємства із додатковими партнерами фігурують, як правило, типові документи, притаманні для відповідного виду взаємодії (угоди, накладні, акти, рахунки, тощо).

Варто наголосити, що для проведення діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві необхідними інформаційними джерелами є не лише документи, що підготовлюються в межах толінгової взаємодії, але й комплексна інформація про стан різних сфер внутрішнього та зовнішнього середовища виконавця переробних робіт. Саме наявність достовірної та репрезентативної інформаційної бази дасть змогу грамотно оцінити ефективність реалізації толінгових операцій, їхній вплив на різні сфери функціонування підприємства, встановити доцільність подальшого здійснення такої діяльності, тощо.

При ухваленні рішення щодо виконання переробних робіт на підприємстві керівництво, як правило, володіє низкою мотивів як першопочаткових причин їхнього запровадження. При цьому в процесі чи після виконання переробних робіт управлінська ланка, зазвичай, прагне дізнатись, чи були виправдані мотиви щодо впровадження толінгових операцій, який ефект зумовила толінгова діяльність та який вплив спричинила на загальний стан переробного підприємства або його окремі сфери функціонування. Таким чином, на другому етапі комплексної моделі економічної діагностики толінгових операцій доцільно визначити та охарактеризувати усі пріоритетні першопочаткові мотиви здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві, що дасть змогу окреслити діагностичні цілі у цій сфері. Як зазначалось вище, ретельна характеристика спектру можливих мотивів переробного підприємства щодо запровадження толінгової діяльності наведена у підрозділі 1.1.

Відповідно до одержаної інформації про стан внутрішнього та зовнішнього середовища переробного підприємства, а також масштабності та особливостей ідентифікованих першопочаткових мотивів реалізації толінгових операцій визначається характер діагностичних цілей у цій сфері та вид діагностики. Так, якщо керівництво при започаткуванні толінгових операцій відштовхувалось від одного чи декількох мотивів з однієї функціональної сфери та прагне одержати оперативним чином локальні діагностичні результати щодо ефективності реалізації толінгових операцій та їхнього впливу на відповідну сферу функціонування переробного підприємства, то доцільним є здійснення локальної експрес-діагностики. Якщо ж до намірів керівництва входить одержання оперативної інформації про вплив толінгових операцій на різні сфери функціонування переробного підприємства, то у такому випадку доцільним є здійснення часткової діагностики (охоплює декілька сфер функціонування) або комплексної діагностики (спрямована на усі пріоритетні сфери функціонування) в експрес-режимі. У випадку орієнтації управлінської ланки на різноаспектні мотиви при запровадженні толінгових операцій та намірів отримання комплексної ретельно обґрунтованої інформаційної картини щодо ефективності

толінгових операцій та їхнього впливу на різні сфери функціонування переробного підприємства слід звернутись до механізму фундаментальної діагностики.

На сучасному етапі експрес-діагностика викликає дедалі більше зацікавлення серед представників наукової спільноти, що підтверджується зростанням кількості досліджень цього виду діагностики у різних економічних сферах. На підставі врахування низки поглядів науковців (Кузьмін, Мельник та Гром'як, 2014; Кузьмін та Товстенюк, 2014; Товстенюк та Гром'як, 2013; Мельник та Гром'як, 2012) було визначено, що діагностика в експрес-режимі дає змогу оперативно здійснити оцінювання певного об'єкта чи процесу за одним, декількома або комплексом параметрів та одержати попередні результати про його стан. Стосовно експрес-діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві, то такий вид оцінювання застосовується в умовах існування необхідності оперативного одержання інформації про вплив толінгових операцій на одну або декілька сфер функціонування підприємства. При цьому під час вибору експрес-діагностики керівництво переробного підприємства, як правило, прагне дізнатись, чи були виправдані конкретні мотиви впровадження толінгових операцій на їхньому підприємстві.

Щодо фундаментальної діагностики, то її вибір обумовлюється прагненнями керівників та власників переробного підприємства комплексно та достовірно оцінити вплив толінгових операцій на різні сфери функціонування їхнього підприємства з метою прийняття управлінських рішень щодо подальшого ведення толінгової діяльності та розвитку виробничо-господарської діяльності підприємства (Мельник, 2010). Адже толінгові операції за своїм призначенням покликані вирішити низку наявних проблем переробного підприємства, покращити ефективність його функціонування та забезпечити сприятливі передумови для відновлення автономної роботи. Крім того, вибір діагностики фундаментального поглибленого характеру може здійснюватись й після реалізації діагностичних процедур в експрес-режимі в умовах недостатності чи необґрунтованості одержаних діагностичних результатів.

Варто зазначити про те, що як і експрес-діагностика толінгових операцій, так і фундаментальна діагностика у цій сфері здійснюються за класичними діагностичними канонами. Як видно з рис. 3.5, в межах обох видів діагностичного оцінювання відбувається підготовка індикаторно-критеріального забезпечення, що є невід'ємним атрибутом діагностики будь-якого виду. Мова йде, насамперед, про вибір репрезентативних індикаторів для оцінювання толінгових операцій відповідно до встановлених діагностичних цілей. При цьому слід зауважити, що добір індикаторів для експрес-діагностики відрізнятиметься від фундаментальної діагностики. Так, для експрес-діагностики залежно від її характеру (локального, часткового чи комплексного) доцільно обирати обмежену кількість найбільш репрезентативних індикаторів з однієї чи декількох тематичних груп. Крім того, ключовим принципом добору індикаторів для здійснення експрес-діагностики є врахування мотивів здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві. При цьому залежно від кількості та характеру мотивів індикаторна база може коливатись від одного індикатора до їх сукупності. Наприклад, якщо керівництво прагне дізнатись, чи був виправданий конкретний мотив впровадження толінгових операцій, то експрес-діагностика може ґрунтуватись на обчисленні одного або декількох індикаторів, що безпосередньо стосуються цього мотиву. Якщо ж управлінська ланка має намір довідатись про виправданість мотивів, наприклад, виробничого характеру, то доцільним є підбір індикаторів, як правило, саме з цієї тематичної групи. В умовах існування прагнень керівної ланки одержати комплексну оперативну інформацію про вплив толінгових операцій на діяльність переробного підприємства виникає необхідність у включенні одного чи декількох показників з усіх тематичних груп у індикаторну базу експрес-діагностики толінгових операцій.

Стосовно індикаторної бази фундаментальної діагностики толінгових операцій переробного підприємства, то її формування повинно здійснюватись на підставі вибору достатньої кількості репрезентативних індикаторів, які можуть надати вичерпну комплексну інформацію про вплив толінгових операцій на усі

сфери функціонування переробного підприємства. При цьому слід пам'ятати, що відповідно до класичних принципів діагностики (Мельник, 2010) індикаторна база повинна включати лише найбільш інформативні та репрезентативні індикатори, котрі дійсно відображатимуть вплив толінгових операцій на стан конкретної сфери функціонування. Крім того, доцільно здійснити систематизацію усіх індикаторів за тематичними групами для визначення відокремленого впливу толінгових операцій на кожну із сфер функціонування переробного підприємства та їх подальшого агрегування у цілях інтегрального оцінювання впливу на загальний стан господарюючого суб'єкта. У межах однієї тематичної групи слід зосередитись на не більше 10 індикаторах, оскільки їхня надмірна кількість може призвести до втрати взаємозв'язків між показниками, складності агрегування, тощо. Також варто пам'ятати про виключення взаємообернених та схожих за змістовим наповненням показників (Мельник, 2010).

Окрім визначення індикаторної бази, необхідним етапом діагностики толінгових операцій переробного підприємства також є підготовка її критеріального забезпечення. Слід наголосити на тому, що критерії оптимальності індикаторів діагностики толінгових операцій повинні бути чіткими, адекватними та відповідати реальним умовам внутрішнього та зовнішнього середовища переробного підприємства. Як правило, найбільш зацікавленими суб'єктами у діагностиці толінгових операцій переробного підприємства є його керівна ланка, адже до її намірів має входити визначення ефективності перебігу толінгових операцій та їх впливу на різні сфери функціонування підприємства, на підставі чого відбуватиметься ухвалення рішень про доцільність реалізації операцій такого виду або зміну умов їхнього здійснення, а також перспективи розвитку переробного підприємства у контексті налагодження автономної роботи. Якщо керівництво переслідує визначені вище цілі, то у такому випадку необхідною є об'єктивна, адекватна та обґрунтована критеріальна база діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві.

Варто зазначити й про те, що методичне забезпечення для експрес-діагностики толінгових операцій та діагностики фундаментального характеру певним чином відрізнятиметься. Оскільки експрес-діагностика повинна реалізовуватись в оперативному режимі, то очевидною є необхідність вибору простого діагностичного інструментарію. Мова йде про здійснення простого арифметичного розрахунку визначених індикаторів та порівняння їх одержаних значень із відповідними критеріями. Для отримання обґрунтованих та достовірних даних в межах фундаментальної діагностики доцільно обирати інструментарій більш складного порядку, що дасть змогу систематизувати та агрегувати різноформатні значення індикаторів з різних сфер функціонування переробного підприємства та визначити зважену інтегральну оцінку толінгових операцій.

Фундаментальна діагностика толінгових операцій переробного підприємства істотним чином відрізняється від аналогічної експрес-діагностики також за низкою параметрів здійснення та діагностичними результатами. Внаслідок ефективного проведення цільових діагностичних процедур фундаментального характеру можна одержати комплексні обґрунтовані та достовірні результати про вплив толінгових операцій на пріоритетні сфери функціонування переробного підприємства та його загальний стан. При цьому, на відміну від експрес-діагностики, фундаментальне оцінювання толінгових операцій потребує більш ґрунтовної ресурсної бази. Зокрема, мова йде про те, що здійснення діагностики фундаментального характеру займає більше часу, аніж експрес-діагностика; інформаційне забезпечення такої діагностики повинно бути більш розгалуженим та обґрунтованим порівняно із експрес-діагностикою, тобто, охоплювати дані з усіх пріоритетних сфер внутрішнього та зовнішнього середовища переробного підприємства; реалізація діагностичних процедур фундаментального характеру повинна здійснюватись із використанням складного методичного забезпечення, котре дасть змогу грамотно агрегувати одержані різноформатні діагностичні дані з різних сфер у єдиний інтегральний показник; ефективність реалізації фундаментальних діагностичних процедур,

пов'язаних із імплементацією методичного інструментарію та підготовкою інтерпретаційних висновків, забезпечується за допомогою залучення висококваліфікованих кадрів, які володіють належними компетентностями у цій сфері; фундаментальна діагностика також потребує значних витрат фінансових ресурсів, пов'язаних із формуванням якісної ресурсної бази (Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010).

Як зазначалось вище, методичний інструментарій фундаментальної діагностики толінгових операцій переробного підприємства відрізняється складністю, оскільки передбачає не лише простий арифметичний розрахунок діагностичних індикаторів та зіставлення одержаних значень із відповідними їм критеріями, як у випадку експрес-діагностики, але й агрегування різноформатних значень індикаторів у єдиний інтегральний показник, що репрезентуватиме узагальнений зважений вплив толінгових операцій на діяльність переробного підприємства. Крім того, важливо забезпечити грамотну та об'єктивну інтерпретацію одержаних діагностичних результатів з метою формування реальної економічної картини толінгової взаємодії для переробного підприємства.

Оскільки індикаторна база фундаментальної діагностики для будь-яких об'єктів складається, як правило, із різноформатних та різновимірних індикаторів, що пояснюється її комплексністю, то доцільним є використання експертного методу для трансформації розрахованих значень показників у єдину шкалу. Мова, зокрема, йде про використання біноміального методу, до якого все частіше звертаються як вітчизняні, так і зарубіжні науковці та діагностичної практики для досягнення діагностичних цілей. Зокрема, біноміальний підхід ґрунтується на такому принципі визначення відповідності розрахованих значень індикаторів їх критеріям оптимальності (Мельник, 2010): 1 – індикатор відповідає критерію, 0 – індикатор не відповідає критерію. Частка відповідностей розрахованих значень індикаторів критеріям в межах певної тематичної групи у загальній кількості індикаторів цієї групи становитиме локальний рівень ефективності реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві.

Інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві рекомендовано визначати адитивним зваженим методом, який широко використовується у зарубіжній діагностичній практиці на різних рівнях. Мова йде про експертне встановлення коефіцієнтів вагомостей кожному локальному рівню ефективності реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві, котрі підлягатимуть подальшому агрегуванню у інтегральну зважену оцінку.

На підставі систематизації множини усіх пріоритетних мотивів реалізації толінгових операцій на вітчизняних переробних підприємствах (підрозділ 1.1) та з урахуванням спектральності їхніх впливів на діяльність суб'єктів господарювання виокремлено такі ключові тематичні групи діагностичних індикаторів: виробничу, сировинно-матеріальну, майнову, фінансову, маркетингово-логістичну та зовнішньоекономічну групи. За функціональним принципом в межах кожної із перелічених вище груп було обрано найбільш репрезентативні індикатори та адекватні їм критерії (табл. 3.7 – табл. 3.13).

Одним із найбільш поширених та об'єктивних мотивів реалізації толінгових операцій на вітчизняних підприємствах є зatoryжні простоювання виробничих потужностей. Мова йде про те, що значна частина вітчизняних суб'єктів господарювання ще за часів існування СРСР сформувала потужні виробничі бази, які, на жаль, в сучасних кризових умовах не може повною мірою використовувати з огляду на різноманітні об'єктивні або суб'єктивні причини. За таких обставин відбувається катастрофічний занепад виробничої діяльності багатьох підприємницьких структур, що супроводжується зупинкою окремих видів виробництва, звуженням товарного асортименту та товарної номенклатури, «старінням» виробничих технологій, тощо. У табл. 3.5 запропоновано сукупність виробничих індикаторів, які демонструють вплив толінгових операцій на вирішення вищезазначених проблем вітчизняних переробних підприємств та покращення їх виробничої діяльності.

Таблиця 3.5

Виробничі індикатори діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1. Порівняльний рівень використання виробничих потужностей в умовах реалізації толінгових операцій, (V_1)	$V_1 = V_t - V_a$, де V_t - коефіцієнт використання виробничих потужностей підприємства з врахуванням обсягів виготовленої продукції в межах толінгових операцій; V_a - коефіцієнт використання виробничих потужностей підприємства без врахування толінгових операцій.	Прямуювання до одиниці	Відображає рівень, на який змінилось завантаження виробничих потужностей підприємства в умовах виготовлення продукції за толінговими операціями
2. Коефіцієнт регенерації виробничої діяльності в умовах реалізації толінгових операцій, (V_2)	$V_2 = N_v / N_z$, де N_v - кількість відновлених видів виробництва в умовах реалізації толінгових операцій впродовж звітного періоду, од.; N_z - загальна кількість призупинених видів виробництва на початок звітного періоду, од.	>0, прямування до одиниці	Демонструє рівень відновлення призупинених видів виробництва в умовах реалізації толінгових операцій
3. Коефіцієнт диверсифікації виробничої діяльності в умовах реалізації толінгових операцій, (V_3)	$V_3 = N_d / N_a$, де N_d - кількість освоєних нових видів виробництва в умовах реалізації толінгових операцій впродовж звітного періоду, од.; N_a - загальна кількість функціонуючих видів виробництва на кінець звітного періоду, од.	>0, прямування до одиниці	Відображає частку диверсифікованих видів виробництва у структурі виробничої діяльності в умовах реалізації толінгових операцій
4. Коефіцієнт регенерації товарного асортименту в умовах реалізації толінгових операцій, (V_4)	$V_4 = N_{va} / N_{za}$, де N_{va} - кількість відновлених асортиментних груп товарів в умовах реалізації толінгових операцій впродовж звітного періоду, од.; N_{za} - загальна кількість асортиментних груп товарів, виробництво яких було призупинено, на початок звітного періоду, од.	>0, прямування до одиниці	Показує рівень відновлення асортиментних груп товарів, виробництво яких було призупинено, в умовах реалізації толінгових операцій
5. Коефіцієнт диверсифікації товарного асортименту в умовах реалізації толінгових операцій, (V_5)	$V_5 = N_{da} / N_{ta}$, де N_{da} - кількість освоєних нових асортиментних груп товарів в умовах реалізації толінгових операцій впродовж звітного періоду, од.; N_{ta} - загальна кількість наявних асортиментних груп товарів на кінець звітного періоду, од.	>0, прямування до одиниці	Відображає частку диверсифікованих асортиментних груп товарів в умовах реалізації толінгових операцій у наявному асортименті товарів
6. Коефіцієнт інноватизації технологій виробництва в умовах реалізації толінгових операцій, (V_6)	$V_6 = N_{it} / N_{zt}$, де N_{it} - кількість освоєних інноваційних технологій виробництва в умовах реалізації толінгових операцій впродовж звітного періоду, од.; N_{zt} - загальна кількість використовуваних технологій виробництва на кінець звітного періоду, од.	>0, прямування до одиниці	Демонструє частку освоєних інноваційних технологій виробництва у технологічному арсеналі в умовах реалізації толінгових операцій

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фещур та Самуляк, 2010; Фещур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у виробничій сфері переробного підприємства доцільно розраховувати за формулою:

$$I_v^l = \frac{\sum_{i=1}^n V_i}{n}, \quad (3.3)$$

де I_v^l - локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у виробничій сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер виробничого індикатора; V_i – показник відповідності розрахованого значення виробничого індикатора встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих виробничих індикаторів.

Одним із ключових мотивів запровадження толінгових операцій на вітчизняних переробних підприємствах є високі матеріальні витрати на виготовлення певних видів продукції, що здебільшого зумовлено складністю доступу, дефіцитом або відсутністю відповідної сировинно-матеріальної бази у країні виконавця переробних робіт. Своєю чергою, імпорт необхідних сировинно-матеріальних ресурсів теж є у багатьох випадках малодоступним для національних товаровиробників з огляду, насамперед, на істотні коливання курсу валют, зовнішні бар'єри імпорту, тощо. Це відповідно призводить до зростання собівартості продукції та її ціни і, як наслідок, зумовлює низьку товарну конкурентоспроможність за ціновими параметрами. Усе вищевикладене істотним чином заохочує вітчизняні переробні підприємства до використання давальницької сировини іноземних контрагентів. При цьому слід зазначити, що в процесі реалізації толінгових операцій можливим є використання частини вітчизняних сировинно-матеріальних ресурсів (власних або купованих у вітчизняних виробників) для виготовлення готової продукції іноземному толінгеру. Таким чином, переробному підприємству для визначення ефективності здійснення толінгових операцій у сировинно-матеріальному вимірі доцільно також порівнювати вартість різних видів вітчизняної сировини із відповідними видами давальницької сировини у контексті можливої заміни окремих видів таких ресурсів. У табл. 3.6 відображено ключові сировинно-

матеріальні індикатори, розрахунок яких дасть змогу ідентифікувати вплив толінгових операцій на відповідну сферу переробного підприємства з урахуванням його пріоритетних мотивів.

Таблиця 3.6

Сировинно-матеріальні індикатори діагностики ефективності реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1. Порівняльний ефект від використання давальницької сировини, грн., (S_1)	$S_1 = S_{ds} - S_{vs}$, де S_{ds} - вартість давальницької сировини певного виду у певному обсязі, грн.; S_{vs} - вартість вітчизняної сировини аналогічного виду в аналогічному обсязі, яку підприємство може самостійно виготовити або придбати на вітчизняному ринку, грн.	<0	Свідчить про доцільність використання давальницької сировини певного виду у процесі реалізації толінгових операцій або її заміни на аналогічний вид вітчизняної сировини
2. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, (S_2)	$S_2 = C_{ds} / O_{mz}$, де C_{ds} - собівартість виготовленої продукції в умовах реалізації толінгових операцій, грн.; O_{mz} - середньорічний обсяг матеріальних запасів для реалізації толінгових операцій, грн.	Прямуювання до максимуму, більше від середнього значення на підприємстві	Показує інтенсивність використання матеріальних запасів в умовах виконання переробних робіт
3. Матеріальний ефект толінгових операцій, грн., (S_3)	$S_3 = I_s - C_s$, де I_s - дохід від реалізації власних сировинно-матеріальних ресурсів замовнику для виконання переробних робіт, грн.; C_s - витрати переробного підприємства на виготовлення сировинно-матеріальних ресурсів для виконання переробних робіт, грн.	>0 , прямування до максимуму	Демонструє прибуток переробного підприємства, одержаний від реалізації власних сировинно-матеріальних ресурсів замовнику для виконання переробних робіт

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фецура та Самуляк, 2010; Фецура, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у сировинно-матеріальній сфері переробного підприємства доцільно розраховувати за аналогією, як і для виробничої сфери, за формулою:

$$I_s^l = \frac{\sum_{i=1}^n S_i}{n}, \quad (3.4)$$

де I_s^l - локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у сировинно-матеріальній сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер сировинно-матеріального індикатора; S – показник відповідності розрахованого значення сировинно-матеріального індикатора встановленому критерію

оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих сировинно-матеріальних індикаторів.

Для реалізації толінгових операцій на переробному підприємстві, як правило, використовуються власна майнова база, тобто, необхідні основні засоби підприємства (обладнання, виробничі та складські приміщення, тощо). Саме тому мотивами впровадження толінгових операцій на переробному підприємстві є, зазвичай, низький рівень завантаження обладнання, виробничих та складських площ тощо. Однак, можливим є також варіант, за якого керівництво переробного підприємства вдається до толінгової співпраці з огляду на прагнення оновити власну майнову базу за рахунок інвестицій толінгера. З огляду на вищевикладене у табл. 3.7 підібрано низку індикаторів, які репрезентують вплив толінгових операцій на майновий стан переробного підприємства відповідно до ключових мотивів у цій сфері.

Таблиця 3.7

Майнові індикатори діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1	2	3	4
1. Коефіцієнт оновлення основних засобів в умовах реалізації толінгових операцій, (M_1)	$M_1 = V_{oz} / P_{Voz}$, де V_{oz} - вартість введених основних засобів для реалізації толінгових операцій у звітному періоді, грн.; P_{Voz} - первісна вартість основних засобів на кінець звітного періоду, грн.	>0 , прямування до максимуму	Відображає інтенсивність оновлення основних засобів в умовах реалізації толінгових операцій
2. Порівняльний рівень екстенсивного завантаження обладнання в умовах реалізації толінгових операцій, (M_2)	$M_2 = K_{et} - K_{eb}$, де K_{et} - коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання з урахуванням фактичного часу роботи устаткування в умовах реалізації толінгових операцій; K_{eb} - коефіцієнт екстенсивного завантаження обладнання без врахування толінгових операцій.	Прямування до одиниці	Показує рівень, на який змінилась частка фактичного часу роботи обладнання у максимально можливому календарному часі його роботи в умовах реалізації толінгових операцій
3. Порівняльний рівень інтенсивного завантаження обладнання в умовах реалізації толінгових операцій, (M_3)	$M_3 = K_{it} - K_{ib}$, K_{it} - коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання з врахуванням обсягів виготовленої продукції в умовах реалізації толінгових операцій; K_{ib} - коефіцієнт інтенсивного завантаження обладнання без врахування толінгових операцій.	Прямування до одиниці	Відображає рівень, на який змінилось завантаження обладнання з врахуванням обсягів виготовленої продукції в умовах реалізації толінгових операцій

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4
4. Коефіцієнт зносу основних засобів в умовах реалізації толінгових операцій, (M_4)	$M_4 = A_{tk} / A_{tr}$, де A_{tk} - величина амортизаційних відрахувань з основних засобів, які використовувались для реалізації толінгових операцій, у звітному періоді, грн.; A_{tr} - первісна вартість основних засобів, які використовувались для реалізації толінгових операцій, на початок звітнього періоду, грн.	Прямуювання до мінімуму, < 0,5, орієнтація на значення середньоголового показника	Демонструє інтенсивність зношування основних засобів, які використовуються для реалізації толінгових операцій

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фещур та Самуляк, 2010; Фещур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у майновій сфері переробного підприємства доцільно розраховувати за аналогією, як і у попередніх випадках, за формулою:

$$I_m^l = \frac{\sum_{i=1}^n M_i}{n}, \quad (3.5)$$

де I_m^l - локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у майновій сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер майнового індикатора; M – показник відповідності розрахованого значення майнового індикатора встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих майнових індикаторів.

Зазвичай, вітчизняні товаровиробники вдаються до толінгової співпраці із зарубіжними толінгерами в умовах існування проблем у фінансовій сфері, насамперед, пов'язаних із відсутністю достатнього обсягу оборотних коштів для покриття зобов'язань або забезпечення інших потреб виробничо-господарської діяльності. Це відповідно породжує проблеми й у інших параметрах фінансового стану підприємства, зокрема, рентабельності, фінансовій незалежності, діловій активності. Слід зазначити про те, що вплив толінгових операцій на інші зазначені параметри фінансового стану переробного підприємства важко оцінити, оскільки він є доволі опосередкованим. Табл. 3.8 систематизує ключові фінансові індикатори, котрі відображають вплив толінгових операцій на фінансовий стан переробного підприємства з урахуванням пріоритетних мотивів у цій сфері.

Таблиця 3.8

Фінансові індикатори діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1. Коефіцієнт рентабельності толінгових операцій, (F_1)	$F_1 = Pt / It$, де Pt - прибуток, одержаний від реалізації толінгових операцій, грн.; It - дохід, одержаний від реалізації толінгових операцій, грн.	>0 , прямування до максимуму, \geq середньогалузевого показника для толінгових операцій	Демонструє ефективність здійснення толінгових операцій на підприємстві
2. Коефіцієнт нарощення фінансової автономії, (F_2)	$F_2 = Pnt / VK$, де Pnt - нерозподілений прибуток, одержаний від толінгових операцій, грн.; VK - власний капітал на кінець періоду, грн.	>0 , прямування до максимуму	Відображає фінансову участь толінгових операцій у вигляді одержаного нерозподіленого прибутку у нарощенні власного капіталу
3. Коефіцієнт покриття за толінговими операціями, (F_3)	$F_3 = Et / PZ$, Et - надходження, одержані від реалізації толінгових операцій, грн.; PZ - загальні поточні зобов'язання підприємства, грн.	Цільовий критерій	Показує частку покриття поточних зобов'язань підприємства за рахунок надходжень від толінгових операцій

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фецуур та Самуляк, 2010; Фецуур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у фінансовій сфері переробного підприємства, як і у попередніх випадках, доцільно розраховувати за формулою:

$$I_f^l = \frac{\sum_{i=1}^n F_i}{n}, \quad (3.6)$$

де I_f^l - локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у фінансовій сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер фінансового індикатора; F – показник відповідності розрахованого значення фінансового індикатора встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих фінансових індикаторів.

На сучасному етапі значна частина вітчизняних підприємств зіштовхнулась із критичною проблемою масових звільнень працівників в умовах скорочення обсягів виробництва чи згортання виробничої діяльності. Крім того, багатьом із тих підприємницьких структур, яким все-таки вдалось зберегти

кадровий склад, доволі складно забезпечити належні умови праці, що породжує численні незадоволення працівників, насамперед, рівнем заробітної плати та соціального захисту. При цьому слід констатувати той факт, що персонал вітчизняних суб'єктів господарювання характеризується доволі високим рівнем професійної кваліфікації та потенціалу. Усе вищеперелічене формує систему соціально-кадрових мотивів запровадження толінгових операцій на переробному підприємстві, які забезпечуватимуть вирішення наявних проблем у кадровій сфері та ефективне використання кадрового потенціалу підприємства. Табл. 3.9 відображає низку репрезентативних індикаторів, за допомогою яких можна ідентифікувати та оцінити вплив толінгових операцій на соціально-кадрову сферу переробного підприємства відповідно до пріоритетних мотивів за цим напрямом.

Таблиця 3.9

Соціально-кадрові індикатори діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1	2	3	4
1. Коефіцієнт збереження кадрового складу в умовах реалізації толінгових операцій, (K_1)	$K_1 = Ppt / Prz$, де Ppt - кількість працівників, які підлягали звільненню на початок звітного періоду та були задіяні до реалізації толінгових операцій, ос.; Prz - кількість працівників, які підлягали звільненню на початок звітного періоду, ос.	>0 , прямування до одиниці	Показує рівень збереження кадрового складу підприємства в умовах реалізації толінгових операцій
2. Коефіцієнт негативної плинності кадрів в умовах реалізації толінгових операцій, (K_2)	$K_2 = Pzt / Pa$, де Pzt - кількість звільнених працівників, які були залучені до реалізації толінгових операцій, впродовж звітного періоду, ос.; Pa - середньооблікова чисельність працівників за звітний період, ос.	Прямування до мінімуму	Демонструє рівень звільнення кадрового складу підприємства в умовах реалізації толінгових операцій
3. Порівняльний рівень середньої заробітної плати виробничого персоналу в умовах реалізації толінгових операцій, грош. од., (K_3)	$K_3 = ZPt - Zpo$, де ZPt - рівень середньої заробітної плати робітників, залучених до толінгових операцій, грн.; Zpo - рівень середньої заробітної плати робітників основної діяльності підприємства, грн.	>0 , прямування до максимуму	Показує рівень, на який величина середньої заробітної плати робітників, залучених до толінгових операцій, відрізняється від величини середньої заробітної плати робітників основної діяльності

Продовження табл. 3.9

1	2	3	4
4. Порівняльний рівень соціального захисту виробничого персоналу в умовах реалізації толінгових операцій, %, (K ₄)	$K_4 = ZSt - ZSo$, де ZSt - рівень задоволення соціальним пакетом робітників, залучених до толінгових операцій, оцінений експертним методом за 100-% шкалою, %; ZSo - рівень задоволення соціальним пакетом робітників основної діяльності, оцінений експертним методом за 100-% шкалою, %.	>0, прямування до максимуму	Демонструє величину, на яку рівень задоволення соціальним пакетом робітників, залучених до толінгових операцій, відрізняється від рівня задоволення соціальним пакетом робітників основної діяльності
5. Коефіцієнт прийому працівників в умовах реалізації толінгових операцій, (K ₅)	$K_5 = Pnt / Pa$ Pnt - кількість прийнятих на роботу працівників для реалізації толінгових операцій, ос.; Pa - середньооблікова чисельність працівників за звітний період, ос.	>0, прямування до максимуму	Відображає рівень оновлення кадрового складу підприємства в умовах реалізації толінгових операцій
6. Коефіцієнт продуктивності праці в умовах реалізації толінгових операцій, (K ₆)	$K_6 = Qt / Pt$, де Qt - обсяг виготовленої продукції з давальницької сировини, грош. або натур. од.; Pt - середньоспискова чисельність виробничого персоналу, залученого до толінгових операцій, ос.	Прямування до максимуму	Репрезентує обсяг виготовленої продукції з давальницької сировини одним робітником в умовах реалізації толінгових операцій
7. Коефіцієнт трудомісткості праці в умовах реалізації толінгових операцій, (K ₇)	$K_7 = Tt / Qt$, де Tt - затрати робочого часу на виконання толінгових операцій, год.; Qt - обсяг виготовленої продукції з давальницької сировини, грош. або натур. од.	\leq середньогалузевого значення	Відображає рівень затрат робочого часу робітників на виготовлення одиниці продукції з давальницької сировини в умовах реалізації толінгових операцій
8. Порівняльний рівень компетентності виробничого персоналу в умовах реалізації толінгових операцій, %, (K ₈)	$K_8 = Kf - Ke$, де Kf - фактичний рівень компетентності робітників, залучених до толінгових операцій, оцінений експертами за 100-% шкалою, %; Ke - еталонний рівень компетентності робітників аналогічної основної діяльності, встановлений експертами за 100-% шкалою, %.	≥ 0	Відображає рівень, на який реальна компетентність робітників, які залучені до толінгових операцій, відрізняється від очікуваної компетентності

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фецуур та Самуляк, 2010; Фецуур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у соціально-кадровій сфері переробного підприємства доцільно розраховувати за формулою:

$$I_f^l = \frac{\sum_{i=1}^n F_i}{n}, \quad (3.7)$$

де I_f^l - локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у соціально-кадровій сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер

соціально-кадрового індикатора; F – показник відповідності розрахованого значення соціально-кадрового індикатора встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих соціально-кадрових індикаторів.

У значній частині випадків вітчизняні підприємства погоджуються на толінгову співпрацю в умовах існування низьких збутових можливостей. Мова йде про те, що вітчизняна продукція, зазвичай, характеризується низьким рівнем конкурентоспроможності на зарубіжних ринках з огляду на різноманітні причини, а також не відповідає міжнародним стандартам та вимогам за різними параметрами. Багато вітчизняних товаровиробників є маловідомими на міжнародній ринковій арені, не має утвердженої клієнтської бази та сформованого іміджу в очах іноземних споживачів, розгалуженої системи партнерських відносин з постачальниками, дистриб'юторами, перевізниками, достатньої транспортної бази, якісного логістичного сервісу, ефективних каналів розподілу продукції, тощо. У табл. 3.10 відображено перелік індикаторів, які репрезентують вплив толінгових операцій на сферу маркетингу та логістики переробного підприємства з урахуванням ключових мотивів за цим напрямом. Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у маркетингово-логістичній сфері переробного підприємства доцільно розраховувати за формулою:

$$I_l^l = \frac{\sum_{i=1}^n L_i}{n}, \quad (3.8)$$

де I_l^l - локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у маркетингово-логістичній сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер маркетингово-логістичного індикатора; L – показник відповідності розрахованого значення маркетингово-логістичного індикатора встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих маркетингово-логістичних індикаторів.

Таблиця 3.10

Маркетингово-логістичні індикатори діагностики толінгових операцій на
переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1. Порівняльний рівень корисного використання складських приміщень в умовах реалізації толінгових операцій, (L_1)	$L_1 = Kst - Ksb$, Kst - коефіцієнт корисного використання складських площ з урахуванням зберігання сировини та продукції за толінговими операціями; Ksb - коефіцієнт корисного використання складських площ без врахування толінгових операцій.	Прямуювання до одиниці	Відображає рівень, на який змінилось корисне використання складських площ підприємства в умовах реалізації толінгових операцій
2. Коефіцієнт нарощення партнерських відносин в умовах реалізації толінгових операцій, (L_2)	$L_2 = NPt / NPb$, де NPt - загальна річна кількість партнерів, з якими підприємство співпрацювало, з урахуванням толінгових угод, ос.; NPb - кількість партнерів, з якими співпрацювало підприємство впродовж року, без врахування укладених угод в умовах реалізації толінгових операцій, ос.	>1 , прямування до максимуму	Демонструє загальний рівень нарощення відносин підприємства з різними видами партнерів в умовах реалізації толінгових операцій
3. Коефіцієнт якості готової продукції в умовах реалізації толінгових операцій, (L_3)	$L_3 = QPr / QPe$, де QPr - реальна якість готової продукції, визначена експертами толінгера у балах за 100-% шкалою, %; QPe - еталонна якість готової продукції, встановлена експертами толінгера у балах за 100-% шкалою, %.	Прямуювання до одиниці	Відображає рівень відповідності якості виготовленої продукції в межах толінгових операцій вимогам якості іноземного замовника
4. Індекс конкурентоспроможності продукції за споживчими параметрами в умовах реалізації толінгових операцій, (L_4)	$L_4 = \sum_{i=1}^n (SPi * Bi)$, де SPi – експертна бальна оцінка і-того споживчого параметра продукції, частк. од.; Bi – вагомість і-того споживчого параметра продукції, частк. од.; n – кількість діагностованих споживчих параметрів продукції в умовах реалізації толінгових операцій, од.	$\geq 0,5$	Показує рівень конкурентоспроможності виготовленої продукції за споживчими параметрами на відповідному ринку в умовах реалізації толінгових операцій

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фецуур та Самуляк, 2010; Фецуур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Як відомо, толінгові операції є різновидом зовнішньоекономічної співпраці підприємства та, як правило, ґрунтуються на реалізації експортно-імпортних операцій. Варто також зазначити, що в межах толінгової діяльності для переробного підприємства можливими є варіанти паралельного незалежного

здійснення інших видів зовнішньоекономічної діяльності, зокрема, експорту вітчизняної сировини, яка використовувалась для виготовлення продукції іноземному замовнику, імпорту готової продукції в умовах придбання її у толінгера або розрахунків за виконані переробні роботи готовою продукцією, тощо. Переробному підприємству доцільно також виконувати порівняння одержаного ефекту від реалізації толінгових операцій із ефектом, який міг би бути отриманий в умовах ведення аналогічної самостійної діяльності на внутрішньому чи зовнішньому ринках. У табл. 3.11 наведено індикатори, які репрезентують вплив толінгових операцій на зовнішньоекономічну діяльність переробного підприємства.

Таблиця 3.11

Зовнішньоекономічні індикатори діагностики толінгових операцій на
переробному підприємстві

Індикатори	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності	Змістова інтерпретація індикаторів
1. Порівняльний внутрішній ефект від реалізації толінгових операцій, грош. од., (Z_1)	$Z_1 = P_t - P_{vs}$, де P_t - прибуток, одержаний від реалізації толінгових операцій, грн.; P_s – прибуток, отриманий від самостійного виробництва та реалізації продукції аналогічного виду та обсягу на внутрішньому ринку, грн.	>0, прямування до максимуму	Відображає величину додаткового ефекту, який одержує підприємство при реалізації толінгових операцій на фоні аналогічної самостійної виробничо-господарської діяльності на внутрішньому ринку
2. Порівняльний зовнішній ефект від реалізації толінгових операцій, грош. од., (Z_2)	$Z_2 = P_t - P_{zs}$, де P_t - прибуток, одержаний від реалізації толінгових операцій, грн.; P_{zs} – прибуток, отриманий від аналогічної самостійної експортної діяльності, грн.	>0, прямування до максимуму	Відображає величину додаткового ефекту, який одержує підприємство при реалізації толінгових операцій на фоні аналогічної самостійної експортної діяльності
3. Коефіцієнт зростання обсягів експорту в умовах реалізації толінгових операцій, (Z_3)	$Z_3 = (Q_{et} + Q_{eb}) / Q_{eb}$, де Q_{et} - обсяг експорту в умовах реалізації толінгових операцій, грн.; Q_{eb} - обсяг експорту без врахування толінгових операцій, грн.	>1, прямування до максимуму	Відображає рівень зростання обсягів експорту підприємства в умовах реалізації толінгових операцій
4. Коефіцієнт зростання ефекту зовнішньоекономічної діяльності в умовах реалізації толінгових операцій, (Z_4)	$Z_4 = (P_t + P_{zb}) / P_{zb}$, де P_t - прибуток, одержаний від реалізації толінгових операцій, грн.; P_{zb} - прибуток від зовнішньоекономічної діяльності без врахування толінгових операцій, грн.	>1, прямування до максимуму	Відображає рівень зростання ефекту зовнішньоекономічної діяльності підприємства в умовах реалізації толінгових операцій

Примітка: розроблено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фещур та Самуляк, 2010; Фещур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у зовнішньоекономічній сфері переробного підприємства доцільно розраховувати за формулою:

$$I_Z^l = \frac{\sum_{i=1}^n Z_i}{n}, \quad (3.9)$$

де I_Z^l – локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у зовнішньоекономічній сфері, частк. од. [0-1]; i – присвоєний номер зовнішньоекономічного індикатора; Z – показник відповідності розрахованого значення зовнішньоекономічного індикатора встановленому критерію оптимальності (0 або 1); n – кількість діагностованих зовнішньоекономічних індикаторів.

Як зазначалось вище, з метою визначення узагальненого впливу толінгових операцій на діяльність переробного підприємства доцільно розраховувати інтегральний рівень ефективності реалізації таких операцій із використанням зваженого адитивного підходу за наступною формулою:

$$I^i = I_v^l \times w_w + I_s^l \times w_s + I_m^l \times w_m + I_f^l \times w_f + I_k^l \times w_k + I_l^l \times w_l + I_z^l \times w_z, \quad (3.10)$$

де I^i – інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій, частк. од. [0-1]; $I_v^l, I_s^l, I_m^l, I_f^l, I_k^l, I_l^l, I_z^l$ – локальні інтегральні рівні ефективності реалізації толінгових операцій у виробничій, сировинно-матеріальній, майновій, фінансовій, соціально-кадровій, маркетингово-логістичній та зовнішньоекономічній сферах переробного підприємства відповідно, частк. од. [0-1]; $w_w, w_s, w_m, w_f, w_k, w_l, w_z$ – коефіцієнти вагомостей виробничої, сировинно-матеріальної, майнової, фінансової, соціально-кадрової, маркетингово-логістичної та зовнішньоекономічної сфер підприємства відповідно (сума усіх коефіцієнтів вагомостей повинна дорівнювати одиниці).

Варто наголосити, що сформовані переліки індикаторів для діагностики толінгових операцій в межах кожної із сфер функціонування переробного підприємства носять рекомендаційний характер та можуть бути видозмінені відповідно до особливостей та умов функціонування досліджуваного суб'єкта.

Щодо інтерпретації одержаних результатів локальних чи інтегрального рівнів ефективності реалізації толінгових операцій, то, як вже зазначалось, їхні значення мають перебувати від 0 до 1. При цьому для переробного підприємства позитивним є прямування до одиниці вказаних показників. Якщо одержаний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій є нижчим 0,5, то це свідчить про недостатню ефективність здійснення такого виду операцій на переробному підприємстві та їх недостатньо позитивний вплив на його діяльність, що вимагає більш ретельного діагностичного аналізування за кожною із досліджуваних сфер функціонування підприємства.

Запропонований механізм фундаментальної діагностики ефективності толінгових операцій впроваджено у діагностичній практиці одного із досліджуваних у підрозділі 2.1 переробних підприємств Львівської області ТОВ «Клінгспор». Варто зазначити, що при проведенні фундаментальної діагностики толінгових операцій ТОВ «Клінгспор» окремі індикатори були вилучені з огляду на об'єктивні реальні підстави, пов'язані із особливостями функціонування досліджуваного підприємства (наприклад, підприємство не здійснює самостійної експортної діяльності, що зумовило необхідність вилучення такого зовнішньоекономічного індикатора, як коефіцієнт зростання обсягів експорту в умовах реалізації толінгових операцій, тощо).

Проміжні результати діагностування локальних рівнів ефективності реалізації толінгових операцій підприємства станом на 01.01.2017 р. відображено у Додатку У. В табл. 3.12 наведено одержані узагальнені результати фундаментальної діагностики ефективності толінгових операцій ТОВ «Клінгспор» станом на 01.01.2017 р. При цьому на рис. 3.6 відображено секторну діаграму локальних рівнів ефективності реалізації толінгових операцій за сферами функціонування досліджуваного переробного підприємства.

Узагальнені результати фундаментальної діагностики ефективності толінгових операцій ТОВ «Клінгспор» станом на 01.01.2017 р.

Діагностовані сфери функціонування переробного підприємства, умовні позначення	Локальні рівні ефективності реалізації толінгових операцій за сферами функціонування підприємства, I^l , частк. од.	Коефіцієнти вагомостей локальних рівнів ефективності реалізації толінгових операцій за сферами функціонування підприємства, w , частк. од.
Виробнича сфера, v	0,75	0,2
Сировинно-матеріальна сфера, s	0,5	0,07
Майнова сфера, m	0,75	0,15
Фінансова сфера, f	1	0,2
Соціально-кадрова сфера, k	0,86	0,18
Маркетингово-логістична сфера, l	1	0,15
Зовнішньоекономічна сфера, z	0,5	0,05
Інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій переробного підприємства, I^l , частк. од.		0,83

Примітка: розраховано автором на підставі даних ТОВ «Клінгспор»

Рис. 3.6. Секторна діаграма локальних рівнів ефективності реалізації толінгових операцій за сферами функціонування ТОВ «Клінгспор» станом на 01.01.2017 р.

Примітка: побудовано автором на підставі даних ТОВ «Клінгспор»

За одержаними результатами фундаментальної діагностики ефективності толінгових операцій досліджуваного переробного підприємства ТОВ «Клінгспор» встановлено доволі високий інтегральний рівень ефективності виконання переробних робіт, значення якого станом на 01.01.2017 р. складало 0,83, що наближається до 1. При цьому, за рис. 3.4 найвища ефективність реалізації толінгових операцій простежується у фінансовій та маркетингово-логістичній сферах ТОВ «Клінгспор».

При здійсненні експрес-діагностики ефективності толінгових операцій переробного підприємства доцільно скористатись розробленою матрицею співвідношення діагностичних індикаторів та мотивів здійснення толінгових операцій (Додаток Ф). Запропонована матриця дає змогу влучно та оперативно обрати певний індикатор чи поєднати декілька індикаторів залежно від ідентифікованого мотиву, групи мотивів чи декількох мотивів з різних тематичних груп для здійснення діагностичних процедур стосовно толінгових операцій в експрес-режимі. Надалі за результатами зіставлення розрахованих значень індикаторів із відповідними їм критеріями формується діагностичний висновок, який повинен інтерпретувати вплив толінгових операцій на досліджувану сферу, декілька сфер функціонування переробного підприємства або його загальний стан, а також досяжність цілей реалізації толінгових операцій в межах встановлених мотивів. У випадку, якщо одержаний висновок за результатами експрес-діагностики є недостатнім для прийняття управлінських рішень у толінговій взаємодії переробного підприємства із толінгером, визначається необхідність у продовженні реалізації діагностичних процедур більш поглибленого та ретельного характеру.

Висновки до Розділу 3

1. Результати вивчення спеціальних теоретичних матеріалів вказали на відсутність ґрунтовних методичних напрацювань у сфері планування толінгових операцій переробного підприємства. На підставі дослідження практики функціонування виконавців переробних робіт встановлено, що толінгові операції формують сприятливі фінансові, виробничі, техніко-технологічні, соціально-кадрові, маркетингово-логістичні перспективи для відновлення та налагодження автономної роботи переробного підприємства, що актуалізує необхідність планування власного розвитку виконавця переробних робіт в умовах реалізації толінгових операцій. Таким чином, розроблено двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації

толінгових операцій, що ґрунтується не лише на проектуванні стратегічних і тактичних механізмів, параметрів та умов здійснення толінгової діяльності, але й визначенні перспективних напрямів розвитку переробного підприємства у контексті налагодження автономної виробничо-господарської діяльності.

3. Зважаючи на ідентифіковані під час виконаних теоретико-прикладних досліджень проблеми в організуванні толінгових операцій на підприємствах, які головним чином пов'язані із відсутністю спеціальних наукових напрацювань у цій сфері, удосконалено трикомпонентну модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України, що репрезентована комплексним інструментарієм організування толінгової діяльності на переробному підприємстві, а саме: уніфікованою постадійно-етапною моделлю реалізації толінгових операцій у вказаному режимі, полісуб'єктною моделлю організування толінгових операцій, а також варіативно-інтерпретаційною моделлю організування таких операцій у митному режимі переробки на митній території України.

4. З метою одержання цільової інформаційної бази про ефективність здійснення толінгових операцій на переробному підприємстві загалом або за окремими сферами його функціонування, а також прийняття рішення про доцільність подальшого здійснення толінгової діяльності удосконалено комплексну модель економічної діагностики толінгових операцій виконавця переробних робіт. Запропонована діагностична модель логічно komponує два варіанти проведення діагностичних процедур – в оперативному експрес-режимі або фундаментальним чином. Як для експрес-діагностики, так і для фундаментальної діагностики толінгових операцій переробного підприємства розроблено та обґрунтовано методологічну, індикаторно-критеріальну та ідентифікаційно-інтерпретаційну базу.

Результати досліджень викладено у працях (Годошук та Коць, 2017а; Коць, 2016а; 2016с; 2016е; 2016h; 2016і; 2016j; 2017а; 2017b; 2017d; Мельник та Коць, 2016b).

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукового завдання щодо розроблення теоретико-методологічної та методико-прикладної бази управління толінговими операціями на підприємствах. Результати виконаного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки:

1. На підставі вивчення теоретичних матеріалів та практики функціонування суб'єктів толінгових операцій розвинуто двопозиційну типологію толінгових операцій на засадах систематизації існуючих типологічних ознак та введення нових типологічних ознак, що забезпечує одержання розгорнутого розуміння різних можливих варіантів реалізації толінгових операцій як їхнім замовником, так і виконавцем, та дає змогу керівникам і фахівцям кожного із партнерів обрати найбільш вигідну схему здійснення толінгової діяльності на засадах максимально можливого використання переваг такої співпраці.

2. Апарату управління на підприємствах, які займаються толінговою діяльністю, запропоновано концептуальну модель системи збалансованого управління толінговими операціями їхніх підприємств, яка уніфікує та обґрунтовує вичерпний склад, структуру та змістове наповнення ключових управлінських елементів, механізм їхньої взаємодії та взаємозв'язків у контексті досягнення паритету інтересів із контрагентом толінгових відносин.

3. Розвинута типологія факторів впливу на толінгові операції значною мірою спрощує процеси пошуку керівниками та фахівцями підприємств визначальних факторів впливу, ідентифікування та відбору найбільш пріоритетних факторів, а також оцінювання їхньої дії за різними аспектами з метою прийняття рішень щодо доцільності започаткування та продовження толінгової співпраці, визначення характеру, масштабів та параметрів реалізації толінгових операцій, а також використання можливостей сприятливих впливів чи уникнення загроз негативних впливів певних факторів у толінговій сфері.

4. Удосконалений двовекторний метод планування діяльності переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій пропонує менеджерам та

фахівцям толінгової сфери стратегічно-тактичні засади планування механізмів, параметрів та умов здійснення толінгових операцій, а також автономного розвитку переробного підприємства з урахуванням стану та рівня реалізації пріоритетних складових його потенціалу у контексті налагодження автономної виробничо-господарської діяльності.

5. Використання запропонованої трикомпонентної моделі організування толінгових операцій забезпечуватиме вирішення проблем, пов'язаних із внутрішньою нерегламентованістю толінгового процесу на підприємствах, недостатньою обізнаністю керівників та фахівців щодо нормативно-правових аспектів реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України, порушенням логіки їх здійснення, виникненням суперечностей та непорозумінь між контрагентами толінгової взаємодії.

6. Фахівцям-аналітикам переробних підприємств пропонується комплексна модель економічної діагностики толінгових операцій, що дає змогу реалізовувати експрес та фундаментальні діагностичні процедури на підставі використання обґрунтованого методологічного, індикаторно-критеріального та ідентифікаційно-інтерпретаційного забезпечення з урахуванням пріоритетних мотивів здійснення толінгової діяльності, що, своєю чергою, формує для керівного апарату цільову інформаційну базу з метою ухвалення оптимальних управлінських рішень щодо доцільності та ефективності здійснення толінгових операцій на їхніх підприємствах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андришин, В.П., 2014. Фактори ефективності експортної діяльності підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*, (5/2), с. 11-14.
2. Ансофф, И. 1999. *Новая корпоративная стратегия*. СПб: Питер. Ком.
3. Афанасьев, Н.В., Рогожин В.Д., Рудыка, В.И. 2002. *Управление развитием предприятия*. Х.: ИД «ИНЖЭК»
4. Бабій, І.В., 2016. Вплив факторів на забезпечення зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*, 3, с. 114-118.
5. Бабіченко, В.В., Хоменко, Л.М. та Шкалабан, І.М., 2009. Використання толінгу при переробці нафти та зниження витрат при організації транспортування нафтопродуктів. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*, 1 (6/59), с. 209-216.
6. Барна, М.Ю. та Гарбар, Н.М., 2012. Толінгові операції в Україні: переваги та недоліки. *Науковий вісник НЛТУ України*, 22.4, с. 165-169.
7. Батченко, Л.В., Мойсеєнко, К.Є. та Константинова, Ю.І., 2013. Механізм управління експортно-імпортними операціями підприємства. *Сучасні проблеми державного управління різним сферами і галузями економіки*, XIV (257), с. 27-40.
8. Батченко, Л.В. та Мойсеєнко, К.Є., 2015. Механізм управління зовнішньоекономічними операціями на підприємстві. В: В.В. Дятлова, Л.В. Батченко та О.Г. Ткаченко, ред. *Механізми розвитку і безпеки економіки та суспільства*. Харків: НТМТ. с. 172-182.
9. Батченко, Л.В. та Князева, Т.В., 2017а. Методичний підхід щодо забезпечення ефективної роботи підприємства – суб'єкта ЗЕД в операціях з давальницькою сировиною. *Бізнес Інформ*, 1, с. 180-185.
10. Батченко, Л.В. та Князева, Т.В., 2017б. Науково-методичний підхід до оцінки показників діяльності підприємства при виході з толінгової схеми виробництва. *Аналітично-інформаційний журнал «СХІД»*, 1 (147), с. 11-15.

11. Белова, И.А., 2000. Толлинг как экономическое явление. *Менеджмент в России и зарубежом*, [online] 3. Доступно: <<http://www.cfin.ru/press/management/2000-3/14.shtml>> [Дата звернення 25 Січень 2016].

12. Бердникова, Т.Б. 2001. *Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятия*. М.: ИНФРА-М.

13. Бережнюк, І.Г. та Несторишен, І.В., 2014. Нетарифне регулювання як основний елемент зовнішньоекономічної політики Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 118, с. 145-150.

14. Бережнюк, І.Г., Гавловська, Н.І., Лазунін, О.О., Нагорічна, О.С., Несторишен, І.В. та інші. 2015. *Концептуалізація оцінювання митних процедур в умовах активізації зовнішньоекономічної діяльності*. Хмельницький: ПП Мельник А.А.

15. Бестужева, С.В., 2009. Комплексний підхід до формування системи показників оцінки усталеного розвитку зовнішньоекономічної діяльності. *Економічний простір*, 21, с. 22-29.

16. Білінська, Н.Є., 2011. Позабалансовий облік операцій з давальницькою сировиною у виробника. *Науковий вісник НЛТУ України*, 21.7, с. 151-158.

17. Благун, І.С., Кічор, В.П., Фещур, Р.В. та Воробець, С.Й. 2011. *Математичні методи в економіці*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.

18. Богомазова, К.К., 2013. Сутність операцій з давальницькою сировиною та їх значення. *Ефективна економіка*, [online] 7. Доступно: <<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2182>> [Дата звернення 25 Січень 2016].

19. Бондаренко, А.В., 2012. *Оценка факторов эффективности экспорта предприятия*. [online] VII Международная научно-практическая Интернет-конференция «АЛЬЯНС НАУК: УЧЕНЫЙ – УЧЕНОМУ», 15-16 Март 2012.

Доступно: <http://www.confcontact.com/2012_03_15/ek1_bondarenkoAV.php>
[Дата звернення 10 Березень 2017].

20. Бондарєва, Т.І. та Осадчук, А.І., 2011. Оцінка ефективності експортної діяльності підприємства. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*, 3(15), с. 91-94.

21. Брояка, А.А., 2012. Оцінка та шляхи підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки*, 2 (5), с. 46-51.

22. Бурков, А.Г., 2001. Толлинг: экономический анализ. *Проблемы прогнозирования*, 2, с. 110-121.

23. Бусел, Т.В. ред., 2005. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. К.: Ірпінь, ВТФ «Перун».

24. Бутенко, Д.В., Бутенко, Н.Л. та Журавлева, Е.Б., 2009. Системы факторов влияния на процесс управления развитием предприятия. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*, [online] 4, с. 115. Доступно: <http://www.rae.ru/upfs/?section=content&op=show_article&article_id=136> [Дата звернення 10 Березень 2017].

25. Бутинець, Ф.Ф. ред., 2001. *Бухгалтерський словник*. Житомир: ПП «Рута».

26. Вакульчик, О.М. та Дубицький, Д.П., 2012. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*, 2, с. 75-82.

27. Вакульчик, О.М. та Книшек, О.О., 2014. Діагностика зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Економіка*, [online], 2, с. 91-98. Доступно: <http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vamsue_2014_2_15.pdf> [Дата звернення 25 Березень 2017].

28. Верховна Рада України, 1991. *Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-XII від 16.04.1991 р.* [online] (Останнє

оновлення 3 Січень 2017) Доступно: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/959-12>> [Дата звернення 15 Березень 2017].

29. Верховна Рада України, 1994. *Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» № 187/94-ВР від 23.09.1994 р.* [online] (Останнє оновлення 3 Січень 2017). Доступно: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/185/94-%D0%B2%D1%80>> [Дата звернення 15 Березень 2017].

30. Верховна Рада України, 1995. *Закон України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах» № 327/95-ВР від 15.09.1995 р.* [online] (Останнє оновлення 1 Червень 2012) Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/327/95-%D0%B2%D1%80>> [Дата звернення 15 Грудень 2017].

31. Верховна Рада України, 2003а. *Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV.* [online] (Останнє оновлення 19 Травень 2017) Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>> [Дата звернення 23 Травень 2017].

32. Верховна Рада України, 2003б. *Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р.* [online] (Останнє оновлення 3 Січень 2017). Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>> [Дата звернення 15 Січень 2016].

33. Верховна Рада України, 2010. *Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р.* [online] (Останнє оновлення 15 Квітень 2017). Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>> [Дата звернення 22 Квітень 2017].

34. Верховна Рада України, 2012а. *Митний кодекс України № 4495-VI від 13.03.2012 р.* [online] (Останнє оновлення 1 Січень 2017). Доступно: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>> [Дата звернення 15 Березень 2017].

35. Верховна Рада України, 2012б. *Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України прохідним та внутрішнім транзитом здійснюється за умови обов'язкового надання митним органам забезпечення сплати митних платежів» від 21.05.2012 р. № 461.* [online]

(Останнє оновлення 7 Вересень 2015). Доступно: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/461-2012-%D0%BF>> [Дата звернення 22 Березень 2017].

36. Вічевич, А.М. та Максимець, О.В. 2004. *Аналіз зовнішньоекономічної діяльності*. Львів: Афіна.

37. Волкова, І.А. та Гірчук, І.В., 2010. Методика аналізу експортно-імпортних операцій в діяльності підприємств. *Вісник ЖДТУ*, 3 (53), с. 53-55.

38. Галещук, С., 2012. Переробка давальницької сировини для нерезидента: особливості обліку операцій та розрахунків в іноземній валюті. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*, 17, с. 49-56.

39. Гетьман, О.О. та Шаповал, В.М. 2007. *Економічна діагностика*. К.: Центр навчальної літератури.

40. Головне управління статистики у Львівській області. *Офіційний сайт*. [online] Доступно: <<http://www.lv.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 15 Лютий 2017].

41. Гончаров, Ю.В. та Дворецький, А.О., 2009. Вплив толінгу на конкурентоспроможність легкої промисловості України. *Вісник Хмельницького національного університету*, 1 (4), с. 99-101.

42. Гордієць, В.В. та Римарева, Л.М., 2014. *Теоретико-методологічні засади реалізації толінгових операцій в Україні в сучасних умовах*. [online] *Україна Наукова, Економіка, 16-18 Грудень 2014*. Доступно: < <http://int-konf.org/konf122014/957-gordyec-v-v-rimareva-l-m-teoretiko-metodologchn-zasadi-realzacyi-tolngovih-operacy-v-ukrayin-v-suchasnih-umovah.html>> [Дата звернення 12 Лютий 2016].

43. Городиська, Н.А., 2012. Поняття інжинірингу та його значення у ринкових умовах господарювання. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 727, с. 33-39.

44. Гринишин, Г.М., 2014. Методика аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*, 1 (28), с. 63-73.
45. Гринь, В.І., 2013. Операції з переробки давальницької сировини в зовнішньоекономічній діяльності: бухгалтерський та податковий аспект. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*, 3 (1/6), с. 93-97.
46. Гріфін, Р. та Яцура, В. 2001. *Основи менеджменту*. Львів: БаК.
47. Дем'яненко, А.Г., 2005. Формирование модели комплексного анализа эффективности внешне-экономической деятельности предприятия. *Економіка. Фінанси. Право*, 2, с. 22-28.
48. Дерев'янку, Ю.М. та Лукаш, О.А., 2011. Удосконалення методичних підходів до аналізу економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Механізм регулювання економіки*, 4, с. 104-108.
49. Державна служба статистики України. *Офіційний сайт*. [online] Доступно: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 28 Січень 2017].
50. Державна служба статистики України, 2015. *Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2014 році»*. [online] Доступно: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 11 Грудень 2016].
51. Державна служба статистики України, 2016. *Статистичний збірник «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2015 році»*. [online] Доступно: <<http://www.ukrstat.gov.ua/>> [Дата звернення 11 Грудень 2016].
52. Дикань, В.В., 2013. Діагностика потенціалу розвитку машинобудівного комплексу України. *Економічний простір*, 74, с. 93-101.
53. Дідик, А.М. 2016. *Полівекторний розвиток підприємств: соціально-економічні та регулятивні аспекти*. Львів: Галицька видавнича спілка.
54. Дорошкевич, К.О., 2007. Переваги та недоліки управління зовнішньоекономічною діяльністю за допомогою стратегічних карт та альтернативних моделей. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 599, с. 32-36.

55. Дубков, С., Дадалко, С. та Фоменок, Д., 2011. Формирование и оценка экспортного потенциала промышленных предприятий. *Банковский вестник*, 28(537), с. 29-35.

56. Дяків, Р. ред., 2002. *Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера*. К.: «Міжнародна економічна фундація».

57. *Електронні англійсько-українські словники*. [online]. Доступно: <<http://e2u.org.ua/s?w=toll&dicts=all&highlight=on>> [Дата звернення 25 Січень2017].

58. Єдинак, Т.С., 2007. *Державне регулювання та контроль операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічній діяльності*. Кандидат наук. Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління».

59. Єрмаченко, В.Є., Лабунська, С.В., Малярєвська, О.Г та інші. 2010. *Облік і техніка зовнішньоекономічної діяльності*. Х.: ВД «ІНЖЕК».

60. Єфременкова, Н.А. та Байдак, Т.В., 2015. Шляхи підвищення якості швейних виробів в умовах толінгу. *Вісник КНУТД. Серія «Економічні науки»*, 1 (83), с. 59-65.

61. Житний, В.Є., 2001. *Удосконалення аналізу операцій з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах*. Кандидат наук. Харківська державна академія технології та організації харчування.

62. Загорна, Т.О. 2007. *Економічна діагностика*. К.: ЦУЛ.

63. Загородній, А.Г. та Вознюк, Г.Л. 2007. *Фінансово-економічний словник*. К.: Знання.

64. Зінь, Е.А. та Дука, Н.С. 2009. *Основи зовнішньоекономічної діяльності*. К.: Кондор.

65. Іваненко, В., 2010а. *Облікове відображення виготовлення промислової продукції на давальницьких умовах*. *Вісник ЖДТУ*, 4, с. 89 – 93.

66. Іваненко, В., 2010б. Особливості обліку операцій із давальницькою сировиною на промислових підприємствах. *Економічний аналіз: збірник*

наукових праць Тернопільського національного економічного університету, 7, с. 411-413.

67. Ісаєва С.В., 2001. *Економічна діагностика і вибір інвестиційно привабливих рішень в промисловості України*. Кандидат наук. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень.

68. Каплан, Р.С. та Нортон, Д.П., 2003. *Сбалансованная система показателей. От стратегии к действию*. Перевод с английского. М.: ЗАО «Олимп-Бизнес».

69. Кизим, М.О., Пилипенко, А.А. та Зінченко, В.А. 2007. *Збалансована система показників*. Х.: ВД «ІНЖЕК».

70. Кириченко, О.А. ред., 2008. *Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності*. 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання.

71. Кириченко, О.А. та Ваганов, К.Г., 2008. Сучасна система управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства. *Механізм регулювання економіки*, [online] 1, с. 115-126. Доступно: <http://mer.fem.sumdu.edu.ua/ua/2008_1.html> [Дата звернення 18 Червень 2016].

72. Кіляр, О.Р., 2008. *Облік і аналіз операцій з давальницькою сировиною*. Кандидат наук. ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана».

73. Кіндрацька, Г.І., Білик, М.С. та Загородній, А.Г. 2007. *Економічний аналіз: теорія і практика*. Львів: Магнолія.

74. Коваленко, А.В., Гаврилов, А.А. та Кармазин, В.Н., 2007. Діагностика состояния предприятия на основе нечетких продукционных систем и дискриминантного анализа. *Экономический анализ: теория и практика*, 14 (95), с. 2-9.

75. Ковтун, О.І. 2008. *Стратегії підприємства*. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії.

76. Ковтун, Е.О. та Швець, В.М., 2010. Планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Внешиэкономическая деятельность*, [online].

Доступно: <http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67915.doc.htm>
[Дата звернення 20 Лютий 2017].

77. Козак, Ю.Г. та Логвінова, Н.С. 2012. *Зовнішньоекономічна діяльність підприємств*. 4-те вид., перероб. та доп. – К.: Освіта України.

78. Козик, В.В., Панкова, Л.А., Крап'як, Я.С. та інші. 2004. *Зовнішньоекономічні операції і контракти*. 2-ге вид. К.: Центр навчальної літератури.

79. Козик, В.В. та інші. 2013. *Основи зовнішньоекономічної діяльності: практикум*. К.: Знання.

80. Козіцька, Н.О., 2009. Методика бухгалтерського обліку операцій з давальницькою сировиною між підприємствами-резидентами при оплаті послуг грошовими коштами. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*, 2 (46), с. 131 – 139.

81. Козіцька, Н.О., 2010. Контроль операцій з давальницькою сировиною як організаційний аспект прийняття управлінських рішень. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*, 1 (25), с. 119 – 125.

82. Козіцька, Н.О. 2013. *Облік і контроль операцій з давальницькою сировиною (на прикладі олійно-жирових підприємств)*. К.: «Центр учбової літератури».

83. Костирко, Л.А. 2008. *Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства*. 2-ге вид., перероб і доп.. Харків: Фактор.

84. Коць, І.І., 2015. Концептуальні засади визначення сутності толінгових операцій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 835, с. 44-55.

85. Коць, І.І., 2016а. Варіативно-інтерпретаційна модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України. В: Міністерство освіти і науки України, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, кафедра економіки підприємства,

Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: X Міжнародна науково-практична конференція. Харків, Україна, 25 Листопад 2016. Х.: ХНАДУ.

86. Коць, І.І., 2016b. Двопозиційна типологія толінгових операцій на підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*, 1 (1, 47), с. 227-232.

87. Коць, І.І., 2016c. Договірні засади реалізації толінгових операцій. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, Рада молодих вчених ІНЕМ, *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених.* Львів, Україна, 14-15 Квітень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

88. Коць, І.І., 2016d. Концепція збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*, 8, с. 23-27.

89. Коць, І.І., 2016e. Планування ланцюга поставок на вітчизняних підприємствах в умовах реалізації толінгових операцій. В: Національний університет «Львівська політехніка», кафедра маркетингу і логістики та ін., *Маркетинг та логістика в системі менеджменту до 200-річчя Національного університету «Львівська політехніка»: XI Міжнародна науково-практична конференція.* Львів, Україна, 3-5 Листопад 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

90. Коць, І.І., 2016f. Розвиток інформаційного забезпечення управління толінговими операціями на засадах систематизації мотивів їхнього здійснення. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту, кафедра обліку та аналізу, *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств: II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених.* Львів, Україна, 18 Березень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

91. Коць, І.І., 2016g. Систематизація видів толінгових операцій як інформаційне підґрунтя їхньої реалізації. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва, кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності, Рада молодих вчених Національного університету «Львівська політехніка», *Проблеми економіки, фінансів та управління експортно-імпортною діяльністю: II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Львів, Україна, 12 Травень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

92. Коць, І.І., 2016h. Толінгові операції як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах європейської інтеграції. В: Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», Економічний університет у Вроцлаві та ін., *Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами України в умовах європейської інтеграції: I Міжнародна науково-практична конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 21-22 Квітень 2016. Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ.

93. Коць, І.І., 2016i. Фінансові засади реалізації толінгових операцій. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», *Фінанси, банківництво, страхування: Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 22-23 Вересень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

94. Коць, І.І., 2016j. Фінансові мотиви здійснення толінгових операцій вітчизняними підприємствами в кризових умовах. В: Одеський національний економічний університет, кредитно-економічний факультет, кафедра банківської справи, *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Одеса, Україна, 15-16 Квітень 2016. Одеса: ОНЕУ.

95. Коць, І.І., 2017a. Діагностика толінгових операцій за пріоритетними мотивами вітчизняних переробних підприємств. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Університет Марії

Кюрі-Склодовської та ін., *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: III Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 27-28 Квітень 2017. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

96. Коць, І.І., 2017b. Економічна експрес-діагностика толінгових операцій з урахуванням мотивів переробних підприємств. В: Л.М. Савчук, ред. *Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств*. Дніпро: Пороги, Daniel Fic. с. 329-339.

97. Коць, І.І., 2017с. Систематизація факторів впливу на толінгові операції підприємств. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, Рада молодих вчених ІНЕМ та ін., *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених*. Львів, Україна, 18-19 Травень 2017. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

98. Коць, І.І., 2017d. Фундаментальна діагностика толінгових операцій на переробному підприємстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», (22/1), с. 122-125.*

99. Кривов'язюк, І.В. 2013. *Економічна діагностика*. К.: Центр учбової літератури.

100. Крикавський, Є.В., Косар, Н.С., Мних, О.Б. та Сорока, О.А. 2004. *Маркетингові дослідження*. Львів: Інтелект-Захід.

101. Кузічкіна, Л.І., 2014. Особливості здійснення операцій з давальницькою сировиною. *Інвестиції: практика та досвід*, 8, с. 57-59.

102. Кузьмін, О.Є. та Мельник, О.Г. 2003. *Теоретичні та прикладні засади менеджменту*. 2-е вид. доп. і перероб. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», Інформаційно-видавничий центр «ІНТЕЛЕКТ+» Інституту післядипломної освіти, «Інтелект- Захід».

103. Кузьмін, О.Є., Тимощук, М.Р. та Фещур, Р.В., 2005. Методи оцінювання потенціалу розвитку підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики», 2, (207), с. 374-383.*

104. Кузьмін, О.Є. та Мельник, О.Г. 2007. *Основи менеджменту*. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Академвидав.
105. Кузьмін, О.Є. та Дорошкевич, К.О., 2008. Формування стратегій машинобудівних підприємства на засадах використання стратегічних карт. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, 633, с. 375-380.
106. Кузьмін, О.Є. та Дорошкевич, К.О., 2009. Стратегічні карти машинобудівних підприємств: сутність та принципи формування. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*, 2, с.101-106.
107. Кузьмін, О.Є., Босак А.О. та Дарміць, Р.З. 2009. *Планування, організування та мотивування зовнішньоекономічної діяльності*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».
108. Кузьмін, О.Є. та Мельник, О.Г., 2011. Діагностика потенціалу підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 1, с. 155-166.
109. Кузьмін, О.Є., Петришин, Н.Я. та Дорошкевич, К.О. 2011. *Стратегічна діяльність підприємств: технології планування та побудова карт*. Львів: Міські інформаційні системи.
110. Кузьмін, О.Є., Чернобай, Л.І., Мельник, О.Г. та Вацик, Н.О. 2012. *Витрати в експортній діяльності*. Львів: «Растр-7».
111. Кузьмін, О.Є., Тодошук, А.В. та Мельник, О.Г., 2013. Особливості оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 769, с. 138-143.
112. Кузьмін, О.Є., Мельник, О.Г., Юринець, О.В. та Чиркова, Ю.Л. 2013а. *Рейтингування діяльності промислових підприємств. Теоретичні та методичні положення*. Львів: Видавництво «Растр-7».
113. Кузьмін, О.Є., Алексєєв, І.В., Мельник, О.Г., Петришин, Н.Я. та інші. 2013б. *Процесно-структурований менеджмент: методологія та інструментарій*. Львів: Видавництво «Растр-7».

114. Кузьмін, О.Є. та Товстенюк, О.В., 2014. Експрес-діагностика інвестиційної привабливості машинобудівних підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*, 2, с. 12-17.

115. Кузьмін, О.Є., Ліпич, Л.Г., Мельник, О.Г. та Товстенюк, О.В. 2014. *Діагностика інвестиційної привабливості підприємств: концепція та інструментарій*. Луцьк: Вежа-Друк.

116. Кузьмін, О.Є. та Коць, І.І., 2016. Теоретико-методологічні засади управління толінговими операціями на підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку, 851, с. 3-11.

117. Кузьмін, О.Є., Тодощук, А.В. та Мельник, О.Г., 2016. Реформування митної політики України в умовах європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*, 11(185), с. 53-60.

118. Куліков, П.М., Попов О.Є. та Котов, А.М. 2011. *Діагностика стану підприємства*. Х.: Вид. ХНЕУ.

119. Кульчицька, Н.Є., 2011. Проблеми митного регулювання операцій з давальницькою сировиною. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*, [online].

Доступно: <

<http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA/2011->

[2/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf](http://www.pu.if.ua/depart/Finances/resource/file/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA/2011-2/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%87%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf)> [Дата звернення 25 Вересень 2016].

120. Курок, О.О., 2009. Ефективність управління ЗЕД машинобудівних підприємств: вплив факторів і аналіз стану. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2 (5), с. 141-144.

121. Ліпич, Л.Г. та Фатенок-Ткачук, А.О., 2008. Фактори впливу на розвиток ЗЕД машинобудівних підприємств. *Економіка і держава*, 5 (65), с. 29–32.

122. Ліпич, Л.Г. та Фатенок-Ткачук, А.О. 2010. *Формування стратегії розвитку зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств*. Луцьк: Волинський національний університет ім. Лесі Українки.

123. Ляпин, Е.В. 2004. *Оценка экономического потенциала предприятия*. Сумы: ИТД «Университетская книга».

124. Маслак, О.О. та Жежуха, В.Й. 2011. *Облік, аналіз та аудит проведення зовнішньоекономічної діяльності*. К.: Каравела.

125. Мельник, О.Г. 2009. *Діагностика діяльності машинобудівного підприємства на засадах системи економічних індикаторів*. Львів: Видавництво ДП «Видавничий дім «Укрпол».

126. Мельник, О.Г., Олексів, І.Б., Подольчак, Н.Ю. та Шуляр, Р.В. 2009. *Іноваційні системи економічної діагностики підприємств на засадах індикаторів. Теоретико-методологічні та методичні засади*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

127. Мельник, О.Г. 2010. *Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

128. Мельник, О.Г. та Гром'як, О.Б., 2012. Експрес-діагностика діяльності підприємств: сутність та призначення. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*, 22.2, с. 159-165.

129. Мельник, О.Г. та Хмаренко, В.С., 2012. Митна експертиза: сутність, призначення та види. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*, 22.6, с. 142-146.

130. Мельник, О.Г. та Дутко, З.М., 2013. Особливості здійснення толінгових операцій суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 778, с. 348-358.

131. Мельник, О.Г. та Нагірна, М.Я., 2013а. Діагностика факторів впливу на експортну діяльність підприємства. *Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка»*, 5 (43), с. 63-66.

132. Мельник, О.Г. та Нагірна, М.Я., 2013б. Імпортна діяльність підприємств як об'єкт етіологічної діагностики. *Вісник Національного*

університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 778, с. 173-179.

133. Мельник, О.Г., Муқан, О.В. та Кабан, Х.В., 2013. Система управління митною діяльністю в Україні: сутність та структурна декомпозиція. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 776, с. 39-47.

134. Мельник, О.Г. та Нагірна, М.Я., 2014. Концептуальні засади здійснення етіологічної діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємств. *Бізнес Інформ*, 6, с. 222-227.

135. Мельник, О.Г., Коць, І.І. та Урікова, О.М., 2015. Сутність та мотиви здійснення толінгових операцій на підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 819, с. 148-155.

136. Мельник, О.Г. та Адамів, М.Є. 2016. *Гармонізація та уніфікування нормативно-методичної та інтерпретаційно-ідентифікаційної бази соціально-економічної діагностики в умовах європейської інтеграції*. Львів: Видавництво: «Центр Європи».

137. Мельник, О.Г. та Коць, І.І., 2016а. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств в умовах реалізації толінгових операцій. В: Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, кафедра менеджменту організацій, Рада молодих вчених ІНЕМ та ін., *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації: VI Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 19-21 Травень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

138. Мельник, О.Г. та Коць, І.І., 2016б. Організаційні засади реалізації толінгових операцій на підприємствах. *Економіка та держава*, 9, с. 16-22.

139. Мельник, О.Г. та Коць, І.І., 2016с. Сутнісно-мотиваційний механізм обґрунтування толінгових операцій в умовах європейської інтеграції. *Бізнес Інформ*, 2, с. 52-57.

140. Мельник, О.Г., Муқан, О.В. та Яцишин, О.І., 2016. Особливості застосування митного режиму «митний склад» під час імпорту нафтопродуктів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 851, с. 42-47.

141. Мельник, О.Г., Петришин, Н.Я. та Жежуха, В.Й., 2016. Система бізнес-індикаторів діагностики ефективності стратегічного планування. *Економіка. Фінанси. Право*, 4 (1), с. 41-44.

142. Микитенко, В.В. та Ігнат'єва, І.А., 2005. Діагностика стратегічного потенціалу підприємства. *Вісник економічної науки України*, 2, с. 77-80.

143. Мних, О.Б. 2009. *Маркетинг у формуванні ринкової вартості машинобудівного підприємства: теорія і практика*. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка».

144. Мочерний, С.В. ред., 2000. *Економічна енциклопедія*. К.: Видавничий центр «Академія».

145. Нагірна, М.Я., 2015а. Методи етіологічної діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємств. *Технологический аудит и резервы производства*, 2/6 (22), с. 45-49.

146. Нагірна, М.Я., 2015б. Систематизація економічних індикаторів етіологічної діагностики експортно-імпоротної діяльності підприємств. *Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова*. Серія: Економіка, 20 (2/1), с. 93-97.

147. Національний банк України. *Офіційний сайт*. [online] Доступно: <<http://www.bank.gov.ua/>> [Дата звернення 23 Березень 2017].

148. Несторишен, І.В. та Бережнюк, І.Г., 2017. Митне оформлення толінгових операцій в контексті активізації євроінтеграційних процесів. *Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки»*,

[online] 16. Доступно: <<http://global-national.in.ua/issue-16-2017>> [Дата звернення 15 Травень 2017].

149. Несторишен, І.В., Бережнюк, І.Г. та Нагорічна, О.С., 2017. Європейська практика застосування митної процедури переробки на митній території з використанням давальницької сировини. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 2 (2), с. 143-146.

150. Олексів, І.Б., 2011. Практичні аспекти формування симультазивної моделі врахування інтересів груп економіко-управлінського впливу для українських підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Проблеми економіки та управління»*, 698, с. 237-244.

151. Олексів, І.Б. та Лісович, Т.Ю., 2014. Формування методу оцінювання ефективності впровадження організаційних змін у систему управління підприємством. *Бізнес Інформ*, 7, с. 359-364.

152. Орлов, О.О. 2002. *Планування діяльності промислового підприємства*. К.: Скарби.

153. Осницька, Н.А., 2011. Підходи до трактування ключових понять щодо операцій з давальницькою сировиною в економічній літературі. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*, 2 (56), с. 155-159.

154. Осницька, Н.А., 2012. Методика внутрішнього контролю операцій з давальницькою сировиною у виконавця. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*, [online] 2 (60). Доступно: <<http://ven.ztu.edu.ua/article/view/45601/42121>> [Дата звернення 10 Липень 2016].

155. Павленко, О.Г. та Краснікова, Н.В., 2014. Особливості переробки на території України давальницької сировини нерезидента, а також оподаткування та облік таких операцій. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*, 2 (1), с. 37-43.

156. Партин, Г.О. та Горбач, О.А., 2011. Толінг як форма залучення обігового капіталу. *Науковий вісник НЛТУ України*, 21.7, с. 243-248.

157. Парфентьева, О.Г., 2013. Методичні підходи до економічної діагностики потенціалу розвитку підприємств. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія «Економічні науки»*, 5, с. 214-222.

158. Погорелов, Ю.С. 2010. *Оцінювання та моделювання розвитку підприємства*. Луганськ: Глобус.

159. Покропивний, С.Ф. 2000. Економіка підприємства. К.: КНЕУ.

160. Покропивний, С.Ф. ред., 2001. *Економіка підприємства*. 2-е вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ.

161. Продіус, І. та Новиков, В., 1992. Концепція економічної діагностики розвитку підприємства, *Економіка України*, 6, с. 56-61.

162. Пшик-Ковальська, О.О. та Петришин, Н.Я., 2010. Базові положення щодо здійснення планування зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 682, с. 182-186.

163. Пшик-Ковальська, О.О., 2012. Процес планування зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку», 727, с. 468-472.

164. Раєвнева, О.В. 2006. *Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі*. Х.: ВД «ІНЖЕК».

165. Решетняк, К.Е., 2012. Експортно-імпортні операції як основа зовнішньоекономічної діяльності підприємства. *Управління розвитком*, 3 (124), с. 30-32.

166. Розумчук, А.А., 2015. Толлинг как эффективный метод управления финансовой деятельностью промышленных предприятий. *Уральский научный вестник: научно-теоретический и практический журнал*. Серія: *Экономические науки*, 21 (152), с. 54–58.

167. Родченко, В.Б. та Чельшева, К.К., 2011. Производство продукции на давальческом сырье как средство оптимизации управления ресурсами предприятия. Его достоинства и недостатки. *Вестник Нац. техн. ун-та «ХПИ»*, 62, с. 134-141.

168. Сагалакова, Н.О., 2010. Система показників-індикаторів економічної діагностики торговельного підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*, 2 (2), с. 19-24.

169. Самуляк, В.Ю. та Фещур, Р.В., 2008. Оцінювання рівня розвитку підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, 633, с. 627-636.

170. Самуляк, В.Ю. та Лебідь, Т.В., 2011. Методика оцінювання розвитку підприємства на підставі збалансованої системи показників. *Східно-Європейський журнал передових технологій*, 1/10 (49), с. 34-36.

171. Селезнєва, К.В., 2013. Обґрунтування факторів впливу на розвиток експортного потенціалу машинобудівного підприємства. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ». Технічний прогрес та ефективність виробництва*, 45 (1018), с. 102-115.

172. Семенюк, В.С., 2004. Вплив операцій з давальницькою сировиною на потребу в оборотних коштах та ефективність їх використання. *Економічний вісник НГУ. Фінанси галузі та підприємства*, 1, с. 79-83.

173. Серединська, В.М., Загородна, О.М. та Федорович, Р.В. 2010. *Економічний аналіз*. Тернопіль: Видавництво Астон.

174. Синецкий, Б.И. 2000. *Основы коммерческой деятельности*. М.: Юристъ.

175. Смирнова, И.А., 2006. Основные факторы эффективности внешнеэкономической деятельности предприятий. *Вестник СГСЭУ*, 13 (2), с. 67-70.

176. Смушак, М.В., 2013. Напрями удосконалення методики формування і відображення інформації про операції з давальницькою сировиною на рахунках бухгалтерського обліку. *Економіка та управління АПК*, 11 (106), с. 71-74.

177. Стеценко, Ж.В., 2008. Формирование экспортного потенциала в Украине. *Економика и государство*, 7, с. 22-24.

178. Терновський, В.О., 2012. *Обліково-аналітичне забезпечення управління операціями з давальницькою сировиною в аграрному секторі АПК*. Кандидат наук. Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки».

179. Терновський, В.О., 2013. Причини використання давальницьких операцій та їх вплив на економічний розвиток країни. *Ефективна економіка*, [online] 10. Доступно: <<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2386>> [Дата звернення 18 Листопад 2016].

180. Терновський, В.О., 2014. Аналіз давальницьких операцій в аспекті розвитку переробних підприємств в Україні. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки*, 1(25), с. 236-238.

181. Тимошук, М.Р., Кузьмін, О.Є., Фещур, Р.В. та інші. 2007. *Планування соціально-економічного розвитку підприємств*. К: УСБ НБУ.

182. *Глумачний словник української мови*. [online] Доступно: <<http://eslovnuk.com/>> [Дата звернення 18 Грудень 2016].

183. Товстенюк, О.В. та Гром'як, О.Б., 2013. Експрес-діагностика інвестиційної привабливості підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 769, с. 305-314.

184. Тодощук, А.В та Коць, І.І., 2017а. Двовекторний метод планування толінгових операцій на засадах збалансованого розвитку переробного підприємства. *Бізнес Інформ*, 2, с. 203-209.

185. Тодощук, А.В. та Коць, І.І., 2017б. Характеристика стану толінгових операцій на вітчизняних підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*, 3, с. 8-12.

186. Тюріна, Н.М. та Карвацка, Н.С. 2013. *Основи зовнішньоекономічної діяльності*. К.: Центр учбової літератури.

187. *Українсько-англійський словник*. [online] Доступно: <<http://e2u.org.ua/s?w=tolling&dicts=all&highlight=on>> [Дата звернення 18 Грудень 2016].

188. Фатенок–Ткачук, А.О., 2010. Аналізування факторів впливу на розвиток зовнішньоекономічної діяльності машинобудівних підприємств. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*, 17, с. 93-100.

189. Федяєва, В.Ю., 2010. Документальне оформлення операцій з давальницькою сировиною. *Управління розвитком*, 10 (86), с. 68–70.

190. Фещур, Р.В. ред., 2010. *Економіко-математичне моделювання*. Львів: Бухгалтерський центр «Ажур».

191. Фещур, Р.В. та Самуляк, В.Ю., 2010. Групи показників (індикаторів) оцінювання рівня розвитку підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку»*, 691, с. 231-239.

192. Фещур, Р.В., Кічор, В.П., Барвінський, А.Ф. та Тимошук, М.Р. 2010. *Статистика*. Львів: Бухгалтерський центр «Ажур».

193. Філіпенко, Т.В. та Анісімова, К.С., 2014. *Оцінка ефективності експорту при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності підприємства*. [online] *Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених: Менеджмент XXI століття: нові виклики, практика, інновації*, 16 Травень 2014. Доступно:

<<http://eprints.zu.edu.ua/13059/1/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D1%96%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%203.pdf>> [Дата звернення 10 Березень 2017].

194. Філіпішин, І., 2012. Технологія економічної діагностики розвитку промислового підприємства. *Аналітично-інформаційний журнал «Схід»*, 2 (116), с. 63-69.

195. Фролов, В.И., 2010. Толлинг как инструмент управления оборотным капиталом аграрных предприятий. *Фінанси, банки, інвестиції*, 1 (6), с. 27—30.

196. Швайка, Л.А. 2003. *Планування діяльності підприємства*. Львів: «Новий Світ – 2000».
197. Шершньова, З.Є. та Оборська, С.В. 1999. *Стратегічне управління*. К.: КНЕУ.
198. Шкурупій, О.В., Гончаренко, В.В. та Артеменко, І.А. 2012. *Зовнішньоекономічна діяльність підприємства*. К.: Центр учбової літератури.
199. Business Dictionary, [online]. Available at: <<http://www.businessdictionary.com/definition/toll-manufacturing.html> > [Accessed 16 October 2016].
200. Choksi, M., 2007. *Strategic Use of Best Practice of Toll Manufacturing*. [online] Available at: <http://www.bp-council.org/wp-content/uploads/Papers_2007/presented/Presentation_Best_Practices_in_Toll_Manufacturing.pdf> [Accessed 18 February 2017].
201. Earlam, P. and others, 2012. Focus on manufacturing, *Tax News*, [online] Available at: <<http://deloitteblog.co.za/wp-content/uploads/2012/10/Deloitte-tax-news-Focus-on-manufacturing.pdf> > [Accessed 25 February 2017].
202. Goldner, B. and Hillel, J., 2013. Toll Manufacturing Transactions Trade Secret and IP Protection, *Practical Law Company*, [online]. Available at: <[https://files.skadden.com/sites%2Fdefault%2Ffiles%2Fpublications%2FToll%20Manufacturing%20Transactions%20Trade%20Secret%20and%20IP%20Protection%20\(8-525-5209\).pdf](https://files.skadden.com/sites%2Fdefault%2Ffiles%2Fpublications%2FToll%20Manufacturing%20Transactions%20Trade%20Secret%20and%20IP%20Protection%20(8-525-5209).pdf)> [Accessed 10 November 2016].
203. Griffin, R.W. and Pustay, M.W. 2010. *International Business*. Pearson Prentice Hall.
204. Krugman, P.R., Obsfeld, M., Melitz, M.J. 2012. *International Economics: Theory and Policy*. 9th edition. Pearson Education.
205. Kuzmin, O.Ye., Melnyk, O.H. and Grom'yak, O.B., 2014. Conceptual framework for express diagnostic analysis of industrial enterprises. *Actual Problems of Economics*, 1(151), pp. 193-202.
206. Nathan, B.S., 2006. Bailment or consignment: it makes a different, *Business Credit*, [online] November/December. Available at:

<<https://www.lowenstein.com/files/Publication/949adf56-4566-4cca-85ee-02bf167db25d/Presentation/PublicationAttachment/1b92788f-4cf6-4c24-893e-05141b806d57/Business%20Credit%20-%20BSN-%20Nov%202006.pdf>>
[Accessed 10 April 2017].

207. Nestoryshen, I. and Turzhanskyi, V., 2016. Conceptualization institute of authorized economic operators: international experience and prospects of its implementation in the customs legislation of Ukraine. *Customs Scientific Journal CUSTOMS*, 1, pp. 41–57.

208. *Production-Outsourcing (Tolling) Transactions in Ukraine*. [online] Available at: <ukraine.nlembassy.org> [Accessed 15 January 2017].

209. Sepeda, A.L., Connodley, D.J., Elder, J.L. and others, 2000. *Guidelines for process safety in outsourced manufacturing operations*. American Institute of Chemical Engineers. Center for Chemical Process Safety. [online] Available at: <<https://www.aiche.org/ccps/publications/books/guidelines-process-safety-outsourced-manufacturing-operations>> [Accessed 28 January 2017].

210. *What is Toll Processing?* [online] Available at: <<http://www.cmc milling.com/what-is-toll-processing.html>> [Accessed 25 February 2017].

ДОДАТКИ

Додаток А

Трактування поняття «давальницька сировина» у літературних джерелах

Джерела	Тлумачення поняття «давальницька сировина»
Бутинець ред., 2001, с.45	Давальницька сировина – 1) сировина, яка передається на переробку, в тому числі в іншу країну, з метою виготовлення готової продукції, з оплатою замовником витрат по переробці; 2) сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, ввезені на митну територію України іноземним замовником (чи закуплені іноземним замовником за іноземну валюту в Україні) або вивезені за її межі українським замовником для використання у виробленні готової продукції з наступним поверненням усієї продукції або її частини до країни власника (чи реалізацією в країні виконавця замовником або за його дорученням виконавцем) або вивезенням до іншої країни.
Мочерний ред., 2000, с.301	Давальницький продукт, давальницька сировина – вихідний сировинний продукт, що перевозиться замовником продукції її виробникові для переробки на готову продукцію, яку оплачує замовник.

Дяків ред., 2002, с.142	Давальницька сировина (давальческое сырье) – сировина особи (юридичної, фізичної), власник якої є замовником на виготовлення товару з цієї сировини іншою особою - товаровиробником, а водночас і власником готового товару (продукту).
Загородній та Вознюк, 2007, с.836-837	Сировина давальницька (давальча) – 1) сировина, матеріали напівфабрикати, власник яких (юридична або фізична особа) є замовником на виготовлення товару (готової продукції) з цієї сировини іншою особою – товаровиробником; 2) сировина контрагента-партнера, яку за договором ввозять з однієї країни до іншої з метою її переробки в готову продукцію та з подальшим вивезенням цієї продукції до країни власника сировини
Осницька, 2011, с.155-159	Давальницька сировина – це сировина, матеріали, напівфабрикати, комплектуючі вироби, енергоносії, а також товари, передані для переробки, які є власністю одного суб'єкта господарювання (замовника) та передаються ним на договірній основі іншому суб'єкту господарювання (виробнику, переробнику) для виробництва готової продукції за встановлену договором оплату з її подальшим поверненням замовнику.
Партин та Горбач, 2011 с.243	Давальницькою вважається сировина, передана її власниками без оплати, на договірній основі, підприємствам-переробникам для виробництва готової продукції шляхом перероблення, технологічної доробки, розливу підакцизних товарів тощо.

Додаток Б

Трактування поняття «операція з давальницькою сировиною» у наукових джерелах

Джерела	Трактування поняття
Білінська, 2011, с.152-153	Суть операцій з перероблення давальницької сировини полягає у тому, що власник сировини – замовник – має намір виготовити продукцію зі своєї сировини.
Богомазова, 2013	Операції по переробці давальницької сировини включають переробку, обробку й технологічну доробку деяких видів сировини.
Єдинак, 2007, с.8	Операції з давальницькою сировиною – це специфічний вид зустрічної торгівлі, що передбачає кооперування дій замовника переробки та виконавця, причиною чого є міжнародний поділ праці та розвиток міжнародної конкуренції.
Іваненко, 2010а, с.89	Сутність операцій з давальницькою сировиною полягає у тому, що одне підприємство закуповує сировину і передає її іншому підприємству для виготовлення за винагороду

	певного виду продукції шляхом переробки (обробки, збагачення чи використання) переданої сировини (незалежно від кількості замовників та виконавців, а також кількості операцій з переробки цієї сировини).
Кіляр О.Р., 2008	Сутність операцій з давальницькою сировиною полягає в тому, що давальницька сировина на всіх етапах переробки та продукти її переробки є власністю замовника; виконавець лише здійснює переробку даної сировини за відповідну плату; в операціях з давальницькою сировиною можливе використання різних форм розрахунків між замовником та виконавцем; під час здійснення операцій давальницька сировина повністю споживається; використовується давальницька сировина лише у виробничому процесі.
Осницька, 2011, с.158	Операція з давальницькою сировиною – це операція з попередньої поставки сировини для її наступного перероблення (оброблення, комплектування, збагачення чи використання) на готову продукцію за відповідну плату, незалежно від кількості виконавців, а також етапів (операцій з перероблення цієї сировини) за умови, якщо вартість давальницької сировини на кожному етапі переробки становить не менш як 20 відсотків загальної вартості готової продукції.

Додаток В

Трактування ключових понять у толінговій сфері у літературних джерелах

Джерела	Трактування понять
1	2
Бабіченко, Хоменко та Шкалабан, 2009, с.210	Толінг – одна з форм кооперування підприємств та поглиблення їх спеціалізації, особливо в нафтопереробній галузі, яка пов'язана з виробництвом продукції з давальницької сировини, тобто нафти.
Барна та Гарбар, 2012, с.166	У широкому змісті слова під толінгом розуміють порядок організації виробництва з перероблення давальницької сировини, способи реалізації готової продукції, виготовленої з цієї сировини, умови й форму розрахунків за послуги з перероблення.
Белова, 2000	Поняття «толінг» походить від англ. “toll” (податок) та використовується для операцій щодо переробки давальницької сировини іноземних підприємств, яка ввозиться без сплати податків на територію країни під митним режимом переробки.
Богомазова, 2013	Толінг – це операція з безмитного ввозу давальницької сировини та безмитного вивозу продукції, отриманої внаслідок її переробки, збагачення чи використання.
Бурков, 2001	Толінг – це вид взаємовідносин між суб'єктами господарювання, при якому власник сировини (толінгер) передає її переробному підприємству, отримуючи у вигляді результату готову продукцію та покриваючи

	переробному підприємству суму понесених ним витрат на переробку та узгоджену норму прибутковості.
Гончаров та Дворецький, 2009, с.99-100	Толінг (англ. tolling) – це послуги з переробки імпоротної сировини, що ввозиться на митну територію держави без оподаткування та передачі прав власності вітчизняному підприємству, яке її переробляє, із подальшим вивезенням готової продукції за межі держави.
Гордієць та Римарева, 2014	У широкому змісті, під толінговими операціями розуміють порядок організації виробництва з переробки давальницької сировини, умови й форми розрахунків за послуги з переробки, способи реалізації готової продукції, виготовленої з давальницької сировини.
Єдинак, 2007, с.8	Толінг у системі державного регулювання – це сукупність економічно-правових відносин, що виникають між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності (замовником і виконавцем) та державою в процесі переробки ввезеної сировини та подальшого вивезення виготовленої з неї готової продукції із застосуванням пільгового режиму оподаткування, з правом власності на них іноземного замовника.
Єфременкова та Байдак, 2015, с.60	Толінг – виробництво продукції з давальницької сировини, одна з форм міжнародного поділу праці.
Житний, 2007	При толінгових операціях сировина може бути ввезена на митну територію країни нерезидентом або придбана на території країни за валюту для подальшої переробки та продажу як на території країни, так і за її межами, або вивезені за її межі резидентом для використання у виробленні готової продукції з наступним поверненням: усієї продукції або її частини до країни власника (чи реалізацією в країні виконавця замовником або за його дорученням виконавцем) або вивезенням до іншої країни.

Продовження Додатку В

1	2
Козик та ін., 2013, с.22	Операції на давальницькій сировині, або толінг – це різновид зустрічної торгівлі, який передбачає поставку однією стороною сировини, напівфабрикатів, комплектувальних виробів для їх наступної переробки та/або складання у країні торгового партнера і зворотну поставку готових виробів у країну первісного експорту, які здійснюються під митним контролем, що передбачає звільнення сторін толінгової угоди від заходів економічного впливу держави, сплати ввізних та вивізних мит.
Кузічкіна Л.І., 2014, с.57-58	У широкому розумінні толінгові операції – це порядок організації виробництва з переробки давальницької сировини, умови й форми розрахунків за послуги з переробки, способи реалізації готової продукції, виготовленої з давальницької сировини все ж таки у зовнішньоекономічній діяльності.
Мельник, Коць та Урікова, 2015, с.152	Толінгові операції – це порядок організування виробництва з переробки давальницької сировини, умови й форми розрахунків за послуги з переробки, способи реалізації готової продукції, виготовленої з давальницької сировини між контрагентами різних країн.
Партин та Горбач, 2011, с.243-244	Толінг – вид взаємодії між суб'єктами господарювання, при якій власник сировини передає її підприємству переробнику і отримує у вигляді результату готову продукцію і покриває підприємству-переробнику суму понесених витрат на переробку та узгоджений відсоток прибутковості.
Родченко та Челишева, 2011, с.136	Поняття «толінг» є вузьким, ніж поняття «схема виробництва на давальницькій сировині», оскільки під час толінгу замовником є організації з іноземним статусом, і передавання сировини на переробку та вивезення готової продукції повинно здійснюватись через митний кордон країни.
Синецкий Б.І., 2000, с.321	Операції з давальницькою сировиною або толінг полягають в тому, що власник сировини, не володіючи потужностями для її переробки, передає її переробному підприємству в обсязі, який забезпечує вихід необхідної кількості готової продукції, покриття витрат підприємства-переробника та одержання цим підприємством прибутку на капітал, вкладений ним у процесі переробки.
Фролов, 2010	Толінг і толінгові операції означають спосіб організації переробки давальницької сировини і методів реалізації продукції з переробленої сировини, а також розрахунків за таку продукцію.
Голднер та Хіллел, 2013	Толінгове виробництво – це угода, за якою підприємство (котре володіє спеціалізованим устаткуванням) здійснює переробку сировини чи напівфабрикатів для іншого підприємства.
Ерлам та ін., 2012	При толінгових операціях підприємство-замовник надає сировину чи напівфабрикати переробному підприємству, яке, володіючи спеціалізованим устаткуванням чи інфраструктурою, здійснює комплекс виробничих операцій від імені замовника, використовуючи ці матеріали, за певну плату.
Production-Outsourcing (Tolling) Transactions in Ukraine	Толінгові операції передбачають виробництво продукції українськими підприємствами на основі давальницької сировини, що ввозиться іноземними замовниками.
What is Toll Processing?	Толінг – це виробництво або надання послуг з переробки за певну плату.

Принципи управління толінговими операціями підприємств

Принципи управління толінговими операціями підприємств	Коротка характеристика принципів управління толінговими операціями підприємств
Цілеспрямованість	Управління толінговими операціями повинно чітко спрямовуватись на досягнення визначених цілей у цій сфері, котрі встановлюються суб'єктами управління та надалі визначають конкретні особливості реалізації управлінського процесу, з метою забезпечення пріоритетних потреб діяльності підприємства - учасника толінгових відносин
Принцип взаємозв'язку цілей та мотивів здійснення толінгових операцій.	При встановленні цілей управління толінговими операціями суб'єкти управління повинні відштовхуватись від наявних мотивів реалізації толінгових операцій на підприємстві як обґрунтованих підстав та причин, що спонукають до запровадження толінгової діяльності
Двопозиційність	Процес управління толінговими операціями повинен репрезентувати двопозиційний характер, тобто переслідувати інтереси не лише однієї сторони толінгової взаємодії, а й неодмінно враховувати інтереси контрагента толінгових відносин
Збалансованість	Управління толінговими операціями повинно передбачати справедливе та об'єктивне балансування інтересів суб'єктів управління двох сторін толінгової співпраці з метою максимально можливого задоволення потреб кожного із контрагентів
Принцип взаємодії	Процес управління толінговими операціями повинен супроводжуватись перманентною співпрацею суб'єктів управління усіх учасників толінгової угоди з метою налагодження контакту між партнерами та обміну інформацією, що надалі визначатиме особливості перебігу управлінського процесу у толінговій сфері
Взаємопогодженість	Процес управління толінговими операціями повинен ґрунтуватись на досягненні консенсусу між суб'єктами управління контрагентів толінгових відносин щодо умов реалізації толінгових операцій, що надалі визначатиме особливості перебігу управлінського процесу
Ситуаційна гнучкість	У зв'язку із циклічним характером толінгових операцій, перманентною зміною умов толінгових угод та динамічністю внутрішнього і зовнішнього середовища усі елементи процесу управління толінговими операціями повинні бути адаптивними до відповідних перетворень і трансформацій без зміни їхнього складу
Правова регламентованість	Управління толінговими операціями повинно неухильно ґрунтуватись на чинних положеннях вітчизняного та міжнародного законодавства у цій сфері, котрі регламентуватимуть певні особливості реалізації управлінського процесу
Часова регламентованість	Управління толінговими операціями повинно враховувати часові регламенти реалізації толінгових операцій відповідно до чинних положень вітчизняного та міжнародного законодавства у цій сфері, що надалі визначатиме конкретні особливості перебігу управлінського процесу
Універсальність	Типова модель управління толінговими операціями повинна бути придатною до використання суб'єктами управління обох контрагентів толінгових відносин на засадах подальшої конкретизації особливостей реалізації її етапів відповідно до мотивів, цілей та завдань конкретного суб'єкта управління
Принцип поєднання класичності та інноваційності	Модель управління толінговими операціями як конкретної функції менеджменту повинна ґрунтуватись на реалізації класичної послідовності процесу менеджменту шляхом конкретизації змістового наповнення його етапів та, водночас, перманентно удосконалюватись на засадах впровадження інновацій у сфері управління
Прогресивність	Управління толінговими операціями повинно бути налагоджене таким чином, щоб забезпечувати вирішення проблем на підприємстві та водночас формувати передумови для його потенційного прогресивного розвитку

Примітка: розвинуто автором на підставі (Мельник, 2010)

Додаток Д
Таблиця Д.1

Динаміка обсягів експорту та імпорту давальницької сировини
підприємствами України за 2010-2015 рр.

Показники, од. виміру	Аналізовані періоди, роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяги експорту давальницької сировини, млн. дол.	60,7	105,7	118,2	106,8	127,7	67,2
Обсяги експорту давальницької сировини, млн. грн.	481,96	842,43	944,42	853,33	1518,35	1467,65
Обсяги імпорту давальницької сировини, млн. дол.	3138,9	4683,2	3216,9	3622,9	3026,8	2366,6
Обсяги імпорту давальницької сировини, млн. грн.	24922,87	37325,10	25703,03	28946,97	35988,65	51686,5
Офіційний середній курс гривні щодо долара США	7,94	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84
Частки експорту давальницької сировини у загальному обсязі експорту, %	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Частки імпорту давальницької сировини у загальному обсязі імпорту, %	5,2	5,8	3,9	4,8	5,6	6,3

Примітка: сформовано автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України (2015; 2016) та Національного банку України

Таблиця Д.2

Динаміка обсягів експорту та імпорту готової продукції, виготовленої з
давальницької сировини, підприємствами України за 2010-2015 рр.

Показники, од. виміру	Аналізовані періоди, роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Обсяги експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, млн. дол.	3801,0	6295,5	4969,7	5025,5	4243,6	3395,1
Обсяги експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, млн. грн.	30179,94	50175,14	39707,90	40153,75	50456,4	74148,98
Обсяги імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, млн. дол.	52,3	84,0	161,6	131,4	143,4	62,7
Обсяги імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, млн. грн.	415,26	669,48	1291,18	1049,89	1705,03	1369,37
Офіційний середній курс гривні щодо долара США	7,94	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84
Частки експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у загальному обсязі експорту, %	7,5	9,3	7,3	8,1	7,9	8,9
Частки імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, у загальному обсязі імпорту, %	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,2

Примітка: сформовано автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України (2015; 2016) та Національного банку України

Товарна структура експорту-імпорту давальницької сировини
підприємствами України у 2015 р.

Назви товарів згідно УКТЗЕД	Обсяги експорту давальницької сировини, тис. дол. США	Частки експорту давальницької сировини, % до загального підсумку	Обсяги імпорту давальницької сировини, тис. дол. США	Частки імпорту давальницької сировини, % до загального підсумку
Живі тварини; продукти тваринного походження	-	-	7459,3	0,3
Продукти рослинного походження	-	-	1240,2	0,1
Жири та олії тваринного або рослинного походження	-	-	8555,5	0,4
Готові харчові продукти	-	-	54282,8	2,3
Мінеральні продукти	-	-	278305,5	11,8
Продукція хімічної та пов'язаної із нею галузей промисловості	32,6	0,0	43834,6	1,9
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	0,1	0,0	296924,5	12,5
Шкури необроблені, шкіра вичищена	-	-	93298,3	3,9
Деревина і вироби з деревини	-	-	1583,9	0,1
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	-	-	89491,2	3,9
Текстильні матеріали та текстильні вироби	3,2	0,0	391166,7	16,5
Взуття, головні убори, парасольки	236,4	0,4	23467,5	0,4
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	-	-	7199,2	0,3
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	64072,4	95,4	6189,1	0,3
Недорогоцінні метали та вироби з них	2279,6	3,4	105705,1	4,5
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	426,9	0,6	907687,4	38,4
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	-	-	17715,6	0,7
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	132,6	0,2	4705,3	0,2
Різні промислові товари	-	-	27742,4	1,2

Примітка: складено автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України

Додаток Ж

Товарна структура експорту-імпорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини, підприємствами України у 2015 р.

Назви товарів згідно УКТЗЕД	Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини, тис. дол. США	Частки експорту готової продукції з давальницької сировини, % до загального підсумку	Обсяги імпорту готової продукції з давальницької сировини, тис. дол. США	Частки імпорту готової продукції з давальницької сировини, % до загального підсумку
Живі тварини; продукти тваринного походження	2546,9	0,1	-	-
Продукти рослинного походження	1343,6	0,0	-	-
Жири та олії тваринного або рослинного походження	519,1	0,0	-	-
Готові харчові продукти	81134,3	2,4	-	-
Мінеральні продукти	32486,2	1,0	-	-
Продукція хімічної та пов'язаної із нею галузей промисловості	423170,6	12,5	-	-
Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	79300,2	2,3	-	-
Шкури необроблені, шкіра вичищена	54991,2	1,6	-	-
Деревина і вироби з деревини	16877,2	0,5	-	-
Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	167193,2	4,9	-	-
Текстильні матеріали та текстильні вироби	484864,0	14,3	364,9	0,6
Взуття, головні убори, парасольки	121731,2	3,6	316,6	0,5
Вироби з каменю, гіпсу, цементу	6639,7	0,2	-	-
Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	6600,8	0,2	28487,0	45,4
Недорогоцінні метали та вироби з них	304489,7	9,0	267,6	0,4
Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	1405860,3	41,4	33221,6	52,9
Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	30215,2	0,9	-	-
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	1223,9	0,0	91,2	0,1
Різні промислові товари	173889,6	5,1	-	-

Примітка: складено автором на основі офіційної інформації Державної служби статистики України

Додаток 3

Обсяги імпорту давальницької сировини провідними переробними підприємствами Львівської області у 2016 р.

Товарні групи давальницької сировини	Підприємства	Обсяги імпорту давальницької сировини, тонн	Обсяги імпорту давальницької сировини, млн. грн.	Частки обсягів імпорту давальницької сировини у вартісному виразі, % до загального підсумку по товарній групі
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	ДП «Датський текстиль»	4 306,42	308,72	12,0
	ТЗОВ «Йоха – Україна»	499,81	285,97	11,1
	ПрАТ «ВАТ Калина»	261,47	206,76	8,0
	ПрАТ «Стрийська швейна фабрика «Стрітекс»	503,42	199,40	7,8
	ДП «Львівтекс» датської компанії «Грін Коттон»	476,61	167,03	6,5
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	ТЗОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ»	9 934,49	2 725,56	49,8
	ТОВ «Електроконтакт Україна»	2 745,36	1 066,14	19,5
	ТОВ «ОДВ-Електрик»	910,41	556,31	10,2
	ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна Львів»	1 285,84	395,32	7,2
	ТОВ «ЦВГ Україна»	1 428,81	389,53	7,1
Сировина для виготовлення інших товарів	ТЗОВ «Бадер Україна»	4 007,48	2 450,76	69,3
	ТЗОВ «Райтекс»	793,73	277,62	7,8
	ТОВ «Об'єднана мода України»	1 096,73	105,55	3,0
	ТОВ «Клінгспор»	720,65	67,16	1,9
	ДП «Амбіенте Ферніче Україна»	555,41	65,35	1,8

Примітка: складено автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

Додаток К

Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини провідними переробними підприємствами Львівської області у 2016 р.

Товарні групи давальницької сировини	Підприємства	Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини, тонн	Обсяги експорту готової продукції з давальницької сировини, млн. грн.	Частки обсягів експорту готової продукції з давальницької сировини у вартісному виразі, % до загального підсумку по товарній групі
Сировина для виготовлення одягу, білизни та взуття	ДП «Датський текстиль»	2 916,2	538,3	15,1
	ТзОВ «Йоха Україна»	368,9	294,3	8,3
	ПрАТ «ВАТ Калина»	265,5	278,8	7,8
	ПрАТ «Стрийська швейна фабрика «Стрітекс»	432,8	267,2	7,5
	ДП «Львівтекс» датської компанії «Грін Коттон»	324,4	254,9	7,1
Сировина для виготовлення автомобільних кабелів	ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГмбХ»	9 417,6	3 805,0	54,0
	ТОВ «Електроконтакт Україна»	2 737,4	1 319,0	18,7
	ТОВ «ОДВ-Електрик»	829,4	728,7	10,3
	ТОВ «ЦВГ Україна»	1 294,9	497,8	7,1
	ТОВ «Фуджікура Аутомотів Україна Львів»	735,7	335,3	4,8
Сировина для виготовлення інших товарів	ТзОВ «Бадер Україна»	2 357,0	1 943,3	53,7
	ТзОВ «Райтекс»	589,1	288,8	8,0
	ТОВ «Об'єднана мода України»	1 169,8	214,4	5,9

	ДП «Амбіенте Ферніче Україна»	4 765,4	211,4	5,8
	ТОВ «Клінгспор»	722,7	132,8	3,7

Примітка: складено автором на основі даних звітності досліджуваних підприємств

Додаток Л

АНКЕТА

Шановний респонденте!

Просимо Вас взяти участь в опитуванні, що спрямоване на дослідження факторів впливу на толінгові операції переробних підприємств та показників, що відображають їхній вплив. Цільовою аудиторією опитування є керівники найбільш активних переробних підприємств Львівської області. Результати опитування будуть використані у наукових та практичних цілях.

- 1) Просимо Вас здійснити експертне оцінювання факторів за критерієм рівня впливу на обсяги експорту виготовленої переробним підприємством продукції на основі давальницької сировини за 100 бальною шкалою (100 балів присвоюється фактору, який характеризується найвагомим впливом, 1 бал присвоюється фактору, який характеризується найменшим впливом):

№ з/п	Фактори впливу на обсяги експорту виготовленої переробним підприємством продукції з давальницької сировини	Присвоєна експертна оцінка фактора
<i>Фактори внутрішньоорганізаційного середовища</i>		
1.	Стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства	
2.	Фінансовий стан підприємства	
3.	Стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства	
4.	Стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства	
5.	Стан соціально-кадрового забезпечення підприємства	
6.	Маркетингові позиції підприємства	
7.	Логістично-територіальні позиції підприємства	
8.	Галузева приналежність підприємства	
9.	Етап життєвого циклу підприємства	
10.	Цілі та завдання підприємства	
11.	Рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства	
<i>Фактори зовнішнього середовища</i>		
12.	Стан сировинно-матеріальної бази в державі	
13.	Особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі	
14.	Рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій	

15.	Стан відносин з контрагентами	
16.	Загальноєкономічний стан в державі	
17.	Соціальний стан в державі	
18.	Військово-політичний стан в державі	
19.	Рівень міжнародної співпраці держави	
20.	Географічно-територіальне розташування держави та регіону	
21.	Стан інфраструктури в державі	
22.	Стан та рівень розвитку галузі економіки	

Продовження Додатку Л

2) Просимо Вас зазначити показники, що, на Вашу думку, відображають вплив факторів, які одержали найвищу експертну оцінку:

№ з/п	<i>Фактори впливу на обсяги експорту виготовленої переробним підприємством продукції з давальницької сировини, які одержали найвищу експертну оцінку (обрані фактори підкреслити)</i>	<i>Індикатори, що відображають вплив факторів, які одержали найвищу експертну оцінку</i>
<i>Фактори внутрішньоорганізаційного середовища</i>		
1.	Стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства	
2.	Фінансовий стан підприємства	
3.	Стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства	
4.	Стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства	
5.	Стан соціально-кадрового забезпечення підприємства	
6.	Маркетингові позиції підприємства	
7.	Логістично-територіальні позиції підприємства	
8.	Галузева приналежність підприємства	
9.	Етап життєвого циклу підприємства	
10.	Цілі та завдання підприємства	
11.	Рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства	
<i>Фактори зовнішнього середовища</i>		
12.	Стан сировинно-матеріальної бази в державі	
13.	Особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі	
14.	Рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій	
15.	Стан відносин з контрагентами	
16.	Загальноєкономічний стан в державі	
17.	Соціальний стан в державі	
18.	Військово-політичний стан в державі	
19.	Рівень міжнародної співпраці держави	
20.	Географічно-територіальне розташування держави та регіону	
21.	Стан інфраструктури в державі	

22.	Стан та рівень розвитку галузі економіки	
-----	--	--

- 3) Зазначте, будь ласка, назву Вашого підприємства:_____.
- 4) Вкажіть, будь ласка, основний профіль толінгової діяльності Вашого підприємства:_____.
- 5) Зазначте, будь ласка, Вашу посаду:_____.

Дякуємо, що взяли участь в опитуванні!

Додаток М

Результати експертного оцінювання факторів за критерієм рівня впливу на обсяг виготовленої переробним підприємством продукції з давальницької сировини

№ з/п	Фактори впливу на обсяг експорту виготовленої переробним підприємством продукції з давальницької сировини	Середня експертна оцінка впливу фактора	Ранг фактора за рівнем його впливу
<i>Фактори внутрішньоорганізаційного середовища</i>			
1.	Стан та рівень використання виробничих потужностей підприємства	100	1
2.	Фінансовий стан підприємства	82	9
3.	Стан сировинно-матеріального забезпечення підприємства	98	2
4.	Стан та рівень завантаження технологічно-майнової бази підприємства	98	2
5.	Стан соціально-кадрового забезпечення підприємства	100	1
6.	Маркетингові позиції підприємства	63	12
7.	Логістично-територіальні позиції підприємства	87	7
8.	Галузева приналежність підприємства	84	8
9.	Етап життєвого циклу підприємства	82	9
10.	Цілі та завдання підприємства	78	10
11.	Рівень розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства	96	3
<i>Фактори зовнішнього середовища</i>			
12.	Стан сировинно-матеріальної бази в державі	73	11
13.	Особливості нормативно-правового регулювання толінгових операцій в державі	98	2
14.	Рівень ефективності роботи митних органів у сфері митного оформлення та контролю толінгових операцій	100	1
15.	Стан відносин з контрагентами	100	1
16.	Загальноекономічний стан в державі	92	5
17.	Соціальний стан в державі	61	13
18.	Військово-політичний стан в державі	94	4
19.	Рівень міжнародної співпраці держави	90	6

20.	Географічно-територіальне розташування держави та регіону	92	5
21.	Стан інфраструктури в державі	100	1
22.	Стан та рівень розвитку галузі економіки	84	8

Примітка: розраховано автором на підставі результатів анкетного опитування

Додаток Н

Вхідні дані для побудови регресійної моделі, що репрезентує вплив пріоритетних внутрішніх факторів на обсяги експорту готової продукції, виготовленої ТОВ «Клінгспор» на основі давальницької сировини

Аналізовані періоди, квартали	Порядковість періодів	Обсяг експорту готової продукції (y)	Коефіцієнт використання виробничих потужностей (x ₁)	Коефіцієнт якості виробництва (x ₂)	Коефіцієнт компетентності робітників (x ₃)
I кв. 2012 р.	1	0,88	0,91	0,98	0,94
II кв. 2012 р.	2	0,89	0,91	0,98	0,95
III кв. 2012 р.	3	0,88	0,9	0,96	0,94
IV кв. 2012 р.	4	0,9	0,91	0,98	0,94
I кв. 2013 р.	5	0,91	0,91	1,02	0,96
II кв. 2013 р.	6	0,83	0,84	0,94	0,88
III кв. 2013 р.	7	0,89	0,91	0,93	0,94
IV кв. 2013 р.	8	0,89	0,9	0,94	0,95
I кв. 2014 р.	9	0,97	0,99	0,95	0,96
II кв. 2014 р.	10	0,83	0,85	0,95	0,97
III кв. 2014 р.	11	0,89	0,9	0,96	0,98
IV кв. 2014 р.	12	0,89	0,9	0,92	0,99
I кв. 2015 р.	13	1,09	1,11	0,93	1
II кв. 2015 р.	14	1,48	1,07	1,01	1,01
III кв. 2015 р.	15	1,18	1,2	0,92	1,03
IV кв. 2015 р.	16	1,16	1,18	0,93	1,04
I кв. 2016 р.	17	1,4	1,42	1,06	1
II кв. 2016 р.	18	0,93	0,95	1,02	1,01
III кв. 2016 р.	19	0,89	0,91	1,01	1,02
IV кв. 2016 р.	20	0,98	1	0,98	1,03

Примітка: розраховано автором на підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel

Додаток П

Вхідні дані для побудови регресійної моделі, що репрезентує вплив пріоритетних зовнішніх факторів на обсяги експорту готової продукції, виготовленої ТОВ «Клінгспор» на основі давальницької сировини

Аналізовані періоди, квартали	Порядковість періодів	Обсяг експорту готової продукції (у)	Коефіцієнт якості виконання договірних зобов'язань толінгером (z ₁)	Коефіцієнт якості логістичної інфраструктури регіону переробного підприємства (z ₂)	Коефіцієнт якості митного забезпечення толінгової сфери у регіоні переробного підприємства (z ₃)
I кв. 2012 р.	1	0,88	1,02	0,96	1
II кв. 2012 р.	2	0,89	1,04	0,96	1,05
III кв. 2012 р.	3	0,88	0,98	0,95	1,01
IV кв. 2012 р.	4	0,9	0,98	1	1,02
I кв. 2013 р.	5	0,91	1,02	1,03	1,02
II кв. 2013 р.	6	0,83	0,94	0,99	1
III кв. 2013 р.	7	0,89	0,98	1,06	1
IV кв. 2013 р.	8	0,89	0,98	1,06	1,01
I кв. 2014 р.	9	0,97	1,02	1,09	1,04
II кв. 2014 р.	10	0,83	0,98	0,93	1,02
III кв. 2014 р.	11	0,89	1,01	0,94	1,05
IV кв. 2014 р.	12	0,89	0,98	0,94	1,05
I кв. 2015 р.	13	1,09	1,02	0,97	1,19
II кв. 2015 р.	14	1,48	1,18	1,01	1,29
III кв. 2015 р.	15	1,18	0,98	0,98	1,26
IV кв. 2015 р.	16	1,16	1,02	0,98	1,24

I кв. 2016 р.	17	1,4	1,14	1,01	1,28
II кв. 2016 р.	18	0,93	0,93	0,97	1,22
III кв. 2016 р.	19	0,89	0,91	0,96	1,22
IV кв. 2016 р.	20	0,98	0,82	0,97	1,24

Примітка: розраховано автором на підставі даних управлінського обліку ТОВ «Клінгспор» з використанням програмного продукту Microsoft Office Excel

Додаток Р

Індикаторно-критеріальна база діагностики рівнів реалізації складових потенціалу переробного підприємства на засадах нечіткої логіки

Складові потенціалу переробного підприємства	Індикатори-ідентифікатори рівня реалізації відповідної складової потенціалу	Формули для розрахунку індикаторів	Діапазони критеріальних значень	Зони ідентифікування рівня реалізації складової потенціалу
Виробничий потенціал	Рівень використання виробничих потужностей (V)	$V = Q_f / P_f$, де Q_f – фактичний середньорічний обсяг виготовленої продукції, грош. або натур. од.; P_f – фактична середньорічна виробнича потужність, грош. або натур. од.	$T >$ середньогалузевого показника	$I_1 = B_1$
			$T \approx$ середньогалузевому показнику	$I_2 = B_2$
			$T <$ середньогалузевого показника	$I_3 = B_3$
Технологічно-майновий потенціал	Фондовіддача (T)	$T = I_n / A_f$, де I_n – чиста виручка від реалізації продукції, грн.; A_f – середньорічна залишкова вартість основних засобів, грн.	$T >$ середньогалузевого показника	$I_1 = B_1$
			$T \approx$ середньогалузевому показнику	$I_2 = B_2$
			$T <$ середньогалузевого показника	$I_3 = B_3$
Сировинно-матеріальний потенціал	Матеріаловіддача (S)	$S = I_n / C_m$, де I_n – чиста виручка від реалізації продукції, грн.; C_m – матеріальні витрати, грн.	$S >$ середньогалузевого показника	$I_1 = B_1$
			$S \approx$ середньогалузевому показнику	$I_2 = B_2$
			$S <$ середньогалузевого показника	$I_3 = B_3$
Фінансовий потенціал	Капіталовіддача реалізованої продукції (F)	$F = I_n / A_t$, де I_n – чиста виручка від реалізації продукції, грн.;	$F >$ середньогалузевого показника	$I_1 = B_1$
			$F \approx$ середньогалузевому показнику	$I_2 = B_2$

		At – середньорічна вартість активів, грн.	F<середньогалузевого показника	I ₃ =B ₃
Соціально-кадровий потенціал	Коефіцієнт продуктивності праці (C)	C = Qf / Nr, де Qf – фактичний середньорічний обсяг виготовленої продукції, грн.; Nr – середньоспискова чисельність працівників ос.	C>середньогалузевого показника	I ₁ =B ₁
			C≈середньогалузевому показнику	I ₂ =B ₂
			C<середньогалузевого показника	I ₃ =B ₃
Маркетингово-логістичний потенціал	Частка ринку (M)	M = In / It, де In – чиста виручка від реалізації продукції на певному ринку, грн.; It – сукупний обсяг продаж відповідної продукції на певному ринку, грн.	M>0,1	I ₁ =B ₁
			0,05≤M≤0,1	I ₂ =B ₂
			M<0,05	I ₃ =B ₃

Примітка: складено автором на підставі (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фещур та Самуляк, 2010; Фещур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Додаток С

Індикаторно-критеріальна база діагностики стану складових потенціалу переробного підприємства

Складові потенціалу переробного підприємства	Індикатори-ідентифікатори стану відповідної складової потенціалу	Формули для розрахунку індикаторів	Критерії оптимальності індикаторів
1	2	3	4
Виробничий потенціал	Коефіцієнт диверсифікації продукції (Vd)	$Vd = \sum_{i=1}^n P_i^2$, де P_i – частка ринку підприємства за і-тим видом продукції; n – кількість видів продукції.	Прямуювання до мінімуму
	Коефіцієнт бездефектності виробництва (Vb)	$Vb=1-D$, де D – частка дефектної продукції у загальному обсязі товарної продукції, частк. од.	≤ середньогалузевого показника та технологічно обґрунтованого браку
	Коефіцієнт ритмічності виробництва (Vr)	$Vr = \frac{\sum_{i=k}^t Q_i^{min}}{100\%}$, де Q_i^{min} - мінімальна частка товарної продукції у порівнянні з річним еквівалентом між плановим та фактичним показниками виробничої програми, %; i=k...l – кількість періодів у році, за якими здійснювалось порівняння планових та фактичних обсягів виробництва.	Прямуювання до одиниці

	Коефіцієнт інноваційності продукції (V_i)	$V_i = Q_i / Q_f$, де Q_i - фактичний середньорічний обсяг виготовленої інноваційної продукції, грош. або натур. од.; Q_f – фактичний середньорічний обсяг виготовленої продукції, , грош. або натур. од.	Цільовий критерій, прямування до одиниці
Технологічно-майновий потенціал	Коефіцієнт майнової незалежності підприємства (T_n)	$T_n = O_v / O_s$, де O_v - кількість власних основних засобів, од.; O_s - кількість власних та орендованих основних засобів, од.	Прямування до одиниці
	Фондоозроєність (T_f)	$T_f = A_f / N_p$, де A_f – середньорічна залишкова вартість основних засобів, грн.; N_p – середньоспискова чисельність працівників ос.	\geq середньогалузевого показника
	Коефіцієнт зносу основних засобів виробничого призначення (T_z)	$T_z = Z_o / A_p$, де Z_o – величина зносу основних засобів на кінець періоду, грн.; A_p – первісна вартість основних засобів на початок періоду, грн.	$<0,5$, прямування до мінімуму
	Коефіцієнт автоматизації виробничого обладнання (T_a)	$T_a = O_a / O_z$, де O_a – кількість автоматизованого виробничого обладнання, од; O_z – загальна кількість виробничого обладнання, од.	Цільовий критерій, прямування до одиниці

Продовження Додатку С

1	2	3	4
	Коефіцієнт інноваційності виробничих технологій (T_i)	$T_i = T_a / T_z$, де T_a – кількість інноваційних виробничих технологій, од; T_z – загальна кількість виробничих технологій, од.	Цільовий критерій, прямування до одиниці
Сировинно-матеріальний потенціал	Коефіцієнт дефіциту матеріальних запасів (S_d)	$S_d = Z_f / Z_p$, де Z_f - середньорічний обсяг матеріальних запасів, грн.; Z_p - середньорічна потреба підприємства у матеріальних запасах, грн.	Прямування до одиниці
	Матеріаломісткість продукції (S_m)	$S_m = C_m / I$, де C_m – матеріальні витрати, грн.; I – виручка від реалізації продукції, грн.	\leq середньогалузевого показника
	Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів (S_o)	$S_o = C / Z_f$, де C – повна собівартість продукції, грн.; Z_f - середньорічний обсяг матеріальних запасів, грн.	\geq середньогалузевого показника

Фінансовий потенціал	Коефіцієнт абсолютної ліквідності (Fl)	$Fl = (Ifp + Ge) / Zp$, де Ifp – поточні фінансові інвестиції, грн.; Ge – грошові кошти та їх еквіваленти, грн.; Zp – поточні зобов'язання, грн.	[0,2-0,35]
	Коефіцієнт Бівера (Fb)	$Fb = (Pn + A) / (Zd + Zp)$, де Pn – чистий прибуток, грн.; A – амортизація, грн.; Zd – довгострокові зобов'язання, грн.; Zp – поточні зобов'язання, грн.	$\geq 0,4$
	Коефіцієнт рентабельності реалізації (Fr)	$Fr = Po / In$, де Po – прибуток від операційної діяльності, грн.; In – чиста виручка від реалізації продукції, грн.	\geq середньогалузевого показника
	Коефіцієнт погашення кредитних зобов'язань (Fk)	$Fk = Ik / (Ok + Pk)$, де Ik – виручка від реалізації продукції позичальника за період очікуваного кредитування, грн.; Ok – обсяг очікуваного кредиту, грн.; Pk – відсотки за очікуваний кредит, грн.	> 2
	Кількість потенційних інвесторів, котрі готові вкласти ресурси у розвиток підприємства (Fi)	Кількість інвесторів, од.	≥ 1
Соціально-кадровий потенціал	Коефіцієнт плинності персоналу (Kp)	$Kp = (Kz - Kn) / Nr$, де Kz – кількість працівників, що звільнились, за певний період, ос.; Kn – кількість неминуче звільнених працівників, ос. Nr – середньоспискова чисельність працівників ос.	Прямуювання до мінімуму

Продовження Додатку С

1	2	3	4
	Рівень компетентності працівників (Kk)	$Kk = (Kr / Ke)$, де Kr – реальний рівень компетентності працівників, визначений експертами за 100-% шкалою, %; Ke - еталонний рівень компетентності працівників, визначений експертами за 100-% шкалою, %.	≥ 1
	Коефіцієнт співвідношення середньої заробітної плати по підприємству та у галузі (Kz)	$Kz = ZPa / ZPg$, де ZPa – середньомісячна заробітна плата по підприємству, грн.; ZPg – середньомісячна заробітна плата у галузі, грн.	≥ 1

	Рівень задоволення працівників соціальним пакетом (K_s)	$K_s = SP_r / SP_e$, де SP_r – реальний рівень задоволення працівників соціальним пакетом, визначений на підставі анкетного опитування за 100-% шкалою, %; SP_e – еталонний рівень задоволення працівників соціальним пакетом, визначений експертами за 100-% шкалою, %.	≥ 1
	Рівень задоволення працівників побутовими умовами праці (K_h)	$K_h = PU_r / PU_e$, де PU_r – реальний рівень задоволення працівників побутовими умовами праці, визначений на підставі анкетного опитування за 100-% шкалою, %; PU_e – бажаний рівень задоволення працівників побутовими умовами праці, визначений експертами за 100-% шкалою, %.	≥ 1
Маркетингово-логістичний потенціал	Коефіцієнт диверсифікації споживачів (M_s)	$M_s = \sum_{i=1}^n C_i$, де C_i – частка доходу від продажу продукції і-тому споживачеві у відповідному сукупному доході підприємства; n – кількість споживачів.	Прямуювання до мінімуму
	Коефіцієнт диверсифікації постачальників (M_p)	$M_p = \sum_{i=1}^n R_i^2$, де R_i – частка витрат на закупівлю ресурсів у і-того постачальника у відповідних сукупних витратах; n – кількість постачальників.	Прямуювання до мінімуму
	Частка витрат на маркетингові комунікації у собівартості продукції (M_m)	$M_m = C_m / C$, де C_m – витрати на маркетингові комунікації, грн.; C – повна собівартість продукції, грн.	\approx показнику конкурентів-лідерів на ринку
	Рівень ринкової впізнаваності підприємства (M_i)	$M_i = I_r / I_e$, де I_r – реальний рівень ринкової впізнаваності підприємства, визначений на основі експертного опитування цільової аудиторії за 100-% шкалою, %; I_e – еталонний рівень ринкової впізнаваності підприємства, визначений експертами за 100-% шкалою, %.	≥ 1

Продовження Додатку С

1	2	3	4
	Рівень якості функціонування логістичної системи підприємства (M_d)	$M_d = L_r / L_e$, де L_r – реальний рівень якості функціонування логістичної системи підприємства, визначений експертами за 100-% шкалою, %; L_e – еталонний рівень якості функціонування логістичної системи підприємства, визначений експертами за 100-% шкалою, %.	≥ 1

Примітка: систематизовано автором на підставі вивчення спеціалізованої літератури (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Фецуур та Самуляк,

2010; Фецуур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

Додаток Т

Характеристика ключових функціональних стратегій розвитку переробного підприємства в умовах реалізації толінгових операцій

Групи функціональних стратегій	Типи функціональних стратегій	Характеристика особливостей застосування функціональних стратегій
1	2	3
Виробнича група стратегій	Товарної диверсифікації	Спрямована на урізноманітнення існуючого асортименту та номенклатури продукції підприємства з урахуванням кон'юнктури ринку та внутрішніх можливостей суб'єкта господарювання. Застосовується при наявності низького попиту на існуючий асортиментний та номенклатурний ряд продукції підприємства.

	Нарощення якості продукції	Передбачає спрямування зусиль на підвищення якості окремих видів продукції підприємства за рахунок покращення технологічно-майнового, сировинно-матеріального, кадрового забезпечення виробничих процесів. Запроваджується при наявності значного рівня дефектності виробництва та рекламаций від споживачів, однак високого рівня попиту на відповідні види продукції на ринку.
	Товарної диференціації	Відображає удосконалення продукції підприємства за окремими видами її споживчих параметрів відповідно до вимог та потреб ринку. Імплементується у діяльності підприємства при наявності високого рівня попиту на продукцію, достатнього обсягу фінансових ресурсів, однак низької конкурентоспроможності продукції.
	Інноваційної диверсифікації	Ґрунтується на створенні інноваційних видів продукції на підприємстві. Є високоризикованою, потребує наявності значного обсягу фінансових ресурсів та потужного інноваційного потенціалу. Впроваджується в умовах існування високого рівня конкуренції на ринку та при низькому попиту на продукцію підприємства.
	Реструктуризації	Передбачає тотальну або часткову переорієнтацію виробництва на підприємстві за рахунок відмови від існуючого асортименту продукції та освоєння виробництва нових видів товарів. Зумовлена наявністю низького рівня рентабельності реалізації продукції та низького рівня попиту на продукцію на ринку. Характеризується високим рівнем ризикованості, потребує наявності потужної ресурсної бази.
Технологічно-майнова група стратегій	Технологічної модернізації	Спрямована на модернізацію та поліпшення існуючої технології виробництва на підприємстві на основі власних науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок або перейнятих у толінгера (замовника толінгових операцій). Зумовлена застарілістю або неефективністю окремих елементів наявної виробничої технології на підприємстві, що призводить до падіння конкурентоспроможності продукції за споживчими та ціновими параметрами.
	Технологічного розвитку	Передбачає технологічну переорієнтацію підприємства та ґрунтується на заміні існуючої технології виробництва на принципово нову технологію. Застосовується при наявності застарілої виробничої технології на підприємстві, що зумовлює критично низький рівень конкурентоспроможності продукції за споживчими та ціновими параметрами. Впроваджується у діяльності підприємства, як правило, в умовах переорієнтації виробництва та потребує потужної ресурсної бази.
	Майнового оновлення	Спрямована на модернізацію існуючої майнової бази підприємства або введення нових засобів для забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності. Імплементується у діяльності підприємства при наявності високого рівня зносу основних засобів та їх неефективності, при цьому потребує достатнього обсягу накопичених фінансових ресурсів.

Продовження Додатку Т

1	2	3
Сировинно-матеріальна група стратегій	Внутрішньої диверсифікації постачальників	Ґрунтується на частковій ротації існуючих постачальників сировинно-матеріальних ресурсів за рахунок пошуку нових постачальників на внутрішньому ресурсному ринку. Застосовується в умовах існування необхідної та достатньої ресурсної бази сировини і матеріалів у країні виробника продукції. Зумовлена залежністю підприємства, як правило, від одного постачальника та появою проблем при співпраці, що стосуються завищенням цінового фактора, падінням якісного фактора, тощо.

	Зовнішньої диверсифікації постачальників	Відображає часткову ротацію існуючих постачальників сировинно-матеріальних ресурсів за рахунок пошуку нових постачальників на зовнішніх ресурсних ринках. Використовується в умовах існування дефіциту необхідної ресурсної бази сировини і матеріалів у країні виробника продукції, що зумовлює відсутність достатнього обсягу ресурсів або їхню дороговартісність.
	Абсолютної ротації постачальників	Передбачає повну ротацію існуючих постачальників сировинно-матеріальних ресурсів за рахунок пошуку нових постачальників на зовнішніх або внутрішніх ресурсних ринках. Звернення до такої стратегії, як правило, спричинено недобросовісною поведінкою наявних постачальників, невідповідними умовами співпраці, падінням іміджу постачальників на ринку, тощо.
Фінансова група стратегій	Зміцнення позицій платоспроможності	Спрямована на покриття зобов'язань підприємства у пріоритетному порядку за рахунок надходжень за толінговими операціями. Використовується в умовах існування низького рівня платоспроможності підприємства, спричиненого наявністю значних обсягів заборгованостей за різними видами зобов'язань.
	Зміцнення позицій фінансової незалежності	Передбачає спрямування одержаного прибутку за толінговими операціями на нарощення власного капіталу для забезпечення перспективного розвитку підприємства. Застосовується в умовах існування належного рівня платоспроможності на підприємстві та відсутності інших нагальних фінансових проблем.
	Самоінвестування	ґрунтується на вкладенні фінансових ресурсів, одержаних за толінговими операціями, у розвиток різних сфер функціонування підприємства (виробничої, технологічної, майнової, соціально-кадрової, маркетингової, логістичної сфер) з метою покращення їхнього стану та забезпечення перспектив для самостійного розвитку підприємства. Запроваджується в умовах відсутності критичних проблем за ключовими фінансовими сферами функціонування підприємства.
Соціально-кадрова група стратегій	Навчання	Відображає спрямування зусиль підприємства на професійно-кваліфікаційний розвиток персоналу у контексті підвищення рівня кваліфікації, знань, умінь та досвіду працівників у професійній сфері. Імплементується у діяльності підприємства в умовах існування недостатніх професійних компетентностей працівників для якісного виконання обов'язків, що призводить до погіршення результативності виробничо-господарської діяльності.
	Стимулювання	Передбачає розвиток матеріальної та нематеріальної сфер мотивування діяльності працівників підприємства на засадах впровадження дієвих адекватних та інноваційних механізмів та інструментів стимулювання. Використовується в умовах існування застарілих систем мотивування персоналу на підприємстві, їх низького рівня ефективності, незацікавленості працівників у результатах роботи.
	Корпоративного розвитку	Спрямована на розвиток корпоративної культури на підприємстві та соціального захисту працівників. Застосовується при відсутності корпоративного духу у працівників підприємства, злагодженості роботи персоналу як єдиного цілеспрямованого колективу, належних соціальних умов праці.

Продовження Додатку Т

1	2	3
	Оновлення кадрового складу	Ґрунтується на пошуку та прийомі нових працівників або ротації існуючих працівників підприємства. Запроваджується для розширення кадрового складу підприємства в умовах існування кадрових потреб або при наявності обґрунтованих причин їхнього звільнення.
Маркетингово-логістична група стратегій	Географічної диверсифікації	Передбачає пошук та вихід на нові ринки збуту продукції з урахуванням їхньої кон'юнктури та внутрішніх можливостей підприємства. Застосовується в умовах існування низького рівня попиту на продукцію підприємства на існуючих ринках та належного рівня конкурентоспроможності продукції для забезпечення збуту продукції на відповідних ринках.
	Споживчої диверсифікації	Спрямована на пошук нових цільових аудиторій споживачів за рахунок створення та пропозиції відповідної продукції з урахуванням їхніх потреб та вимог. Імплементується у діяльності підприємства при наявності низького рівня попиту на існуючі товари підприємства та залежності, як правило, від однієї цільової групи споживачів.
	Розвитку маркетингових комунікацій	Відображає спрямування зусиль підприємства на активний розвиток маркетингових інструментів просування продукції підприємства на існуючих та нових ринках збуту. Запроваджується в умовах існування нерозвиненої та неефективної системи маркетингових комунікацій (зокрема, інструментів реклами, стимулювання збуту, дірект-маркетингу, паблік-релейшнз), відсутності відомого бренду, упізнаної товарної марки, позитивного іміджу.
	Розвитку логістичної інфраструктури	Ґрунтується на покращенні стану, розвитку та оновленні логістичних об'єктів підприємства. Використовується при відсутності або незадовільному стані транспортного та складського забезпечення підприємства.

Примітка: розвинуто автором на підставі (Кузьмін та ін., 2013а; Кузьмін, Петришин та Дорошкевич, 2011; Ковтун, 2008; Ліпич та Фатенок-Ткачук, 2010)

Додаток У

Проміжні результати діагностування локальних рівнів ефективності реалізації
толінгових операцій ТОВ «Клінгспор» станом на 01.01.2017 р.

Індикатори	Оцінка за біноміальним підходом
1. Виробничі індикатори	
1.1. Порівняльний рівень використання виробничих потужностей в умовах реалізації толінгових операцій, (V_1)	1
1.2. Коефіцієнт диверсифікації виробничої діяльності в умовах реалізації толінгових операцій, (V_2)	0
1.3. Коефіцієнт диверсифікації товарного асортименту в умовах реалізації толінгових операцій, (V_3)	1
1.4. Коефіцієнт інноваційності технологій виробництва в умовах реалізації толінгових операцій, (V_4)	1
Сумарна кількість позитивних оцінок	3
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у виробничій сфері, частк. од.	0,75
2. Сировинно-матеріальні індикатори	
2.1. Порівняльний ефект від використання давальницької сировини, (S_1)	0
2.2. Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів, (S_2)	1
Сумарна кількість позитивних оцінок	1
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у сировинно-матеріальній сфері, частк. од.	0,5
3. Майнові індикатори	
3.1. Коефіцієнт оновлення основних засобів в умовах реалізації толінгових операцій, (M_1)	1
3.2. Порівняльний рівень екстенсивного завантаження обладнання в умовах реалізації толінгових операцій, (M_2)	1
3.3. Порівняльний рівень інтенсивного завантаження обладнання в умовах реалізації толінгових операцій, (M_3)	1
3.4. Коефіцієнт зносу основних засобів в умовах реалізації толінгових операцій, (M_4)	0
Сумарна кількість позитивних оцінок	3
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у майновій сфері, частк. од.	0,75
4. Фінансові індикатори	
4.1. Коефіцієнт рентабельності толінгових операцій, (F_1)	1
4.2. Коефіцієнт нарощення фінансової автономії (F_2)	1
4.3. Коефіцієнт покриття за толінговими операціями, (F_3)	1
Сумарна кількість позитивних оцінок	3
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у фінансовій сфері, частк. од.	1
5. Соціально-кадрові індикатори	
5.1. Коефіцієнт негативної плинності кадрів в умовах реалізації толінгових операцій, (K_2)	1
5.2. Порівняльний рівень середньої заробітної плати виробничого персоналу в умовах реалізації толінгових операцій, грош. од., (K_3)	0
5.3. Порівняльний рівень соціального захисту виробничого персоналу в умовах реалізації толінгових операцій, балів, (K_4)	1
5.4. Коефіцієнт прийому працівників в умовах реалізації толінгових операцій, (K_5)	1
5.5. Коефіцієнт продуктивності праці в умовах реалізації толінгових операцій, (K_6)	1
5.6. Коефіцієнт трудомісткості праці в умовах реалізації толінгових операцій, (K_7)	1
5.7. Порівняльний рівень компетентності виробничого персоналу в умовах реалізації толінгових операцій, балів, (K_8)	1
Сумарна кількість позитивних оцінок	6
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у соціально-кадровій сфері, частк. од.	0,86
6. Маркетингово-логістичні індикатори	
6.1. Порівняльний рівень корисного використання складських приміщень в умовах реалізації толінгових операцій, (L_1)	1
6.2. Коефіцієнт нарощення партнерських відносин в умовах реалізації толінгових операцій, (L_2)	1
6.3. Коефіцієнт якості готової продукції в умовах реалізації толінгових операцій, (L_3)	1
6.4. Індекс конкурентоспроможності продукції за споживчими параметрами в умовах реалізації толінгових операцій, (L_4)	1
Сумарна кількість позитивних оцінок	4
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у маркетингово-логістичній сфері, частк. од.	1
7. Зовнішньоекономічні індикатори	
7.1. Порівняльний внутрішній ефект від реалізації толінгових операцій, (Z_1)	1
7.2. Порівняльний зовнішній ефект від реалізації толінгових операцій, (Z_2)	0
Сумарна кількість позитивних оцінок	1
Локальний інтегральний рівень ефективності реалізації толінгових операцій у зовнішньоекономічній сфері, частк. од.	0,5

Примітка: розраховано автором на підставі даних ТОВ «Клінгспор»

Матриця співвідношення індикаторів експрес-діагностики толінгових операцій та ключових мотивів переробних підприємств

Індикатори		Виробничі індикатори						Сировинно-матеріальні індикатори			Майнові індикатори				Фінансові індикатори			Соціально-кадрові індикатори								Маркетингово-логістичні індикатори				Зовнішньоекономічні індикатори					
		V ₁	V ₂	V ₃	V ₄	V ₅	V ₆	S ₁	S ₂	S ₃	M ₁	M ₂	M ₃	M ₄	F ₁	F ₂	F ₃	K ₁	K ₂	K ₃	K ₄	K ₅	K ₆	K ₇	K ₈	L ₁	L ₂	L ₃	L ₄	Z ₁	Z ₂	Z ₃	Z ₄		
Мотиви		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	
Виробничі мотиви	Низький рівень використання виробничих потужностей	*											*	*																					
	Зупинка видів виробництва за його окремими видами або асортиментним і групами продукції		*		*																														
	Низький рівень диверсифікації виробництва			*		*																													
	Низький рівень прогресивності виробничих технологій						*																												
Сировинно-матеріальні мотиви	Дефіцит або відсутність певного виду сировини у країні переробного підприємства							*		*																									
	Низький рівень оборотності матеріальних запасів								*																										
Майнові мотиви	Низький рівень завантаження обладнання	*										*	*																						
	Низький рівень забезпечення прогресивними основними засобами										*																								
	Низький рівень зносу основних засобів													*																					

Продовження Додатку Ф

		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33		
Фінансові мотиви	Низький рівень прибутковості реалізації продукції															*																		*		
	Недостатність оборотних активів для забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності																	*																		
	Низький рівень фінансової незалежності																*																			
Соціально-кадрові мотиви	Високий рівень плінності кадрів																		*	*			*													
	Низький рівень середньої заробітної плати																				*															
	Низький рівень соціальної захищеності робітників																					*														
	Низький рівень продуктивності праці																							*												
	Високий рівень труднощікості																								*											
	Низький рівень компетентності робітників																									*										
Маркетинг-гово-логістичні мотиви	Низький рівень завантаження складів																									*										
	Низький рівень налагоджених відносин з різними партнерами для просування продукції																											*								
	Низький рівень якості готової продукції																												*							
	Низький рівень конкурентоспроможності продукції																													*						
Зовнішньоекономічні мотиви	Низький рівень ефективності зовнішньоекономічної діяльності															*															*	*			*	
	Низький рівень розвитку експорту																																	*		

Примітка: систематизовано та складено автором на підставі вивчення спеціалізованої літератури (Нагірна, 2015b; Кузьмін та ін., 2014; Мельник, 2010; Сагалакова, 2010; Самуляк та Фецуур, 2008; Фецуур, Самуляк та Яворська, 2010; Мних, 2009; Кизим, Пилипенко та Зінченко, 2007; Каплан та Нортон, 2003)

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1.1. Монографія

1. Коць, І.І., 2017. Економічна експрес-діагностика толінгових операцій з урахуванням мотивів переробних підприємств. В: Л.М. Савчук, ред. *Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств*. Дніпро: Пороги, Daniel Fis. с. 329-339.
- 1.2. Публікації у наукових фахових виданнях України та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних
 2. Коць, І.І., Мельник, О.Г. та Урікова, О.М., 2015. Сутність та мотиви здійснення толінгових операцій на підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 819, с. 148-155. (Особистий внесок автора: виокремлено та обґрунтовано переваги і недоліки толінгових операцій для їхніх замовників та виконавців).
 3. Коць, І.І., 2015. Концептуальні засади визначення сутності толінгових операцій. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 835, с. 44-55.
 4. Коць, І.І. та Мельник, О.Г., 2016. Сутнісно-мотиваційний механізм обґрунтування толінгових операцій в умовах європейської інтеграції. *Бізнес Інформ*, 2, с. 52-57. (Бази даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РІИНС, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals та інші*). (Особистий внесок автора: уточнено сутність толінгових операцій та систематизовано мотиви їхнього здійснення замовником та виконавцем).
 5. Коць, І.І., 2016. Двопозиційна типологія толінгових операцій на підприємствах. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка», 1 (1, 47), с. 227-232. (Бази даних: *Index Copernicus, Research Bib, РІИНС, Google Scholar*).
 6. Коць, І.І., 2016. Концепція збалансованого управління толінговими операціями на підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*, 8, с. 23-27. (База даних: *Index Copernicus*).
 7. Коць, І.І. та Мельник, О.Г., 2016. Організаційні засади реалізації толінгових операцій на підприємствах. *Економіка та держава*, 9, с. 16-22. (База даних: *Index Copernicus*). (Особистий внесок автора: розроблено та обґрунтовано модель реалізації толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України).
 8. Коць, І.І. та Кузьмін, О.Є., 2016. Теоретико-методологічні засади управління толінговими операціями на підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*, 851, с. 3-11. (Особистий внесок автора: сформульовано та обґрунтовано концептуальні засади збалансованого управління толінговими операціями підприємств).
 9. Коць, І.І., 2017. Фундаментальна діагностика толінгових операцій на переробному підприємстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки», (22/1), с. 122-125.
 10. Коць, І.І. та Тодошук, А.В., 2017. Двовекторний метод планування толінгових операцій на засадах збалансованого розвитку переробного підприємства. *Бізнес Інформ*, 2, с. 203-209. (Бази даних: *Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, РІИНС, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals та інші*). (Особистий внесок автора: розроблено та обґрунтовано двовекторний метод планування толінгових операцій на засадах збалансованого розвитку переробного підприємства).
 11. Коць, І.І. та Тодошук, А.В., 2017. Характеристика стану толінгових операцій на вітчизняних підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*, 3, с. 8-12. (База даних: *Index Copernicus*). (Особистий внесок автора: досліджено стан і тенденції розвитку толінгових операцій на вітчизняних підприємствах).
2. Оpubліковані праці апробаційного характеру
 12. Коць, І.І., 2016. Розвиток інформаційного забезпечення управління толінговими операціями на засадах систематизації мотивів їхнього здійснення. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Інститут економіки і менеджменту, кафедра обліку та аналізу, *Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств: ІІ Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 18 Березень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
 13. Коць, І.І., 2016. Договірні засади реалізації толінгових операцій. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, Рада молодих вчених ІНЕМ, *Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення: ІІ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 14-15 Квітень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
 14. Коць, І.І., 2016. Фінансові мотиви здійснення толінгових операцій вітчизняними підприємствами в кризових умовах. В: Одеський національний економічний університет, кредитно-економічний факультет, кафедра банківської справи, *Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Одеса, Україна, 15-16 Квітень 2016. Одеса: ОНЕУ.
 15. Коць, І.І. та Мельник, О.Г., 2016. Інноваційний розвиток вітчизняних підприємств в умовах реалізації толінгових операцій. В: Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, кафедра менеджменту організацій, Рада молодих вчених ІНЕМ та ін., *Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації: VI Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 19-21 Травень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки. (Особистий внесок автора: визначено особливості інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах реалізації толінгових операцій).
 16. Коць, І.І., 2016. Толінгові операції як інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах європейської інтеграції. В: Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет», Економічний університет у Вроцлаві та ін., *Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами України в умовах європейської інтеграції: I Міжнародна науково-практична конференція*. Дніпропетровськ, Україна, 21-22 Квітень 2016. Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ.
 17. Коць, І.І., 2016. Систематизація видів толінгових операцій як інформаційне підґрунтя їхньої реалізації. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, кафедра менеджменту і міжнародного підприємництва, кафедра зовнішньоекономічної та митної діяльності, Рада молодих вчених Національного університету «Львівська політехніка», *Проблеми економіки, фінансів та управління експортно-імпортною діяльністю: ІІ Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. Львів, Україна, 12 Травень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
 18. Коць, І.І., 2016. Фінансові засади реалізації толінгових операцій. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», *Фінанси, банківництво, страхування: Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених*. Львів, Україна, 22-23 Вересень 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
 19. Коць, І.І., 2016. Планування ланцюга поставок на вітчизняних підприємствах в умовах реалізації толінгових операцій. В: Національний університет «Львівська політехніка», кафедра маркетингу і логістики та ін., *Маркетинг та логістика в системі менеджменту до 200-річчя Національного університету «Львівська політехніка: XI Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 3-5 Листопад 2016. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
 20. Коць, І.І., 2016. Варіативно-інтерпретаційна модель організування толінгових операцій у митному режимі переробки на митній території України. В: Міністерство освіти і науки України, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, кафедра економіки підприємства, *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва: X Міжнародна науково-практична конференція*. Харків, Україна, 25 Листопад 2016. Х.: ХНАДУ.
 21. Коць, І.І., 2017. Діагностика толінгових операцій за пріоритетними мотивами вітчизняних переробних підприємств. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Університет Марії Кюрі-Склодовської та ін., *Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства: ІІІ Міжнародна науково-практична конференція*. Львів, Україна, 27-28 Квітень 2017. Львів: Видавництво Львівської політехніки.
 22. Коць, І.І., 2017. Систематизація факторів впливу на толінгові операції підприємств. В: Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту, Рада молодих вчених ІНЕМ та ін., *Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи: ІІ Міжнародна науково-практична конференція молодих учених*. Львів, Україна, 18-19 Травень 2017. Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Продовження Додатку Х

Апробація результатів дисертаційної роботи

№ з/п	Тип конференції	Назва конференції	Місце і дата проведення	Тип участі
1	II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція молодих вчених	Бухгалтерський облік, аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств	Львів, 18 березня 2016 р.	Заочна
2	II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція молодих вчених	Управління економічними процесами на макро- і мікрорівні: проблеми та перспективи вирішення	Львів, 14-15 квітня 2016 р.	Заочна
3	Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки	Одеса, 15-16 квітня 2016 р.	Заочна
4	VI Міжнародна науково-практична конференція	Управління інноваційним процесом в Україні: економічні, соціальні та політичні трансформації	Львів, 19-21 травня 2016 р.	Очна
5	I Міжнародна науково-практична конференція	Сучасні проблеми економіки та управління підприємствами України в умовах європейської інтеграції	Дніпропетровськ, 21-22 квітня 2016 р.	Заочна
6	II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція	Проблеми економіки, фінансів та управління експортно-імпортною діяльністю	Львів, 12 травня 2016 р.	Заочна
7	Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених	Фінанси, банківництво, страхування	Львів, 22-23 вересня 2016 р.	Очна
8	XI Міжнародна науково-практична конференція	Маркетинг та логістика в системі менеджменту до 200-річчя Національного університету «Львівська політехніка»	Львів, 3-5 листопада 2016 р.	Очна
9	X Міжнародна науково-практична конференція	Проблеми та перспективи розвитку підприємництва	Харків, 25 листопада 2016 р.	Заочна
10	III Міжнародна науково-практична конференція	Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства	Львів, 27-28 квітня 2017 р.	Очна
11	II Міжнародна науково-практична конференція молодих учених	Економічний розвиток держави, регіонів і підприємств: проблеми та перспективи	Львів, 18-19 травня 2017 р.	Очна

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
ФАКУЛЬТЕТ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ,
ЕНЕРГЕТИКИ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ

NATIONAL
METALLURGICAL ACADEMY
OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНА
МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ
УКРАЇНИ

FACULTY OF COMPUTER SYSTEMS, POWER INDUSTRY AND AUTOMATION
 Україна, 49600, Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 4
 Телефон (0562) 47-46-31, (056) 374-81-27, e-mail: dialod-aktiv@rambler.ru

№ 239 від «09» 09 2017 р.

АКТ

про участь та використання результатів основних наукових положень дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Коць Ірини Ігорівни

в розробці держбюджетної теми дослідження «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» ДРН 0117U002349 та теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» ДРН 0107U001146

Факультет комп'ютерних систем, енергетики та автоматизації Національної металургійної академії України цим актом засвідчує, що окремі положення наукового дослідження Коць Ірини Ігорівни в частині економічної експрес-діагностики толінгових операцій представлені в монографії з міжнародною участю «Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств: колективна монографія/за заг. ред. Л. М. Савчук, Daniel Fic. – Дніпро: Пороги, 2017. – 480с.» ISBN 978-617-518-337-3, виконаній в межах держбюджетної теми дослідження «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» ДРН 0117U002349 (10.01.2017-10.01.2019рр.) та теми дослідження «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм та форм власності» ДРН 0107U001146 (2006-2022рр.).

Результати дослідження Коць І.І. на тему «Економічна експрес-діагностика толінгових операцій з урахуванням мотивів переробних підприємств» оприлюднені на стор. 239-339 зазначеної монографії.

Отримані результати виконаних Коць Іриною Ігорівною досліджень мають наукову і практичну значимість, оскільки удосконалюють методологічну та індикаторну базу експрес-діагностики толінгових операцій на переробних підприємствах.

Акт виданий для подання до Спеціалізованої вченої ради за місцем захисту Коць Іриною Ігорівною дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук.

Головний редактор монографії,

Декан факультету комп'ютерних систем і енергетики та автоматизації

к.е.н., професор Національної металургійної академії України

Підпис к.е.н., професора Савчук Л.М. висвідчують:
 Начальник відділу кадрів НМ

Савчук Л.М.

Шифрін В.С.

ЛЬВІВСЬКА
ОБЛАСНА
РАДА

вул. В. Винниченка, 18,
м. Львів, 79008,
Україна

03.04

2017 р. №

07-Всх-78

на № _____

ДОВІДКА
про впровадження результатів наукових досліджень
аспіранта Національного університету «Львівська політехніка»
Коць Ірини Ігорівни

Повідомляємо, що результати наукових досліджень Коць Ірини Ігорівни успішно використовуються в рамках виконання Регіональної програми з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2015 – 2018 роки Львівської обласної ради. Зокрема, у контексті сприяння розвитку міжрегіонального та прикордонного співробітництва в галузях економіки і торгівлі, активізації євроінтеграційних процесів запроваджено запропоновані Коць І. І. методико-прикладні положення з організації толінгових операцій підприємств у митному режимі переробки на митній території України як однієї із форм міжнародного поділу праці. Використання методичних розробок аспіранта дало змогу забезпечити уніфікованість, чітку регламентованість і логічну обґрунтованість послідовності реалізації толінгових операцій, що сприятиме гармонійній та результативній взаємодії вітчизняних переробних підприємств із зарубіжними партнерами, митними органами й іншими учасниками толінгового процесу.

Голова обласної ради

Олександр ГАНУЩИН

ТзОВ «Бадер Україна»

81500 Львівська область, м. Городок, вул. Заводська, 5
тел.: +38 (03231) 32 172, факс: +38 (03231) 33 132
E-mail: info.300@bader-leather.com, www.bader-leather.com
Код ЄДРПОУ 33909724

№ 11-03/07 від 25.01.2017р.

Д О В І Д К А
ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
АСПІРАНТА
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
КОЦЬ ІРИНИ ІГОРІВНИ
В ДІЯЛЬНІСТЬ ТзОВ «БАДЕР УКРАЇНА»

Засвідчуємо факт впровадження результатів наукових досліджень Коць І.І. щодо планування толінгових операцій у діяльності ТзОВ «БАДЕР УКРАЇНА». Зокрема, фахівцями підприємства результативно застосовується запропонований аспірантом двовекторний метод планування толінгових операцій переробного підприємства. Ключовими результатами впровадження методичної розробки Коць І.І. стали: забезпечення уніфікованості, регламентованості, логічної послідовності та обґрунтованості планових процедур у толінговій сфері ТзОВ «БАДЕР УКРАЇНА»; покращення якості планування толінгових операцій переробного підприємства на засадах врахування та оцінювання стану і рівня реалізації наявного потенціалу підприємства за його пріоритетними складовими; підвищення рівня обґрунтування доцільності реалізації толінгових операцій на підставі побудови та зіставлення оптимальних і фактичних конфігураційних профілів декомпаративних карт потенціалу переробного підприємства; покращення якості планування розвитку ТзОВ «БАДЕР УКРАЇНА» в умовах реалізації толінгових операцій на засадах обґрунтованого вибору оптимальної функціональної стратегії діяльності підприємства залежно від стану та рівня реалізації складових його потенціалу.

Директор

А.М. Павлунь

Klingspor
Абразивні Технології

ТОВ „КЛІНГСПОР“, вул. Львівська 2Б, м. Великі Мости, 80074, Україна

№ 28/5 від 23.02.2017 р.

Контактна особа:

Телефон
+38 032 242 92 90

Факс
+38 032 242 92 99

АКТ
впровадження в діяльність ТОВ «Клінгспор»
результатів наукових досліджень
аспіранта
Національного університету «Львівська політехніка»
Коць Ірини Ігорівни

Розроблені Коць Іриною Ігорівною положення з фундаментальної діагностики толінгових операцій на переробному підприємстві ефективно впроваджені у діяльність ТОВ «Клінгспор». Зокрема, у діагностичній практиці підприємства результативно використовується запропонована аспірантом методологічна, індикаторно-критеріальна та ідентифікаційно-інтерпретаційна база, що дало змогу визначити вплив толінгових операцій на усі пріоритетні сфери функціонування ТОВ «Клінгспор», підвищити якість результатів оцінювання толінгових операцій, удосконалити інформаційне забезпечення прийняття управлінських рішень у толінговій сфері на засадах грамотного здійснення фундаментальних діагностичних процедур.

Директор ТОВ «Клінгспор»

Резник Ю.В.

ТОВ „КЛІНГСПОР“
вул. Львівська 2Б, м. Великі Мости,
Сокальський район, Львівська область,
80074, Україна

Генеральний директор
Ян Гай

Телефон
+38 032 242 92 00
Факс
+38 032 242 92 99
Веб-сторінка
www.klingspor.ua
e-mail
info@klingspor.ua

Податкові реквізити
ДФС Львів, управ. офісу ВПП
ПІН: 357491313294
ЄДРПОУ: 35749131
Банківські реквізити
ПАТ «УкрСиббанк» МФО 351005
р/р: 26006402528600 (гривня)
р/р: 26005402528601 (євро)

04442

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

вул. С. Бандери, 12, Львів, 79013, тел. (380-32) 237-49-93, 258-27-58, факс: (380-32) 258-26-80
 ел. пошта: coffice@lp.edu.ua, інтернет: www.lp.edu.ua

24.05.2017 № 67-01-564

на № _____

До спеціалізованої вченої ради Д 35.052.03
 Національного університету «Львівська політехніка»

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Коць Ірини Ігорівни
у навчальному процесі

Основні положення та результати дисертаційної роботи Коць Ірини Ігорівни, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата економічних наук), впроваджені у навчальний процес та використовуються під час викладання дисциплін «Митна справа та міжнародні страхові послуги» (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент») і «Міжнародні економічні відносини та світова економіка» (для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»). Зокрема, у навчальному процесі впроваджені запропоновані Коць І.І.:

- методико-прикладні положення щодо організування толінгових операцій підприємств (Митна справа та міжнародні страхові послуги: Методичні рекомендації до проведення практичних занять, виконання індивідуальної (контрольної) роботи та самостійної роботи для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальностей 051 «Економіка» та 073 «Менеджмент» усіх форм навчання / Укл.: А.С. Завербний А.С., М.С. Псуй, І.І. Коць. – Львів: НУ «Львівська політехніка», ІНЕМ, каф. ЗМД, 2016. – 13 с. – № 7007 від 09.09.2016 р. Тема 1. «Митне оформлення товарів, майна та інших предметів»);

- комплексна типологія толінгових операцій підприємств як однієї з форм міжнародного поділу праці (Міжнародні економічні відносини та світова економіка: Конспект лекцій для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» / Укл.: А.С. Завербний, В.Й. Жежуха, М.С. Псуй, І.І. Коць. – Львів: НУ «Львівська політехніка», ІНЕМ, каф. ЗМД, 2016. – 77 с. - № 7008 від 09.09.2016 р. Тема 5. «Міжнародний поділ праці та кооперація виробництва»).

Проректор з науково-педагогічної роботи,
к.т.н., доцент

О.Р. Давидчак

Виконавець:
 Мельник О.Г.
 тел. (032) 258-27-25